

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:5
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

FÖRSLAG
TILL
NATURSKYDDSLAG
M. M.

BETÄNKANDE AVGIVET AV
NATURSKYDDsutredningen

STOCKHOLM

1951

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. **Fi.**
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. **Fö.**
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. **K.**
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. **E.**
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Hæggström. 212 s. **Jo.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:5
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

FÖRSLAG
TILL
NATURSKYDDSLAG
M. M.

BETÄNKANDE AVGIVET AV
NATURSKYDDSENTREDNINGEN

STOCKHOLM 1951

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

STATENS OMBUDSMAN I RÄTTSPÄSKÄR
FÖRORDNINGEN

FÖRSLAG
TILL
NATURSKYDDSLAGEN

AV
REGERINGEN
NATURSKYDDSBEDNINGEN

STOCKHOLM 1951

IVAN HÖGSTRÖM boktryckeri A. B.

INNEHÅLL

Skrivelse till statsrådet och chefen för Kungl. jordbruksdepartementet ..	Sid. 5
---	--------

FÖRFATTNINGSTEXT

Förslag till naturskyddslag	7
Förslag till kungörelse med tillämpningsföreskrifter till naturskyddslagen	15
Förslag till lag angående ändring i lagen om expropriation	21
Förslag till lag om ändring i byggnadslagen	22
Förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan	23
Förslag till lag angående ändring i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	24
Förslag till instruktion för statens naturvårdsnämnd	25

MOTIVERING

1. Inledning	33
Historik	33
Gällande bestämmelser	37
Myndigheter och organisationer	46
Framställningar och förslag	51
Naturskyddet i de nordiska grannländerna	61
Internationella naturskyddssträvanden	67
2. Riktlinjer för ny naturskyddslagstiftning	70
Direktiv för utredningen	70
Allmänna synpunkter	71
3. Förslaget till naturskyddslag	80
Inledande bestämmelser, 1—3 §§	80
Nationalparker, 4—6 §§	81
Naturminnen, 7—14 §§	88
Naturparker, 15—18 §§	100
Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter, 19—21 §§ ..	113

	sid.
Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden: Allmänt,	
22—23 §§	119
Om täkt av sand och grus m. m., 24 §	125
Om reklam- och propagandaanordningar, 25 §	130
Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning: Allmänt,	
26—27 §§	154
Om affischering, 28 §	163
Ersättnings- och lösenbestämmelser, 29—30 §§	167
Ansvarsbestämmelser m. m., 31—33 §§	168
Övergångsbestämmelser	169
4. Förslaget till tillämpningskungörelse	171
5. Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen	176
6. Förslaget till lag om ändring i byggnadslagen	178
7. Förslaget till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan	179
8. Förslaget till lag om ändring i regeringsrättslagen	181
9. Naturskyddets organisation	183
10. Upplysning och propaganda	199
11. Sammanfattning	206

Till

Herr Statsrådet och Chefen för

Kungl. Jordbruksdepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades den 27 september 1946 häradshövdingen, numera presidenten *K. E. Elliot*, fil. doktor *N. Dahlbeck*, professorn *C. R. Florin*, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren *K. Hj. Gustafson*, arkitekten *S. A. Lindström*, kraftverksdirektören, numera överdirektören *G. H. Nilsson* och byråchefen, numera överingenjören *K. J. A. Westman* för att verkställa utredning rörande lagstiftning angående naturskyddet m. m. Åt Elliot uppdrogs att vara ordförande.

Till sekreterare åt utredningsmännen, vilka antagit benämningen *naturskyddsutredningen*, förordnades den 20 december 1946 e. o. assessorn i Svea hovrätt, numera häradshövdingen greve *E. V. Spens*.

Sedan riksdagen i skrivelse den 14 juli 1947, nr 484, anhållit, bland annat, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om på vad sätt samhällsintresset bäst skulle kunna tillvaratagas i våra grustäkter, har Kungl. Maj:t uppdragit åt utredningen att vid fullgörande av dess uppdrag taga förevarande spörsmål under övervägande.

Utredningen har den 18 mars 1947 avgivit yttrande över en framställning av Schweiziska naturskyddsföreningen (*La Ligue Suisse pour la Protection de la Nature*) angående Sveriges deltagande i det internationella naturskyddsarbetet.

Den 18 februari 1948 har utredningen till riksdagens jordbruksutskott överlämnat yttrande över två inom riksdagen väckta och till utskottet hänvisade motioner (I: 101 och II: 171) angående Tännforsens och andra större vattenfalls avsättande såsom nationalparker.

Sedan arbetet nu slutförts, får utredningen härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag till naturskyddslag m. m.

Stockholm i december 1950.

KNUT ELLIOT

NILS DAHLBECK

RUDOLF FLORIN

HJALMAR GUSTAFSON

SUNE LINDSTRÖM

GÖSTA NILSSON

KJELL WESTMAN

Erik Spens

FÖRFATTNINGSTEXT

Förslag till naturskyddslag.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelser.

1 §.

Naturen skall med hänsyn till sin allmänna betydelse ur kulturell, social och ekonomisk synpunkt skyddas och vårdas som en nationell tillgång under iakttagande av att markägares och andra rättsinnehavares enskilda intressen tillbörligen beaktas.

En var bör i sitt umgänge med naturen visa varsamhet, så att onödig skada ej uppkommer.

2 §.

Den allmänna tillsynen över skyddet och vården av naturen utövas av naturvårdsmyndigheten.

3 §.

Närmare bestämmelser om naturvårdsmyndighetens organisation och verksamhet samt rörande tillämpningen i övrigt av denna lag meddelas av Konungen.

Nationalparker.

4 §.

För bevarande av sammanhängande större område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligen oförändrat skick som en nationell tillgång, öppen för alla, kan kronan tillhörig mark avsättas till nationalpark.

5 §.

Angående nationalparkeres vård och förvaltning förordnar Konungen.

Konungen eller myndighet som Konungen förordnar äger att meddela de särskilda bestämmelser beträffande rätten att färdas över nationalpark eller att eljest där uppehålla sig ävensom angående ordningen i övrigt inom området, som finnas erforderliga till tryggande av nationalparkens syfte.

6 §.

Enligt 5 § meddelade bestämmelser skola ej lända till inskränkning i redan uppkommen enskild rätt.

Ej heller skola sådana bestämmelser föranleda inskränkning i rättigheter till bete, skogsfång, jakt eller fiske, som äro lapparna medgivna, med undantag för jakt efter björn, lo, älg och örn, eller innebära hinder för lapparna att eljest uppehålla sig inom nationalparken eller att där medföra hundar för bevakning av renhjordar.

Naturminnen.

7 §.

Område eller till fastighet hörande naturföremål, som på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet, egenart eller eljest märkliga beskaffenhet finnes böra särskilt skyddas, må fridlysas såsom naturminne.

8 §.

Beslut om fridlysning meddelas av länsstyrelsen. I beslutet skall grunden till fridlysningen angivas.

I samband med beslutet har länsstyrelsen att meddela de särskilda bestämmelser, som finnas erforderliga beträffande naturminnets vård och förvaltning ävensom i övrigt till tryggande av fridlysningens syfte.

I den omfattning, Konungen förordnar, skola vården och förvaltningen ankomma på myndighet, som Konungen bestämmer.

9 §.

Tillskyndas genom fridlysning markens ägare eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten avsevärt men, må fridlysningen ej ske utan hans samtycke, med mindre skälig ersättning därför gives. Kan till följd av fridlysningen fastigheten nyttjas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, skall, om ägaren så fordrar, inlösen av fastigheten ske.

Övergår, sedan samtycke lämnats, rätten till fastigheten å annan, vare samtycket bindande för denne.

10 §.

Då fråga väckts om fridlysning, må länsstyrelsen för viss tid, högst tre år, meddela förbud mot att beträffande det ifrågasatta naturminnet utan länsstyrelsens tillstånd vidtages åtgärd, stridande mot fridlysningens syfte. Om särskilda skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av länsstyrelsen förlängas med högst tre år.

Tillstånd enligt första stycket må ej vägras, om därigenom på grund av inskränkning i möjligheten att nyttja marken på sätt som tidigare skett avsevärt men tillskyndas ägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten, utan att skälig ersättning därför gives.

Förbud skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

11 §.

Undantag från fridlysningsbestämmelser med avseende å naturminne må medgivas av naturvårdsmyndigheten.

12 §.

Fridlysning skall upphävas av länsstyrelsen

1. om fridlysningen icke längre erfordras för det därmed avsedda syftet;
2. om expropriation av mark, som naturminnet omfattar, medgivits för ändamål, vilket icke är förenligt med fridlysningens syfte, och fridlysningens upphävande begäres av den som genom expropriationen förvärvat marken.

Fridlysning må upphävas av länsstyrelsen

1. efter medgivande av naturvårdsmyndigheten;
2. om fridlysningen finnes hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta;
3. om förutsättningarna för fridlysningen väsentligt ändrats och fridlysningen till följd härav medför avsevärt större intrång än som kunnat förutses då fridlysningen skedde.

Vad i denna paragraf stadgas om upphävande av fridlysning skall äga motsvarande tillämpning å ändring av meddelade fridlysningsbestämmelser, där ändringen är av beskaffenhet att icke lända markens ägare eller annan rättsinnehavare till men.

13 §.

Innan fridlysning beslutas eller beslutad fridlysning upphäves eller ändras, må genom länsstyrelsens eller naturvårdsmyndighetens försorg verkställas för frågans prövning erforderliga undersökningar av området eller naturföremålet, därvid skall iakttagas att skada å egendom såvitt möjligt undvikas.

14 §.

Erfordras med anledning av företag, som berör naturminne, att särskild undersökning av detta sker eller att särskild åtgärd vidtages för att bevara detsamma, skall kostnaden därför åvila företaget, såvitt det icke på grund av särskilda förhållanden finnes obilligt.

Undersökning eller åtgärd, som avses i första stycket, skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

Naturparker.

15 §.

Område, som på grund av sin egen eller omgivningens beskaffenhet är av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen, må fridlysas såsom naturpark.

16 §.

Beslut om fridlysning meddelas av länsstyrelsen. I beslutet skall grunden till fridlysningen angivas.

I samband med beslutet har länsstyrelsen att meddela de särskilda bestämmelser, som finnas erforderliga såväl till tryggnad av områdets användning för därmed avsett ändamål som beträffande allmänhetens rätt att färdas över området eller att eljest där uppehålla sig ävensom angående allmän ordning i övrigt inom området.

17 §.

Fridlysning må ej ske utan ägarens samtycke, med mindre området blivit i plan enligt byggnadslagen avsatt för det med fridlysningen avsedda ändamålet.

Tillskyndas genom fridlysningen ägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten avsevärt men, skall skäligen ersättning därför givas. Kan till följd av fridlysningen fastigheten nyttjas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, skall, om ägaren så fordrar, inlösen av fastigheten ske.

Av ägare eller annan rättsinnehavare lämnat samtycke med avseende å fridlysningen vare, om rätten till fastigheten övergår å annan, bindande för denne.

18 §.

Vad i 10—14 §§ stadgas om naturminnen skall äga motsvarande tillämpning beträffande naturpark, dock att medgivande av undantag från fridlysningsbestämmelser ankommer på länsstyrelsen.

Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter.

19 §.

Finnes växtart med hänsyn till risk för utrotning inom landet eller del därav böra skyddas genom fridlysning annorledes än enligt 7 §, äger naturvårdsmyndigheten meddela förbud att avsiktligt skada eller borttaga växt av sådan art, där den växer vilt.

20 §.

Finnes djurart av anledning, som sägs i 19 §, böra skyddas genom fridlysning annorledes än enligt 7 §, äger naturvårdsmyndigheten meddela förbud att avsiktligt döda, skada eller fånga vilt levande djur av sådan art, då det ej sker till försvar mot angrepp å person eller egendom, så ock att avsiktligt skada eller borttaga dess ägg, rom eller bo.

Om fridlysning av djur, vars dödande eller fångande är att hänföra till jakt eller fiske, gäller vad därom särskilt stadgas.

21 §.

Förbud enligt 19 eller 20 § skall ej utgöra hinder mot avverkning av skog eller eljest mot marks ändamålsenliga nyttjande.

Förbudet skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden.

22 §.

Kan planerat arbetsföretag av annat slag än bebyggelse komma att väsentligt ändra landskapsbilden inom område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan, bör, innan företaget utföres, samråd ske med naturvårdsmyndigheten.

23 §.

Skall beträffande företag, som avses i 22 §, frågan om dess tillåtlighet med hänsyn till därmed förenad skada å naturen ej enligt lag prövas i särskild ordning, äger länsstyrelsen vid vite ålägga företagets ägare att vidtaga de åtgärder, som, utan att vara oskäligt betungande, må anses erforderliga för att begränsa eller motverka sådan skada.

24 §.

Finnes anledning antaga, att inom område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan, landskapsbilden kan komma att väsentligt ändras genom täkt av sten, grus, sand, jord eller därmed jämförliga nyttigheter, äger länsstyrelsen förordna, att sådant arbetsföretag icke får utföras inom området utan länsstyrelsens tillstånd. Förordnandet skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan. Ej må förordnandet inkräkta på rätt, som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen.

Vid meddelande av tillstånd må därtill fogas sådana bestämmelser, att skadan å naturen såvitt möjligt begränsas eller genom särskilda anordningar motverkas.

Ej må tillstånd vägras eller bestämmelser, som i andra stycket sägs, meddelas, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten, utan att skäligen ersättning därför gives.

25 §.

Tavla, skylt, inskrift eller därmed jämförlig anordning av bestående art, vars syfte är hänförligt till reklam eller propaganda, må inom område, som sägs i 24 §, icke utan byggnadsnämndens tillstånd finnas varaktigt anbragt utomhus inom synhåll från allmän trafikled eller från annan plats, till vilken allmänheten har tillträde. Vid prövning av fråga om tillstånd skall anordningens inverkan på landskapsbilden särskilt beaktas. Tillstånd må meddelas för högst fem år i sänder.

Vad i första stycket stadgas gäller icke anordning till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Ej heller äger stadgandet tillämpning å anordning, som godkänts av naturvårdsmyndigheten, eller vars uppsättande är jämlikt 39 § lagen om allmänna vägar beroende av länsstyrelsens tillstånd.

Finnes anordning, som anbragts med stöd av stadgandet i andra stycket första punkten, vara uppenbart vanprydande i landskapsbilden, äger länsstyrelsen förbjuda dess bibehållande. För förlust, som genom sådant förbud tillskyndas anordningens ägare eller innehavare, vare denne, där ej omständigheterna till annat föranleda, berättigad till ersättning av allmänna medel med belopp högst motsvarande kostnaderna för anordningens anskaffande, anbringande och borttagande.

Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning.

26 §.

Den, som färdas eller eljest uppehåller sig i naturen, skall tillse, att han ej kvarlämnar glas, avfall, papper eller andra skräpande föremål under förhållanden, som äro ägnade att för allmänheten medföra vantrevnad eller risk för skada till person eller egendom.

Stadgandet i första stycket äger icke tillämpning inom sådant i stadsplan eller byggnadsplan ingående område, varest ordningsstadgan för rikets städer är gällande.

27 §.

Har inom område, varest 26 § äger tillämpning, naturen skräpats ned eller eljest osnyggats under förhållanden, som äro ägnade att för allmänheten medföra vantrevnad eller risk för skada till person eller egendom, äger, där ej enligt lag frågan skall prövas i särskild ordning, länsstyrelsen vid vite ålägga den som vållat eller eljest är ansvarig för nedskräpningen, i mån det kan ske utan oskäligt betungande, att iordningställa området samt vidtaga erforderliga förebyggande åtgärder för framtiden.

28 §.

Har inom område, varest 26 § äger tillämpning, utomhus inom synhåll från allmän trafikled eller från annan plats till vilken allmänheten har tillträde, anbragts affisch eller därmed jämförlig anordning av icke bestående art, vars syfte är hänförligt till reklam eller propaganda, skall anordningen av den som anbragt eller låtit anbringa densamma avlägsnas inom en månad efter det den tilldragelse förevarit, som åsyftats med anordningen, och senast fyra månader efter det anordningen anbragts.

Från stadgandet i första stycket äger polismyndigheten medgiva undantag, om särskilda skäl äro därtill.

Vad i första stycket stadgas gäller ej anordning till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Ej heller äger stadgandet tillämpning där anordningen anbragts å anslagstavla eller dylikt, som uppsatts efter byggnadsnämndens eller länsstyrelsens tillstånd eller efter godkännande av naturvårdsmyndigheten.

Ersättnings- och lösenbestämmelser.

29 §.

Underlåter den, som vill framställa anspråk på ersättning eller fordra inlösen av fastighet jämlikt denna lag, att göra anmälan därom inom tid, som i sådant avseende må enligt vad därom särskilt stadgas vara förelagd, have förlorat sin talan.

30 §.

Kan överenskommelse icke träffas, vare den som begär ersättning eller inlösen skyldig att, vid äventyr av talans förlust, göra ansökan om stämning å kronan till expropriationsdomstolen sist inom ett år efter det beslutet, varå talan grundas, vunnit laga kraft. Kronan stånde jämväl öppet att efter stämning bringa frågan under expropriationsdomstolens prövning.

Beträffande mål, som här avses, skola de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation lända till efterrättelse i tillämpliga delar. Ogillas yrkande om inlösen, gälle dock i fråga om rättegångskostnad vad därom i allmänhet är stadgat. Vid tvist om rätt eller plikt att lösa, skola bestämmelserna i 37 och 38 §§ nämnda lag äga tillämpning först sedan det genom lagkraftäggande dom blivit avgjort att inlösen skall äga rum.

Ansvarsbestämmelser m. m.

31 §.

Överträder någon i 25 § meddelat förbud eller bryter någon mot förbud eller bestämmelse, som meddelats med stöd av stadgande i denna lag, straffes med dagsböter.

Bryter någon mot vad i 26 eller 28 § stadgas, vare straffet böter, högst trehundra kronor.

Böter tillfalla kronan.

32 §.

Dömes någon till ansvar för anbringande av anslagstavla eller annan anordning, som avses i 25 §, utan byggnadsnämndens tillstånd där sådant erfordras eller för underlåtelse att ställa sig till efterrättelse vad i 28 § stadgas om avlägsnande inom viss tid av affisch eller därmed jämförlig anordning, äger länsstyrelsen förordna, att anordningen skall borttagas genom det allmännas försorg på den felandes bekostnad.

33 §.

Över länsstyrelses eller naturvårdsmyndighetens beslut enligt denna lag må talan föras hos Konungen genom besvär i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Över byggnadsnämnds beslut enligt denna lag må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad från det klaganden erhållit del av beslutet.

Naturvårdsmyndigheten äger att föra talan mot beslut, som av länsstyrelse eller byggnadsnämnd meddelats enligt denna lag.

Övergångsbestämmelser.

1. Denna lag träder i kraft den
2. Genom denna lag upphäves lagen den 25 juni 1909 angående nationalparker.
3. Genom denna lag upphäves vidare lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande. Beträffande fridlysning, som utfärdats jämlikt sistnämnda lag, skola naturskyddslagens bestämmelser tillämpas. Förmenar sakägare sig härigenom lida intrång i sin rätt och är intrånget icke att anse såsom oväsentligt, äger han att senast den hos länsstyrelsen påkalla omprövning av fridlysningen.

Av länsstyrelsen jämlikt 11 eller 13 § lagen angående naturminnesmärkens fredande meddelade förbud skola fortfarande gälla intill dess annorlunda kan vara förordnat.

Vad i lag eller annan författning stadgas om naturminnesmärken skall efter ikraftträdandet av denna lag i stället hava avseende å naturminnen.

4. Vid tiden för lagens ikraftträdande befintlig anslagstavla eller annan anordning, som enligt 25 § icke får anbringas utan tillstånd, skall avlägsnas inom två år efter det av byggnadsnämnden meddelat föreläggande därom tillställts anordningens ägare eller, om denne ej är känd, ägaren av den mark, varå anordningen är uppsatt. Efterkommes ej föreläggandet, må

anordningens ägare av länsstyrelsen vid vite åläggas att borttaga densamma eller må den borttagas genom länsstyrelsens försorg på ägarens bekostnad.

5. Vid tillämpning av stadgandet i 28 § å där avsedd affisch eller annan anordning, som finnes anbragt vid tiden för lagens ikraftträdande, skola de i paragrafen angivna tiderna räknas från ikraftträdandet.

Förslag till kungörelse med tillämpningsföreskrifter till naturskyddslagen.

Härigenom förordnas som följer:

Naturvårdsmyndighet.

1 §.

De uppgifter, vilka enligt naturskyddslagen ankomma på naturvårdsmyndigheten, skola handhavas av statens naturvårdsnämnd.

För nämnden gällande närmare föreskrifter angivas i särskild instruktion.

Nationalparker.

2 §.

Nationalpark vårdas och förvaltas av domänstyrelsen, där ej för särskilt fall annorlunda förordnas.

3 §.

Förslag till reglemente för nationalpark, innehållande de grunder, efter vilka värden och förvaltningen skola omhänderhavas, uppgöres av naturvårdsnämnden efter samråd med domänstyrelsen eller den som enligt 2 § förordnats att omhänderhava värden och förvaltningen. Förslaget skall underställas Konungen för fastställelse.

Erforderliga bestämmelser angående ordningen inom nationalpark meddelas av naturvårdsnämnden efter samråd som i första stycket sägs.

4 §.

Medgives med stöd av reglemente eller ordningsbestämmelser för nationalpark upplåtelse av särskild rätt till denna eller undantag från förbud, som i reglementet eller bestämmelserna är stadgat, må därvid fastställas skälig avgift, vilken tillfaller domänfonden.

5 §.

Genom naturvårdsnämndens försorg skola över nationalparkerna upprättas kartor och beskrivningar.

6 §.

Nationalparks gränser skola, där så anses behöfligt, på lämpligt sätt utmärkas på marken.

Vidare skola å lämpliga platser inom eller utom parken uppsättas eller eljest hållas tillgängliga kartor jämte erforderliga anvisningar till vägledning för allmänheten.

Naturminnen.

7 §.

Naturminne å kronomark eller ecklesiastik mark vårdas och förvaltas av myndighet, som omhänderhar förvaltningen av marken.

Naturminne å annan mark vårdas och förvaltas av skogsvårdsstyrelsen, där ej länsstyrelsen för särskilt fall annorlunda förordnar.

8 §.

Framställning om fridlysning skall ingivas till länsstyrelsen i det län, där det för fridlysning avsedda området eller naturföremålet finnes.

Framställningen bör innehålla

1. uppgift om områdets eller naturföremålets beskaffenhet och läge;
2. uppgift å fastighetens ägare samt, där den sökta fridlysningen finnes vara av beskaffenhet att kunna medföra betydande värdeminskning av fastigheten eller av särskild rätt till denna, uppgift å alla kända rättsinnehavare, som sålunda beröras;
3. uppgift å grunden till fridlysningen;
4. förslag till de fridlysningsbestämmelser, som böra meddelas;
5. förslag till det sätt, varpå området eller naturföremålet bör utmärkas.

9 §.

Har framställning om fridlysning gjorts av annan än naturvårdsnämnden, må ärendet ej avgöras, innan nämndens utlåtande inhämtats.

10 §.

Innan framställning om fridlysning göres av naturvårdsnämnden eller dess utlåtande gives över av annan gjord sådan framställning, skall nämnden överväga, huruvida av fridlysningen kan antagas uppkomma hinder eller olägenhet av beskaffenhet att ersättning därför bör utgå eller inlösen av fastighet ske samt, där så är fallet, söka att träffa uppgörelse angående ersättningens eller lösenbeloppets storlek.

11 §.

Saknar framställning om fridlysning, som göres av annan än naturvårdsnämnden, upplysning i något avseende som omförmåles i 8 §, bör nämnden i sitt utlåtande lämna nödiga uppgifter härutinnan.

12 §.

Då framställning om fridlysning gjorts av naturvårdsnämnden eller nämnden avgivit utlåtande över av annan gjord sådan framställning och framställningen finnes icke böra omedelbart avslås, förelägge länsstyrelsen dem, som mot framställningen hava något att erinra eller vilja framställa anspråk på ersättning eller fordra inlösen av fastighet, att, där anmälan härom ej redan skett, senast inom två månader göra sådan anmälan hos länsstyrelsen.

Föreläggandet skall ofördröjligen införas i länskungörelserna. Vidare skall det med posten tillsändas den uppgivne ägaren och, där fastigheten är lagfaren för annan, denne. Kan fridlysningen medföra avsevärt men för annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten än ägaren, skall föreläggandet därjämte i enahanda ordning tillställas alla kända rättsinnehavare, som sålunda beröras, ävensom, i mån finnes erforderligt, kungöras i tidning inom orten samt anslås i ortens kyrka. Samtidigt med föreläggande skall till sakägare översändas förslag till de fridlysningsbestämmelser, som avses skola gälla.

Vad i andra stycket stadgas om delgivning med posten gäller icke sakägare, som skriftligen medgivit fridlysningen. Hava samtliga kända sakägare skriftligen medgivit fridlysningen, vare föreläggande ej erforderligt. Är mark, som beröres av fridlysningen, samfälld för flera fastigheter med skilda ägare, och finnes för samfälligheten känd styrelse eller annan som är satt att förvalta den, erfordras ej att föreläggandet tillställles de särskilda delägarna i samfälligheten utan må föreläggandet sändas till ledamot av styrelsen eller till förvaltaren; och vare denne, där han ej äger att själv föra talan för samfälligheten, delägarna ansvarig för att föreläggandet tillställles någon som äger behörighet härtill eller, om sådan ej finnes, kommer till delägarnas kändedom. Finnes ej känd styrelse eller förvaltare och är marken samfälld för flera än tio fastigheter med skilda ägare, må föreläggandet sändas till en av delägarna att vara för dem alla tillgängligt, och skall för sådant fall uppgift om vilken delägare föreläggandet tillställts kungöras på sätt i andra stycket sägs.

13 §.

Då beslut om fridlysning meddelats, skall underrättelse därom ofördröjligen införas i länskungörelserna samt anslås på lämplig plats vid naturminnet ävensom med posten tillsändas sakägare enligt vad i 12 § andra

stycket sägs. Vad i 12 § tredje stycket stadgas för det fall att mark är samfärd för flera fastigheter med skilda ägare skall härvid äga motsvarande tillämpning. I mån finnes erforderligt skall beslutet därjämte kungöras i tidning inom orten samt anslås i ortens kyrka.

Avskrift av beslutet skall tillställas myndighet eller annan, som enligt 7 § skall handhava förvaltningen av naturminnet, ävensom naturvårdsnämnden, byggnadsstyrelsen, vägförvaltningen i länet, länsarkitekten och byggnadsnämnden samt, där naturminnet icke är beläget i stad eller samhälle på vilket byggnadslagets bestämmelser angående stad äga tillämpning, överlantmätaren. Är fridlysning av beskaffenhet att kunna för ägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten medföra avsevärt men, skall beslutet jämväl tillställas inskrivningsdomaren, vilken har att om beslutet göra anteckning i fastighets- eller inteckningsboken.

14 §.

Meddelar länsstyrelsen förbud enligt 10 § naturskyddslagen, skola sakägarna ofördröjligen underrättas därom genom meddelande med posten, kungörelse i tidning inom orten eller på annat lämpligt sätt.

Avskrift av beslutet skall tillställas naturvårdsnämnden, byggnadsstyrelsen, vägförvaltningen i länet, länsarkitekten och byggnadsnämnden samt, där det ifrågasatta naturminnet icke är beläget i stad eller samhälle på vilket byggnadslagets bestämmelser angående stad äga tillämpning, överlantmätaren.

15 §.

Uppkommer fråga om upphävande av fridlysning eller ändring av de med avseende å naturminnet meddelade fridlysningsbestämmelserna, skall, innan länsstyrelsen beslutar i ärendet, tillfälle beredas naturvårdsnämnden att yttra sig.

Finner naturvårdsnämnden önskligt, att, innan fridlysning upphäves eller ändras, vetenskaplig undersökning av naturminnet sker, skall länsstyrelsen på framställning bereda nämnden erforderligt rådrom härför, i den mån så låter sig göra utan att avsevärt men tillskyndas annat berättigat intresse.

16 §.

Har länsstyrelsen meddelat beslut, varigenom fridlysning upphävts eller ändrats, skall underrättelse därom ofördröjligen införas i länskungörelserna samt med posten tillsändas den uppgivne ägaren och, där fastigheten är lagfaren för annan, denne. Är mark samfärd för flera fastigheter med skilda

ägare, skall vad i 12 § tredje stycket är stadgat härvid äga motsvarande tillämpning.

Avskrift av beslutet skall tillställas myndigheter och andra enligt vad i 13 § andra stycket sägs.

17 §.

Då naturvårdsnämnden jämlikt 11 § naturskyddslagen medger undantag från meddelade fridlysningsbestämmelser, skall nämnden därom ofördröjligen underrätta länsstyrelsen ävensom den som handhar vårderna och förvaltningen av naturminnet.

18 §.

Över naturminnen skall länsstyrelsen föra register enligt formulär, som naturvårdsnämnden fastställer. Då beslut meddelas, varigenom fridlysning upphäves eller ändras, skall anteckning därom, sedan beslutet vunnit laga kraft, ofördröjligen göras i registret.

Akter i ärenden rörande naturminnen skola, sedan besluten vunnit laga kraft, genast insändas till naturvårdsnämnden, som skall sammanföra inkomna uppgifter till ett riksregister.

Naturparker.

19 §.

Då fråga uppkommer om områdes fridlysning såsom naturpark, skall samråd ske med naturvårdsnämnden. Tillika skall genom länsstyrelsens försorg tillfälle att yttra sig beredas markens ägare och, där marken innehaves av annan, denne ävensom av frågan berörda kommuner och samhällen samt, såvida området icke blivit i plan enligt byggnadslagen avsatt för det med fridlysningen avsedda ändamålet, representanter för näringslivet och för sociala, kulturella och ekonomiska institutioner, vilka kunna hava intresse i frågan.

§ 20

Sedan förslag om fridlysning såsom naturpark upprättats, förelägge länsstyrelsen dem, som mot förslaget hava något att erinra eller vilja framställa anspråk på ersättning eller fordra inlösen av fastighet, att senast inom två månader anmäla detta hos länsstyrelsen.

Angående sådant föreläggande ävensom angående ärendets fortsatta behandling och handläggningen i övrigt av frågor rörande naturpark skall vad i 12—16 §§ stadgas om naturminnen äga motsvarande tillämpning.

21 §.

Medgives undantag från de med avseende å naturpark meddelade fridlysningsbestämmelserna, skall länsstyrelsen därom ofördröjligen underrätta naturvårdsnämnden ävensom markägaren.

Särskilda bestämmelser.

22 §.

Förbud, som meddelats enligt 19 eller 20 § naturskyddslagen, skall av naturvårdsnämnden kungöras i svensk författningssamling eller på annat lämpligt sätt.

Anteckning om förbudet skall göras i det ovan i 18 § omförmälda riksregistret.

23 §.

Innan länsstyrelsen med stöd av 24 § naturskyddslagen meddelar förordnande, innefattande förbud mot täkt av sten, grus, sand, jord eller därmed jämförliga nyttigheter utan särskilt tillstånd, bör tillfälle att yttra sig hava beretts kommun inom vilken området är beläget ävensom naturvårdsnämnden och de myndigheter i övrigt, som kunna hava intresse i frågan.

24 §.

Då förordnande, som i 23 § sägs, meddelats, gälle angående underrättelse därom till sakägare och myndigheter vad i 14 § stadgas.

Område, som avses med förordnandet, skall till sina gränser tydligt an-givas å karta eller annorledes.

25 §.

Innan i naturskyddsärende beslut meddelas av beskaflenhet att enligt länsstyrelsens prövning böra jämlikt naturskyddslagen föranleda ersättnings- eller lösenkyldighet, har länsstyrelsen att förvissa sig om att medel för ändamålet finnas tillgängliga ävensom att, där åtgärd icke i annan ordning vidtagits för åstadkommande av uppgörelse angående ersättnings eller lösenbeloppets storlek, söka att träffa sådan uppgörelse.

Denna kungörelse träder i kraft den _____ . I 3 § avsedda regle-
menten och ordningsbestämmelser må dock för redan befintliga national-
parker utfärdas dessförinnan, ehuru med verkan först från och med nämnda
dag.

Genom denna kungörelse upphäves reglementet den 22 december 1911
rörande nationalparkernas förvaltning. Med stöd av reglementet medde-
lade bestämmelser skola likväl fortfarande gälla, intill dess annorlunda för-
ordnas jämlikt denna kungörelse.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917

(nr 189) om expropriation.

Härigenom förordnas att 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation¹ samt överskriften till 108 § skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

1. Allmänna bestämmelser.

1 §.

Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt:

1. för befästning — — — sandflykt förebygges;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke;

11. för bevarande av område såsom nationalpark eller naturminne;

12. för att — — — — med tomträtt.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke, kulturhistoriskt märklig byggnad eller fornlämning.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation för naturskyddsändamål eller för bevarande av kulturhistoriskt märklig byggnad eller fast fornlämning.

108 §.

Fråga om att jordområde skall exproprieras för att avsättas såsom naturminnesmärke må väckas endast av vetenskapsakademien.

108 §.

Fråga om expropriation för bevarande av område såsom nationalpark eller naturminne må väckas endast av naturvårdsmyndigheten.

¹ Senaste lydelse av 1 § se SFS 1950:603 och av 108 § se SFS 1942:356.

Expropriation må äga rum endast till förmån för kronan samt, då fråga är om naturminne, för kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad naturskydd och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Fråga om expropriation för att bevara kulturhistoriskt märklig byggnad
— — — för egendomen.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till lag om ändrad lydelse av 86 och 122 §§ byggnadslagen
den 30 juni 1947 (nr 385).**

Häri genom förordnas att 86 och 122 §§ byggnadslagen den 30 juni 1947 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs:

(Gällande lydelse:)

86 §.

Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger Konungen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives.

(Föreslagen lydelse:)

86 §.

Är område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan genom sitt läge av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen eller finnes sådant område böra särskilt skyddas på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger Konungen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas

122 §.

Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, må länsstyrelsen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskynas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives.

122 §.

Är område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan genom sitt läge av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen eller finnes sådant område böra särskilt skyddas på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, må länsstyrelsen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskynas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan
den 30 juni 1947 (nr 390).**

Härigenom förordnas att 135 § och 143 § 1 mom. byggnadsstadgan den 30 juni 1947¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse:)

135 §.

(Föreslagen lydelse:)

135 §.

Inom område — — — ljusanordning inrättas.

Såvitt angår hotell, sjukhus, fabriker eller annan industriell anlägg-

Inom område, där utomplansbestämmelser gälla, vare av näm-

¹ Senaste lydelse av 143 § 1 mom. se SFS 1940:4.

ning inom område där utomplansbestämmelser gälla, vare av nämnden lämnat lov ej gällande med mindre det efter underställning fastställs av länsstyrelsen, som särskilt prövar att byggnaden ej står i strid med de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen.

143 §.

1 mom. Inom område på landet, för vilket stadsplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser ej fastställts, må, såvitt angår hotell, sjukhus, fabrik eller annan industriell anläggning, nybyggnad ej äga rum, med mindre länsstyrelsen prövat att den ej står i strid med de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen.

den lämnat lov till uppförande av byggnad, som är avsedd till hotell, pensionat, sjukhus eller annan vårdanstalt eller för industriellt ändamål, eller byggnad, som inrymmer minst fem bostadslägenheter eller samlingslokal för minst femtio personer, ej gällande med mindre det efter underställning fastställs av länsstyrelsen, som särskilt prövar att byggnaden ej står i strid med de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen.

143 §.

1 mom. Inom område på landet, för vilket stadsplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser ej fastställts, må byggnad, som är avsedd till hotell, pensionat, sjukhus eller annan vårdanstalt eller för industriellt ändamål, eller byggnad, som inrymmer minst fem bostadslägenheter eller samlingslokal för minst femtio personer, ej uppföras, med mindre länsstyrelsen prövat att den ej står i strid med de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen.

Avser ansökan — — — yrkesinspektören därom.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 8:o) och 11:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Härigenom förordnas, att 2 § 8:o) och 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

¹ Senaste lydelse av 2 § 8:o) se SFS 1947:671 och av 2 § 11:o) se SFS 1950:662.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

8:o) mål om rust- och rotehållares — — — och skyldigheter;

mål rörande arbetslag för vinterväghållning på landet, om föreläggande för väghållare att utföra visst arbete, angående visst ärendes hänskjutande till vägsynenämnd och om beslut av sådan nämnd, ävensom mål rörande tillämpning av 32 och 33 §§, 34 § första stycket samt 39 § lagen om allmänna vägar; mål om bredden — — — samfällad tångtäkt;

mål rörande arbetslag för vinterväghållning på landet, om föreläggande för väghållare att utföra visst arbete, angående visst ärendes hänskjutande till vägsynenämnd och om beslut av sådan nämnd, ävensom mål rörande tillämpning av 32 och 33 §§ samt 34 § första stycket lagen om allmänna vägar; mål om bredden — — — samfällad tångtäkt;

11:o) mål om avgäld — — — särskilda bestämmelser;

*mål om naturminnesmärkens frö-
dande;*

mål om länsstyrelsens beslut — — — märkliga byggnader.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till instruktion för statens naturvårdsnämnd.

Uppgifter och verksamhet.

1 §.

Statens naturvårdsnämnd utgör centralt organ för skyddet och vården av landets natur.

2 §.

Vid fullgörande av sin uppgift åligger det naturvårdsnämnden:

a) att skaffa sig kännedom om landets natur samt dess behov av skydd och vård;

b) att med uppmärksamhet följa utvecklingen såvitt angår jord- och skogsbruk, jakt och fiske, bebyggelse, väganläggningar, vattenkraftanläggningar, vattenregleringar och andra företag av beskaffenhet att kunna medföra bestående ändringar av naturförhållandena;

- c) att verka för skydd och vård av landets växt- och djurvärld;
- d) att taga den befattning med de i naturskyddslagen och kungörelsen med tillämpningsföreskrifter till samma lag avsedda ärenden, som enligt dessa författningar ankomma på nämnden;
- e) att jämväl eljest i den utsträckning, förhållandena medgiva, tillhandagå myndigheter och andra med råd och anvisningar i frågor, avseende skyddet och vården av landets natur;
- f) att i övrigt i mån omständigheterna föranleda verkställa utredning och framlägga förslag till åtgärder i syfte att skydda och vårda landets naturvärden samt, där så kan ske, skapa nya sådana;
- g) att främja upplysning om och propaganda för naturens skydd och vård samt överhuvud söka vidga kunskapen om och förståelsen för naturen;
- h) att med uppmärksamhet följa utvecklingen i andra länder på motsvarande verksamhetsområden.

3 §.

Naturvårdsnämnden skall enligt av Kungl. Maj:t givna föreskrifter handhava och redovisa medel, som ställas till nämndens förfogande.

4 §.

Naturvårdsnämnden äger att av verk och myndigheter erhålla de upplysningar och det biträde, som erfordras för nämndens verksamhet och kunna lämnas av vederbörande.

5 §.

Naturvårdsnämnden bör samarbeta med länsstyrelserna samt de övriga verk och myndigheter, som hava att taga befattning med ärenden, vilka avses i naturskyddslagen, eller att eljest handlägga ärenden, berörande naturförhållandena, ävensom med sammanslutningar inom nämndens verksamhetsområde.

6 §.

Naturvårdsnämnden äger att i särskild arbetsordning meddela de föreskrifter, som, utöver vad denna instruktion innehåller eller eljest är stadgat, erfordras med avseende å arbetet inom nämnden. Nämnden må tillika utfärda särskilda bestämmelser till efterrättelse för nämndens befattningshavare.

Organisation, befattningshavarnas åligganden m. m.

7 §.

Naturvårdsnämnden består av sju ledamöter, vilka förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid. Kungl. Maj:t utser bland ledamöterna en ordförande och en ställföreträdare för denne.

8 §.

Naturvårdsnämnden sammanträder på kallelse av ordföranden eller, vid förhinder för honom, av ställföreträdaren.

9 §.

Ledningen av naturvårdsnämndens verksamhet handhaves närmast under nämnden av en byråchef.

Hos nämnden äro i övrigt anställda befattningshavare i enlighet med gällande personalförteckning samt, i mån av behov och tillgång på medel, annan personal.

Nämnden äger jämväl att, då omständigheterna föranleda därtill, anlita sakkunniga för särskilda uppdrag.

10 §.

Byråchefen förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av naturvårdsnämndens ordförande, som i frågan skall höra nämndens övriga ledamöter.

I övrigt tillsätts extra ordinarie befattningshavare i lönegraden Ce 24 eller högre lönegrad av Kungl. Maj:t efter förslag av nämnden.

Övrig personal tillsättes av nämnden.

11 §.

Då befattning, vilkens innehavare tillsättes av Kungl. Maj:t efter förslag av naturvårdsnämnden, blir ledig, utfärdar nämnden kungörelse därom i allmänna tidningarna och medelst anslag i nämndens lokal ävensom, i den mån nämnden så finner lämpligt, på annat sätt med föreläggande av tjugu dagars ansökningstid, räknat från den dag, kungörandet i allmänna tidningarna sker. Efter denna tids utgång insänder nämnden ansökningshandlingarna till Kungl. Maj:t samt förordar därvid till tjänstens erhållande den bland de sökande, som anses företrädesvis böra ifrågakomma, eller anmäler, att sådant förord icke kan lämnas åt någon bland de sökande.

Sedan handlingarna insänts till Kungl. Maj:t, skall tillkännagivande om nämndens beslut ofördröjligen anslås i nämndens lokal.

12 §.

Fördelningen av semester mellan naturvårdsnämndens befattningshavare fastställs av nämnden.

Annan ledighet än semester äger nämnden i fall av behov bevilja byråchefen under högst fyrtiofem dagar årligen samt övrig personal efter omständigheterna. Vid behov av tjänstledighet för byråchefen under längre tid än nu sagts skall frågan hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

Erfordras vikarie för befattningshavare eller är befattning ledig, må nämnden förordna annan lämplig person att uppehålla befattningen. Ankommer beviljandet av tjänstledighet på Kungl. Maj:t, skall dock jämväl frågan om vikarie hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

13 §.

Ansökan om avsked från befattning hos naturvårdsnämnden skall, om befattningen är tillsatt av Kungl. Maj:t, överlämnas till Kungl. Maj:t men i annat fall prövas av nämnden.

Innan sökt avsked beviljas av nämnden, bör, då fråga föreligger om den avskedstagandes rätt till pension, sådan fråga vara prövad i därför stadgad ordning.

14 §.

Naturvårdsnämndens befattningshavare åligger bland annat att i ärenden, som ankomma på nämndens handläggning, infordra yttranden och verkställa den utredning i övrigt, som prövas erforderlig, att svara för diarföring av inkomna ärenden, att föra protokoll vid nämndens sammanträden, att ombesörja utskrifter och expediering av skrivelser och utredningar, att omhändervärdet medelsförvaltningen samt att vårda nämndens arkiv.

Det åligger envar befattningshavare att, utöver vad denna instruktion innehåller eller eljest stadgas, i avseende å tjänstgöringen ställa sig till efterrättelse gällande arbetsordning och de särskilda bestämmelser, som kunna bliva meddelade, samt att utan avseende å stadgad arbetsfördelning lämna det biträde, som påkallas av förman.

15 §.

Kungl. Maj:t bestämmer ersättning till naturvårdsnämndens ledamöter. Ersättning till personal, som icke är upptagen i personalförteckning för nämnden, samt till anlitade sakkunniga bestämmas av nämnden enligt av Kungl. Maj:t givna föreskrifter.

Ärendenas handläggning.

16 §.

Beslut i de till naturvårdsnämndens handläggning hörande ärendena fattas, enligt vad nedan i denna instruktion stadgas, antingen av nämnden i plenum, eller av ordföranden eller dennes ställföreträdare, eller ock, efter bemyndigande av nämnden, av byråchefen eller annan befattningshavare.

17 §.

Av naturvårdsnämnden i plenum skola i allmänhet avgöras följande ärenden:

- a) frågor om avsättande av mark till nationalpark samt om uppgörande av förslag till reglemente och ordningsbestämmelser för nationalpark;
- b) frågor angående fridlysning samt om upphävande eller ändring av meddelat fridlysningsbeslut;
- c) frågor om förordnande, innefattande förbud mot arbetsföretag utan särskilt tillstånd samt om meddelande av sådant tillstånd;
- d) viktigare ärenden i övrigt, i vilka framställning eller utlåtande skall avgivas till Kungl. Maj:t eller chef för statsdepartement;
- e) viktigare frågor angående organisation, instruktion, arbetsordning och tjänsteföreskrifter för nämnden;
- f) framställningar om anslag till nämnden eller dess verksamhet;
- g) ärenden angående tjänstetillsättning, såvitt fråga ej är om allenast tillfällig anställning;
- h) ärenden angående befattningshavares fel eller försummelse i tjänsten;
- i) frågor om överklagande av länsstyrelses eller annan myndighets beslut;
- j) frågor angående besvär över beslut som fattats av nämnden i plenum;
- k) övriga frågor, som ordföranden anser böra handläggas i denna ordning.

Nämnden i plenum är beslutförför, då utom ordföranden eller hans ställföreträdare minst tre ledamöter äro närvarande. Såsom nämndens beslut gäller den mening, varom de flesta förena sig, eller, vid lika röstetal, den som biträdes av ordföranden vid sammanträdet.

18 §.

I arbetsordning eller i förekommande fall genom beslut av naturvårdsnämnden i plenum bestämmes vilka ärenden eller grupper av ärenden, som må avgöras av byråchefen eller annan befattningshavare.

19 §.

Andra ärenden än sådana som avses i 17 och 18 §§ avgöras av ordföranden eller, vid förhinder för honom, av ställföreträdaren.

20 §.

Ärenden, som avses i 17 och 19 §§, avgöras efter föredragning av byråchefen eller av annan befattningshavare, som förordnats därtill.

21 §.

Vid föredragning inför naturvårdsnämnden i plenum eller inför ordföranden eller dennes ställföreträdare skall föras protokoll upptagande de ledamöter, som närvarit, de ärenden, som behandlats, samt besluten.

Det åligger ledamot och föredragande att låta till protokollet anteckna sin mening, därest denna icke överensstämmer med fattat beslut.

Har skiljaktig mening förekommit vid handläggning av ärende, som skall anmälas hos Kungl. Maj:t eller chef för statsdepartement, skall denna mening genom utdrag av protokollet eller på annat sätt bringas till uttryck i utgående expeditionen.

22 §.

Utgående expedition i ärende, som avses i 17 och 19 §§ skall förses med underskrift »Statens naturvårdsnämnd» samt undertecknas av ordföranden eller dennes ställföreträdare ävensom av föredraganden i ärendet. Dock må dylik expedition, i den mån ordföranden eller ställföreträdaren prövar lämpligt, förses med underskrift »På statens naturvårdsnämnds vägnar» jämte föredragandens namnteckning.

I skrivelser och utlåtanden, som avlåtas till Kungl. Maj:t eller chef för statsdepartement, skall angivas vilka som deltagit i eller eljest närvarit vid ärendets slutliga avgörande.

Bestämmelser angående undertecknande av utgående expeditioner i övrigt meddelas i arbetsordning eller genom beslut av nämnden.

Arbetstid.

23 §.

Arbetstiden å tjänsterummet skall, i den mån nedan ej annorlunda föreskrives, utgöra 42 timmar i veckan eller, där vecka innehåller mindre än sex arbetsdagar, ett i förhållande till antalet arbetsdagar minskat antal timmar samt förläggas till tider, som bestämmas i arbetsordningen eller eljest av byråchefen, med iakttagande av att arbetstiden icke någon arbetsdag må understiga 4½ timmar. I arbetstiden må icke inräknas måltidsrast.

Om och i den mån omständigheterna det tillåta, må ordföranden för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3½ timmar.

Å påskafton, midsommarafton och julafton må arbetet helt eller delvis inställas. Viss inskränkning i arbetstiden må ock av byråchefen kunna medgivas vid särskilda tillfällen.

För fullgörande av något av Kungl. Maj:t eller på grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande meddelat allmänt uppdrag må erforderlig inskränkning i arbetstiden å tjänsterummet äga rum.

Därest i särskilda fall arbete finnes med större fördel kunna utföras utom tjänsterummet, må medgivande till därav föranledd inskränkning i arbetstiden å tjänsterummet lämnas av ordföranden eller, efter dennes bestämmande, av byråchefen.

Då göromålets gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden.

Åtal och ansvar för tjänstefel.

24 §.

Beträdes ordföranden eller ledamot av naturvårdsnämnden eller byråchefen med fel eller försummelse vid befattningens utövande, sker åtal därför inför Svea hovrätt.

Gör eljest befattningshavare sig skyldig till försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller visar han sig eljest olämplig, äger nämnden att tilldela honom varning eller skilja honom från befattningen eller att, beträffande den som tillsatts av Kungl. Maj:t, hos Kungl. Maj:t göra framställning om hans entledigande. Vid svårare förseelse sker åtal inför vederbörande underrätt.

Besvär över naturvårdsnämndens beslut.

25 §.

Den som icke åtnöjes med naturvårdsnämndens beslut äger, där ej annorlunda är stadgat, hos Kungl. Maj:t söka ändring genom besvär, vilka skola hava inkommit till jordbruksdepartementet senast å trettionde dagen efter den, då klaganden erhöll del av beslutet; dock skola besvär över beslut om tjänstetillsättning eller om förslag därtill hava inkommit till nämnda departement senast å tjugonde dagen efter den, då beslutet tillkännagivits genom anslag i nämndens lokal.

Denna kungörelse träder i kraft den

Den som inte ställer sig på denna grund är en
förhållandevis liten del av befolkningen. Den som
ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.

Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.

Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.

Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.
Den som ställer sig på denna grund är en stor del av befolkningen.

MOTIVERING

1. Inledning.

Historik.

Särskilda åtgärder i naturskyddande syfte kunna i vårt land spåras långt tillbaka i tiden. Exempelvis finnas till villobrådsbeståndets fredande bestämmelser av mycket gammalt datum. Andra exempel på reglerande ingripanden till skydd för naturen kunna hämtas från fiskets, skogshushållningens och bergshanteringens områden. Gemensamt för dem alla är emellertid, att de synpunkter, från vilka man utgick, praktiskt taget helt voro av ekonomisk art. Något naturskydd av vetenskapliga, estetiska, eljest kulturella eller sociala grunder fanns i äldre tider icke. Naturens vårdande och bevarande av dylika mera allmänna grunder är en ganska modern företeelse, vilken måste betecknas såsom alltjämt mycket outvecklad.

Naturskyddet i vidsträckt mening kom till legislativt uttryck i Sverige först i början av innevarande århundrade. Anledningen var närmast en vid 1904 års riksdag i andra kammaren väckt motion (nr 194) av lektorn Karl Starbäck. Önskvärdheten av ett av statsmakterna sanktionerat naturskydd hade dock tidigare vid upprepade tillfällen offentligen framförts, bland annat i en uppsats av professor A. E. Nordenskiöld i festpublikationen »Per Brahes minne» (Åbo 1880). Starbäck's motion utmynnade i yrkande om utredning angående de skyddsåtgärder, som borde vidtagas för vårt lands natur och naturminnesmärken. I motionen återgavs inledningsvis följande uttalande av professorn H. Conwentz.¹

Alltmera förändras naturens utseende i vårt fädernesland, liksom i andra länder, på grund av kulturens framsteg. Den mark, som genom naturkrafternas inverkan under tidernas lopp fått en bestämd gestalt, blir av människohand förvandlad, ofta även förstörd. De ursprungliga djur- och växtsamhällena förstöras eller berövas sina livsvillkor, och artificiella kulturprodukter träda i stället. Skall icke vårt folk gå fullständigt förlustigt den levande åskådningen av naturens utvecklingsskeden, så är det på tiden att uppsöka, lära känna och så

¹ Forstbotanisches Merkbuch, Nachweis der beachtenwerthen und zu schützenden urwüchsigen Sträucher, Bäume und Bestände im Königreich Preussen.

vitt möjligt skydda de kvarblivna framstående vittnesbörden från det förgångna och de anmärkningsvärda bildningarna från nutiden.

Staten har alltid bland sina viktigaste uppgifter ansett den att jämte vården av de åt den anförtrodda materiella intressena även ägna sina omsorger åt de ideella. Redan sedan länge har den med framgång eftersträvat att vårda och uppehålla minnesmärkena av flydda tiders konst och kultur; nu bör även samtidens vidgade intresse på samma sätt vända sig mot naturens minnesmärken.

Motionären framhöll, att vad Conwentz yttrat, avseende Tyskland, kunde utan tvekan anses äga giltighet även för Sverige. Av de synpunkter, som talade för ett verksamt skydd för natur och naturminnesmärken, syntes de rent vetenskapliga ligga i öppen dag. Detsamma gällde de estetiska. Naturens bibehållande i ursprungligt skick kunde även få en utomordentligt stor praktisk betydelse för landets skogsväsende.

Med anledning av motionen anförde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 13 maj 1904, att riksdagen funne motionärens syfte högst beaktansvärt. Till förverkligande därav ville riksdagen ej ifrågasätta något, som kunde innebära ett ingripande i den enskildes rätt att med sin egendom förfara såsom honom bäst syntes, utöver vad gällande lag därom innehölle; men då staten på de mest skilda ställen i vårt land ägde större eller mindre besittningar, kunde, enligt riksdagens mening, här och där en plats, där sällsynta djur eller växter trivdes, ett egendomligt skogsbestånd, ett vattenfall, någon säregen geologisk bildning o. s. v. fridlysas för åverkare, så att naturen där kunde leva sitt eget ursprungliga liv. Lämpliga ställen för inrättandet av dylika »nationalparker» angåves i åtskilliga vid vederbörande utskotts utlåtande i ämnet fogade bilagor. På grund av vad i frågan förekommit anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående de åtgärder, som borde vidtagas för att bereda skydd åt vårt lands natur och naturminnesmärken.

I anledning av riksdagens skrivelse infordrades utlåtande av vetenskapsakademien. För närmare utredning av frågan tillsatte akademien en särskild kommitté, som uppgjorde bland annat dels ett förslag å nationalparker och mindre skyddsområden av huvudsakligen botaniskt intresse, dels särskilda förteckningar å enstaka träd, sällsynta växter och geologiska bildningar, som borde bli föremål för skydd, dels ett förslag till skyddsområden för fåglar. I anslutning till den av kommittén verkställda utredningen framställde akademien i sitt den 7 juni 1905 avgivna yttrande yrkanden bland annat i följande avseenden.

Vissa närmare angivna undervisningsanstalter borde anbefallas att såväl vid undervisningen som genom läro- och läseböcker hos lärjungarna söka inskräpa betydelsen av skydd för landets natur och naturföremål.

Domänstyrelsen borde erhålla i uppdrag att av statens mark avsöndra till nationalparker lämpliga områden, inom vilka djur- och växtlivet borde lämnas fullständigt orörda, samt dessutom bemyndigas att av det årliga anslaget till

inköp av mark för statens räkning använda en del för förvärvande av de ytterligare områden, som från naturskyddssynpunkt kunde anses behövlige.

Länstyrelserna borde anmodas att, om yrkande därom framställdes, vid fråga om sjösänkning begära utlåtande av akademien, huruvida från naturskyddssynpunkt något vore att invända mot förslaget.

Registrering av naturminnesmärken borde uppdragas dels åt domänstyrelsen och skogsstaten för nationalparker och övriga skyddsområden ävensom för enskilda träd, dels åt Sveriges geologiska undersökning beträffande de geologiska och geografiska föremålen, dels åt akademien beträffande sällsynta djur- och växtarter.

Till riksdagen borde avlåtas proposition med förslag om lag att de i enskild ägo befintliga naturföremål, som på ägarens framställning eller med dennes medgivande blivit såsom naturminnesmärken registrerade, för all framtid skulle vara fridlysta.

Sedan därefter yttrande avgivits jämväl av domänstyrelsen, uppdrogs efter bemyndigande den 14 juni 1907 åt lektor Starbäck och professor Einar Lönnberg samt häradshövdingen, sedermera justitierådet Louis Améen att såsom sakkunniga biträda inom jordbruksdepartementet vid frågans vidare behandling. De sakkunniga avgåvo den 4 december 1907 *betänkande rörande åtgärder till skydd för vårt lands natur och naturminnesmärken*.

I betänkandet framhöllo de sakkunniga, att frågan om naturens skyddande gentemot allt för hänsynslösa ingrepp från människans och kulturens sida i vissa avseenden redan under äldre tider varit föremål för lagstiftningens uppmärksamhet, samt yttrade vidare:

Den första synpunkt, som fått göra sig gällande, är *ekonomisk*: att i fråga om vissa den organiska naturens alster, som äro för människan särskilt begärliga, hindra stundens vinningslystnad från att se sig tillgodo på ett sådant sätt, att tillgången för framtiden äventyras. Förestavade av dylika grundsatser äro till exempel delar av jakt- och fiskelagstiftningen, som avse att trygga villebrådsstammen och fisktillgången, ävensom de lagar, vilka hava till ändamål att förekomma överdriven skogsavverkning.

Ett steg längre, ehuru fortfarande föranledd av ekonomisk hänsyn går den lagstiftning, vars syfte är att mot utrotning och förstöring freda djur, växter och andra naturföremål, vilka genom sin tillvaro medelbart för människan äro av betydelse. Hit äro hänförliga till exempel de i flera länder vidtagna åtgärderna till skydd för fåglar, som icke hava någon betydelse från jaktsynpunkt, men som äro för jordbruket nyttiga. I viss mån kan hit räknas även lagstiftningen om särskilda åtgärder för skyddande av skogar, vilka äga klimatisk betydelse, samt bestämmelsen, att tillstånd från det allmännas sida skall sökas vid vissa vattenavledningsföretag o. s. v.

De sakkunniga erinrade härefter att krav framställt på skydd för naturen även ur andra synpunkter än de ekonomiska. I betänkandet anfördes härom vidare:

I första hand har man framhållit de *naturvetenskapliga* synpunkterna. Man erkänner numera allmänt, att det är av den största betydelse för vetenskapen

såväl att inom vissa områden kunna följa naturens utveckling sådan den förlöper, där den överlämnas uteslutande åt sig själv, som ock att mot förstörelse skydda sällsyntare djur och växter samt märkligare fasta naturföremål och ytbildningar. Områden av det förra slaget äro för naturvetenskapen icke mindre nödvändiga än till exempel botaniska trädgårdar, museer och experimentalfält, och de utvecklingslagar, som kunna fastslås vid studiet av naturlivet därstädes, bliva säkerligen icke blott av intresse för vetenskapen utan även av avsevärd praktisk betydelse. Särskilt är det påtagligt, att många för skogshushållningen viktiga lärdomar kunna inhämtas genom studiet av det sätt, varpå skogen utvecklar sig, då den överlämnas åt sig själv.

De sällsynta djur- och växtarterna å andra sidan erbjuda ofta, såsom utgörande reliktförmor, det största vetenskapliga intresse och bilda i många fall oersättliga dokument till djur- och växtlivets historia, likasom märkligare fasta naturbildningar och ytformationer kunna vara av den största betydelse vid studiet av den geologiska utvecklingens förlopp.

Intresset för naturen i dess ursprunglighet och olika livsyttningar tillhör emellertid icke uteslutande vetenskapsmännens krets. Kärleken till naturen är tvärtom synnerligen allmän och förenar sig med det vetenskapliga intresset i ett krav på skydd för naturen i dess ursprunglighet. Det är en gammal erfarenhet, hurusom till exempel fågellivet i en sjö eller vid en strand, märkligare grott- och klippbildningar, storsvuxna eller egendomligt bildade träd, förekomsten av särskilda, av folkpoesien omhuldade växtarter o. s. v. kunna bliva föremål för ett så allmänt intresse inom en ort och så bidra till platsens allmänna stämning och skaplynne, att ett skydd mot förstörelse och skadegörelse framträder som ett önskemål av samhällelig betydelse. Härmed har man kommit över på den *estetiska* synpunkten. Denna synpunkt har man i vissa länder utsträckt så långt, att man icke blott kräver själva naturföremålets fredande på grund av dess skönhetsvärde och den trevnad det bereder utan också fordrar förbud mot åtgärder, som kunna verka störande för skönhetsintrycket såsom anbringande av reklamtavlor, uppförande av vanprydande byggnader o. s. v.

Slutligen må nämnas, att litet varstädes förekomma naturföremål, vid vilka sägner, historiska minnen eller folkliga plägseder äro fästade. Dessa kunna från naturvetenskaplig och estetisk synpunkt sakna allt intresse. De äro icke naturminnesmärken i vanlig mening men deras skyddande kan likväl med fog ifrågasättas. Den synpunkt, från vilken sådana föremål förtjäna uppmärksamhet, är *historisk eller kulturhistorisk*. Denna synpunkt ligger väl något vid sidan om det föreliggande ämnet, men då det är tydligt, att den lagstiftning, som må finnas erforderlig för att bereda skydd för dessa minnesmärken lämpligast bör ske i ett sammanhang med de åtgärder, som vidtagas till skydd för natur och naturminnesmärken, har även nu ifrågavarande synpunkt ansetts böra i förbigående beröras.

Såsom resultat av utredningen framlades i betänkandet förslag till lag angående naturminnesmärkens fredande, förslag till lag angående nationalparker, förslag angående rätt i vissa fall till expropriation för naturskyddsändamål, förslag till särskilda bestämmelser angående naturminnesmärken å statens jord m. m. och förslag rörande avsättande av vissa nationalparker. Betänkandet upptog därjämte förslag till vissa ändringar i jaktstadgan samt framställning om vissa fridlysningsbestämmelser.

I proposition, nr 102, till 1909 års riksdag förelade Kungl. Maj:t riksdagen förslag till lag angående naturminnesmärkens fredande, lag angående nationalparker och lag innefattande tillägg till förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov. Propositionen blev av riksdagen bifallen (skrivelse nr 106). Samtliga lagar utfärdades den 25 juni 1909 samt trädde i kraft den 1 januari 1910. De båda förstnämnda äro, med vissa smärre ändringar, alltjämt gällande.

Genom proposition, nr 125, förelades vidare 1909 års riksdag förslag angående åtgärder till skyddande av naturminnesmärken å kronans mark samt avsättande av vissa nationalparker. Även denna proposition bifölls av riksdagen (skrivelse nr 173).

Härmed kan Sverige sägas ha fått sin första egentliga naturskyddslagstiftning. Vid sidan därav ha sedermera tillkommit ett flertal bestämmelser av betydelse för naturskyddet. Redogörelse härför lämnas i det följande.

Gällande bestämmelser.

Lagen angående nationalparker. Denna lag går ut därpå, att, om kronan tillhörigt område blivit avsatt till nationalpark, inom sådant område skola gälla vissa i lagen närmare angivna förbud. Lagen innehåller vidare bestämmelser om ansvar för överträdelse av förbud m. m.

Beträffande nationalparks vård och förvaltning finnas bestämmelser i reglemente den 22 december 1911 (nr 156) rörande nationalparkernas förvaltning.

Enligt *nationalparkslagen* är det förbjudet att å nationalpark förstöra eller skada fast naturföremål eller ytbildning, att bearbeta mineralfyndighet eller bortföra mineral, att fälla eller skada växande träd eller borttaga växter eller växtdelar, att jaga, fånga eller avsiktligt döda djur av vad slag det vara må eller att från ort till annan föra dödat eller fångat djur eller skada eller bortföra ägg, rom eller bo, att medföra hund, att uppföra byggnad eller stadigvarande bostad, verkställa odling eller beta kreatur samt att i annonseringssyfte uppsätta eller anbringa tavla, plakat, inskrift eller annan störande anordning. Förbudet mot borttagande av växtdelar gäller emellertid icke beträffande bär, som användas till omedelbar förtäring, och förbudet mot djurs dödande avser icke de fall, då dödandet sker till försvar mot angrepp å person eller egendom (1 §).

Från förbudsbestämmelserna äro ytterligare undantag stadgade i så måtto, att förbud ej får lända till inskränkning i enskild rätt. Förbuden få ej heller inkräkta på lapparnas rättigheter till bete, skogsfång, jakt och fiske. Deras jakt-rätt har dock i vissa, i det följande närmare angivna avseenden begränsats. Lapparna äga vidare inom nationalpark medföra för deras renhjordars bevakning nödiga hundar (2 § första stycket).

Enligt de sakkunniga hade utövändet av lapparnas rättigheter icke haft märkbart inflytande på naturlivet. Lappbefolkningen vore dessutom så intimt

förenad med naturen inom sitt territorium att den så att säga kompletterade denna. Det skulle enligt de sakkunnigas mening utan tvivel vara olämpligt att företaga något, som kunde beröva en lappländsk nationalpark det särskilda intresse, den erhöles genom det lappländska folkelementets närvaro. De sakkunniga ansågo emellertid, att förbudet mot jakt inom nationalpark borde gälla även för lapparna. I det riksdagen förelagda förslaget bibehölls dock lapparna vid sin rätt till jakt med det undantaget, att jakt efter björn icke fick äga rum. Undantagsbestämmelsen utvidgades den 25 november 1927 (nr 435) att omfatta lo och utsträcktes i samband med 1938 års jaktlagstiftning (nr 276) att avse jämväl älg och örn.

Genom 1927 års lagändring stadgades även att statsverket skulle ersätta inom nationalparks område av björn eller lo förorsakad skada å renar, som där finge föras på bete. Skadan finge dock icke tillskrivas uppenbar vårdslöshet vid renarnas bevakning. Efter 1938 års lagändring kan sådan ersättning utgå även för skada, som förorsakas av örn, och efter lagändring den 12 april 1946 (nr 145) för av järv eller varg förorsakad skada (2 § andra stycket).

I den ursprungliga lagen stadgades (3 §) att Konungen ägde med avseende å varje särskild nationalpark i särskilt reglemente föreskriva de undantag från förbuden i 1 §, som funnes nödiga för parkens bevakning och skyddande mot fara, för vetenskapliga forskning, för resors underlättande och resandes härbärgerande samt för utövande av den jakt och det fiske, som vore förenliga med det med nationalparken avsedda syftet.

Genom lag den 15 juni 1945 (nr 312) har detta stadgande ändrats i viss del. Den närmaste anledningen härtill var en framställning från statens industrikommission, att sådana åtgärder måtte vidtagas, att brytning av magnetit vid Äpartjåkko inom Sareks nationalpark kunde verkställas. Genom ändringen infördes i lagen en föreskrift av innehåll, att Konungen skulle äga medgiva undantag från de i 1 § stadgade förbud även för annat ändamål än de förut uppräknade, om det vore förenligt med det med nationalparken avsedda syfte eller synnerliga skäl därtill vore. Anmärkas må i detta sammanhang att enligt 5 § gruvlagen den 3 juni 1938 inmutat område icke får omfatta nationalpark.

Konungen äger vidare meddela förbud mot nationalparks beträdande. Redan uppkommen enskild rätt får dock icke kränkas genom sådant förbud. Förbudet får ej heller tillämpas mot lapparna (4 §).

Överträdelse av lagen eller i enlighet därmed utfärdat förbud straffas med dagsböter. Hund, som löper lös inom nationalpark, förverkas till upptagaren. Allmän åklagare åligger att åtala överträdelse. Envar enskild äger dock rätt att anställa åtal (jfr 20 kap. 16 § rättegångsbalken). Av ådömda böter tillfaller en tredjedel nationalparkens kassa (5—8 §§).

Enligt förenämnda *reglemente rörande nationalparkernas förvaltning* skola nationalparker stå under vetenskapsakademiens vård och av akademien förvaltas enligt sådana grunder, att syftet med nationalparkernas avsättande i möjligaste mån främjas (1 §). Sedan nationalparks gränser blivit bestämda, skall vetenskapsakademien låta dels, där så anses nödigt, på lämpligt sätt å marken utmärka gränserna, dels ock genom anslag, uppsatta å lämpliga platser inom eller utom parken, lämna beskrivning över dess område. Därjämte böra kartor över parken uppsättas i mindre skala samt för allmänheten hållas tillgängliga på lämpliga ställen (2 §). Personalen vid skogsstaten skall, om det kan ske utan särskilda kostnader och utan åsidosättande av andra tjänsteåligganden, efter domänstyrelsens uppdrag utöva tillsyn över och bevakning av national-

parkerna. För den tillsyn, som i övrigt erfordras, äger vetenskapsakademien anställa nödig personal i den mån för nationalparkens behov tillgängliga medel lämna tillgång därtill (3 §). Genom akademiens försorg böra över nationalparken upprättas särskilda kartor, vilka angiva växtlighetens nuvarande beskaffenhet inom parkerna, så att i framtiden kan bedömas vilka förändringar som inträffat (4 §). De i 1 § lagen angående nationalparker stadgade förbud utgöra ej hinder för vetenskapsakademien att vidtaga åtgärder, som finnas nödiga för nationalparks bevarande och skyddande mot fara (5 §). För vetenskapliga forskning är akademien även för visst fall eller under bestämd tid för viss person medgiva erforderliga undantag från angivna förbud (6 §). Befinnes inom nationalpark viss djurart ha nått en för naturlivets jämvikt störande utveckling, äger akademien beträffande denna djurart medgiva rätt till jakt inom parken. Jakt å björn, lo (kung. 25 november 1927, nr 438) och örn (kung. 3 juni 1938, nr 277) får dock icke äga rum utan Kungl. Maj:ts tillstånd. För rätt till jakt må bestämmas skälig avgift (7 §). Kan i vattendrag inom nationalpark fiske med krok utan skälighet medgivas, må tillstånd till sådant fiske lämnas av akademien. Den, som erhållit dylikt tillstånd, skall för rättigheten erlægga avgift, vars storlek bestämmes av akademien (8 §). Akademien må, därest sådant finnes nödigt för resandes härbärgerande eller för underlättande av resor eller för vetenskaplig forskning, lämna medgivande, att inom nationalpark uppföres byggnad eller vidtages annan erforderlig åtgärd ävensom att för sådant ändamål användes å parken befintlig skog samt andra därinom befintliga natur- alster. Medgivande får dock icke lämnas, om det är att anse som oförenligt med det med parken avsedda syftet. För sådant medgivande äger akademien bestämma viss årlig avgift (9 §). Vid färder inom nationalpark må dels, där erforderliga åtgärder för resandes härbärgerande icke äro vidtagna och i den mån sådant finnes av nöden, torra och vindfällda träd samt ris användas till uppgörande av lägereld och för anbringande av tillfälliga skyddsanordningar, dels ock för resan erforderliga rid- och klövvedjur betas (10 §). — Avgifter tillfalla vederbörande nationalparks kassa (11 §). Sådan kassa står under vetenskapsakademiens förvaltning och må av akademien användas till bestridande av de för nationalparken uppkommande kostnader. För redovisningen gäller vad som är föreskrivet beträffande till akademien utgående statsanslag (12 §). Akademien skall årligen före den 1 oktober till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till stat för varje nationalpark för nästföljande år (13 §).

Lagen angående naturminnesmärkens fredande. I denna lag äro upptagna under 1—10 §§ bestämmelser om fridlysning såsom naturminnesmärke av område eller till fastighet hörande naturföremål, som är av särskilt intresse för kändedomen om landets natur eller på grund av märklig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas, under 11 § bestämmelser till skydd för sällsynta djur, vilkas fångande eller dödande icke är att hänföra till jakt eller fiske, och sällsynta växter samt under 12 § stadgande om rätt för vetenskapsakademien att för vetenskapliga forskning medgiva undantag från fridlysningsbestämmelse. Enligt 13 § äger länsstyrelse att för område, som genom märklig naturbeskaffenhet eller naturskönhet är av särskilt intresse, meddela förbud mot reklamanordningar i det fria. Slutligen finnas i 14—17 §§ bestämmelser om ansvar, åtal, fullföljd m. m.

Bestämmelserna om naturminnesmärken ha följande innehåll.

Fridlysning såsom naturminnesmärke må ske allenast under vissa förutsättningar och i den ordning lagen stadgar (1 §). Ansökan om fridlysning, som kan göras av vem som helst, skall ingivas till vederbörande länsstyrelse. Ansökan skall innehålla 1. noggrann uppgift å det föreslagna naturminnesmärkets beskaffenhet och läge; 2. uppgift å fastighetens ägare samt nyttjanderätts- och servitutshavare; 3. förslag till de fridlysningsbestämmelser, som lämpligen böra meddelas; samt 4. förslag till det sätt, varpå området eller föremålet bör utmärkas och, där så erfordras, inhägnas. Vid ansökningen skall, om den ej framställt av fastighetens ägare, fogas skriftligt medgivande av denne. Den omständigheten att fastigheten övergår till ny ägare efter det att ansökningen ingivits, utgör dock ej hinder för att bevilja ansökningen. Beträffande boställe, fideikommiss m. m. gälla särskilda bestämmelser. I stället för ägarens medgivande skall innehavarens företes. Äger icke denne förfoga över jorden utan tillstånd av myndighet, skall jämväl sådant tillstånd företes (2 §). Ansökan om fridlysning skall kungöras av länsstyrelsen med föreläggande för dem, som ha något att erinra mot ansökningen, att senast inom två månader anmäla detta hos länsstyrelsen. Kungörelsen skall på sökandens bekostnad införas i länskungörelserna och tidning inom orten, uppläsa i ortens kyrka samt med posten tillsändas alla kända innehavare av nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan dylik fastigheten avseende rätt, vilka icke medgivit ansökningen. Sökanden är skyldig att vid anfordran förskottsvis erlägga kostnaden. Bestrides ansökningen av någon som visar sannolika skäl att han äger nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan dylik rätt, som uppkommit före ansökningens ingivande och genom fridlysningsåtgärden skulle lida intrång, får ansökningen icke beviljas om ej intrånget är att anse såsom oväsentligt. Rättsägare som underlåter att göra anmälan har förlorat sin talan. Bestrides ansökningen av någon som enligt 8 § är berättigad att fordra fridlysnings upphävande, får ansökningen icke beviljas. Kungörelse kan underlåtas, om det till fridlysning ifrågasatta naturminnesmärket tillhör kronan och det icke veterligen finnes annan rättsägare eller om alla kända rättsägare medgivit fridlysnings (3 §). — Innan ansökning om fridlysning slutligen prövas, må länsstyrelsen provisoriskt förbjuda åtgärd, varav skada kan tillfogas det uppgivna naturminnesmärket. Sådant förbud, som skall kungöras på sökandens bekostnad, medför dock icke inskränkning i enskild rätt, som uppkommit innan fridlysningsansökningen ingivits, såvida ej vederbörande rättsägare medgivit fridlysnings (4 §). — Om ej ansökningen framställt av vetenskapsakademien eller dess yttrande bifogats, åligger det länsstyrelsen att infordra utlåtande från akademien. Ansökningen får icke bifallas om den icke tillstyrkts av akademien (5 §). Har akademien tillstyrkt ansökningen och möter eljest icke laga hinder för bifall, skall länsstyrelsen underrätta sökanden, att ansökningen kommer att bifallas om naturminnesmärket på sökandens föranstaltande och bekostnad utmärkes på marken och, där så erfordras, inhägnas enligt de närmare bestämmelser länsstyrelsen meddelar. Sedan detta villkor fullgjorts, sker fridlysnings, därvid naturminnesmärket införes i ett av länsstyrelsen fört register. Samtidigt meddelar länsstyrelsen de fridlysningsbestämmelser, som äro nödvändiga för att skydda naturminnesmärket. Fridlysningen kungöres på allmän bekostnad. Om så finnes nödvändigt, skall kungörelsen anslås vid naturminnesmärket. Fullgör icke sökanden vad honom blivit ålagt eller möter eljest laga hinder, skall ansök-

ningen avslås (6 §). Avskrift av länsstyrelsens register skall inom en månad efter årets utgång insändas till vetenskapsakademien, som sammanför dessa uppgifter till ett riksregister över naturminnesmärken (7 §). Genom brev den 24 november 1911 (nr 136) till vetenskapsakademien angående register över fridlysta naturminnesmärken har Kungl. Maj:t förordnat, att omförmälda register skulle upprättas i enlighet med vid brevet fogat formulär.

Under vissa omständigheter skall länsstyrelsen förklara fridlysning upphävd (8 §). Så skall ske när yrkande därom framställes av den, som visar att han vid tiden för ansökningens ingivande ägde bättre rätt till fastigheten eller andel därav än den, som i fridlysningsärendet antogs vara fastighetens ägare. Samma gäller om sådant yrkande framställes av någon, som visar att han ägde nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan dylik rätt som, i strid mot vad i fridlysningsärendet antagits, av fridlysningen lider ej oväsentligt intrång. Utgör fastigheten fideikommiss eller innehaves den under därmed jämförliga förhållanden, skall fridlysningen upphävas på yrkande av innehavare, som icke medgivit fridlysningen och därav lider icke oväsentligt intrång. Rätt att yrka upphävning av fridlysning tillkommer dock icke innehavare av fideikommiss, om Konungen medgivit att fridlysningen finge meddelas med bindande verkan även för kommande fideikommissarier. Fridlysning skall vidare upphävas på yrkande av boställshavare, som icke medgivit fridlysningen och därav lider icke oväsentligt intrång. Företes intyg från vetenskapsakademien att naturminnesmärket undergått sådan förändring, att dess bibehållande såsom naturminnesmärke synes ändamålslost, skall fridlysning likaledes upphävas. Slutligen skall fridlysning upphävas om naturminnesmärket visas vara beläget inom område, vars expropriation för annat ändamål medgivits och som icke kan användas för detta ändamål utan att naturminnesmärket skadas. Fridlysningsens upphävande skall emellertid i så fall begäras av den, som genom expropriationen förvärvat jorden. Har fastighet vid exekutiv auktion försålts frigjord från den inskränkning fridlysning kan medföra för ägaren, är fridlysningen att anse som upphävd så snart auktionen vunnit laga kraft. Under vissa omständigheter *må* länsstyrelsen efter vetenskapsakademiens hörande förklara fridlysning upphävd (9 §). Sådan förklaring kan meddelas om föreskriven anordning för naturminnesmärkes utmärkande och inhägnande icke behöriigen underhålles av den som begärt fridlysningen samt ej heller vetenskapsakademien eller annan anmält sig villig att verkställa nödiga underhållsarbeten. Fridlysning kan också efter akademiens hörande upphävas om naturminnesmärket finnes förhindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta. Om beslut, varigenom fridlysning förklarats upphävd, skall kungörelse införas i länskungörelserna och uppläsas i ortens kyrka. Sedan laga kraft åkommit sådant beslut eller auktion, varom förut sagts, skall naturminnesmärket avföras ur registret samt underrättelse genast sändas till vetenskapsakademien. Har fridlysning upphävts av annan anledning än att naturminnesmärket till sin naturliga beskaffenhet undergått förändring, får åtgärd, varav skada kan tillfogas naturminnesmärket, icke vidtagas förrän vetenskapsakademien utfört erforderlig vetenskaplig undersökning. Förbudet gäller dock icke för längre tid än sex veckor efter det beslutet om fridlysningsens upphävande eller auktionen vann laga kraft (10 §).

Diverse författningar m. m. Enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation 1 § första stycket punkt 11, må fastighet, som tillhör annan än kronan, tagas i anspråk genom expropriation om Kungl. Maj:t prövar det nödigt

för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet för dess avsättande såsom naturminnesmärke. Fråga om sådan expropriation må enligt 108 § väckas endast av vetenskapsakademien. Vidare må enligt 1 § sista stycket expropriation enligt Kungl. Maj:ts förordnande äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark. Bestämmelserna överensstämman till alla delar med innehållet i förut omförmälda 1909 års lag innefattande tillägg till förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov. Sistnämnda lag och förordning ha upphävts genom 1917 års expropriationslagstiftning.

Vad angår *naturminnesmärken å kronans mark* har riksdagen genom skrivelse den 24 maj 1909 (nr 173) i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 samma år medgivit *dels* att i fråga om å kronans mark befintligt område eller naturföremål, som är av särskilt intresse för kändedomen om landets natur eller på grund av märklig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas, Kungl. Maj:t må äga att, försåvitt kronans rätt angår, lämna tillstånd till detsammans fridlysning enligt vad om fridlysning av naturminnesmärken kan varda stadgat, dock att värdefullare område eller föremål härigenom icke må från tillgodogörande för kronans räkning avstängas, *dels ock* att, utan hinder av vad i allmänhet finnes stadgat rörande förvaltningen av kronan tillhörig mark, de myndigheter, som därmed äga befattning, må, när sådant utan avsevärd uppoffring eller olägenhet för kronan finnes kunna äga rum, tillåta, att område eller föremål, som är att anse såsom naturminnesmärke, tills vidare lämnas orubbade eller genom lämpligt förbehåll vid arrendeupplåtelse undandrages arrendatorns förfogande.

I brev den 10 juli 1909 har Kungl. Maj:t meddelat domänstyrelsen innehållet i riksdagens skrivelse till kändedom och efterrättelse.

Ett exempel på författningar, avseende att reglera tillgodogörandet av naturens produktiva förmåga, utgör *skogsvårdslagen den 21 maj 1948*. Den grundläggande bestämmelsen innehålls i lagens 1 §, som stadgar att skogsmark med därå växande skog bör genom utnyttjande på lämpligt sätt av markens virkesalstrande förmåga skötas så, att tillfredsställande ekonomiskt utbyte vinnes och, såvitt möjligt, i huvudsak jämn avkastning erhålles. De reglerande bestämmelserna kunna skärpas allt efter markens ömtålighet (25 §). Kan det på grund av skogsmarks belägenhet i havsbandet eller på höjder eller eljest i särskilt exponerat eller i klimatiskt hänseende ogynnsamt läge befaras, att olämplig avverkning av befintlig skog skulle omöjliggöra eller avsevärt försvåra återväxten, må sålunda Konungen förordna, att skogen inom sådan trakt skall såsom svärföryngrad vara underkastad vissa särskilda bestämmelser. Konungen äger också förordna,

att dylika bestämmelser skola äga tillämpning å skogar, vilkas bestånd prövas erforderligt till skydd mot sand- eller jordflykt (skyddsskogar).

Till samma grupp böra räknas *lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt och lagen den 1 december 1950 om rätt till fiske*. I jaktlagens 1 § stadgas bland annat, att jakträttsinnehavare bör genom ändamålsenlig och efter tillgången på villebråd lämpad jakt ävensom, där så lämpligen kan ske, genom åtgärder för villebrådets skydd och förkovran sörja för bevarandet av ett artrikt och livskraftigt villebrådsbestånd. — Förenämnda lag om rätt till fiske, vilken ersätter *lagen i ämnet den 27 juni 1896* och träder i kraft den 1 januari 1951, innehåller bland annat en särskild avdelning, 30—32 §§, med bestämmelser om åtgärder mot vanskötsel av fiskevattnen.

Bestämmelser av direkt naturskyddsbetonad art finnas i *jaktstadgan den 3 juni 1938*, nämligen om fridlysning helt eller delvis av vissa djurslag. Utöver den fridlysning, som sålunda stadgats, ha föreskrifter i samma syfte upptagits i särskild *kungörelse den 16 december 1938 angående skydd för djurlivet å vissa platser*. Vidare utfärdas årligen en kungörelse angående tillfälliga ändringar i fridlysningstiderna med bilaga upptagande under jaktåret gällande jakttider för vissa djurslag. Senaste sådan kungörelse är av den 9 juni 1950.

För möjligheterna att genom reglerande åtgöranden skydda naturen vid ingrepp i densamma har vattenlagstiftningen stor betydelse. *Vattenlagen den 28 juni 1918* innehåller bestämmelser om på vad sätt och under vilka villkor naturen må omgestaltas för uppförande av dammanläggningar, för torrläggning av mark m. m. Den direkt ekonomiska nyttan är i princip avgörande för frågan huruvida tillstånd till sådant företag skall medgivnas eller icke. Även andra värden än de, som kunna mätas i penningar, tillägges dock betydelse.

Enligt 2 kap. 3 § vattenlagen må byggande i vatten ej ske, om därigenom skulle orsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, att väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara. Prövas byggnaden vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, kan dock Konungen efter hemställan av vattendomstolen lämna medgivande till byggnaden.

Enligt 12 § samma kap. må ej så byggas i vatten att menlig inverkan på klimatet eller allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas. Är naturminnesmärke ej i laga ordning fridlyst, böra till bevarande därav vid byggande i vatten vidtagas sådana anordningar, som utan att för företaget medföra kostnader av betydenhet må anses lämpliga för ändamålet.

Enligt 7 kap. 39 § får åtgärd för avledning av vatten icke ske om därigenom skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varom nyss nämnts i fråga om förbud enligt 2 kap. 3 §. Prövas företaget vara

av synnerlig betydelse för jordbruksnäringen eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, må dock Konungen efter hemställan av vattendomstolen lämna medgivande till företaget.

Av stor vikt för naturskyddet äro bestämmelserna om skydd mot förorening av vatten. Sådana bestämmelser finnas i vattenlagens 8 kap., vilket fått sin nuvarande lydelse genom lag den 20 juni 1941. I 2 § bemyndigas Konungen eller myndighet, som Konungen utser, att meddela särskilda bestämmelser till förebyggande av att vattenområde förorenas genom fast avfall från samhälle eller fastighet eller genom avfall från fartyg. 23 § stadgar skyldighet för den som avleder kloakvatten till vattenområde att vidtaga skäliga åtgärder till motverkande av förorening. 32 § förbjuder avledande av industriellt avloppsvatten på sådant sätt, att genom förorening av vattenområde uppkommer olägenhet av någon betydelse, med mindre föroreningens förebyggande kräver åtgärder, som ej skäligen kunna fordras. Enligt 37 § kan Konungen meddela förbud för hela riket eller viss del därav mot anläggande av vissa fabriker eller andra industriella inrättningar, innan frågan om erforderliga åtgärder mot vattenförorening prövas. Konungen kan vidare, om det synes vara av särskild betydelse med hänsyn till landets djur- och växtvärld eller eljest ur naturskyddssynpunkt, med avseende å visst område meddela förbud mot all förorening genom industriellt avloppsvatten, såvitt det prövas kunna ske utan att innehavare av fabrik eller inrättning, som anlagts innan förbudet meddelats, lider oskäligt intrång.

Även i 2 kap. vattenlagen infördes genom lagen den 20 juni 1941 bestämmelser till skydd mot förorening. Enligt 14 § nämnda kap. kan till skydd mot förorening av vattendrag, sjö eller annat vattenområde läggas besvär eller last å annan tillhörig fastighet. Och i 35 § stadgas att i vatten ej må utkastas eller utsläppas fast avfall från sågverk, fabrik eller annan industriell inrättning, skogsavfall eller andra fasta föremål eller ämnen, om därigenom orsakas eller skäligen kan befaras uppgrundning eller hinder för vattnets fria lopp till men för allmän eller enskild rätt.

Samma dag, den 20 juni 1941, utfärdades en särskild lag om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden. Enligt 1 § skall tillsynen avse motverkande av vattenförorening. Tillsynen utövas, enligt 2 §, ur fiske- och naturskyddssynpunkt av fiskeristyrelsen samt ur hälsovårdssynpunkt av hälsovårdsmyndigheterna.

I anslutning till denna lagstiftning ha vidare utfärdats tre särskilda kungörelser, nämligen dels den 17 oktober 1941 kungörelse med bestämmelser mot förorening genom fast avfall eller genom avfall från fartyg samt kungörelse om förbud mot förorening av vattensystemen inom vissa nationalparker, dels ock den 1 november 1946 kungörelse om förprovning rörande åtgärder till motverkande av vattenförorening m. m.

I detta sammanhang må nämnas kungörelserna den 30 juni 1939 (nr 431) angående villkoren för statsbidrag från statens avdiktningensanslag och (nr 432) angående villkoren för lån från statens avdiktningenslånefond. Efter ändringar genom kungörelser 1945 (nr 347 och 348) är i dessa författningar stadgat, att statsbidrag eller lån till torrlägningsföretag icke får meddelas, om genom företaget skulle uppstå sådana skador eller olägenheter med avseende å vattenkraft, fiske, naturvärden, växt- och djurliv eller sanitära eller klimatiska förhållanden, att företaget på den grund ej bör komma till utförande.

Ett ytterligare exempel på bestämmelser, syftande att förebygga onödig skada å naturen i samband med de ingripanden, som den samhällliga utvecklingen nödvändiggör, kan hämtas från *vägstadgan den 30 juni 1943*. I dess 15 § stadgas nämligen att vid upprättande av arbetsplan för vägföretag särskilt skall iakttagas bland annat att vägens sträckning såvitt möjligt bestämmes så att vägen erhåller en mjuk och naturlig inpassning i landskapet och att fornlämning eller naturföremål, som är av särskilt intresse för kännedomen om landets natur eller som på grund av märklig naturbeskaffenhet eller eljest bör för framtiden skyddas, icke beröres av företaget.

Även *byggnadslagen den 30 juni 1947* och *byggnadsstadgan* av samma dag äro betydelsefulla ur naturskyddssynpunkt. Enligt byggnadslagstiftningen få i stor omfattning ingrepp i naturen för bebyggelse ske först efter tillstånd. Genom denna lagstiftning, till vilken utredningen senare skall återkomma, söker man också att, närmast för den icke jordägande befolkningen, förbättra möjligheterna till umgänge med naturen. Lagstiftningen har alltså, icke minst ur naturskyddssynpunkt, en starkt social prägel.

Ur naturskyddssynpunkt viktiga områden och fasta föremål kunna i vissa fall skyddas såväl mot ägare som mot allmänhet jämlikt *lagen den 12 juni 1942 om fornminnen*. Såsom fasta fornlämningar räknas bland annat fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna (2 §). Till fast fornlämning hör så stort område på marken, som erfordras för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till dess art och betydelse nödigt utrymme däromkring (3 §).

Naturskyddets intressen kunna även tillgodoses enligt *lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader*. Sålunda kunna särskilda föreskrifter meddelas till skydd för sådan byggnad jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme däromkring (1 §).

Genom sistangivna två lagar kunna naturvärden icke endast bevaras utan även återställas samt i viss mån jämväl nyskapas.

Däremot finnas icke några allmänna föreskrifter om allmänhetens upp-

trädande i naturen å icke fridlyst mark. I viss mån skyddas denna natur genom de i 24 kap. strafflagen förekommande förbuden mot skadegörelse och åverkan. Dessa förbud ha emellertid till syfte att värja den enskilda äganderätten men icke ur allmän synpunkt betydelsefulla naturvärden i och för sig. Med stöd av § 20 ordningsstadgan den 24 mars 1868 för rikets städer ha dock för flera kommuner meddelats förbud mot nedskräpning och liknande skador å naturen.

Genom dylika lokala föreskrifter samt genom bestämmelser i byggnadsordning kunna även sådana naturskadande åtgärder som förfulande skyltning och affischering i det fria förhindras.

Myndigheter och organisationer.

Åtskilliga myndigheter och organisationer ha att taga befattning med ärenden av betydelse för naturskyddet. De viktigaste skola här nämnas.

I 1909 års naturskyddslagstiftning intaga, som framgår av tidigare redogörelse, *länsstyrelserna* ävensom *vetenskapsakademien* en central plats. Såsom bidrag till vetenskapsakademien för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden är under nionde huvudtiteln anvisat statsanslag. För budgetåret 1949/50 var detta upptaget till 22 100 kronor. Ett belopp av samma storlek har anvisats för budgetåret 1950/51. Av anslagsbeloppet må användas högst 2 500 kronor till arvode åt sekreterare hos akademiens naturskyddskommitté och högst 2 000 kronor till arvode åt ett biträde till denne.

Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har enligt av akademien den 13 januari 1943 antagen ordning för behandling av naturskyddsärenden till uppgift att å akademien vägnar utreda och fatta beslut i till akademien hänskjutna sådana ärenden ävensom att ombestyrja förvaltningen av under akademien vård ställda nationalparker, naturskyddsområden m. m. och att föranstalta om undersökningar i naturskyddssyfte, inspektioner och dylikt. Framställningar till Kungl. Maj:t och statsdepartement samt Kungl. Maj:ts remisser skola dock inom kommittén blott bli föremål för utredning och förslag. Skulle i andra ärenden yppa sig delade meningar inom kommittén och kan kommittén ej enas, skola även dessa ärenden hänskjutas till akademien, om någon kommitténs ledamot yrkar det. Naturskyddskommittén ombesörjer två publikationsserier för det vetenskapliga naturskyddet. Kommittén består av fem personer, representerande sakkunskap i botanik, zoologi, geologi och fysisk geografi samt utsedda företrädesvis bland akademien ledamöter. De väljas för tre år. Vid behov äger kommittén att med sig för upplysningars vinnande adjungera särskild sakkunnig i eller utom akademien. För beslutsmässighet fordras att minst tre ledamöter äro närvarande. Kommittén utser inom sig ordförande, som skall

vara en av akademiens ledamöter, och vice ordförande samt dessutom till sekreterare lämplig person i eller utom akademien.

Såsom förut nämnts tillkommer med avseende å nationalparker viss uppgift jämväl *domänstyrelsen*, i det efter uppdrag av denna myndighet tillsyn över och bevakning av nationalparkerna, i den mån så lämpligen kan ske, utövas av vederbörande skogsstatspersonal. Beträffande fastigheter under domänstyrelsens förvaltning har styrelsen att, vid sidan av de affärs-ekonomiska synpunkterna, taga hänsyn även till de direkta naturskyddsintressena i enlighet med riksdagens förut (s. 42) omförmälda skrivelse den 24 maj 1909 (nr 173) angående åtgärder till skyddande av naturminnesmärken å kronans mark m. m. För fullgörande av denna uppgift har styrelsen till ledning för sin underlydande personal utfärdat särskilda föreskrifter i ämnet.

Enligt dessa föreskrifter (Domänverkets reglementssamling Å 13 §) åligger det förvaltaren att hos domänstyrelsen anmäla förekomsten av sådant område eller föremål, som anses böra antingen för framtiden lämnas i huvudsak orubbat eller ock, där särskilda omständigheter det påkalla, skyddas såsom naturminnesmärke enligt lagen om naturminnesmärkens fredande. Områdena böra representera sådana skogs- eller marktyper, vilkas bevarande, i ett såvitt möjligt orört skick, anses erbjuda särskilt intresse för framtida studium, men vilka genom normalt skeende skogsvårdsåtgärder förändras i sin naturliga utveckling. Områdenas storlek bör så avpassas, att deras karakteristiska typ må kunna bibehållas och framträda, oavsett de åtgärder, som böra vidtagas för behörig vård av angränsande marker. Föremål, som kunna ifrågakomma att skyddas, äro bland annat enstaka träd av sällsynt storlek eller form eller av för orten ovanligt trädslag ävensom sällsynta buskar och örter. Har domänstyrelsen beslutat, att sådant område eller föremål skall lämnas orubbat, skall uppgift därom införas i särskilt register. Förslag om att lämna orubbat eller skydda område eller föremål skall åtföljas av bland annat kortfattad beskrivning med angivande av den särskilda karaktären av den vegetationstyp eller landskapsbild eller det föremål m. m., som genom förslaget avses skola skyddas.

Härutöver innehålla föreskrifterna bland annat följande.

Där skogens bevarande på grund av dess belägenhet — exempelvis i närheten av stad, samhälle eller farled — är ur naturskönhetens synpunkt önskvärdt, må skäligen hänsyn härtill tagas vid skogens skötsel.

Prydnadsträd få ej utan vägande skäl avverkas. I syfte att främja naturskönheten böra åtgärder vidtagas för plantering vid gårdar och torp av därtill med hänsyn till klimat och jordmån lämpliga svenska träd såsom fruktträd, ek, bok, ask, alm, lind, rönn och oxel m. fl.

I den mån det kan ske till rimliga kostnader och hinder eljest ej möter böra utmed större vägar anläggas alléer av lämpliga trädslag såsom björk, lind, rönn och oxel m. fl.

Vid genomhuggning av bestånd utmed vägar och vattendrag böra, mer än eljest, lövträd bevaras. Å gärdesbackar och dylika områden böra en, slån, hagtorn och vildrosor m. m. bevaras.

Vid upplåtelse av områden för bebyggelse eller andra ändamål skall all möjlig

hänsyn tagas till bevarande från förödelse av natursköna partier, vilka såvitt möjligt böra förbehållas allmänheten för ordnat friluftsliv å därinom särskilt anvisade trakter. Tomter böra sålunda ej utläggas å mindre öar och ej heller å mera framträdande partier av sjö- och havsstränder, såsom näs och uddar. Tomter invid sjöar och kuster böra i regel ej heller sträckas ned till stranden. Ett strandområde av med hänsyn till terrängen lämplig bredd bör lämnas öppet, varå framdeles må kunna dels framdragas för allmänheten tillgänglig väg, dels inrättas bad- och båtplatser. Om möjligt böra större gemensamma sådana platser anordnas. Härvid bör eftersträvas att stranden i största möjliga utsträckning bevaras i sitt naturliga skick. Tomter böra vidare så förläggas, att bebyggelsen därå så litet som möjligt blir synlig från sjösidan. Förläggningen bör också helst ske i grupper, åtskilda av tillräckligt stora områden, ej avsedda för tomtupplåtelse.

Vid avverkning skola träd, som utgöra boplatser för örn, glada, fiskgjuse, häger, blåkråka eller andra sällsynta fåglar, tills vidare lämnas orörda. Detsamma gäller om ihåliga träd av ringa värde, lämpliga som boplatser för fåglar.

Domänstyrelsens befattning med det speciella område av naturskyddet, som innefattas i begreppet jaktvård, skall här icke beröras.

En viktig uppgift, då det gäller naturskyddet, tillkommer *kammarkollegiet* på grund av dess befattning med vattenmål. I mål rörande byggande i vatten samt i underställningsmål rörande regleringar och utdikningar blir kollegiet underrättat för att kunna tillvarataga det allmännas intresse. Kammarkollegiet kan även anhängiggöra talan och anföra besvär för naturskyddets tillgodoseende. Under senare år har en viss praxis utvecklats därhän att kollegiet under hand underrättar Svenska naturskyddsföreningen om de vattenmål, kollegiet får kännedom om och vilka synas beröra naturskyddsintressena.

Av stor betydelse ur naturskyddssynpunkt är den verksamhet, som bedrivs av *skogsstyrelsen*, *lantbruksstyrelsen* och *fiskeristyrelsen* jämte dessa myndigheter underlydande organ. Den intensifierade rationaliseringsverksamheten å skogsbrukets och jordbrukets områden förtjänar härvidlag att uppmärksammas. I stora delar måste denna verksamhet påverka den framtida gestaltningen av den svenska naturen. Anmärkas må att i instruktionen för fiskeristyrelsen den 14 januari 1949 (nr 23) är i 4 § intaget stadgande därom, att styrelsen i mål eller ärende, som är av väsentlig betydelse ur naturskyddssynpunkt, skall samråda med vetenskapsakademien.

Flera andra myndigheter äro i sin verksamhet nödsakade att göra kraftiga ingrepp i naturen. Sådana myndigheter äro framför andra vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. I det föregående har redogjorts för vissa författningsbestämmelser, som äro ur naturskyddssynpunkt av betydelse för dessa myndigheter i deras arbeten. Härutöver förtjänar nämnas att *vattenfallsstyrelsen* i februari 1946 utgivit en handbok med »Riktlinjer för stakning av kraftledning», däri bland annat upptagits en del anvisningar till naturens skyddande. I broschyren, som utarbe-

tats i samråd med de större enskilda kraftföretagen, framhålles, att vid kraftledningsanläggningar skall tillses, att ledningen går fri för byggnader, parker, trädgårdar, fridlysta områden, naturskyddade föremål och vackra skogsbestånd, särskilt i närheten av samhällen och gårdar. Det uttalas vidare, att med tanke på den omfattning, byggandet av större kraftledningar på senare år tagit, det är ofrånkomligt att allt göres för att reducera in-trånget i den produktiva skogsmarken och dölja de spår, som kraftledningsgatorna göra i naturen. Detaljerade anvisningar lämnas hur man bör förfara till vinnande av de avsedda syftena.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har i frågor rörande planläggning och byggande av vägar tillgång till en särskild vägvårdskonsulent, knuten till Samfundet för hembygdsvård, vilken organisation utredningen återkommer till. Till bestridande av kostnaderna för vägvårdskonsulentens arbete anvisas sedan 1939 medel från det under sjätte huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Bidrag till vissa forsknings- och undersökningsarbeten. Enligt av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för vägvårdskonsulenten utfärdad instruktion har denne till uppgift att med beaktande av gällande statliga normalbestämmelser för vägbyggnad, kungörelsen angående vägmärken och andra dylika föreskrifter samordna landskaps- och hembygdsvårdens intressen med förekommande frågor i samband med underhåll eller byggande av väg, varmed förstås även anläggning och förbättring av väg, samt att därvid verka för att naturens skönhetsvärden i möjligaste mån bevaras och förökas. Det åligger konsulenten i sådant avseende att bedriva upplysnings- och propagandaverksamhet i vägvårdande syfte, att utarbета anvisningar i ämnet samt gå väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och dess lokala förvaltningar, länsstyrelser, länsvägnämnder och vägnämnder samt enskilda organisationer och personer tillhanda med råd och upplysningar.

Vissa myndigheter ha till uppgift att tjänstgöra såsom kontrollorgan i fråga om företag av beskaffenhet att medföra väsentligare ingrepp i naturen. Kontrollen utövas understundom genom tillståndsförfarande. Såsom exempel å sådana myndigheter må i första rummet nämnas *vattendomstolarna*, på vilka ankommer den viktiga prövningen av anläggningar enligt vattenlagen. Ett annat exempel är *kommerskollegium*, som har att meddela tillstånd till eller bereda frågor rörande framdragande av elektriska ledningar. Kontrollen kan även ha formen av övervakning. I det föregående har exempelvis talats om den tillsyn, som till motverkande av skadegörelse genom förorening av vatten enligt lagen den 20 juni 1941 om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden utövas av fiskeristyrelsen och hälsovårdsmyndigheterna.

En annan form av kontroll, som ur naturskyddssynpunkt har sin stora betydelse, är den vilken sker genom planläggning av marks användning för olika ändamål enligt byggnadslagen. Den allmänna uppsikten över

denna planläggning tillkommer *byggnadsstyrelsen*. Genom sin befattning med byggnadsverksamheten ha *byggnadsnämnderna* stort inflytande på hithörande spörsmål. Vidare böra nämnas länsstyrelserna, som, närmast genom *länsarkitekterna*, ha tillsyn, var inom sitt län, över den bebyggelse och de därmed sammanhängande åtgärder, marken blir föremål för.

Slutligen bör bland de myndigheter, vilka ha betydelse för naturskyddet i landet, nämnas *riksantikvarieämbetet*. Enligt sin instruktion åligger det riksantikvarieämbetet att utöva tillsyn över forn- och kulturminnesvården samt handlägga ärenden, som äga samband därmed. Vid fullgörande av dessa uppgifter kommer ämbetet ofta i beröring med frågor av allmänt naturvårdande innebörd. Särskilt torde det gälla åtgärder av beskaffenhet att kunna inverka på landskapsbilden.

Av enskilda organisationer, som ägna sig åt naturskyddsfrågor, skola här endast nämnas två, nämligen Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård.

Svenska naturskyddsföreningen, som bildades 1909, har till syfte att väcka och underhålla kärlek till svensk natur och verka för dess skydd och vård. Detta syfte vill föreningen tjäna genom att arbeta för bevarandet av områden med ursprunglig natur; för skydd, hävd eller återställande av sådana beståndsdelar i kulturlandskapet, som äro av särskilt värde antingen för landskapsbilden, allmänhetens naturintresse eller den vetenskapliga forskningen eller som utgöra särskilt karakteristiska relikter av äldre odlingsformer; för skapande av lämpliga natur- och friluftreservat, speciellt i närheten av städer och andra tätbygder, samt för den svenska faunans och florans värnande och förkovran. Sin strävan söker föreningen förverkliga bland annat dels genom att utgiva en populär illustrerad tidskrift av innehåll ägnat att höja intresset för naturen, dels genom att befordra föreläsningsverksamhet i föreningens anda och på annat lämpligt sätt söka höja intresset för naturskydd dels ock genom att verka för bildande av ortsföreningar med likartat ändamål och utgöra föreningsband mellan dem.

Föreningen räknar omkring 4 700 direkt anslutna medlemmar. Ungefär 5 000 medlemmar äro anslutna till lokala naturskyddsföreningar.

Samfundet för hembygdsvård stiftades 1916. Dess uppgift är att främja den svenska hembygdsvården och i detta syfte verka dels för att natur- och kulturminnen vårdas och bevaras, dels för att nyanläggningar och omdaningar utföras med hänsyn till såväl landskapet och bygden som närmast omgivande natur och förutvarande anläggningar, dels ock för att i allmänhet kunskapen om och kärleken till hembygden ökas.

Antalet enskilda medlemmar i samfundet utgör omkring 10 000. Dess-

utom äro till samfundet anslutna cirka 60 hembygdsföreningar och andra korporationer.

Såväl Svenska naturskyddsföreningen som Samfundet för hembygdsvård åtnjuta för sin verksamhet bidrag av statsmedel. För budgetåret 1950/51 äro anvisade under nionde huvudtiteln såsom Bidrag till Svenska naturskyddsföreningen 12 000 kronor och under åttonde huvudtiteln såsom Bidrag till Samfundet för hembygdsvård 25 000 kronor.

Framställningar och förslag.

Frågan om ny naturskyddslagstiftning har vid flera tillfällen förts på tal och har även varit föremål för utredning. Den 6 april 1934 bemyndigade sålunda Kungl. Maj:ts chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom departementet biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor. Departementschefen anförde därvid i yttrande till statsrådsprotokollet följande:

Under den tid, som förflutit efter ikraftträdandet av 1909 års naturskyddslagstiftning, har naturskyddsrörelsen i landet genomgått en avsevärd utveckling, som till en del lett den in på andra och nya vägar samt givit densamma i viss mån ändrade problemställningar. Vetenskapsakademien har genom sin naturskyddskommitté nedlagt och nedlägger ett högt skattat och erkännansvärt arbete i den befattning, akademien har att taga med naturskyddsfrågorna. Den betydelse, som dessa frågor emellertid äga, synes påkalla mera planmässiga åtgärder för naturminnenas bevarande än som är möjligt att ifrågasätta med den nuvarande ordningen för dessa frågor handläggning. En ingående utredning och prövning av frågan om den lämpligaste och mest effektiva anordningen av det statliga naturskyddet synes mig nu böra vidtagas. Med hänsyn till att de vetenskapliga och allmänt kulturella intressena av ett mera planmässigt naturskydd böra bliva bestämmande för de statliga naturskyddsåtgärdernas inriktning, synes det lämpligt att såsom första led i utredningen låta genom sakkunnig person verkställa undersökning angående de mest trängande och betydelsefulla uppgifter, som böra tillgodoses genom det allmännas naturskyddsverksamhet, ävensom rörande de riktlinjer för verksamheten, som därav kunna framgå.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades nämnda dag den 6 april 1934 såsom sakkunnig *professor emeritus Rutger Sernander*. Den 1 juli 1935 avgav Sernander betänkande rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning samt uppgifter för det allmänna naturskyddets verksamhet (SOU 1935: 26). I betänkandet sammanfattades resultatet av utredningen på följande sätt:

Ett rationellt naturskydd är en viktig förutsättning för utvecklingen av betydelsefulla moment i ett lands materiella kultur.

Växter, djur och vegetationstyper, som hotas till livet om ej naturskyddet ingriper, äro sålunda enbart på denna grund inte blott kurioså. Ur ideell synpunkt äro de historiska urkunder, som kunna säga lika mycket om landets

historia som en runsten, en hällristning, en kungagrav eller ett gammalt pergament.

Den materiella utvecklingen har emellertid i en sådan utsträckning och under sådana förut oanade former kommit i konflikt med naturen, att organisationen av dess skyddande måste på det kraftigaste utvecklas och genomgående omordnas.

Sådana fordringar ha i vår tid ställts på naturskyddets förvaltning, att nuvarande institutioner med sina resurser och konstitution icke kunna uppbära densamma.

Upprättandet av ett särskilt statsämbetsverk för naturskyddet är en viktig och trängande reform. Ämbetsverkets uppgift skall vara att jämte övertagande av de naturskyddsärenden, som nu åligga vetenskapsakademien och dess naturskyddskommitté, tillgodose det moderna naturskyddets krav.

Åt samma kommitterade, som befullmäktigas att framlägga ett förslag till naturskyddsämbetsverkets organisation, uppdrages att föreslå den revision och den omarbetning av gällande lagstiftning och förordningar rörande naturskyddet jämte följdförfattningar, vilka bliva behövliga.

I yttranden över betänkandet utsattes de framlagda förslagen för stark kritik. Vetenskapsakademien framlade i sitt yttrande ett nytt förslag i ämnet (se s. 184 o. f.).

Varken professor Sernanders betänkande eller akademiens förslag har föranlett åtgärd från statsmakternas sida. I anslutning till sina förslag om anslagsäskanden har akademiens naturskyddskommitté sedermera under flera år återkommit till frågan om naturskyddsverksamhetens omorganisation och därvid allt kraftigare understrukit nödvändigheten av en snar lösning.

Naturskyddet och detta närstående frågor ha även dragits under riksdagens prövning genom ett flertal vid olika tillfällen väckta motioner. Vid 1936 års riksdag väcktes två motioner, vilka båda hade till föremål friluftslivets markfråga. I anledning av den ena av dessa motioner, nr 165 i andra kammaren av herr *Allan Andersson* i Tungelsta och fru *Rut Gustafson*, beslöt kammaren för sin del på förslag av dess andra tillfälliga utskott i utlåtande, nr 10, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, varvid jordägarnas och lantbefolkningens berättigade intressen borde ägnas särskilt beaktande. Andra kammarens beslut biträdades av första kammaren på förslag av dess första tillfälliga utskott (utlåtande nr 14), varefter riksdagen den 23 maj 1936 avlät skrivelse (nr 246) till Kungl. Maj:t i ämnet.

Den andra motionen väcktes i första kammaren av herr *Fredrik Ström*. I motionen (nr 294) yrkades, att riksdagen måtte begära, att Kungl. Maj:t ville utreda på vad sätt och i vilken omfattning statens domäner kunde och borde upplåtas till allmänningar för friluftsliv, varvid frågan om samarbete med kommunerna borde särskilt beaktas, samt på vad sätt vid för-

säljning av kronans mark skälig hänsyn borde tagas till i vad mån denna mark finge bevaras i det allmännas ägo för att tillgodose nuvarande eller framtida behov av allmänningar för friluftsliv och rekreation. Över motionen avgavs utlåtande (nr 85) av jordbruksutskottet, som — under hänvisning till den av riksdagen i nyssberörda skrivelse, nr 246, begärda utredningen — hemställde, att motionen icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Den 28 maj 1937 erhöll chefen för socialdepartementet Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga för den av 1936 års riksdag begärda utredningen (*fritidsutredningen*). I uttalande till statsrådsprotokollet nämnda dag förklarade departementschefen att problemet borde upptagas från väsentligt vidare utgångspunkter än som skett i riksdagsskrivelsen. I första hand mötte den av riksdagen uppmärksammade frågan om tillhandahållande i erforderlig utsträckning av markområden, lämpade att utgöra tillflyktsorter under fritiden för städernas och de tätbebyggda samhällernas befolkning. En annan icke mindre betydelsefull del av det föreliggande problemkomplexet avsåge frågan om bebyggelsen i de områden, som vore lämpade för uppehåll under fritiden. Men vid sidan av berörda uppgifter inställde sig otvivelaktigt åtskilliga ingalunda lättlösta organisatoriska problem, såsom tillhandahållandet av inkvarteringsmöjligheter i detta ords vidsträcktaste mening, tillgängliga för breda lager av folket. Vidare borde kommunikations- och transportförhållandena övervägas.

I direktiven anförde departementschefen ytterligare bland annat följande:

Av det anförda framgår att föreliggande spørsmål är ett socialt problem av betydande räckvidd. Otvivelaktigt kunna emellertid jämväl andra synpunkter anläggas på detsamma. Sålunda är det mig angeläget att betona, att naturskyddssynpunkterna icke få och icke heller kunna lämnas ur sikte, då det gäller att för folket i gemen öppna i vidare utsträckning tillgång till vårt lands natur. Jag kan härvid icke underlåta att understryka angelägenheten av att genom upplysnings- och propagandaverksamhet sörjes för att friluftslivet icke går förödande fram över natur samt växt- och djurliv. Det synes mig uppenbart att vid planläggningen av olika åtgärder hithörande förhållanden i erforderlig mån böra vinna beaktande.

Den 28 november 1938 framlade fritidsutredningen betänkande med förslag angående reglering av strandbebyggelsen m. m. (SOU 1938:45). I betänkandet upptogs förslag till lag med vissa bestämmelser angående bebyggelse m. m. vid rikets stränder (strandlag). Redogörelse för detta lagförslag lämnas i det följande i samband med naturskyddsutredningens förslag om naturparker, om reklamanordningar i det fria samt om nedskräpning.

Den 31 maj 1940 avgav fritidsutredningen ytterligare ett betänkande, nämligen med förslag angående inrättande av fritidsreservat för städernas

och de tätbebyggda samhällenas befolkning (SOU 1940:12). Även detta betänkande kommer att i samband med naturparkerna närmare beröras.

I två likalydande motioner, nr 40 i första kammaren av herr *Knut Petersson* och nr 99 i andra kammaren av herrar *C. G. Tengström* och *Oscar Dahlbäck*, hemställdes vid 1937 års riksdag, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av förslag till en allmän naturskyddslagstiftning, inrymmande de grundläggande rättsreglerna för naturskyddet, samt om fullföljande av det påbörjade utredningsarbetet angående naturskyddets organisation och statliga förvaltning.

Första lagutskottet, dit motionerna hänvisades, anförde i utlåtande den 8 maj 1937, nr 56, att naturskyddsfrågan på grund av åtskilliga omständigheter erhållit förnyad aktualitet. Därvid hade den uppfattningen med allt större styrka gjort sig gällande att det här icke rörde sig om en exklusivt vetenskaplig fråga utan att hela naturskyddsproblemet måste tagas upp i ett vidare sammanhang, där nödigt utrymme borde lämnas även åt andra synpunkter, särskilt de sociala. Utskottet erinrade om, bland annat, att såväl berörda skrivelse från 1936 års riksdag som det av professor *Sernander* avgivna betänkandet vore föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Vid den fortsatta utredningen av naturskyddsproblemet torde, anförde utskottet, detta komma att upptagas till allsidigt bedömande även ur sociala, estetiska och andra synpunkter, allt i ändamål att åstadkomma en lämplig avvägning mellan de skiftande intressen som berördes av frågan. Med hänvisning till det läge, vari saken sålunda befunno sig, hemställde utskottet, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. — Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

I en vid 1941 års riksdag i första kammaren väckt motion, nr 65, av *friherre Arvid De Geer* och herr *Rickard Lindström* hemställdes att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t föreslå vidtagande av åtgärder till bevarande och skydd av sådana områden i vårt land, som av olika skäl borde bibehållas för framtiden som exempel å ursprungliga landskapstyper eller såsom behövliga i orubbat skick för vetenskap och forskning. I motionen anfördes bland annat följande:

I alla kulturländer har man småningom kommit ifrån den primitiva uppfattningen av naturen och landskapet såsom ett i och för sig likgiltigt råmaterial för ekonomisk exploatering, som i framåtskridandets intresse bör ekonomiskt utnyttjas så fullständigt som möjligt intill gränsen för det tekniskt möjliga. Redan ur den ekonomiska hushållningens synpunkt har på det ena området efter det andra en viss plan och måtta i exploateringen av naturen befunnits nödvändig och reglerande ingrepp från det allmännas sida befunnits påkallade för att stävja rovdrift och motverka onödig förstörelse av oersättliga värden. Sålunda hava jaktlagar införts för att hejda utarmningen av viltbeståndet och den fortskridande utrotningen av jaktbara djurarter, skogslagar för att trygga en jämn och uthållig skogsproduktion. I samma mån som den primitiva,

renodlade försörjningssynpunkten börjat vika för en mera sammansatt och kulturbetonad syn på naturen, bygden och fosterjorden hava jämte ekonomiska synpunkter vissa ideella och folkhygieniska hänsyn gjort sig gällande och tagit sig uttryck i lagstiftning och andra åtgärder för stadsplanering, naturskydd och hembygdsvård.

Särskilt i samband med den storstilade omläggning, som skett av lantbrukets metoder, och med den explosiva utveckling av en ny, över landskapet spridd bebyggelse, som ägt rum efter den snabba motortrafikens genombrott, har utvecklingen i mycket stor utsträckning börjat hota den fortsatta existensen icke blott av kvarvarande rester av natur i egentlig mening, utan även av karakteristiska drag i det gamla kulturlandskap, som i sin helhet torde vara ett fullödigare uttryck för den fredliga odlingens historia än de flesta fornminnen, samtidigt som det utan tvivel genom sina även för menige man tillgängliga stämningvärden bildat den jordmån, ur vilken generation efter generation hämtat näring för sin hemkänsla i bygden och därmed i sista hand för kärleken till fosterjorden. Det omfattande hotet mot själva det gamla kulturlandskapet har givit upphov till en utveckling av den äldre naturskyddstanken. Landskapsskyddets idé har uppstått och i åtskilliga länder redan tagit sig uttryck i positiva åtgärder, även från det allmännas sida.

Enligt motionärerna hölle vissa av landets naturtyper på att snabbt försvinna i sitt naturliga skick, i den mån de icke redan hade försvunnit. Samtidigt försigginge ganska allmänt en snabb förändring av det gamla kulturlandskapet, som bland annat med förintelse hotade en del karakteristiska, historiskt likaväl som naturhistoriskt intressanta svenska landskapstyper eller drag i landskapen och deras skönhets- och stämningvärden. Såsom exempel på natur- och landskapstyper vilka till följd av utvecklingen vore hotade till sin existens nämndes lövängen, björkhagen, det västsvenska ljunghedslandskapet, de gotländska myrarna, de skånska strandängarna och de sydligare urskogstyper, som ännu kunde finnas kvar. Motionärerna förordade inventering av områden, som borde bevaras, och utredning rörande lämpligaste åtgärder för deras bevarande.

Motionen behandlades av båda kamrarnas första tillfälliga utskott (utlåtande nr 6 i båda utskotten), vilka tillstyrkte motionen. Riksdagen hemställde i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 317) om utredning i ämnet samt att för riksdagen måtte framläggas det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Även vid 1942 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 20) om utredning rörande åtgärder till ökat skydd för den svenska naturen. Motionen, som väcktes av herr *Fredrik Ström*, remitterades till kammarens första tillfälliga utskott, som i utlåtande nr 1 — med hänvisning till att riksdagen genom 1941 års hänvändelse till Kungl. Maj:t redan beaktat vikten av ökat skydd för den svenska naturen — hemställde, att motionen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd. Utskottets hemställan bifölls av kammaren.

Vid 1943 års riksdag framställde herr Ström i första kammaren en inter-

pellation, huruvida chefen för jordbruksdepartementet vore beredd att vidtaga erforderliga åtgärder för ett tillfredsställande skydd och en erforderlig vård av den svenska naturen. I anledning av interpellationen uppgav statsrådet *F. Domö*, som förordnats att i nämnde departementschefs ställe föredraga ärenden rörande naturminnesmärken och nationalparker, bland annat följande (första kammarens protokoll nr 23 s. 2):

För närvarande pågår genom naturskyddsföreningen en inventering av de olika områden m. m. inom landet, som kunna befinnas böra skyddas för framtiden. Denna inventering, vilken torde utföras på ett fullt betryggande sätt och i samarbete med sakkunskapen på ifrågavarande område, torde bliva av grundläggande betydelse för ett fortsatt arbete på naturskyddets område. Att överföra denna verksamhet till en statlig utredning eller ställa densamma under statlig kontroll synes icke vara sig behövt eller lämpligt. För att slutföra inventeringsarbetet torde emellertid bliva nödvändigt att ställa ytterligare medel till föreningens förfogande. Att från statens sida nu, innan föreningen slutfört sitt arbete, vidtaga vidare åtgärder synes knappast ändamålsenligt. Sedermera efter inventeringens avslutande torde snarast möjligt till förnyat övervägande böra upptagas frågan om vilka åtgärder, som i fortsättningen kunna bliva erforderliga för att få till stånd skydd för den svenska naturen i den omfattning, som kan finnas behövt.

I skrivelse den 13 juni 1946 till chefen för jordbruksdepartementet anförde *Svenska naturskyddsföreningen*, att med de begränsade medel, som stått till föreningens förfogande, inventeringsarbetet icke hade kunnat genomföras i önskvärd takt. Föreningen ansåge sig dock ha en tämligen god överblick över problemets omfattning, då inventeringen vore slutförd beträffande Öland, Gotland, Skåne, Bohuslän, Uppland, Härjedalen, Jämtland och Norrbottens län. I skrivelsen anförde föreningen vidare:

Att invänta slutförandet av inventeringen, innan åtgärder vidtagas för att omarbota naturskyddslagstiftningen, låter sig icke göra, då varje väntan innebär, att ur naturskyddets synpunkt oersättliga värden förstöras. Nödvändigheten av att naturskyddslagen med det snaraste underkastas en genomgripande omarbetning och modernisering är uppenbar. De former för fredning, som lagen medger, äro alltför osmidiga och ofta onödigt stränga. Vad vi behöva är en lagstiftning, som öppnar möjlighet för ett graderat, efter behovet i varje särskilt fall lämpat skydd, från fullständig fridlysning till åtgärder, som endast lämna garanti mot vissa former av exploatering, till exempel viss bebyggelse och i enstaka fall mot uppodling. I andra avseenden måste bestämmelserna skärpas, så att exempelvis de mer svårartade formerna av nedskräpning och liknande vandalisering av markerna kunna beivras och landskapets förfulning genom friluftsansöndring förhindras.

Föreningen framhöll ytterligare att vid den tidpunkt, då naturskyddslagarna avfattades, en fråga rörande det rent vetenskapliga naturskyddet icke hade blivit aktuell, nämligen bevarandet av biotypbestånden, samt yttrade härom följande:

Utom betydelsen av att för den vetenskapliga grundforskningen, vilken ju bildar förutsättning för den praktiskt inriktade forskningen inom skogsvård, lantbruksvetenskap o. s. v., bevara områden med orörd natur, måste man beakta vikten av att biotypbeståndet inom landets flora och fauna icke utarmas. Sålunda har det på sistone blivit allt tydligare att en rationellt bedriven skogs-trädsförädling kräver tillgång till ett tillräckligt antal ärftliga för förhållandena i olika landsändar anpassade biotyper bland skogsträden. Liknande synpunkter kunna anläggas exempelvis på de växtarter, som äro av betydelse för beteskulturen. Och utan att skilda naturtyper i landet bevaras i ursprungligt skick kan icke garanti vinnas för biotypbeståndens bevarande.

Enligt naturskyddsföreningen vore det vidare såväl ur det sociala som ur det vetenskapliga naturskyddets synpunkt av största vikt att betydelsefulla områden icke bleve utsatta för exploatering utan hänsyn till naturskyddets krav. En form av tillfällig fredning, som skulle innebära skyldighet att anmäla planer på att förändra markdispositionen, borde prövas. Därigenom skulle det allmänna naturskyddsintresset kunna bevakas på ett tillräckligt tidigt stadium.

Frågan om bevarandet av det ur rassynpunkt bästa förädlingsmaterialet i skogarna har i skrivelse den 18 februari 1946 till chefen för jordbruksdepartementet berörts även av *ekkommittén*, en 1945 bildad sammanslutning av representanter för diverse myndigheter och organisationer, vilken sammanslutning har till uppgift att söka främja intresset för bibehållande och omvårdnad av sådana enstaka lövträd, främst ekar, vilka kunna anses särskilt värdefulla ur naturskydds- och landskapsvårdssynpunkter eller vilkas skyddande motiveras av pietets- eller estetiska skäl. Framhållande vikten av att våra skogligt värdefullaste trädindivider — de s. k. elitträden och elitbestånden — icke avverkades utan bevarades hemställer *ekkommittén* i nämnda skrivelse om revision av lagen angående naturminnesmärkens fredande.

Vetenskapsakademien har, såsom nämnts, i sina förslag till anslagsäskanden under en följd av år tagit upp frågan om naturskyddsverksamhetens omorganisation. I skrivelse den 5 juni 1946 hemställde akademien på anhållan av sin naturskyddskommitté att Kungl. Maj:t måtte vidtaga förnyad utredning angående naturskyddets statliga organisation och förvaltning. Av kommittén framhölls att, även om de vetenskapliga intressena alltid komme att spela en framträdande roll inom den statliga naturskyddsmyndighetens verksamhetsområde, så hade dock numera naturskyddets uppgifter utvidgats på ett sätt och i en grad, som icke kunnat förutses vid den nuvarande organisationens tillkomst för snart 40 år sedan. Kommittén yttrade vidare:

Bakgrunden till utvidgningen är de förändringar, som i allt större utsträckning drabbat och drabba det svenska landskapet i samband med den materiella kulturens framåtskridande och om vilka man först i senare tid blivit klart

medveten. Genom att lantushållningen i grunden förändrats i jämförelse med gångna tiders har landskapsbilden i södra och mellersta delarna av vårt land starkt omvandlats. Lövängar, silängar och även hagmarker ha fått försvinna, hedar ha skogplanterats, fågelsjöar sänkts eller torrlagts, myrar utdikats och urskogar förändrats till kulturskogar. Bebyggelsens hastiga utveckling och spridning över allt större områden samt det ekonomiska tillgodogörandet av naturtillgångarna hota den fortsatta existensen icke blott av ännu kvarvarande värdefulla rester av ursprunglig natur utan även av karakteristiska drag i det gamla kulturlandskapet. Norrland förändras särskilt genom omfattande sjöregleringar och genom att forsar och vattenfall i ständigt stegrad omfattning utbyggas för kraftutvinning.

Enligt naturskyddskommittén hade naturskyddet vid sidan av sin vetenskapliga fått en estetisk och social aspekt, där icke minst friluft- och fritidssynpunkter gjorde sig gällande. Skydd krävdes icke blott för ursprunglig natur utan också för värdefulla inslag i det gamla kulturlandskapet, minnesmärken över försvinnande former av svensk lantushållning. Naturskyddssynpunkter gjorde sig gällande vid vägnätets utbyggnad och överhuvud i varje sammanhang, där åverkan på landskapet hotade. Hithörande ärenden gällde sålunda i ökad grad landskapets allmänna stil och skönhet ävensom befolkningens trevnad och traditioner. Det hade också i större utsträckning än förr blivit fråga om den svåra och tidsödande avvägningen mellan ideella och ekonomiska intressen. Till allt detta komme uppgiften av nationalparkernas, naturskyddsområdenas och de enstaka skyddade naturföremålens kontinuerliga tillsyn och skötsel. Uppenbart vore att helt andra resurser i fråga om arbetskraft och penningmedel än de hittillsvarande krävdes för att möjliggöra det statliga naturskyddets handhavande på tillfredsställande sätt.

Vetenskapsakademien har vidare med skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 september 1946 framlagt förslag till ändringar i lagen angående naturminnesmärkenas fredande, såvitt angår kungörelsebestämmelserna. Förslaget har utarbetats efter uppdrag av Kungl. Maj:t, sedan riksdagen, med anledning av en i andra kammaren 1944 väckt motion, nr 72, av herr *von Friesen m. fl.* i skrivelse (nr 316) hemställt om utredning rörande lämpligheten av att i avvaktan på en fullständig revision av naturskyddslagstiftningen ändra nämnda lag i syfte att staten skulle gälda kostnaderna för samtliga i lagen omförmälda kungörelser samt för tavlor för utmärkande av naturminnesmärken och deras uppsättande.

Några speciella naturskyddsfrågor, av beskaffenhet att böra uppmärksammas vid övervägande av en ny naturskyddslagstiftning, ha även varit föremål för framställningar och förslag. Sålunda har frågan om skydd för naturen mot reklamordningar och dylikt ingående behandlats av 1938 års sakkunniga för utredning om vägväsendets förstatligande (*vägförstatligandekommittén*) i ett till Kungl. Maj:t den 30 oktober 1941 avgivet be-

tänkande med förslag till lag om förbud i vissa fall mot affärsannonser m. m. Förslaget tillkom med anledning av vid riksdagarna 1931 och 1939 väckta motioner; vid båda tillfällena föranledde motionerna skrivelse från riksdagen till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning.

Även frågan om åtgärder för reglering av sand- och grustäkter har upprepade gånger bragts under riksdagens prövning. Sedan motioner i ämnet vid 1944 och 1945 års riksdagar avvisats, har 1947 års riksdag efter förnyad motion i skrivelse (nr 484) till Kungl. Maj:t hemställt om utredning av frågan.

Redan tidigare, nämligen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 mars 1944, hade *riksantikvarieämbetet* gjort en framställning i samma syfte. Kungl. Maj:t har genom beslut den 18 juli 1947 uppdragit åt naturskyddsutredningen att taga spörsmålet under övervägande vid fullgörande av dess uppdrag.

I detta sammanhang må nämnas, att Kungl. Maj:t den 10 juli 1917 på framställning av Svenska naturskyddsföreningen uppdrog åt sedermera professorn Henrik Munthe att verkställa utredning rörande generellt naturskydd för s. k. raukar, grottor, jättegrytor och stora flyttblock samt eventuellt härmed jämförliga geologiska naturföremål och områden. Den 10 maj 1920 överlämnade Munthe till Kungl. Maj:t skrivelse med förslag till lag angående skydd för vissa geologiska naturminnesmärken.¹ Enligt förslaget skulle generella skyddsbestämmelser gälla beträffande strandgrottor, strandnischer, klyftor, klyftgrottor, raukar, pseudoraukar, jättegrytor, jätteblock och klintar under förutsättning att dessa naturminnesmärken uppfyllde vissa minimimått. Bestämmelserna inneburo att det, frånsatt vissa dispensmöjligheter, vore förbjudet att undanskymma, begagna, skada eller förstöra sådana naturminnesmärken. Förslaget har icke föranlett lagstiftningsåtgärd.

Slutligen må nämnas en del till naturskyddsutredningen inkomna skrivelser.

Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har till utredningen överlämnat en skrivelse den 17 maj 1946 från *professorn H. N. Pallin* med hemställan om åtgärder för att skydda naturparkerna i fjällområdena från ovidkommande flygtrafik.

Hallands naturskyddsförening anför i skrivelse den 10 december 1946 att ett av de viktigaste önskemålen vore, att fridlysta områden och naturmin-

¹ Jfr Henrik Munthe: Strandgrottor och närstående geologiska fenomen i Sverige (1920).
» » Sveriges raukar jämte exempel å pseudoraukar (1921).

nesmärken ordentligt övervakades. Övervakningen borde ombesörjas av länsstyrelserna eller av personer, förordnade av dessa, eller av lokala naturskyddsföreningar. Behovet av ett särskilt statligt organ för naturskyddsfrågorna vore problematiskt; vetenskapsakademien skötte uppgifterna förtjänstfullt. Lokal naturskyddsförening borde alltid beredas tillfälle att yttra sig i naturskyddsfrågor inom länet. Ännu ej exploaterade stränder vid havet och de större insjöarna borde skyddas från bebyggelse intill ett djup av 100—200 meter utom beträffande byggnader för jordbruk, industri och fiske.

I skrivelse den 12 december 1946 har *Sveriges ornitologiska förening* framfört vissa synpunkter på naturskyddslagstiftningen, närmast såvitt angår torrlägnings- och andra vattenregleringsföretag.

Föreningen anser nödvändigt, att en statlig naturskyddsmyndighet skapas. Till dennas bedömande borde hänskjutas samtliga ärenden, i vilka vattendomstol skall meddela utslag rörande rätt att ändra vattennivåer. Vidare borde lantbruksingenjörerna vara skyldiga att underställa naturskyddsmyndigheten planerade torrläggningar och dylikt. Myndigheten borde därjämte av eget initiativ verkställa inventering av de värdefullaste natur- och landskapstyperna. Sedan ett ärende underställts naturskyddsmyndigheten, skulle denna, om så vore behövt, verkställa undersökning av området samt bedöma de skador, som det ifrågasatta ingreppet kunde orsaka. Kostnaderna för undersökningen borde gäldas av sökanden. Skadeersättning för medgivet ingrepp borde ej blott avse den skada, som orsakades enskild person, utan även taga sikte på det förfång, som eventuellt tillskyndades landets allmänna naturtillgångar, till exempel genom att ingreppet ginge ut över trakter, som vore särskilt värdefulla som vetenskapligt studieföremål eller som ägde framstående skönhetsvärde eller värde för bad och annat friluftsliv. Enda möjligheten vore att genom regelbundna avgifter söka gradera skadornas storlek, fondera avgifterna och använda dem till naturskyddsbefordrande verksamhet samt för understöd åt floristisk och faunistisk forskning.

Slutligen har i en till Svenska naturskyddsföreningen ställd, av föreningen med instämmande i syftet överlämnad skrivelse den 12 december 1949 *jaktvårdskonsulenten i Stockholms stad och län B. von Bornstedt* hemställt om straffbeläggning av vissa grövre former av naturvandalism. I motiveringen anföres att skogar och marker, belägna kring städer och samhällen, mer och mer började få sophögens prägel genom att avskräde och avfall direkt utlades i markerna. Åkare, som skulle köra bort avfall till någon sopstation, vräkte ej sällan i stället av lasset i närmaste skogsbacke. Då förorenande av vatten kunde förbjudas, borde även nedskräpning på land kunna straffbeläggas.

Naturskyddet i de nordiska grannländerna.

I det av professor Sernander (s. 51) avgivna betänkandet med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning lämnas en redogörelse för naturskyddets ställning i såväl europeiska som utomeuropeiska länder. Vissa frågor av betydelse för naturskyddet i respektive länder, såsom dansk naturskyddslags färdselbestämmelser, den engelska regionplaneringen samt olika tyska bestämmelser med syfte att trygga tillgången av friluftsområden och skydda landskapsbilden, beröras av fritidsutredningen (s. 53) i dess betänkande angående reglering av strandbebyggelsen m. m. Fritidsutredningen har vidare i sitt betänkande om inrättande av fritidsreservat m. m. lämnat ytterligare uppgifter om naturskyddet i vissa främmande länder. Den engelska regionplaneringen har behandlats även av stadsplaneutredningen 1942 i det av denna utredning avgivna betänkandet med förslag till byggnadslag m. m. (SOU 1945: 15). Nyligen har i England antagits en särskild »National parks and access to the countryside act». Ehuru denna lag erbjuder åtskilligt av intresse ur naturskyddssynpunkt, ingår utredningen icke närmare på densamma, då såväl markäganderättsförhållandena och allemansrätten som stadsbyggnadslagstiftningen i England uppvisa grundläggande olikheter med motsvarande svenska förhållanden.

Ur svensk synpunkt äro givetvis förhållandena i de nordiska grannländerna av särskilt intresse. Utredningen begränsar sig till en redogörelse för naturskyddets läge i dessa länder.

Finland.

Den finska lagstiftningen i ämnet är av den 23 februari 1923. Enligt lagen nämnda dag om naturskydd gälla skilda bestämmelser beträffande staten tillhörigt område och beträffande enskild tillhörigt område.

Staten tillhörigt område kan fredas genom dess avsättande antingen såsom särskilt eller såsom allmänt skyddsområde. Beslut om inrättande av skyddsområde fattas medelst lag, där beslutet avser ett område om minst 50 hektar eller ett mindre men ekonomiskt särskilt viktigt område, samt i annat fall medelst förordning. Särskilt skyddsområde inrättas i syfte att för framtiden bevara naturskön eller eljest med avseende å sin natur beaktansvärd plats oförändrad eller för att freda visst djur- eller växtslag. Genom förordning bestämmes för varje fall i vilket avseende särskilt skyddsområde skall vara fredat. Inom allmänt skyddsområde, som närmast motsvarar nationalpark hos oss, är förbjudet att upptaga odling eller verkställa avverkning, att beta kreatur, att utnyttja mineralfyndighet eller vattenkraft, att upptaga mull, torv, sand eller lera eller företaga inristning eller sprängning, att döda, fånga eller ofreda djur av vad slag det vara må, även

som att borttaga eller skada bon, ägg, rom, växter, döda eller levande växt-
delar eller mineral. Undantagsbestämmelser kunna meddelas bland annat till
förmån för befolkning, som bor inom eller invid allmänt skyddsområde, eller
för de nomadiserande lapparna. Ordningsregler kunna utfärdas angående
vad som skall iakttagas vid besök å skyddsområde. Sådana ordningsregler
kunna innehålla förbud mot beträdande av skyddsområde eller viss del
därav. Avgift kan fastställas att utgå för besök av skyddsområde samt för
tillstånd till jakt eller fiske. Presidenten bestämmer vilken central myn-
dighet eller landshövding som skall handha tillsynen över skyddsområde.
Denna myndighet, som äger meddela ordningsregler för området, bör i
skyddsfrågor samråda med naturskyddsinspektören (se s. 63).

Inom staten tillhörigt område må myndighet, som har tillsyn över om-
rådet, såsom naturminne fridlysa träd eller trädgrupp eller annan natur-
bildning, vars bevarande är av största betydelse i vetenskapligt avseende
eller på grund av dess säregenhet.

Även enskild tillhörig mark kan avsättas såsom skyddsområde. Ansök-
ning därom skall av jordägaren ingivas till landshövdingen. Över ansök-
ningen skall naturskyddsinspektören avgiva yttrande. Anser denne att det
föreslagna skyddsområdets inrättande skulle främja ett beaktansvärt all-
mänt intresse och förordar han ansökningen, må landshövdingen efter hö-
rande av kommunalfullmäktige fridlysa området. I fridlysningsbeslutet
skall angivas i vilket avseende området skall vara fredat. Beslutet skall
kungöras. Vidare skall anteckning om beslutet ske i jordregistret samt
skyddsområdet utmärkas å karta. I fridlysningsbeslutet må till förmån för
ägaren fastställas sådana undantag från fridlysningsbestämmelserna, som
naturskyddsinspektören tillstyrkt. Beslutet gäller oberoende av om om-
rådet byter ägare. Beslutet får dock icke återropas mot den som före beslu-
tet förvärvat rätt att i något avseende nyttja det fridlysta området. Den
som innan fridlysningsbeslutet kungöres förvärvat panträtt i fastigheten
eller rätt till avgäld från fastigheten, äger inom sex månader från kungö-
randet, efter stämning å ägaren, hos rätten begära att fridlysnings upp-
håves. Kan han göra sannolikt att fridlysnings minskar fastighetens salu-
värde, så att hans rätt kan lida intrång, skall rätten upphäva fridlysnings.

Motsvarande bestämmelser gälla beträffande fridlysning å enskild mark
av enstaka föremål såsom naturminne.

Staten har dessutom rätt att expropriera fast egendom för inrättande av
naturskyddsområde samt att i expropriationsväg fastställa inskränkningar
i ägarens rätt att nyttja sådan egendom. Uppkommer fråga om expropria-
tion för naturskyddsändamål, äger landshövdingen att meddela interimis-
tiskt förbud för en tid av högst sex månader mot sådant begagnande av
fastigheten, som kan äventyra ändamålet med expropriationen.

Landshövdingen må på ansökan av ägaren och efter naturskyddsinspek-

törens hörande förklara naturskydd å skyddsområde, som inrättats på enskild tillhörig fastighet, eller fridlysning såsom naturminne å dylik fastighet avhyst, om naturskyddets bibehållande på grund av förändrade förhållanden ej vidare synes önskligt eller det förhindrar eller avsevärt försvårar företag av större allmän nytta. Naturskyddsinspektören äger underställa landshövdingens beslut högsta förvaltningsdomstolens prövning. Har expropriation medgivits av skyddsområde eller av mark, å vilken naturminne är beläget, må landshövdingen förklara naturskyddet avhyst, om dess bibehållande är oförenligt med expropriationens ändamål eller eljest olämpligt. Om avhysning av naturskydd skall anteckning göras i jordregistret.

I naturskyddslagen finnas därjämte bestämmelser om skydd för djur- och växtarter samt mot uppsättande av reklamanordningar. Till dessa bestämmelser skall utredningen återkomma i det följande (s. 113 och 130).

Den i lagen om naturskydd omförmälda naturskyddsinspektörstjänsten är knuten till forstvetenskapliga forskningsanstaltens avdelning för skogs-skötsel. Enligt förordning den 13 januari 1939 åligger det naturskyddsinspektören att befrämja naturskyddsverksamheten genom bland annat att taga initiativ och inkomma med förslag till naturskyddsåtgärder, att avgiva utlåtanden i naturskyddsfrågor, att tillhandagå enskilda med råd i frågor rörande naturskydd samt att utöva naturskyddet främjande upplysningsverksamhet.

D a n m a r k.

Vid tiden för tillkomsten av den första danska naturskyddslagen 1917 gällde icke i Danmark någon rätt, motsvarande den vi äga i Sverige, att fritt färdas i skog och mark. Genom 1917 års lagstiftning gjordes vissa ändringar i syfte att bereda allmänheten ökad rörelsefrihet. I nuvarande lag den 7 maj 1937 om naturfredning ha ytterligare bestämmelser av denna innebörd intagits. Sålunda har å ena sidan allmänheten tillerkänts fri färdsel utmed havsstranden, där denna icke före 1916 blivit avstängd genom bebyggelse. Å andra sidan har stadgats förbud att utan särskilt tillstånd bebygga strandområde, som ligger inom 100 meter från den på gräsväxt blottade stranden eller område närmare skogsbyn än 300 meter.

Enligt naturfredningslagen kan fredning ske dels av områden, som på grund av skönhet, läge eller egendomlig beskaffenhet äro av väsentlig betydelse för allmänheten, härunder inbegripna områden, som på grund av utsikt, plantering, träd, trädgrupper, stengården, levande häckar eller liknande ha sådan betydelse, dels ock av områden, växter och djur samt geologiska bildningar, vilkas bevarande av naturvetenskapliga eller historiska hänsyn eller ur undervisningssynpunkt äro av väsentligt intresse. Vidare kunna, mot ersättning till markägare, bestämmelser meddelas om rätt att

färdas i naturen på områden, där dylik rätt med hänsyn till befolkningens friluftsliv är av väsentlig betydelse för allmänheten och där färdseln kan äga rum utan åsidosättande av ägares eller innehavares berättigade och väsentliga intressen.

För handläggning av naturfredningsärenden samt av vissa andra ärenden enligt lagen finnas särskilda fredningsmyndigheter, nämligen dels lokala fredningsnämnder, en för Köpenhamn och en för varje amtsrådskrets, dels en för hela landet gemensam överfredningsnämnd, dels en likaså för hela landet gemensam värderingsnämnd (taksationskommission), dels slutligen ett naturfredningsråd.

Fredningsnämnd består av ordförande och två ledamöter jämte suppleanter. Ordföranden och dennes suppleant utses av statsministern efter samråd med justitieministern. Till ordförande skall utses domare, som har kännedom om och intresse för naturskydd. En ledamot jämte suppleant väljes av amtsrådet. Den andre ledamoten och hans suppleant skall vara vald av kommunalbestyrelsen i den kommun, varest det till fredning eller annan åtgärd ifrågasatta området ligger. Vissa särbestämmelser gälla beträffande Köpenhamn och Bornholm.

Överfredningsnämnden består av en av statsministern utsedd ordförande, fyra av riksdagen valda ledamöter och två av högsta domstolen inom sig valda ledamöter.

Värderingsnämnden utgöres av tre ledamöter, varav två, däribland ordföranden, utses av statsministern. Den tredje ledamoten skall vara vald av vederbörande amtsråd eller i vissa fall av kommunalbestyrelse eller ock borgarrepresentationen i Köpenhamn.

Av naturfredningsrådets sju ledamöter utses tre av undervisningsministern efter samråd med universitetets matematisk-naturvetenskapliga fakultet, eventuellt andra vetenskapliga (zoologiska, botaniska eller geologiska) institutioner. En ledamot, som skall vara särskilt skogskunnig, utses av lantbruksministern, under det att de övriga tre ledamöterna, av vilka en skall vara arkitekt, utses av statsministern.

De lokala fredningsnämnderna, vilka i första instans behandla fredningsärenden, träda i verksamhet, så snart begäran därom framställts av ett ministerium, av kommunal myndighet eller av vissa föreningar och institutioner samt när nämnden eljest själv finner det påkallat. Planerade byggen eller andra företag, som kunna antagas komma att skadligt inverka på områden, vilka enligt lagen kunna bli föremål för fredningsåtgärder, skola ofördröjligen anmälas till fredningsnämndens ordförande. När nämnden härigenom eller på annat sätt får kännedom om visst företag, kan nämnden genom interimistiskt beslut bestämma, att företaget tills vidare skall helt eller delvis inställas.

Fredningsnämnderna skola såvitt möjligt söka få till stånd frivilliga

överenskommelser med markägare och andra sakägare om att på fastigheten lägga servitut, innebärande fredning eller färdselrätt för allmänheten. Kan sådan överenskommelse åvägabringas utan ersättningskyldighet för det allmänna, är fredningsärendets behandling slutförd i och med att avtal därom införts i nämndens protokoll. Innebär överenskommelsen att ersättning skall utgå av allmänna medel, eller kan frivillig uppgörelse ej träffas, måste ärendet avgöras genom beslut.

Är fråga om fredning av område av naturvetenskapliga skäl eller med hänsyn till undervisningen, skall fredningsnämnden inhämta yttrande av naturfredningsrådet. Finner rådet att fredningen icke är av väsentligt intresse, får beslut om fredning icke meddelas.

Fredningsnämnden utfärdar bestämmelser om fredningens omfattning. Bestämmelserna kunna innehålla, att fredat område skall bevaras i sitt naturliga tillstånd, att det skall vårdas på visst sätt, att det antingen icke alls eller endast på visst angivet sätt får utnyttjas, bebyggas eller planteras, att störande anläggningar icke få anbringas därå eller att färdsel däröver helt eller delvis förbjödes m. m. Under särskilda förutsättningar kan därjämte bestämmas, att befintliga byggnader, planteringar och andra anläggningar, som verka störande, skola avlägsnas. Nämnden kan vidare bestämma, att på sätt och i omfattning, som närmare angives, envar skall hava frihet att färdas inom område, där detta av hänsyn till befolkningens friluftsliv är av väsentlig betydelse för allmänheten. Tillika bestämmer nämnden storleken av ersättningar, som skola utgå till markägare och andra.

Av de ersättningar, som skola utgå i anledning av beslut om fridlysning eller färdselrätt, erlägges i allmänhet hälften av statsverket och den andra hälften, om området är beläget i stad eller vissa andra kommuner, av kommunen och eljest av vederbörande amtsfond. Då ersättningsbeloppen äro stora och ärende har betydelse för hela landet eller en stor del därav, under det att den stads- eller amtskommun, där området ligger, icke har särskilt intresse av saken, kan fredningsnämnden bestämma, att statsverket skall svara för två tredjedelar av ersättningarna. När invånare i en kommun, som enligt de nu återgivna reglerna icke är bidragsskyldig, ha övervägande fördel av fredningen eller färdselrätten, kan det åläggas sådan kommun att utgiva skälig del av ersättningarna.

Fredningsnämndens beslut kunna överklagas hos överfredningsnämnden. Överfredningsnämnden tillkommer dessutom det slutliga avgörandet i alla ärenden, vilka medföra ersättningskyldighet för det allmänna med belopp, som överstiger 500 kronor. Fredningsnämnds utslag i dylika ärenden skola nämligen alltid underställas överfredningsnämnden. Även överfredningsnämnden åligger det att i första hand söka få till stånd frivillig överenskommelse. Överfredningsnämnden fastställer icke själv storleken av de ersättningar, som skola utgå, utan detta sker av värderingsnämnden, sedan

överfredningsnämnden bestämt i vilka hänseenden ersättning skall gäldas. Därest överfredningsnämndens utslag innebär, att ersättningar överstigande 3 000 kronor skola bestridas av allmänna medel, skall utslaget överlämnas till statsministern, som avgör, huruvida proposition skall framläggas om anslag till täckande av statsverkets andel av ersättningarna. Sedan medel till statsverkets andel beviljats, äro också stads- och amtskommunerna förpliktade att utbetala sin andel av ersättningarna.

Naturfredningslagen innehåller vidare bestämmelser bland annat om skydd för djur- och växtarter, om reklamanordningar samt om skydd mot nedskräpning av naturen. Närmare uppgifter om dessa bestämmelser lämnas i det följande (s. 113, 130 och 154).

N o r g e.

Den norska naturskyddslagen är av den 25 juli 1910, ändrad den 14 juli 1916. Enligt denna lag äger Konungen bestämma, att vissa naturföremål eller områden skola vara fredade, när det anses nödvändigt för att skydda vilda växter och djur, geologiska och mineralogiska bildningar eller liknande, vilkas bevarande är av vetenskaplig eller historisk betydelse. Närmare bestämmelser om vilka åtgärder, som inom fredat område eller med avseende å fredat naturföremål skola vara förbjudna, meddelas av Konungen från fall till fall. Konungen eller den Konungen bemyndigar bestämmer också de undantag från fredningsbestämmelserna, som må gälla.

Om ett fredningsbeslut berör endast en eller flera bestämda fastigheter eller endast vissa särskilda föremål och de anordningar, som förordas för fredningens genomförande, medföra olägenhet, förlust eller skada för ägare, brukare eller grannar, äro dessa berättigade till ersättning av allmänna medel. Förlorar en fredad fastighet på grund av fredningen i väsentlig grad i värde, kan ägaren begära att fastigheten löses.

Konungen eller den Konungen därtill bemyndigar bestämmer huru ett fredat område eller naturföremål skall utmärkas, inhägnas och dyligt.

Med hänsyn till den snäva ram, den norska lagstiftningen fått, har kyrko- och undervisningsdepartementet, under vilket naturskyddet i Norge lyder, i juni 1947 tillkallat sakkunniga för utarbetande av förslag till ny naturskyddslag. Ett förslag i ämnet har under 1949 framlagts och är nu föremål för omprövning i departementet.

Enligt ifrågavarande förslag skall Konungen äga bestämma, att områden skola vara fredade, när det anses önskvärt av vetenskapliga, sociala eller historiska grunder eller på grund av områdenas naturskönhet eller egenart. Dessutom kunna växt- eller djurarter, bergarter, mineral och fossil fredas över hela landet eller inom närmare bestämda områden, liksom också geologiska och zoologiska föremål, trädgrupper eller enstaka

trääd. Närmare regler om de fridlysningsbestämmelser som skola gälla meddelas av Konungen.

Vederbörande departement skall utse ett naturfredningsråd på fem ledamöter, som har att granska alla frågor och ansökningar rörande naturskydd. Utanför tätbebyggda områden skola planer för anläggningar och arbeten, som utföras av det allmänna eller med offentligt stöd eller koncession eller som i något avseende äro anmälningspliktiga, underställas naturfredningsrådet, innan anläggningen eller arbetet påbörjas. Särskilt nämnas bland annat sandtag, utsiktstorn, restauranger och hotell, fritidsområden och idrottsplatser. Innan besked lämnats, får intet arbete sättas i gång.

Medför fridlysning olägenhet, förlust eller skada för ägare, brukare eller granne, skall ersättning utgå av allmänna medel. Förlorar på grund av fridlysningen egendom väsentligt i värde, kan inlösen ske.

Tillika föreslås förbud mot utomhusreklam annat än vid stadsmässigt bebyggda trafikleder samt mot målningar å och inristningar i berg och sten.

Internationella naturskyddssträvanden.

Vid den åttonde internationella zoologkongressen i Graz 1910 bildades, närmast på initiativ av schweizaren Paul Sarasin, en provisorisk kommitté för internationellt naturskydd. Kommittén upptog till behandling en av kongressen uttalad önskan att bilda en permanent internationell kommission för naturskydd. Den 10 oktober 1913 uppdrog Kungl. Maj:t åt professor Einar Lönnberg att såsom ombud för Sverige närvara vid konstituerande sammanträde den 17 november 1913 i Bern med den ifrågasatta kommissionen.

Vid denna internationella naturskyddskonferens i Bern antogs en »Acte de fondation d'une commission consultative pour la protection internationale de la nature». Kommissionen, som skulle ha sitt säte i Basel samt bestå av delegater från varje stat eller koloni med självstyrelse, skulle insamla, ordna och publicera uppgifter om internationellt naturskydd samt driva propaganda för dylikt skydd. Ett flertal länder läto sig representeras i kommissionen. Den 19 december 1913 förordnade Kungl. Maj:t Lönnberg att tills vidare för Sveriges del vara medlem av kommissionen. Det första sammanträdet med kommissionen skulle ha hållits i november 1914. Dess arbete förhindrades emellertid av det första världskriget.

Vid sammanträde i juli 1928 med »L'union internationale des sciences biologiques» beslöts att bilda »L'office international pour la protection de la nature». Denna byrå avsågs att bli ett centralorgan för det internationella naturskyddsarbetet. Den 21 december 1935 hölls i Bryssel konstituerande möte. Vid sammanträdet valdes ledamöter till en »comité executif» och föreslogos ledamöter i ett »conseil général», däribland professor Lönn-

berg och justitierådet Pehr von Seth. Byråns verksamhet upphörde under det andra världskriget. Dess arkiv och bibliotek flyttades 1940 från Bryssel till Amsterdam men återfördes 1948 till Bryssel.

Före andra världskriget nåddes vissa internationellt sett betydelsefulla resultat i fråga om regionala överenskommelser. De afrikanska kolonimakterna förbundo sig sålunda genom den s. k. Londonkonventionen 1933 till omfattande åtgärder för bevarandet av den afrikanska naturen. Inom den västra hemisfären har ett vidlyftigt arbete utförts av »Pan-American union», inom vilken en särskild naturskyddsavdelning arbetar med bland annat den Panamerikanska naturskyddskonventionen av år 1941 som resultat.

Efter andra världskrigets slut anordnades en naturskyddskonferens sommaren 1946 i Schweiz. Konferensen uttalade att det vore önskvärt, att en internationell naturskyddsorganisation bildades. Vid den därefter år 1947 hållna internationella naturskyddskonferensen i Brunnen beslöts att bilda en provisorisk internationell union för naturskydd. Påföljande år vid konferens i Fontainebleau bildades Internationella unionen för naturskydd. I såväl 1947 som 1948 års konferens deltog representant för Sverige.

Unionens stadgar börja med ett förord, ur vilket må återgivas följande:

Begreppet »naturskydd» bör fattas som bevarandet av det biologiska världssamhället eller, annorlunda uttryckt, människans naturliga omgivning. I samhället ingå sådana naturtillgångar, som kunna förnyas. Dessa tillgångar äro grundläggande faktorer för den mänskliga civilisationen.

Naturskönheten är en av de viktigaste källorna för det andliga livet.

Civilisationen har nått sin nuvarande höga utveckling genom att allt effektivare medel uppfunnits för att exploatera naturtillgångarna. Skyddet av sådana tillgångar som lösa jordlager, vatten, skogar, det vilda och vildmarksområden är därför av avgörande betydelse ur ekonomisk, social och kulturell synpunkt.

Tiden har nu kommit därhän att den mänskliga levnadsstandarden pressas på grund av att naturtillgångarna icke längre äro tillräckliga för att vidmakthålla denna standard.

Utvecklingen kan hejdas om mänskligheten, medan tid är, kan inse sitt beroende av dessa icke outtömliga naturtillgångar samt förstå nödvändigheten av att de skyddas och även förnyas samt brukas med omtanke. I så fall kan mänskligheten komma i åtnjutande av framtida fred och framåtskridande.

Naturskyddet är en viktig angelägenhet för alla länder. Främjandet av naturskydd är icke en huvuduppgift för någon redan existerande internationell organisation.

Det skulle vara till gagn för de olika regeringarna, för Förenta nationerna och dess specialorganisationer samt för andra intresserade sammanslutningar, om en effektiv internationell organisation för naturskyddet bildades.

Unionens stadgar innehålla aderton artiklar. Enligt dessa skall unionen främja och underlätta det internationella samarbetet mellan regeringar samt nationella och internationella organisationer ävensom personer, som

äro intresserade av naturskydd. Unionen skall understödja alla nationella och internationella åtgärder, som syfta till

a) att överallt på jorden bevara det vilda och dess naturliga omgivning, de lösa jordlagren, vattnet, skogarna, varmed även förstås skyddet och vården av områden samt faunistiska och floristiska föremål, som äro av vetenskaplig, historisk eller estetisk betydelse. Genom lagstiftningsåtgärder böra skapas nationalparker, avsättas naturreservat och naturminnen samt tillflyktsorter för det vilda, därvid särskilt bör iakttagas att arter som hotas av utrotning bli skyddade;

b) att sprida kännedomen om naturskydd;

c) att främja uppgörande av program för undervisning i naturskydd;

d) att förbereda internationella överenskommelser och en världskonvention om naturskydd;

e) att stimulera vetenskaplig forskning av frågor som beröra naturskydd.

Unionen skall vidare samla, bearbeta, översätta och sprida upplysningar om naturskydd. Den skall till regeringar samt nationella och internationella organisationer distribuera utredningar, lagtext, vetenskapliga uppsatser och annat kunskapsmaterial angående naturskydd.

Unionen är uppbyggd såsom en halvstatlig organisation. Medlemmar i unionen kunna vara

a) regeringar;

b) statliga myndigheter, som syssla med naturskydd;

c) internationella (offentliga eller privata) organisationer, institutioner eller sammanslutningar, som syssla med naturskydd;

d) nationella privata organisationer, institutioner och sammanslutningar, som syssla med naturskydd.

Unionens generalförsamling sammanträder till konferens vartannat år.

I artiklarna finnas vidare bland annat bestämmelser om styrelse och sekretariat. Unionen har sitt säte i Bryssel.

Det internationella konferensarbetet å naturskyddets område har även i övrigt under de sista åren varit ganska livligt. I september 1948 hölls i Denver, Colorado, Inter-amerikanska konferensen om skydd och vård av de förnyelsebara naturtillgångarna, och vid sjunde internationella vetenskapliga kongressen i februari 1948 i Auckland och Christchurch, Nya Zeeland, behandlades naturskyddsfrågor, som berörde Stillahavsländerna. I augusti 1949 hölls i Lake Success två större internationella naturskyddskonferenser av mera allmän art, nämligen dels Förenta nationernas vetenskapliga konferens om vård av naturtillgångarna, dels ock Internationella tekniska naturskyddskonferensen, till vilken Unesco (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) utfärdade inbjudningarna och som organiserades av Internationella naturskyddsunionen.

2. Riktlinjer för ny naturskyddslagstiftning.

Direktiv för utredningen.

I sitt uttalande till statsrådsprotokollet den 27 september 1946, då Kungl. Maj:ts bemyndigande att låta igångsätta nu ifrågavarande utredning utverkades, anförde föredraganden beträffande riktlinjerna för utredningen:

Att den snabbt fortgående utvecklingen inom skilda områden medför stora förändringar i naturen är oundvikligt. Härvid kan understundom icke förhindras, att ingrepp måste vidtagas vilka förorsaka förstörelse av skönhetsvärden eller eljest medföra förläckning av landskapsbilden. Givet är att naturskyddet har en betydelsefull uppgift att fylla då det kan bli fråga om dylika ingrepp i naturen. Enligt min mening bör målsättningen för det framtida naturskyddet vara att, i den mån så är praktiskt möjligt och med rimliga uppoffringar kan ske, söka undanröja nämnda olägenheter dels genom modifikationer och begränsningar i ingreppen och dels genom positiva åtgärder, som skapa nya skönhetsvärden i stället för dem som gått förlorade. Om exempelvis en vattenreglering, ett torrlägningsföretag, ett vägbygge eller framdragande av en kraftledning nödvändiggör sådana ingrepp i landskapet att detta skulle i högre grad förfulas, bör det finnas möjligheter att föreskriva åtgärder av nyss antytt slag för att begränsa skadan. Erfarenheten har visat att när representanter för olika intressen på ett tillräckligt tidigt stadium nått kontakt med varandra, företagen kunna planeras på sådant sätt att naturskyddet blir tillgodosett i tillbörlig omfattning. Det synes sålunda böra eftersträvas att vid lagstiftning på ifrågavarande område giva naturskyddsintressena möjligheter att i anslutning till arbeten av förut oförmäld art liksom vid planering av bebyggelse eller andra åtgärder, som medföra märkbara ingrepp i naturen eller landskapsbilden, göra sig gällande för att förhindra onödiga skövlingar av naturen eller för att skapa nya skönhetsvärden. Tillåtligheten av olika slags företag, som likväl vålla avsevärd skada ur naturskyddssynpunkt, bör helt naturligt bedömas med hänsyn jämväl till nämnda skada. Härvid bör dock enligt min mening såsom regel ekonomiska samt social- och näringspolitiska synpunkter ha företräde i förhållande till naturskyddssynpunkter.

Skulle det ur vetenskapliga eller kulturella synpunkter visa sig önskvärt att speciellt intressanta naturförhållanden bevarades eller särskilt skyddades, synes man böra föranstalta om sådant områdes inlösande, i den mån medel kunna ställas till förfogande för ändamålet. Under vissa förhållanden torde det emellertid — liksom beträffande kulturminnesmärken — ofta vara möjligt att på frivilighetens väg uppnå att ägaren av området, eventuellt mot viss ersättning, underkastar sig erforderliga begränsningar i utövning av sin rätt att begagna området. Det synes önskvärt att dessa begränsningar i utövning av äganderätten kunna göras bindande för en kommande ägare. Å andra sidan bör det dock finnas möjligheter att vid ändrade förhållanden kunna jämka på föreskrivna inskränkningar i äganderätten. I detta sammanhang torde även böra

undersökas om icke de nuvarande bestämmelserna i lagen angående nationalparker rörande värden och förvaltningen av avsatta områden kunna göras smidigare och mindre omständliga. Liksom hittills synes möjligheten böra hållas öppen för ägare av naturminnesmärke att få detta fridlyst.

Den formella gestaltningen av lagstiftningen i ämnet kunde, anförde föredraganden, naturligtvis tänkas ske på olika sätt. Flera skäl talade för att i möjligaste mån sammanföra samtliga bestämmelser till en författning. Därigenom skulle en bättre överblick över lagstiftningsområdet skapas. Huruvida emellertid den antydda vägen vore framkomlig, finge utredningen avgöra.

Föredraganden uttalade vidare, att det syntes nödvändigt att en särskild organisation funnes för tillvaratagande av naturskyddsintresset. Denna borde dock icke göras onödigt omfattande. Det syntes kunna övervägas om icke åtminstone till en början det kunde anses tillräckligt att en person anställdes, som hade att handlägga dessa frågor och även i övrigt bevaka naturskyddsintressena. Det borde tillses, att befattningshavaren underrättades i god tid, innan ingripande med konsekvenser ur naturskydssynpunkt företogs.

Allmänna synpunkter.

Uppenbart är, att ju mer utvecklingen fortskrider, dess talrikare och mera djupgående måste människans ingrepp i naturen bli. Detta följer redan därav att kulturella framsteg i stor utsträckning bygga på tillgodogörandet av naturtillgångarna. Men även i den mån så icke är fallet kan det icke undgås, att allt eftersom kulturen stiger och utbreder sig intrången i naturen bli allt större. Och dock äro natur och kultur ingalunda oförenliga begrepp. Tvärtom kan det med fog sägas att ju högre kulturen står, desto större bör förståelsen vara även för naturens värden och desto mera intresse bör kunna påräknas för åtgärder till dessas skydd och vård. Ju mera utvecklade kulturen är, desto större blir också dess beroende av naturtillgångarna och behovet av att dessa vårdas. Naturskyddsåtgärder kunna visserligen komma i strid med intressen av andra slag. Ej sällan låta sig dock naturskyddets intressen förena med såväl allmänt sociala och näringspolitiska som rent företagsekonomiska. Går detta ej, får en avvägning ske. Härvid måste måhända naturskyddets intressen vika på samma sätt som, å andra sidan, under vissa förutsättningar exempelvis det ekonomiska intresset kan nödgas träda tillbaka. Mot detta är i och för sig ej något att erinra. Vad som ur naturskydssynpunkt kan begäras är att i förekommande fall betydelsen av att landets natur bevaras och vårdas ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Varje mera allvarligt ingrepp i naturen måste ses

i belysning av naturskyddets strävanden och uppgifter. Ett lands naturskydd är en hela samhällets angelägenhet. Dess tillgodoseende måste ingå som ett nödvändigt led i statsmakternas samhällsreglerande verksamhet.

Att klarlägga naturskyddets uppgift, då det gäller den av kulturmänniskan orörda naturen, möter i allmänhet icke större svårigheter. Självfallet måste prov på olika naturtyper bevaras, bland annat såsom material för undersökningar om det naturhistoriska skeendet. Praktiskt sett löses en sådan uppgift genom att olika orörda typområden utväljas och inom dem all verksamhet undvikes, som kan påverka naturens utveckling därstädes. Samtidigt böra dock sådana områden i möjligaste mån hållas tillgängliga för människorna. Områden av detta slag, de egentliga naturreservaten, komma endast att omfatta en mycket liten del av Sverige och ofta de ur ekonomiska synpunkter minst värdefulla delarna.

Ej heller är det svårt att klarlägga naturskyddets uppgift, då det gäller sådana växt- och djurarter, vilkas betydelse ur samhällsekonomisk synpunkt är mera underordnad. De olika växt- och djurarterna måste bevaras av samma skäl som typområden av orörd natur. Det är därför nödvändigt att söka vidtaga åtgärder, som möjliggöra deras fortsatta existens, till exempel att skydda vissa smärre områden, att reglera förföljelsen och, i den mån det låter sig göra, att återinföra arter i områden, där de utrotats.

Naturskyddets svåraste problem och största arbetsuppgifter beröra den stora del av landet, där landskapet är mer eller mindre starkt kulturomvandlat och som på olika sätt utnyttjats för samhällets ekonomiska liv. Även av kulturlandskapet böra prov på olika naturtyper bevaras såsom exempel å den natur- och kulturhistoriska utvecklingen. Framför allt gäller det emellertid att se till att landskapets omvandling icke sker så att olika natur- och skönhetsvärden eller allmänna rekreativvärden onödigtvis spoliernas, att vaka över att man icke genom ensidiga åtgärder utarmar landskapet och i onödan skadar andra naturintressen samt att, i den mån så behövs, vidtaga åtgärder till återställande av en naturlig balans, så att en lämplig miljö uppstår. Naturskyddets uppgift blir alltså här icke blott att hindra olämpliga ingripanden i naturen utan även att vårda befintliga naturtillgångar i nyskapande och förkovrande syfte. Samtidigt bör eftersträvas att bibehålla den fria färdseln och att säkra allmänhetens möjligheter till rekreation genom umgänge med naturen. För bevarande av nämnda möjligheter böra områden, som på grund av sin natur äro lämpade för friluftsliv, bli föremål för särskilda skyddsåtgärder. Slutligen måste åtgärder vidtagas till motverkande av att naturen vanställs genom nedskräpning eller annan skadegörelse.

Indelar man naturskyddet efter olika syften, kan det sammanfattningsvis sägas vara av dels kulturell, dels social och dels ekonomisk art. Det

kulturella naturskyddet syftar till att bevara och vårda naturen med hänsyn till dess betydelse för vetenskap och undervisning, av historiska och kulturhistoriska eller av estetiska skäl. Den *sociala* betydelsen av naturen betonades redan vid det moderna naturskyddets tillkomst, som brukar hänföras till beslutet om avsättandet av världens första nationalpark — Yellowstone i Amerikas Förenta Stater — år 1872. Utan tvivel har naturen mycket stort värde såsom källa till både fysisk och psykisk rekreation för allmänheten. Behovet för allmänheten av tillgång till naturen är också i ständig ökning allteftersom det dagliga livet och arbetet mer och mer präglas av industriens och teknikens utveckling. Vad slutligen angår det *ekonomiska* naturskyddet måste skiljas mellan två typer av naturtillgångar, nämligen de som i sig själva äro produktiva, till exempel den produktiva myllan, skogen och vattnet, samt de tillgångar, vilka icke kunna förnyas sedan de en gång utnyttjats, till exempel malmfyndigheter, skalbankar och grusåsar. Naturskyddets ekonomiska syfte beträffande de förnyelsebara naturtillgångarna är att de tillgodogöras på ett sådant sätt att de icke fördärvas utan alltjämt bibehålla sin produktiva förmåga. Man måste därvid ha klart för sig att naturen som sådan icke kan förstöras genom människans ingrepp, men att naturkrafterna mycket väl kunna rubbas i sin inriktning så att resultaten ur ekonomisk synpunkt kunna bli katastrofala, såsom genom accelererad jordförstöring, allmän grundvattensänkning och liknande företeelser. I fråga om de icke förnyelsebara naturtillgångarna får det ekonomiska naturskyddets syfte — i den mån man i detta sammanhang överhuvud kan tala om naturskydd i vedertagen mening — anses vara att säkerställa deras utnyttjande på ett ur samhällsekonomisk synpunkt ändamålsenligt sätt.

Alla de nämnda tre formerna av naturskydd, det kulturella, det sociala och det ekonomiska, inbegripas i samhällets naturvårdande uppgift. De ekonomiska naturskyddsfrågorna intaga emellertid en särställning. I den mån särskilda åtgärder fordras ur ekonomisk naturskyddssynpunkt, torde de böra regleras genom speciallagstiftning på samma sätt som hittills skett exempelvis i vattenlagen och skogsvårdslagen. Det torde ej ingå i utredningens uppdrag att föreslå bestämmelser i sådant hänseende. Utredningen begränsar sina förslag att närmast avse tillgodoseende av naturskyddets kulturella och sociala syften. Även om vad utredningen föreslår således icke direkt tager sikte på naturskydd ur ekonomisk synpunkt, är det emellertid uppenbart, att jämväl denna synpunkt måste beaktas av naturskyddets målsmän. Frågan vilka naturskyddande åtgärder som i praktiken böra tillämpas i ett visst fall måste bedömas under samtidigt hänsynstagande till alla tre syftena. Det organ som, enligt vad utredningen avser att föreslå, får till uppgift att bevaka naturskyddets kulturella och sociala intres-

sen, bör alltså — då det ej kan själv ingripa reglerande på det ekonomiska området — tillse att i förekommande fall frågan uppmärksammas av den eller de myndigheter, på vilka sådant ingripande ankommer.

Till förebyggande eller motverkande av ur naturskyddssynpunkt olämpligt intrång i naturen kunna reglerande bestämmelser finnas erforderliga i två hänseenden, nämligen dels till skydd mot skada vid utövande av den rätt, som med avseende å annans fastighet tillkommer allmänheten (allemansrätten), och dels till skydd mot skada eller åtgöranden vid utövande av enskild rätt, d. v. s. äganderätt eller därur härflytande rättighet.

Allemansrätten har behandlats i en av hovrättsrådet, numera *härads-hövdingen G. Carlesjö* utarbetad promemoria, vilken såsom bilaga fogats vid fritidsutredningens förenämnda (s. 53) betänkande med förslag angående inrättande av fritidsreservat. I promemorian uttalas att det för en var är lovligt att, oberoende av ägarens vilja, i viss utsträckning färdas över och uppehålla sig å annans fasta egendom, att begagna sig av vattnet i sjöar och vattendrag för båtfärder, bad, tvätt etc. samt att på annans mark tillgodogöra sig vissa naturalster såsom vilt växande bär, blommor, örter och svampar. Beträffande den rättsliga beskaffenheten av allemansrätten yttras i promemorian följande:

Allemansrätten är ingen rätt i privaträttslig (civilrättslig) mening och åtnju-ter, åtminstone där den icke undantagsvis blivit föremål för reglering genom lagstiftning, ett högst ofullständigt rättsskydd. Allemansrätten kan till exempel genom av ägaren företagna dispositioner med avseende å fastighetens användning bringas att upphöra. Den faktiska utövningen av allemansrätten kan omöjliggöras genom att markägaren exempelvis uppsätter ett oöverkomligt stängsel. Därest statsmakterna skulle vilja göra inskränkningar i allemansrätten genom ändrad lagstiftning (till exempel beträffande rätten till bärplockning) kan detta — utan att det skulle strida mot grunderna för svensk rättsåskådning — ske utan ersättning till dem, som kunna påvisa, att de förut haft en icke obetydlig inkomst av rättens utövande. Å andra sidan finnes det givetvis icke något principiellt hinder för att genom lagstiftning skapa visst skydd för utövandet av allemansrätten.

Innehållet i allemansrätten, vars omfattning i flera avseenden är oviss samt dessutom torde skifta inom olika delar av landet, skall icke av utredningen göras till föremål för närmare undersökning. Här skola endast i form av exempel angivas olika skador, som kunna uppkomma vid allemansrättens utövande, samt de förbud och andra åtgärder, som kunna ifrågakomma för att dylika skador skola undvikas.

Givetvis innebär icke allemansrätten befogenhet att vidtaga ingrepp, som äro att beteckna såsom skadegörelse eller åverkan enligt allmän strafflag. Typiska exempel å skador genom utövning av allemansrätt äro däremot slit- och trampskador å markvegetationen, skador å fågellivet genom

olämpligt uppträdande under häckningstider, utarmning av floran genom bortplockning av blommor samt nedskräpning och förorening.

Ett effektivt sätt att undvika skador av detta slag är givetvis att genom naturskyddslagstiftning eller annorledes begränsa allmänhetens färdselrätt. Sålunda kan inom ett område, som är i behov av skydd, färdseln antingen förbjudas helt beträffande vissa särskilt ömtåliga delar eller tillåtas endast under förutsättning att godkänd förare medföljer och dennes anvisningar åttlydas. Inom andra delar åter kan allmänhetens rätt till färdsel begränsas till vägar och särskilt utmärkta stigar. Ur övervakningssynpunkt kan det måhända befinnas lämpligt att inom ett område förbjuda färdsel nattetid. Åtskilliga färdselförbud torde endast behöva gälla vissa årstider.

I vissa fall kan det vara av betydelse att färdselsättet blir föremål för reglerande bestämmelser. Förbud kan således erfordras icke endast mot exempelvis ridning och skidåkning utan även mot att flyga över ett område eller att där landa med flygplan eller att med båt färdas inom området eller angöra dess stränder.

Likaledes kan förbud meddelas mot att medföra hund eller skyldighet åläggas besökande att hålla medförd hund kopplad.

Beträffande idrottstävlingar och liknande anordningar inom område, vars natur skall skyddas, kan det vara önskvärt att meddela restriktiva bestämmelser, i undantagsfall till och med totalförbud. I bestämmelserna kunna uppställas krav på förhandsanmälan med angivande av vilka som äro ansvariga för tävlingsanordningarna samt åtagande från deras sida att iordningställa området.

Allemansrätten kan även i andra avseenden behöva begränsas. Sålunda kan det exempelvis finnas lämpligt att förbjuda uppgörande av eld i det fria samt i vissa fall till och med tobaksrökning inom området.

Beträffande en del särskilt ömtåliga naturområden kan det vara angeläget, att särskilda bestämmelser meddelas i vad avser nedskräpning och förorening av naturen. Sådana bestämmelser kunna innefatta förbud bland annat mot att rista å berg och stenar, att rita eller måla å naturföremål eller att eljest osnygga i naturen.

Andra exempel på begränsningar i allemansrätten äro de inom nationalparkerna gällande förbuden mot att omhändertaga mineral samt att döda, fånga eller skada djur, såvitt det icke sker till försvar mot angrepp eller fredande av person eller egendom. Förbud kunna även meddelas mot att plocka bär eller svamp. Förbuden kunna alltefter behovet varieras från totalförbud till att avse vissa arter eller viss tid av året. De kunna också efter omständigheterna begränsas till exempel att avse allenast rätten att plocka blommor för avsalu eller att upptaga växt med roten.

De inskränkningar, som ur naturskyddssynpunkt kunna komma i fråga för ägare och därmed jämställda, torde väl oftast avse områdes brukande.

Under vissa omständigheter kan det vara lämpligt att de inskränkande bestämmelserna få ett helt allmänt innehåll. Sålunda kan behöva bestämmas att förändringar i fastighets brukande över huvud icke få äga rum. Ofta måste det dock vara nödvändigt att närmare specificera förbudet, exempelvis till att avse uppodling, avverkning, täkter av olika slag eller andra angivna företag. Det kan emellertid också vara av betydelse att mot ägare kunna riktas bestämmelser, avseende området öppet hållande. Förbud kunna således behöva meddelas mot att genom stängselanordningar försvåra eller hindra tillträde till ett område.

De exempel på skyddsbestämmelser, som nu lämnats, ha formen av mot allmänhet eller sakägare riktade förbud. Bestämmelser kunna emellertid även vara erforderliga, som avse åläggande för ägare att tåla att åtgärder vidtagas å hans egendom. Ägare kan sålunda bli pliktig finna sig i att hans fastighet av allmänheten nyttjas utöver vad allemansrättens regler medgiva. Det kan också vara nödvändigt att ägare ålägges tåla att direkt positiva åtgärder vidtagas till skydd för naturen eller till förmån för allmänhetens nyttjande av fastigheten.

Åtgärder kunna vidare vara erforderliga för att hindra förändringar i naturen, som ske utan direkt ingripande av människan. Sålunda kunna exempelvis ofta äldre träd behöva skyddsplomberas, om de skola bevaras, samt röjnings- och gallringsarbeten behöva verkställas i hagmarker, om vegetationstypen skall bibehållas. Även dylika åtgärder böra kunna genomföras mot ägares bestridande.

I detta sammanhang kan anmärkas att uttrycket naturskydd är i viss mån för snävt; det är väl negativt betonat. I naturskyddsbegreppet, sådant utredningen fattar detta, ligger, såsom framgår av vad i det föregående anförts, ej blott skydd mot skadegörande ingripanden. Det måste också anses omfatta positiva åtgärder till naturens vård. Sådana åtgärder kunna vara behövliga för att bevara naturen i visst skick eller för att åstadkomma önskvärt utbyte av densamma, oavsett huruvida åtgärderna påkallas av naturstörande ingrepp eller icke. Behovet är dock mest framträdande i de fall, där dylikt ingrepp skett. Skadeverkningar härav kunna motverkas och begränsas genom anordningar av olika slag. Som exempel må nämnas plantering av trädriddar framför grustag och anordnande av spegeldammar då flodfåra torrlägges vid kraftverksbygge. Till skydd för naturen vid badplatser och andra fritidsområden för allmänheten kunna behöva vidtagas exempelvis sanitära anordningar. Genom positiva insatser vid företag av olika slag kunna också nya skönhetsvärden skapas i ersättning för dem som genom företaget gå förlorade.

Allteftersom naturskyddet är med avseende å tillämpningsområdet mera begränsat eller mera allmängiltigt kan man skilja mellan *lokalt* naturskydd och *generellt* naturskydd. Med lokalt naturskydd avses då det fall att skydd

det omfattar allenast vissa till gränserna angivna områden eller vissa enstaka naturföremål. Med generellt naturskydd åsyftas bestämmelser till skydd för naturen i allmänhet eller för mark av viss typ eller för vissa växt- eller djurarter.

Gällande bestämmelser angående nationalparker och naturminnesmärken äro att hänföra till lokalt naturskydd. Såväl lagen angående nationalparker som lagen angående naturminnesmärkens fredande skola av utredningen underkastas översyn. Mot bestämmelserna i förstnämnda lag torde i sak icke vara så mycket att erinra. De anmärkningar, som kunna vara att framställa mot denna lag, torde väsentligen rikta sig mot att lagtexten tynges av en mångfald förhållningsregler, som med fördel skulle kunna meddelas i annan ordning. Gällande bestämmelser om naturminnesmärken äro däremot i flera avseenden icke tillfredsställande. Anmärkningarna taga främst sikte på två brister i nuvarande lagstiftning, nämligen dels att det allmänna icke har tillräckliga möjligheter att mot sakägares bestridande ingripa till skydd för naturen och dels att tillfredsställande regler saknas angående ansvaret för och vården av fridlysta skyddsobjekt. Utredningen avser att framlägga förslag i syfte att naturskyddets önskemål i dessa hänseenden skola kunna bättre tillgodoses.

Nationalparkerna kunna, såsom utredningen vid behandlingen nedan av dessa närmare skall belysa, sägas tjäna ej blott ett kulturellt utan även ett socialt syfte. Understundom kan detta vara förhållandet även med naturminnesmärken. Som regel torde emellertid naturminnesmärkena eller — som utredningen anser dessa lämpligen böra benämnas — naturminnena huvudsakligen vara ägnade att tjäna de kulturella intressena. I varje fall torde de knappast i någon större utsträckning lämpa sig för tillgodoseende av allmänhetens behov av friluftsliv. Nationalparkerna äro och torde förbli tämligen fåtaliga och merendels avlägset belägna. Enligt utredningens mening är det för naturskyddet en betydelsefull social uppgift att även mera lättillgängliga områden av svensk natur i olika delar av landet bevaras öppna för allmänheten, områden där allmänheten kan njuta av naturens skönhet och söka omväxling och rekreation efter sin vistelse i tät- orterna. Områden, som ur denna synpunkt böra särskilt skyddas, har utredningen ansett lämpligen kunna betecknas såsom nationalparker. Förslag till bestämmelser beträffande sådana områden framläggas i det följande.

Lagen angående naturminnesmärkens fredande innehåller även vissa generella naturskyddsbestämmelser, nämligen om fridlysning av sällsynta växter och djur, vilkas fångande eller dödande icke utgör jakt eller fiske. Bestämmelserna torde böra medtagas i en ny naturskyddslagstiftning och i viss mån utvidgas. Behovet av generella naturskyddsbestämmelser är emellertid så omfattande att det icke kan tillgodoses allenast på denna väg. Såsom framgår av den redogörelse, utredningen tidigare lämnat (s. 51 o. f.),

ha också gång efter annan framställts yrkanden om skyddsåtgärder för naturen i allmänhet, främst för landskapsbilden. Enligt utredningens uppfattning kan detta spörsmål icke förbigås i en modern naturskyddslagstiftning. Bestämmelser ha funnits böra övervägas i två hänseenden, nämligen dels gentemot åtgärder, som rubba landskapsbilden, dels mot nedskräpning av naturen. I vissa avseenden, till exempel beträffande täkt av sand, grus m. m. och uppsättande av reklam- eller propagandanordningar i det fria, torde erfordras bestämmelser direkt riktade mot dylika företag eller anordningar. Övriga bestämmelser ha däremot syntts böra erhålla en mera allmän utformning. I förekommande fall bör, i anslutning till vad som sagts i det föregående, naturskyddet även kunna givas positiv inriktning. Principen bör alltså vara att, i den mån naturskadliga ingrepp icke lämpligen kunna förbjudas, det likväl bör inom rimliga gränser åligga vederbörande att söka snygga upp efter sig och, där oreparabla skador orsakats, söka skapa nya naturvärden i stället för dem som fördärvats.

De bestämmelser, utredningen enligt det anförda förordar beträffande såväl lokalt som generellt naturskydd, har utredningen sammanfört i ett *förslag till naturskyddslag* jämte tillämpningsföreskrifter till denna. Därjämte föreslår utredningen vissa ändringar i expropriations- och byggnadslagstiftningens bestämmelser i vad de beröra naturskyddet. Utredningen har ansett det icke böra ifrågakomma att bryta ut och till naturskyddslagen överföra naturskyddsbestämmelser från olika speciallagar såsom vattenlagen, lagstiftningen om allmänna vägar och byggnadslagen. Ur tillämpningssynpunkt är det en fördel att naturskyddsstadganden, som beröra uteslutande vissa, i särskild lagstiftning närmare reglerade slag av företag, återfinnas i samband med övriga bestämmelser rörande dessa företag.

Ett verkligt naturskydd kan emellertid ej åstadkommas med mindre dess strävanden och betydelse kunna påräkna förståelse hos såväl myndigheter och organisationer som den stora allmänheten. Visserligen bedrivs redan nu upplysningsverksamhet om naturskyddets mål och medel. Den är emellertid av blygsam omfattning och ombesörjes så gott som helt av frivilliga krafter. Verksamheten måste enligt utredningens mening kraftigt utvidgas och intensifieras. Ytterst ankommer det på staten att tillse att så sker. De anslagskrav, som för naturskyddets främjande behöva ställas på statskassan torde likväl vara små, i jämförelse med värdet för nationen av att landets natur icke utan tvingande skäl tillspilloges.

För att naturskyddets ansvarskrävande och ofta grannliga uppgifter skola kunna fullgöras på ändamålsenligt sätt synes det nödvändigt att i spetsen för verksamheten står ett centralt organ med åliggande att övervaka densamma och tillse att den följer för verksamheten uppdragna riktlinjer. Uppgiften för ett sådant centralorgan blir enligt vad tidigare anförts dubbel. Dels blir den närmast restriktiv, nämligen att söka skydda na-

turen mot olämpliga ingrepp. Dels blir den emellertid också nyskapande eller positiv, nämligen att arbeta för att naturen får den vård som behövs för att dess tillgångar skola giva största möjliga utbyte ur olika synpunkter. För närvarande torde naturskyddets ledning närmast åvila vetenskapsakademien och dess naturskyddskommitté. Den omfattning, verksamheten kan beräknas få, utesluter möjligheten att i fortsättningen belasta akademien därmed. Den sociala inriktning, som naturskyddet enligt utredningens förslag avses skola i mycket erhålla och de uppgifter i övrigt som enligt utredningens mening falla inom naturskyddets arbetsområde, göra det också olämpligt att anförtro detta arbete åt en myndighet, med utpräglat vetenskaplig läggning. Utredningen föreslår, att en särskild naturvårdsmyndighet skapas. Att utredningen använder benämningen naturvårdsmyndighet och icke naturskyddsmyndighet, fastän den föreslagna lagen givits namnet naturskyddslag, beror på att myndighetens uppgifter avses icke skola begränsas till tillämpningen av naturskyddslagen utan erhålla en mera vidsträckt och i egentlig mening naturvårdande karaktär. Ehuru myndigheten givetvis måste förses med möjligheter att inom naturskyddets olika områden effektivt medverka till uppnående av de resultat, som lagstiftningen och de till grund för denna liggande övervägandena åsyfta, torde organisationen kunna givas begränsad omfattning och hållas inom en tämligen snäv kostnadsram. Till frågan om naturvårdsmyndighetens närmare organisation och arbetsuppgifter återkommer utredningen i det följande.

3. Förslaget till naturskyddslag.

Inledande bestämmelser.

1 §.

I denna paragraf har försök gjorts att i sammanträngd form angiva naturskyddets allmänna principer. Såsom sagts i det föregående tager förevarande lagstiftning närmast sikte på naturskyddets kulturella och sociala syften. Ehuru naturskyddet ur ekonomisk synpunkt sålunda icke särskilt regleras, är det, såsom också tidigare erinrats, dock uppenbart att i samband med beaktande av de kulturella eller sociala intressena även ekonomiska synpunkter måste anläggas. Utredningen har ansett detta böra komma till direkt uttryck i lagen genom en bestämmelse att naturen skall med hänsyn till sin allmänna betydelse ur kulturell, social och ekonomisk synpunkt skyddas och vårdas såsom en nationell tillgång. Målet är att inom lagstiftningens ram balansera de olika anspråken på naturens nyttjande och att sålunda åstadkomma, att naturen och dess värden tillgodogöras på det mest ändamålsenliga sättet.

Icke blott nationalekonomiska synpunkter måste beaktas. Då naturskyddsåtgärderna skola i praktiken genomföras, är det nödvändigt att hänsyn tages även till markägares och andra rättsinnehavares intressen. Dessa kunna vara också av annan art än ekonomiska. Ett känslöbetonat motsatsförhållande kan ofta inträda, då fråga är om naturskyddsåtgärder som inkräkta på den privata ägande- eller nyttjanderätten. Att besvärliga intressekonflikter kunna uppstå är tydligt. De få emellertid lösas här liksom på andra områden genom att en avvägning sker, därvid de intressen, som finnas väga mest, få bli utslagsgivande.

Ett onödigt och planlöst tillspillogivande av naturtillgångarna eller ett ensidigt utnyttjande, vilket i längden medför rubbningar i den naturliga balansen, bör alltid undvikas. Därför bör varje arbetsföretag i sin verksamhet iakttaga försiktighet, så att skadegörelse i möjligaste mån undvikas. Likaledes bör varje enskild individ i sitt umgänge med naturen visa varsamhet. Ehuru en allmän bestämmelse av denna innebörd icke kan förenas med straffpåföljd, synes den giva uttryck åt en så grundläggande naturskyddsregel, att den icke bör saknas i lagen.

2 och 3 §§.

Enligt vad förut anförts (s. 78—79) föreslår utredningen tillskapande av en särskild naturvårdsmyndighet. Utredningen anser att denna skall ha formen av en statlig nämnd, statens naturvårdsnämnd. Av praktiska skäl

synes det emellertid lämpligt att i lagen lämna öppen frågan vem som skall beklädas med naturvårdsmyndighetens uppgifter. Det är tillräckligt att här fastslå, att en sådan myndighet skall finnas. Närmare föreskrifter om dess organisation och verksamhet liksom också tillämpningsföreskrifter i övrigt till lagen böra meddelas i författningar, som ej ha civillags karaktär.

Nationalparker.

I sin motivering till det förslag till lag angående nationalparker, varå nuvarande lag i ämnet grundas, anförde 1907 års sakkunniga, att det vore av intresse, att vissa områden avsattes, där naturlivet finge utveckla sig alldeles ostört av inverkan från kulturen. Därtill lämpade sig tydligen icke annat än sammanhängande områden av något större omfattning. Likaledes kunde inträffa, att inom en viss trakt naturminnesmärken förekomme så rikligt, att ett fredande av ett vidsträcktare område i ett sammanhang syntes vara det lämpligaste. Enligt de sakkunniga komme man därmed in på begreppet nationalpark. De sakkunniga framhöllo, att det låge i sakens natur, att ett område av nämnda beskaffenhet skulle komma att erbjuda den besökande mycket av intresse samt bli ett omtyckt mål för resor. En nationalpark finge härigenom en dubbelkaraktär av på en gång naturmärkvärdighet och framstående turistområde.

De sakkunniga, vilka ansågo det icke kunna ifrågakomma att av annan mark än kronans fridlysa områden av den storleksordning, det här gällde, förmenade, att det icke kunde överlämnas åt underordnad myndighet — länsstyrelsen — att föreskriva de särskilda fridlysningsbestämmelser, som erfordrades. Fridlysningsens omfång och därmed sammanhängande frågor torde regleras vid och genom beslutet om nationalparkens avsättande. Detta kunde bekvämligast ske därigenom, att man en gång för alla genom en lag fastslog, vad ett beslut om visst områdes avsättande till nationalpark innebure i fridlysningsavseende.

Vad angår nationalparkernas förvaltning uttalade de sakkunniga, att områdena torde undantagas från eljest gällande förvaltningsregler. Dessa regler avsågo nämligen att materiellt tillgodogöra området för kronans räkning, men något sådant skulle icke vidare äga rum. Ändamålet med nationalparks avsättande torde vara att söka bibehålla icke blott områdets naturliga beskaffenhet samt dess växt- och djurliv utan även dess naturskönhet och detta genom att området lämnades i största möjlighet åt sig självt. Ehuru områdets förvaltning för framtiden sålunda huvudsakligen komme att bli av negativ art, visade det sig dock att man icke helt kunde undvara en förvaltande myndighet, en nationalparksstyrelse. De sakkunniga föreslogo, att förvaltningsbestyret åtminstone tills vidare uppdroges åt vetenskapsakademien. Skulle det i en framtid visa sig, att de praktiska

bestyren vid nationalparkerna bleve för akademien alltför betungande, kunde ju nationalparkernas styrelse uppdragas åt en särskild kommission, i vilken dock den naturvetenskapliga sakkunskapen aldrig finge saknas.

I Kungl. Maj:ts proposition, nr 102, till 1909 års riksdag, med förslag till bland annat lag angående nationalparker gjordes ej någon erinran mot de sakkunnigas här återgivna uttalanden.

I proposition, nr 125, till samma års riksdag hemställde Kungl. Maj:t, efter förslag av de sakkunniga, att såsom nationalparker måtte avsättas tio närmare angivna områden av kronomark, vilka som följd härav icke vidare skulle för kronans räkning tillgodogöras utan förvaltas i syfte, att desamma såsom provstycken på ursprunglig eller märklig natur måtte åt framtiden bevaras i huvudsak orubbade.

Riksdagen biföll propositionen.

För närvarande äro de svenska nationalparkerna femton till antalet med en sammanlagd areal av bortåt 4 000 kvkm. I det följande lämnas vissa kortfattade uppgifter om desamma, hämtade ur professor Rudolf Florins på föranstaltande av vetenskapsakademien utgivna »Förteckning å svenska nationalparker samt å fridlysta naturminnesmärken» (1948).

1. *Abisko nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 30, sid. 4 och 1925, n:r 523.) Nationalparken är avsöndrad från fastigheten Jukkasjärvi kronoöverloppsmark 1¹ och belägen i Jukkasjärvi socken av Norrbottens län invid södra sidan av Torneträsk på ömse sidor om Abiskojokk upp till dess biflod Siellajokk. Den omfattar även en del av Torneträsk med holmen Abiskosuolo. Areal omkring 50 kvkm.

2. *Stora Sjöfallets nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 30, sid. 2 och 1919, n:r 641.) Nationalparken är belägen i Gällivare och Jokkmokks socknar av Norrbottens län kring Stora Luleälvs översta lopp från Langassjön i öster till och med »Luoktanjarkajaure» [= Arrajarnga + Nikkajarnga (eller Ritsemjarnga)] i väster. I norr gränsar den till sjöarna Satisjaure, Kakirjaure, Teusajaure, Suorkejaure och Autajaure, i söder, från sydvästra hörnet till Situo-ädno, intill Sareks nationalpark. Den i Gällivare socken belägna delen består av avsöndring från Gällivare kronoöverloppsmark n:r 1 jämte fastigheten Rosendal 1¹, den i Jokkmokks socken belägna delen av avsöndring från dels Jokkmokks kronoöverloppsmark 17¹, dels fastigheten Sjöfallet n:r 1. Areal ursprungligen 1 500 kvkm. Ett större område, omfattande sjöarna längs parkens mitt, är utbrutet ur parken enligt Kungl. Maj:ts brev till vetenskapsakademien den 26 sept. 1919.

3. *Sareks nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 30, sid. 3.) Nationalparken är belägen i Jokkmokks socken av Norrbottens län och utgör avsöndring från Jokkmokks kronoöverloppsmark 17¹. Den omfattar bland andra Sarek-, Älkatj- och Pårtefjällen, gränsar i norr till Stora Sjöfallets nationalpark, i öster till Situo-ädno, Situojaure, Tjåletjäkko och Laitaure, i väster till Sarvesjokk och Melädnos mellersta lopp samt i söder till Njåtsosjokks mellersta lopp, sjön Rittak och Taureju-ädno. Areal omkring 1 900 kvkm.

4. *Garphyttans nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 30, sid. 2.) Nationalparken är belägen i Kilsbergens södra sluttning i Hidinge socken av Örebro län och fullständigt inhägnad. Dess areal utgör omkring 1,08 kvkm.

5. *Sonfjällets nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 136.) Nationalparken omfattar den söder och väster om Valmån belägna delen av Hede kronopark i Hede socken i Härjedalen och innesluter Sonfjällets högsta del. Areal omkring 27 kvkm.

6. *Gotska Sandöns nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1910, n:r 159.) Nationalparken är belägen å Gotska Sandön i Fårö socken av Gotlands län och upptager omkring en tiondel av öns yta (3,68 kvkm.).

7. *Hamra nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1911, n:r 35.) Nationalparken är belägen inom Orsa finnmark (Hamra kapellförsamling) i Los socken av Gävleborgs län och omfattar, jämte någon mossmark, ett omkring 0,2 kvkm. stort, med urskog bevuxet område.

8. *Ängsö nationalpark.* Nationalparken utgöres av holmen Ängsön i Länna socken av Stockholms län samt består till största delen av skogsmark och lövängar jämte en liten torplägenhet. Arealen uppgår till omkring 0,75 kvkm.

9. *Peljekaise nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1913, n:r 146.) Nationalparken är belägen i Arjeplogs socken av Norrbottens län sydväst om fjället Peljekaise och nordost om sjöarna Tjallasjaure och Luotaure samt utgör avsöndring från fastigheten Arjeplogs kronoöverloppsmark 29¹. Areal omkring 146 kvkm.

10. *Dalby-Söderskogs nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1918, n:r 631.) Nationalparken är belägen i Dalby socken av Malmöhus län, har ett yttinnehåll av omkring 0,34 kvkm. och är inhägnad.

11. *Vaddetjåkko nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1920, n:r 677.) Nationalparken är avsöndrad från fastigheten Jukkasjärvi kronoöverloppsmark 1¹ och belägen i Jukkasjärvi socken av Norrbottens län nordväst om Torneträsk vid 68° 30' n. lat. Den omfattar fjället Vaddetjåkko (Vadvetjåkko) och en söder därom belägen slättmark samt har en areal av ungefär 24,5 kvkm.

12. *Blå Jungfruns nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1926, n:r 16.) Nationalparken omfattar ön Jungfrun (»Blå Jungfrun») i norra delen av Kalmarsund inom Misterhults socken och har en areal av omkring 0,46 kvkm. Genom gåvobrev den 9 september 1925 överlämnades den till Kungl. Maj:t och kronan för att avsättas såsom nationalpark.

13. *Norra Kvills nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1928, n:r 24.) Nationalparken omfattar ett huvudsakligen med barrskog bevuxet, omkring 0,27 kvkm. stort område av Norra Kvills kronopark i Rumskulla socken av Kalmar län.

14. *Töfsingdalens nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1931, n:r 404.) Nationalparken är belägen inom Idre socken av Kopparbergs län och omfattar en areal av omkring 13,65 kvkm. Den består av granurskog, omramad av lågfjäll, samt väldiga blockmarker.

15. *Muddus nationalpark.* (Sv. Författn.-saml. 1942, n:r 981.) Nationalparken är belägen inom den lappländska barrskogsregionen i Gällivare och Jokkmokks socknar av Norrbottens län mellan allmänna vägen Porjus—Gällivare i norr och Stora Lule älv i söder. Den omfattar inom Gällivare socken dels

fastigheten Muddusträsk 1¹, dels ock delar av fastigheterna Dundret-Råne-träsk 1¹ och Gällivare kronoöverloppsmark 1¹ samt inom Jokkmokks socken delar av fastigheterna Ananas 1¹ och Porjus 1¹. Centrum utgöres av sjön Muddusjaure och älven Muddusjokk med omgivande myrar. Västerut når nationalparken till berget Vuosmavare, österut till berget Linavare och sjön Kuobmojaure. I södra delen finnas djupa klyftdalar. Areal 491,75 kvkm.

Såsom framgår av den redogörelse, som tidigare lämnats för gällande lag angående nationalparker, är begreppet nationalpark icke närmare bestämt. I det av 1907 års sakkunniga framlagda lagförslaget angavs, att med områdes avsättande till nationalpark avsåges att för framtiden söka i största möjliga mån bevara dess naturliga beskaffenhet, dess växt- och djurliv samt naturskönhet. Någon motivering till att denna definition icke upptogs i det förslag, som av Kungl. Maj:t förelades riksdagen, lämnades icke. Man torde härav kunna draga den slutsatsen, att någon ändring i sak icke var avsedd. Måhända var anledningen till avvikelsen från de sakkunnigas förslag endast den, att det ansågs onödigt eller möjligen principiellt stötande att i allmän lag uppställa regler, vid vilka riksdagen vore bunden vid ställningstagande till frågan, huruvida visst område borde avsättas till nationalpark eller icke.

Emellertid är det, oavsett om begreppet nationalpark definieras i lagen, tydligt, att man icke kan undgå att i det aktuella fallet göra klart för sig, huruvida ett såsom nationalpark ifrågasatt område är av beskaffenhet att lämpa sig såsom sådant. Man nödgas under alla förhållanden skapa sig en bild av vad nationalparksbegreppet innefattar. Men under sådana omständigheter förefaller det ändamålsenligt att begreppet kommer till uttryck i lagtexten. En särskild anledning härtill är att enligt utredningens förslag nationalparker och naturminnesmärken — eller, som utredningen vill benämna dem, naturminnen — behandlas i en och samma lag. Beträffande naturminnen kan en definition ej undvaras. Det förefaller då riktigaast att även nationalparker definieras. Anledningen härtill kan synas så mycket större, som gränsen mellan de båda slagen av naturskyddsobjekt blivit i viss mån flytande. Något hinder ur principiell synpunkt mot att en begreppsbestämning intages i lagen jämväl beträffande nationalparker torde ej möta. Formellt sett står det riksdagen fritt att utan hänsyn till hur nationalparksbegreppet definieras besluta om avsättande såsom nationalpark av visst område. Det kan emellertid antagas att en i lag fastställd definition blir vägledande vid besluten. Den kommer därför ingalunda att sakna praktisk betydelse. Om, såsom utredningen föreslår (s. 176), expropriationsrätt införes beträffande mark för nationalparksändamål, kommer en definition å vad med nationalpark skall förstås att få ytterligare en uppgift att fylla.

Enligt utredningens mening, och denna torde sammanfalla med vad

1907 års sakkunniga avsett, bör syftet med nationalparkerna anses vara att åt samtid och eftervärld såsom en hela nationens tillhörighet skydda sammanhängande större områden, utgörande karakteristiska prov på ursprungliga eller av kulturinflytelser relativt oberörda landskapstyper med tillhörande ytbildningar, växt- och djurvärld. Nationalparkerna skola bilda centralhärdar för vetenskaplig forskning. Men med den begränsning, som föranledes härav eller eljest av hänsyn till naturens bevarande, skola de stå öppna för envar till befordrande av kännedomen om och kärleken till vårt lands natur.

Nationalparkernas syfte är således, vilket utredningen redan tidigare erinrat, såväl kulturellt som socialt. I sistnämnda avseende äro de, kan man säga, ett slags fritidsområden för nationen i dess helhet, ehuru kringgärdade med alldeles särskilda skyddsbestämmelser till säkerställande av att det kulturella värdet icke skadas. De stora lappländska nationalparkerna äro goda exempel på vad utredningen här åsyftar. Samtidigt som de tjäna till att i en samlad landskapsbild bevara svensk natur av vetenskapligt och estetiskt värde, utgöra de vidsträckta strövområden, dit folk från alla delar av landet söker sig för vila och rekreation. En förutsättning för att en nationalpark skall kunna fylla en social uppgift av dylik art är, att den omfattar ett tämligen stort område. Alla våra nationalparker äro ej av denna beskaffenhet. Såsom exempel på motsatsen kunna nämnas Hamra nationalpark och Norra Kvills nationalpark. Enligt utredningens mening kunde det ifrågasättas, huruvida områden sådana som de sistnämnda rätteligen bort skyddas genom att avsättas såsom nationalparker. Fordringarna i fråga om storleken av ett område för att det skall hänföras till nationalpark torde visserligen få anses olika, beroende på huruvida det är beläget i exempelvis Lapplands fjällvidder eller södra Sveriges jordbruksbygder. Området synes dock alltid böra vara av den omfattningen att det lämnar allmänheten möjlighet till friluftsliv. I annat fall, då alltså det sociala syftet intager en underordnad plats, synes det riktigare, att det fridlyses såsom naturminne. Såsom utredningen nyss nämnt har gränsen mellan nationalparker och naturminnen blivit i viss mån flytande. Helt kan detta kanske ej hindras. Ej heller är en alltför skarp gränsdragning alltid behöblig eller ens önskvärd. Det synes emellertid utredningen som om av praktiska skäl det förtjänade övervägas, huruvida nuvarande mindre nationalparker skola behålla sin nationalparkskaraktär och om de icke i stället borde skyddas såsom naturminnen. En sådan prövning ankommer dock icke på utredningen. En annan fråga, som också synes kunna bli föremål för övervägande, är huruvida vissa lappländska nationalparker, ehuru omspännande stora områden, icke borde, medan tid är, givas än större ägovidd. Utredningen förutsätter att överväganden av detta slag komma att upptagas av den föreslagna naturvårdsmyndigheten.

I likhet med vad nu gäller torde nationalpark böra inrättas endast å kronomark. Det ingripande, som marks avsättande till nationalpark innebär, är så långtgående, att det svårigen kan tänkas ifrågakomma beträffande mark under enskild äganderätt. Skulle det för något fall finnas angeläget, att nationalparksbestämmelserna göras gällande beträffande sådan mark, bör denna överföras i kronans ägo. Detta synes, där ej frivillig överlåtelse ifrågakommer, lämpligen kunna ske genom expropriation. Expropriationslagens 1 § lämnar kronan möjlighet att förvärva jordområde för dess avsättande såsom naturminne. Liknande möjlighet i fråga om avsättande av mark såsom nationalpark saknas för närvarande. Sådan möjlighet synes, även om den kanske icke får större praktisk betydelse, böra öppnas. Tillägg av denna innebörd bör alltså göras till 1 § expropriationslagen.

4 §.

I anslutning till det anförda har i denna paragraf sammanfattats det enligt utredningens mening för en nationalpark väsentligen kännetecknande. Med uttrycket att ett områdes avsättande till nationalpark avser dess bevarande såsom en nationell tillgång, öppen för alla, åsyftas givetvis icke att allmänheten skall tillerkännas obegränsad rörelsefrihet. Avsikten är endast att betona vad förut framhållits angående den sociala karaktär, nationalparkerna måste anses äga i viss motsats till naturminnena, där det sociala syftet är av underordnad betydelse i jämförelse med deras vetenskapliga eller eljest kulturella uppgifter. Liksom för närvarande sker måste nationalparkerna även i fortsättningen bli föremål för reglerande bestämmelser, genom vilka närmare klarläggas villkor för färdsel och uppehåll inom desamma. Dessa bestämmelser kunna vara mer eller mindre stränga, beroende på vederbörande nationalparks natur och arten av de intressen, som behöva skyddas. Såsom framgår av nästföljande paragraf kan beträffande vissa områden av en nationalpark till och med meddelas totalförbud mot beträdande. Men detta hindrar icke att nationalparken som sådan måste sägas stå öppen för envar.

5 §.

För närvarande tillgår så, att Kungl. Maj:t, i samband med att riksdagen beslutar att ett område skall avsättas såsom nationalpark, erhåller bemyndigande att i fråga om nationalparkens förvaltning meddela de närmare bestämmelser, som kunna finnas erforderliga. Ett generellt bemyndigande av denna innebörd har synts utredningen böra intagas i lagen; det har fått sin plats i förevarande paragrafs första stycke.

Det för närvarande i övrigt tillämpade systemet att i lagen räkna upp de åtgärder, som skola vara förbjudna inom nationalparks område, är behäftat med vissa olägenheter. Å ena sidan medför ett sådant förfarande,

att bestämmelserna bli onödigt stränga. Det blir nämligen nödvändigt att i lagtexten medtaga alla förbud, som överhuvud kunna tänkas ifrågakomma. Därför har också Kungl. Maj:t i 3 § lagen angående nationalparker tillagts befogenhet att i särskild ordning medgiva undantag. Å andra sidan är det svårt att genom en uppräkningslista få förbudsbestämmelserna så omfattande, att de täcka alla tänkbara fall. Kungl. Maj:t har därför i 4 § nationalparkslagen erhållit rätt att där så finnes lämpligt helt förbjuda nationalparks beträdande.

Då såsom antytts olika nationalparker fordra olika behandling, är det opraktiskt att tynga lagtexten med en mångfald detaljbestämmelser, vilkas tillämpning likväl ytterst blir beroende av beslut i varje särskilt fall. Mest ändamålsenligt synes utredningen vara att för varje park meddelas de bestämmelser, som för den parken finnas erforderliga. Men dessa ordningsbestämmelser böra ej utfärdas i form av lag. I lagen bör endast angivas arten av de begränsningar i allemansrättens utövning, som må ifrågakomma. De närmare bestämmelserna bör det ankomma på Kungl. Maj:t att meddela, med rätt för Kungl. Maj:t att anförtro sin beslutanderätt åt underordnad myndighet. Härigenom vinnes ett enklare och smidigare förfarande än det för närvarande tillämpade.

Erforderligt bemyndigande för Kungl. Maj:t i nu berörda avseende har upptagits i förevarande paragrafs andra stycke. Bestämmelserna i 1, 3 och 4 §§ nationalparkslagen ha därmed blivit obehövlige. Av det föreslagna stadgandets avfattning torde framgå, att det innebär befogenhet att i lämplig utsträckning begränsa eller eljest reglera färdsel ej blott på marken genom nationalparks område utan även i luften.

Frågan om nationalparkernas förvaltning och vad därmed sammanhänger kommer att närmare behandlas i samband med förslaget till tillämpningskungörelse. Även frågan om meddelande av erforderliga ordningsbestämmelser för de olika nationalparkerna kommer därvid att ytterligare något beröras.

6 §.

Paragrafen motsvarar stadgandet i 2 § första stycket nationalparkslagen.

Den i berörda stadgande fastslagna principen om respekterandet av enskild rätt, som uppkommit innan området avsatts till nationalpark, bör alltjämt gälla. Ej heller får vad om nationalparker föreskrives leda till inskränkning i de särskilda rättigheter, som äro tillförsäkrade lapparna. Skulle begränsning av sådan rätt, exempelvis till jakt eller fiske inom viss nationalpark finnas erforderlig ur naturskyddssynpunkt, torde frågan böra upptagas i form av ändring i lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige. Det torde ankomma främst på naturvårdsmyndigheten att, därest efter verkställd undersökning ett behov av dylik

begränsning skulle visa sig vara för handen, taga initiativ till erforderliga åtgärder.

I paragrafen har ej upptagits stadgandet i 2 § andra stycket nationalparkslagen om ersättning av statsverket för skada som å renar förorsakas av björn, järv, lo, varg eller örn. Stadgandet är icke av civillags natur. Ersättningsfrågan regleras, detta stadgande förutan, genom bestämmelser i 27 § 2 mom. jaktstadgan och kungörelsen den 12 april 1946 (nr 146) om ersättning för skada av järv eller varg.

Naturminnen.

I förut omförmälda (s. 82) »Förteckning å svenska nationalparker samt å fridlysta naturminnesmärken» redovisas 173 fridlysta områden, vilkas sammanlagda areal torde överstiga 1 000 hektar. De fridlysta geologiska naturminnesmärkena utgöras av ett 60-tal flyttblock, sex klippblockspartier, talrika raukar, ett par grottor, flera jättegrytor, tre skalbankspartier, två åsgropar och en jordlagerföljd. Under rubriken växter upptagas dels växtarter, dels ock »enstaka individ av träd eller buskar och bestånd». Antalet växtarter, av vilka dock åtskilliga skyddats icke genom fridlysning utan genom förbud enligt 11 § lagen angående naturminnesmärkens fredande, angives till »79 arter och 4 hybrider jämte ett obestämt antal former av tre släkten». Den andra gruppen består av »5 320 enstaka individ av träd och buskar, 38 enstaka bestånd eller grupper av sådana samt 1 trädallé». Till skydd för djur ävensom häckplatser och botråd för fåglar ha jämväl meddelats flera fridlysningsbeslut.¹ — Till jämförelse må nämnas att motsvarande förteckning för år 1919 upptog sammanlagt 85 fridlysningar.

Naturskyddsföreningen har upprättat en uppställning över meddelade fridlysningar, utvisande hur dessa fördelas länsvis. Uppställningen, som upprättades år 1945, återgives å nästa sida.

Åtskilliga fridlysningar ha skett jämväl med stöd av 1909 års riksdagsbeslut om rätt för de myndigheter, vilka förvalta kronan tillhörig mark, att, när sådant utan avsevärd uppoffring eller olägenhet för kronan kunde äga rum, tillåta, att område eller föremål, som vore att anse såsom naturminnesmärke, tills vidare lämnades orubbat eller genom lämpligt förbehåll vid arrendeupplåtelse undandrogenes arrendators förfogande (s. 42). Även dessa äro redovisade i förenämnda förteckning. Samtliga ha tillkommit genom beslut av domänstyrelsen. Besluten avse 302 områden med en sammanlagd areal av 7 516 hektar, ett geologiskt minnesmärke — »Haverö håll», tidigare gränssten mot Norge, å Turinge kronopark i Medelpads revir — samt 495 enstaka träd.

¹ De återgivna uppgifterna avse tiden fram till april 1947.

	Fridlysningar av		Förbud enligt 11 §
	områden	föremål	
Stockholms stad	—	—	1
Stockholms län	16	17	5
Uppsala län	6	4	4
Södermanlands län	6	19	3
Östergötlands län	15	43	8
Jönköpings län	10	25	3
Kronobergs län	15	45	2
Kalmar län	52	174	15
Gotlands län	23	11	6
Blekinge län	9	48	2
Kristianstads län	16	25	9
Malmöhus län	6	10	12
Hallands län	12	13	8
Göteborgs och Bohus län	9	12	6
Älvsborgs län	7	19	5
Skaraborgs län	27	23	13
Värmlands län	7	12	1
Örebro län	23	50	8
Västmanlands län	10	37	3
Kopparbergs län	23	80	2
Gävleborgs län	10	5	3
Västernorrlands län	4	3	3
Jämtlands län	10	14	4
Västerbottens län	18	6	2
Norrbottnens län	22	5	11
Summa	356	700	139

Såsom framgår av tidigare redogörelse kan enligt gällande lag fridlysning icke ske mot ägares bestridande samt ej heller mot bestridande av annan rättsinnehavare, för den händelse fridlysningen skulle medföra intrång, som icke är allenast oväsentligt. Vidare gäller att den som önskar genomföra en fridlysning, har att svara för de flesta av de med fridlysningsförfarandet förenade kostnaderna. Sålunda skall sökanden bekosta ansökningens kungörande i länskungörelserna samt tidning inom orten ävensom underrättelse med allmänna posten till alla kända innehavare av nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan dylik fastigheten avseende rätt, vilka icke medgivit ansökningen. Bifalles ansökningen, måste sökanden bekosta naturminnesmärkets utmärkande på marken samt, om så finnes erforderligt, dess inhägnande. Han måste dessutom underhålla dessa anordningar, om han icke vill riskera, att fridlysningen förklaras förfallen.

Mot nu berörda stadganden framställdes redan under förarbetena till

lagen vissa erinringar. Emellertid ansågos dessa ej böra föranleda ett frångående av 1907 års sakkunnigas förslag, vilket i förevarande delar överensstämde med nu gällande lag. Sedermera har, såsom nämnts (s. 58), frågan om sökandes skyldighet att bekosta kungörelse m. m. blivit efter hemställan av 1944 års riksdag föremål för särskild utredning genom vetenskapsakademien. Enligt det förslag, som akademien på grund av denna utredning framlagt, skall ansökan om fridlysning kungöras endast om den tillstyrkts av akademien. Kungörandet skall då ske på allmän bekostnad. Vidare skall naturminnesmärkes utmärkande på marken och inhägnande bekostas icke av sökanden utan av akademien.

Ur allmän synpunkt måste det anses otillfredsställande, att möjligheterna till fridlysning såsom naturminne helt skola vara beroende av ägares och andra rättsinnehavares samtycke. En jämförelse med fornminnena ligger nära till hands, även om uppenbara olikheter finnas. Det gäller också här skydd för och tillgodoseende av värdefulla kulturella intressen. Det kan knappast begäras att markens ägare eller övriga rättsinnehavare alltid skola inse betydelsen ur naturskyddssynpunkt av att fridlysning kommer till stånd. Och ha de dylik insikt, är anledningen till att de skola äga motsätta sig fridlysningen än mindre.

Visserligen finnes den i expropriationslagen givna möjligheten att genom expropriation i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet för dess avsättande såsom naturminnesmärke. Denna möjlighet har dock kommit till användning endast en gång. Den innebär också ofta ett osmidigt förfarande, när det gäller att säkra naturskyddets intressen. Att tillgripa expropriation i syfte att överföra äganderätt kan befinnas lämpligt om det gäller att skydda exempelvis geologiska formationer. Förfarandet är däremot föga användbart, när det är fråga om att bevara till exempel enstaka träd. Expropriation för naturskyddsändamål skulle också, om förfarandet i större utsträckning komme till användning för att överföra äganderätt, lätt föranleda onödig fastighetssplittring. Expropriation för förvärv av annan rätt än äganderätt läser av praktiska skäl sällan kunna komma i fråga. Överhuvud måste expropriationsförfarandet i flertalet fall bli oproportionerligt kostsamt. Fridlysningsförfarandet är i allmänhet enklare och erbjuder större anpassningsmöjligheter. En förutsättning för att det skall kunna effektivt utnyttjas är emellertid, att det göres oberoende av huruvida sakägarna medgiva dess tillämpning eller icke. Utredningen förordar, att lagstiftningen utformas enligt sådan linje.

Om alltså, på sätt utredningen föreslår, fridlysning skall kunna ske mot markägares eller annan rättsinnehavares bestridande, måste vissa möjligheter beredas till ersättning för skada, som orsakas genom fridlysningen. I överensstämmelse med den princip, som kommit till uttryck i 1947 års byggnadslagstiftning, synes ersättning dock böra utgå endast för avsevärt

men. Ringare olägenheter få vederbörande finna sig i utan ersättning, en grundsats som för övrigt kan sägas gälla även med nuvarande bestämmelser, enligt vilka ett oväsentligt intrång kan få göras även mot sakägares — dock icke markägares — bestridande. I detta sammanhang bör framhållas att skydd för naturvärden ofta kan vinnas genom åtgärder, som för markägare eller andra rättsägare innebära intrång av mycket obetydlig beskaffenhet. Närmare synpunkter på ersättningsfrågan utvecklas under 9 § (s. 93 o. f.).

I vissa fall är det emellertid icke tillräckligt att lämna skadeersättning. Kommer en hel fastighet på grund av fridlysning därinom att icke kunna nyttjas annat än på sätt som står i uppenbart missförhållande till fastighetens tidigare värde, bör ägaren vara berättigad att fordra att fastigheten löses. Liknande stadgande finnes i 21 § byggnadslagen ävensom i 24 § lagen om allmänna vägar och 12 § expropriationslagen.

Vad angår den andra i det föregående berörda invändningen mot gällande bestämmelser om naturminnen, eller frågan om vem som skall svara för kostnaderna för genomförande av ett fridlysningsförfarande, synes det enligt utredningens mening självfallet att dessa kostnader böra åvila det allmänna. Staten bör därjämte vara pliktig att i mån av behov svara för naturminnets vård och förvaltning.

Utredningens förslag till stadganden angående naturminnen ha utformats i enlighet med de synpunkter, som här angivits. Förslaget innebär även i övrigt vissa avvikelser från nuvarande lagstiftning i ämnet såsom närmare anges i det följande.

7 §.

Såsom grund för fridlysning såsom naturminne har utredningen ansett böra, i anslutning till vad för närvarande gäller, angivas dels ett områdes eller ett till fastighet hörande naturföremåls betydelse för kännedomen om landets natur, dels ock dess märkliga beskaffenhet. Ehuru naturskönhet torde kunna utan uttryckligt stadgande innefattas under begreppet märklig beskaffenhet, har det synts utredningen lämpligt, att detta klart framgår av lagtexten. Likaså har ett områdes eller föremåls egenart särskilt angivits såsom fridlysningsgrund.

Det torde vara utan vidare klart, att om ett eller flera enstaka föremål anses böra fridlysas, fridlysningen även kan omfatta ett område däromkring av lämplig storlek för att skyddet skall bli effektivt.

För att ett område eller ett naturföremål skall kunna fridlysas såsom naturminne är det utan betydelse, huruvida det befinner sig i allmän eller i enskild ägo. Syftet med ett områdes fridlysning såsom naturminne är avvikande från nationalparkernas syfte därutinnan, att — medan avsikten med nationalparkerna är att bevara större områden av vissa landskaps-

typer, inom vilka allmänheten fritt skall kunna röra sig med allenast den begränsning som hänsynen till naturen kräver — fridlysning såsom naturminne avser att skydda ur vetenskaplig, allmänt kulturell eller estetisk synpunkt värdefulla områden och bildningar, växt- eller djursamhällen, lokaler för enstaka växt- eller djurarter och dylikt. Fridlysningen bör kunna omfatta även område med helt vanlig natur, om den ur dessa synpunkter är av intresse. Skyddsbestämmelserna få avpassas allt efter ändamålet. Antingen är ett naturminne föremål blott för partiellt skydd, som medger att allmänheten har tillträde och att området får begagnas av ägare eller nyttjanderättshavare, ehuru under iakttagande av vissa bestämmelser, eller också är det öppet allenast för vetenskaplig forskning. Ett naturminne kan vara beläget inom eller utom nationalpark; i förra fallet medför fridlysningen strängare skydd än som gäller för nationalparken i övrigt.

Går man igenom förteckningen över de naturminnen, som hittills skyddats genom fridlysning, finner man, att åtskilliga ur naturvetenskaplig synpunkt oskattbara forskningsobjekt alltjämt helt sakna skydd eller äro i otillfredsställande grad företrädda. De olika sjötyperna i vårt land ha sålunda icke hittills beretts något skydd. Av södra och mellersta Sveriges myrtyper — det gäller typer av såväl kärr som mossar — finnas ännu blott obetydliga, föga representativa reservat. De olika lövskogstyperna äro icke tillfredsställande företrädda; framförallt saknas exempel på de få kvarvarande näringsrika sumpskogarna. Alvarmarker, sandfält, kalktuffer, skal- och grusbankar, åspartier och viktiga strandlinjer samt rester av det gamla kulturlandskapets ängar, mader m. m. äro ännu högst otillräckligt skyddade. Det blir en uppgift för naturvårdsmyndigheten att söka tillse, att förteckningen över fridlysta naturminnen får den fullständighet, som kräves för att det kulturella naturskyddet i landet skall bli behörigen tillgodosett.

8 §.

Beslut om fridlysning bör liksom nu meddelas av länsstyrelsen. I beslutet bör länsstyrelsen ange grunden till fridlysningen. Fördelarna härav äro flera. Stridiga meningar kunna föreligga huruvida ett ifrågasatt naturminne är av sådan beskaffenhet att det bör skyddas genom fridlysning; det är då av betydelse att fridlysningens syfte klart utsäges i beslutet. Men även när fridlysningen som sådan icke är föremål för tvekan, torde det ofta för sakägare vara av intresse att få grunden till fridlysningen fastslagen. Detsamma torde gälla för myndighet eller annan, som skall omhänderha vården och förvaltningen av naturminnet. Såväl vid fastställandet av bestämmelser beträffande vården och förvaltningen samt allemansrättens utövande som vid tillämpningen av dessa bestämmelser blir grunden till fridlysningen i regel av avgörande betydelse.

Fridlysningen kan såsom förut nämnts innebära mer eller mindre långt-

gående ingrepp i fastighetsägares och andras rådighet över det fridlysta området eller föremålet. Beslutet om fridlysningen i sig anger ej arten eller omfattningen av dessa ingrepp. De komma till uttryck i särskilda fridlysningsbestämmelser, vilka meddelas i samband med fridlysningsbeslutet. I dessa bestämmelser skola lämnas erforderliga föreskrifter beträffande naturminnets vård och förvaltning samt de inskränkningar, fridlysningen bör föranleda i vad avser utövningen av såväl äganderätten och därur härflytande rätt som allemansrätten.

Vården och förvaltningen av naturminne torde — med hänsyn till de särskilda anordningar som i regel erfordras för naturminnets bevarande och skötsel — böra i allmänhet ankomma på myndighet. Närmare föreskrifter härom föreslås i tillämpningskungörelsen. I lagen torde befogenhet böra tilläggas Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter i sådant hänseende.

9 §.

I fridlysningsbeslutet skall, i anslutning till vad som tidigare anförts, frågan om ersättning till sakägare upptagas till prövning. Länsstyrelsen har sålunda att pröva, huruvida skada kan uppkomma, vilken omfattning skadan kan få och huruvida den är att rubricera som avsevärt men. Finnes detta sistnämnda vara fallet, skall, om krav framställes, länsstyrelsen fastställa den ersättning, som skall utgå samt på vad sätt den skall betalas. Ersättningen synes i regel böra bestämmas i form av engångsbelopp. Endast undantagsvis bör ersättning erläggas på annat sätt.

Under alla omständigheter måste ersättningsfrågan i ett sammanhang prövas i hela sin vidd. Fridlysningsbeslutet med tillhörande bestämmelser måste därför av länsstyrelsen utformas så att inskränkningarna i markägares och övriga rättsägares befogenheter bli så otvetydigt och fullständigt angivna, att intrångets ekonomiska verkningar kunna klart överblickas. Efterhandskrav kunna ej upptagas till prövning.

Stadgandet, att ersättning skall utgå endast i händelse av avsevärt men, överensstämmer, såsom framhållits (s. 90—91), med bestämmelserna angående ersättning vid likartade intrång enligt gällande rätt. Anledning att i förevarande lagstiftning upptaga speciella ersättningsregler har syntts utredningen ej föreligga. Någon differentiering i ersättningshänseende för olika fall har alltså i princip ej skett. Enda egentliga undantaget utgör 10 §, avseende provisorisk fridlysning; för detta fall föreslås avsteg från den eljest tillämpade regeln i så måtto att ersättning utgår endast om genom fridlysningen hinder möter att nyttja marken på samma sätt som den tidigare nyttjats. Därjämte är stadgandet i 25 § tredje stycket såtillvida avvikande från övriga ersättningsbestämmelser, att, med hänsyn till de speciella förhållandena i där avsett fall, särskilda grunder för ersättningsbeloppets beräkning angivits.

Varje intrång i bestående rättsförhållanden kan naturligtvis innebära men för sakägare, som beröres av intrånget. Huruvida detta men skall anses såsom avsevärt och sålunda av beskaffenhet att föranleda ersättning får bedömas efter omständigheterna. Några allmängiltiga regler för bedömandet synas lika litet böra i förväg uppställas här som i andra sammanhang, där liknande norm för prövningen av rättsägares anspråk kommit till användning. Erinras må att förutom i 86, 122 och 135 §§ byggnadslagen, varifrån uttrycket avsevärt men är hämtat, jämförliga stadganden förekomma på åtskilliga områden, såsom i 12 § lagen om expropriation och 24 § lagen om allmänna vägar (synnerligt men) samt 7 § lagen om fornminnen (betydande hinder eller olägenhet). Det är dock tydligt att, därest fridlysningen innefattar förbud mot bebyggelse, ersättning kan utgå allenast i den mån genom förbudet även glesbebyggelse hindras. Jämlikt den i 5 § byggnadslagen fastslagna principen, enligt vilken för tätbebyggelse av viss mark förutsättes att denna vid planläggning godkänts för ändamålet, kan nämligen ersättning för skada orsakad av att marken ej får tätbebyggas icke ifrågakomma. Att den av utredningen i förevarande paragraf föreslagna ersättningsregeln utformats i anslutning till stadgandena i 86, 122 och 135 §§ byggnadslagen och icke i enlighet med stadgandet i byggnadslagens 22 §, sammanhänger med att sistnämnda paragraf utslutande tager sikte på skada orsakad genom inskränkning i byggnadsrätten, medan genom fridlysning även annan skada kan tänkas uppstå. Medför fridlysningen endast inskränkning i rätten till glesbebyggelse, torde emellertid utredningens ersättningsregel komma att i sak innebära det samma som regeln i 22 § byggnadslagen.

Det har ej ansetts nödvändigt att i lagtexten utsäges vem som skall utgiva ersättningen. Stadgandet har även i denna del avfattats i överensstämmelse med motsvarande föreskrifter i 86 och 122 §§ byggnadslagen. I den mån statsanslag finnas tillgängliga för ändamålet, kunna sådana tänkas komma till användning. Mången gång torde emellertid kommuner eller enskilda sammanslutningar kunna vara villiga att åtaga sig ersättningskyldigheter. Av vikt är i varje fall, att länsstyrelsen, innan fridlysning meddelas, tillser att erforderligt belopp finnes tillgängligt. Erinran härom göres i 25 § förslaget till tillämpningskungörelse. Angående vad som skall anses såsom erforderligt belopp kunna meningarna givetvis bli delade. Det är ej säkert att den, mot vilken fridlysningsbeslutet riktas, åtnöjes med det belopp, länsstyrelsen anser skäligt. För sådant fall har vederbörande enligt 30 § möjlighet att få ersättningsanspråket prövat av expropriationsdomstol. Då domstolen emellertid ej har att ingå i prövning av själva fridlysningsbeslutet — i händelse av missnöje med detta föres talan mot detsamma i administrativ väg — kan följden bli att fridlysningen träder i kraft på sätt länsstyrelsen beslutat, men att ersätt-

ningen till sakägare fastställes skola utgå med högre belopp än länsstyrelsen förutsatt. Det kunde ifrågasättas att, om detta inträffar, medgiva omprövning av fridlysningsbeslutet. Ett sådant förfarande synes dock ej tilltalande. Det kunde också leda till krav på ersättning från sakägarnas sida för den tid, fridlysningen ägt bestånd. En ny ersättningstvist kunde alltså uppkomma. Det synes utredningen riktigast att, om domstolen höjer det av den administrativa myndigheten bestämda ersättningsbeloppet, vederbörande sakägare sedan fridlysningen vunnit laga kraft skall vara berättigad att utbekomma den honom tillerkända ersättningen utan att nödgas avvakta förnyad prövning av fridlysningsärendet. Fall som de här avsedda torde dock sannolikt ej bli ofta förekommande. Merendels torde uppgörelse kunna träffas under hand. Skulle detta ej gå, står möjlighet öppen för den administrativa myndigheten att hänskjuta ersättningsfrågan till domstol, innan fridlysningen slutligt beslutas. Enligt förenämnda 30 § skall nämligen ersättningsfrågan kunna underställas domstolen ej blott av sakägare utan även av kronan, d. v. s. i detta fall länsstyrelsen. Och enligt 10 § gives länsstyrelsen rätt att i avbidan på fridlysningsärendes slutliga prövning meddela interimistiskt beslut för en tid av intill sex år. Denna tid är mer än tillräcklig för att ett domstolsavgörande skall hinna ske innan fridlysningsfrågan definitivt löses.

Emellertid böra anordningar vidtagas för att möta den situation som inträder, om ersättningsskyldigheten blir större än länsstyrelsen beräknat. Länsstyrelsen kan t. ex. ha utgått från att donationsmedel, som stått till dess förfogande för viss fridlysningsåtgärd, skäligen skulle förslå att tillgodose sakägares skadeståndsanspråk, men det visar sig sedan, att domstolen utdömer ett högre belopp. För dylika och liknande fall måste möjlighet finnas att av allmänna medel täcka vad som brister. Statsanslag böra också finnas tillgängliga i viss utsträckning för att möjliggöra fridlysningsbeslut i sådana fall, där ersättning kan förutses skola utgå men medel för ändamålet överhuvud icke kunna anskaffas på kommunal eller privat väg. Utredningen återkommer till anslagsfrågan i ett senare sammanhang (s. 198).

Göres i fridlysningsärendet gällande, att fastigheten bör lösas, skall länsstyrelsen taga ställning till frågan huruvida fastigheten i fortsättningen ej kan nyttjas på annat sätt än som står i uppenbart missförhållande till fastighetens tidigare värde samt, om så finnes vara fallet, fastställa lösen-skyldigheten och bestämma lösenbeloppet. Vad nyss sagts om angelägenheten att tillse att erforderligt ersättningsbelopp finnes till förfogande gäller naturligtvis även lösenbeloppet.

Har ägare eller annan rättsinnehavare, med eller utan villkor, lämnat sitt samtycke till fridlysning, bör detta medgivande i överensstämmelse med stadgandet i 2 § sista stycket lagen angående naturminnesmärkens

fredande vara bindande för efterträdare i rätten. Detta gäller även fideikommissinnehavare. Hur det, då fråga är om fideikommiss, skall förfaras med utbetalning av ersättnings- eller lösenbelopp får i förekommande fall bestämmas av Kungl. Maj:t på samma sätt som praxis nu är, då motsvarande spörsmål uppkommer enligt till exempel lagen om allmänna vägar.

10 §.

Det är angeläget att, då fråga väckts om fridlysning, ha möjlighet att, i avbidan på slutligt beslut i ärendet, hindra åtgärder genom vilka skada kan tillfogas det för fridlysning avsedda området eller föremålet eller eljest fridlysningens syfte kan bli förfelat. Länsstyrelsen bör därför ha rätt att för viss tid meddela förbud mot sådana åtgärder. Förbudet bör väl i regel närmare specificeras att avse viss åtgärd, till exempel avverkning eller uppodling, men bör även kunna få en mera allmän utformning, särskilt då det är fråga om ett mindre område. Förbudet bör vara begränsat till viss tid. Denna måste likväl vara så lång, att fridlysningsärendet, även om det skulle fullföljas i högre instans, hinner bli avgjort. Som regel torde tre år vara tillräckligt. Emellertid måste beaktas, att förevarande paragraf avses skola enligt 18 § gälla även naturparker. Då fridlysning såsom naturpark förutsätter planläggning enligt byggnadslagen, kan förfarandet medföra tidsutdräkt. Möjlighet bör därför finnas att förlänga det interimistiska förbudets giltighetstid utöver tre år, om så påkallas av särskilda skäl. Den sammanlagda tiden torde dock böra begränsas till sex år.

Även nuvarande lag har möjlighet till interimistiskt förbud. Detta är emellertid såtillvida allenast villkorligt, som det enligt 4 § lagen angående naturminnesmärkens fredande ej får leda till inskränkning i enskild rätt, som uppkommit innan fridlysningsansökningen ingivits, för den händelse ej vederbörande rättsägare medgivit fridlysningen. Stadgandet i fråga sammanhänger med att gällande rätt i princip ej medger fridlysning mot rättsägarnas vilja.

Ej heller enligt de principer, på vilka förevarande förslag bygger, synes ett interimförbud böra göras ovillkorligt. Rättsägarnas intressen skulle nämligen då, om förbudet ej följdes av definitiv fridlysning enligt 9 § och ersättningsreglerna där således trädde i tillämpning, kunna bli oskäligt åsidosatta. Som exempel kan nämnas det fall, att fridlysning ifrågasattes av en grusås, i vilken grustäkt redan, kanske med avsevärda investeringar, påbörjats. Ett förbud mot vidare grustäkt, låt vara begränsat till endast kort tid, skulle givetvis kunna orsaka stora förluster. Liksom det i 9 § stadgas att fridlysning ej mot rättsägares bestridande får ske, om genom fridlysningen uppkommer avsevärt men, med mindre skälig ersättning lämnas, synes därför även ett interimistiskt förbud böra vara i viss mån beroende av huruvida och i vilken omfattning skada orsakas. Emellertid

vore det mindre ändamålsenligt att konstruera förbudsrätten i fullkomlig överensstämmelse med fridlysningsrätten. Lämpligare synes vara att förbud visserligen alltid får meddelas, så att det för fridlysning avsedda området eller föremålet under interimstiden kommer att stå under kontroll, men att möjlighet beredes till undantag från förbudet i skälig utsträckning. Vägras begärt undantag, aktualiseras ersättningsrätten.

Ersättning för skada på grund av dispensvägran torde dock rimligen ej böra utgå under alla förhållanden, utan endast då vägran medfört att marken icke vidare kan nyttjas så som den nyttjats innan förbudet meddelades. Ersättning kan sålunda erhållas exempelvis för förlust, orsakad av minskad skogsavkastning, men däremot icke för förlust, som föranledes till exempel därav att ett område, som användes för jordbruksändamål, icke får exploateras för sportstugebebyggelse.

En ersättningsregel av detta innehåll torde visserligen i praktiken många gånger giva samma utslag som huvudregeln i 9 §. Förutsättningen för att avsevärt men överhuvudtaget skall anses orsakad av en fridlysningsåtgärd torde nämligen ofta vara att åtgärden försvårar eller hindrar fastighetens utnyttjande på samma sätt och i samma omfattning som förut. Ej sällan torde dock avsevärt men enligt 9 § kunna föreligga oaktat nämnda förutsättning ej är för handen. Så kan inträffa om fridlysning sker till exempel av en fastighet som köpts i syfte att användas för visst ändamål men ej ännu tagits i bruk härför eller som visserligen sedan gammalt nyttjas på ett mindre inkomstbringande sätt men i sig äger ett betydligt större värde än avkastningen sålunda för närvarande utvisar och när som helst skulle kunna exploateras med stor förtjänst.

Anledningen till att i fall sådana som de sist nämnda ersättning enligt förevarande paragraf icke utgår sammanhänger givetvis med att det i denna paragraf stadgade förbudet är allenast interimistiskt. Blir fridlysningen definitiv, kommer ersättningsfrågan under förnyad prövning med tillämpning av reglerna i 9 §. Att överhuvud ersättning medgives vid interimistiskt förbud innebär en avvikelse från de principer i byggnadslagen, vilka i övrigt legat till grund för förevarande lagstiftning enligt vad som anförts i det föregående (s. 93 o. f.). Den omständigheten, att ersättning icke utgår vid interimistiskt förbud mot nybyggnad till exempel enligt 15, 16 eller 35 § byggnadslagen, synes dock icke vara rimlig anledning till att ersättning icke skulle kunna lämnas vid det väsentligt större ingrepp, som ett interimistiskt fridlysningsbeslut kan innefatta, särskilt icke om ersättningsrätten, på sätt föreslås i förevarande paragraf, begränsas till de fall, då beslutet föranleder inskränkning i tidigare nyttjande. Vad angår interimistiskt förbud mot schaktning m. m. enligt exempelvis 17 § andra stycket eller 40 § andra stycket byggnadslagen äro ej heller förhållandena där ensartade med dem som föreligga i förevarande paragrafs fall. Interimistiskt

förbud enligt byggnadslagen torde nämligen praktiskt taget aldrig tillgripas annat än då planreglering av bebyggelsen inom området kan antagas med säkerhet följa. Beslut enligt förevarande paragraf i förslaget till naturskyddslag åter torde icke alltid resultera i att fridlysning sker. Beslutet meddelas som en ren tillfällighetsåtgärd, avseende att hindra ingripanden i naturen inom visst område under den tid som åtgår medan frågan om behovet av och möjligheterna för fridlysning av området samt de bestämmelser, som därvid böra gälla, närmare prövas. Vid denna prövning kan det befinnas att tillräckliga förutsättningar för fridlysning icke äro för handen. Det vore obilligt, om varje möjlighet då saknades till ersättning för skada som orsakats under den tid det interimistiska förbudet bestått.

Förbud enligt förevarande paragraf bör uppenbarligen, på samma sätt som gäller för motsvarande fall enligt 17 § andra stycket lagen angående naturminnesmärkens fredande, lända till efterrättelse omedelbart.

11 §.

Från fridlysningsbestämmelse bör liksom nu undantag kunna meddelas. Rätten att meddela undantag bör, oavsett bestämmelsens innehåll, tillkomma naturvårdsmyndigheten. Härvid måste givetvis — utan att särskild föreskrift meddelas därom — beaktas, att intrång icke sker i rättighet, som vid fridlysningen förbehållits. Undantaget får med andra ord icke lända rättsägare till förfång.

12 §.

Paragrafen motsvarar 8 och 9 §§ lagen om naturminnesmärkens fredande. Bestämmelserna ha emellertid i jämförelse med nuvarande stadganden kunnat avsevärt förenklas, eftersom fridlysning icke skall vara beroende av medgivande från sakägare.

Beslut om upphävande av fridlysning bör ankomma på länsstyrelsen. I likhet med vad nu gäller böra reglerna om upphävande av fridlysning vara av två slag. I vissa fall *skall* fridlysning upphävas, i andra fall åter *må* länsstyrelsen upphäva fridlysning.

De fall då fridlysning *skall* upphävas, torde vid bifall till utredningens förslag att fridlysning må ske jämväl mot rättsägares bestridande, böra i olikhet mot vad nu gäller begränsas till två, nämligen dels då fridlysningen icke längre erfordras för därmed avsett syfte och dels då den kommer i kollision med ett expropriationsförfarande.

Efter prövning av omständigheterna *må* fridlysningen enligt utredningens mening kunna upphävas i tre fall. För det första om naturvårdsmyndigheten finner sig kunna medgiva det. Vidare, i överensstämmelse med vad för närvarande är stadgat, om länsstyrelsen anser fridlysningen hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta. Slutligen bör emellertid möjlighet att upphäva en fridlysning finnas för den händelse

det kan visas, att förutsättningarna för fridlysningen väsentligt förändrats och fridlysningen till följd därav medför avsevärt större men för markens ägare eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten än som kunnat förutses, då fridlysningen skedde. Det fall, som avses med sistberörda stadgande, kan visserligen i fråga om naturminnen tänkas inträffa ytterst sällan. Emellertid har utredningen ansett det lämpligt, att bestämmelserna om naturminnen så långt det går utformas så, att de kunna vinna tillämpning även å naturparker. Angående dessa stadgas i 15—18 §§. I sistnämnda paragraf hänvisas till bland annat den nu förevarande paragrafen. Och då det gäller naturparker är den här angivna grunden för omprövning av ett fridlysningsbeslut icke utan praktisk betydelse. Såsom exempel må nämnas det fallet, att ett område fridlysts såsom naturpark för att tillgodose behovet av friluftsliv för ett därintill beläget industriföretags anställda och deras familjer. Sedan bygges kring detta företag ut ett större samhälle, vars befolkning också söker sig ut i naturparken. Intrånget för dennas ägare och brukare kan givetvis härigenom bli av en helt annan och större omfattning än som förutsatts, då fridlysningen skedde. Det är rimligt att i dylikt fall efter framställning av vederbörande intressenter fridlysningsbeslutet kan tagas upp till förnyad prövning och de bestämmelser, som böra gälla i händelse av fridlysningens fortsatta bestånd, bli föremål för översyn. Någon risk att stadgandet skall kunna missbrukas torde ej föreligga. Stadgandet öppnar ej någon ovillkorlig rätt för vederbörande sakägare att få fridlysning upphävd. Men det bereder länsstyrelsen tillfälle att rätta till uppenbara missförhållanden, om sådana visas ha uppkommit.

Vad som stadgas om upphävande av fridlysning bör jämväl avse ändring av fridlysningsbestämmelserna under förutsättning att ändringen icke innebär skärpning till förfång för markägare eller andra rättsinnehavare. Skulle så vara fallet måste frågan behandlas som ett nytt fridlysningsärende.

13 §.

Enligt särskilda stadganden i jorddelningslagen äro förrättningsmän m. fl. tillförsäkrade befogenhet i viss utsträckning att beträda annans mark samt där företaga för förrättningen erforderliga åtgärder. Liknande stadgande finnes i 152 § byggnadslagen.

Innan fråga om fridlysning avgöres, är det ofta nödvändigt att det för fridlysning avsedda området eller föremålet särskilt undersökes, framför allt till utrönande av dess betydelse ur vetenskaplig synpunkt. Motsvarande gäller då fråga uppkommer om upphävande eller ändring av meddelat fridlysningsbeslut. Undersökningen bör företagas genom länsstyrelsens eller naturvårdsmyndighetens försorg. Till säkerställande av möjligheterna härutinnan har i förevarande paragraf upptagits ett stadgande motsvarande vad ovannämnda lagar för där avsedda fall innehålla.

Skulle till äventyrs genom undersökningen markens ägare eller annan orsakas skada, äger den skadelidande att i vanlig ordning göra sina anspråk gällande vid allmän domstol.

14 §.

I vissa fall måste undantag från fridlysningsbestämmelse medgivas på grund av att arbetsföretag, som berör naturminnet, måste utföras. Erfordras i sådana fall av vetenskapliga eller andra skäl att särskild undersökning av naturminnet äger rum eller att särskild åtgärd vidtages för att bevara naturminnet, bör kostnaden för dylik undersökning eller åtgärd i första hand åvila företaget. Naturskyddsanslag böra sålunda icke användas för dylika utgifter, såvida det icke med hänsyn till särskilda förhållanden vore obilligt att låta företaget vidkännas dem. Undersökning och åtgärd böra givetvis företagas så skyndsamt som möjligt så att det tillärnade arbetsföretaget icke i onödan fördröjes.

Liknande stadgande om skyldighet för arbetsföretag att ersätta undersökningskostnader m. m. finnes i 9 § lagen om fornminnen.

Naturparker.

I sina förut omförmälda betänkanden (s. 53) angående reglering av strandbebyggelsen m. m. och angående inrättande av fritidsreservat har fritidsutredningen framlagt ett flertal förslag i syfte att underlätta och trygga möjligheterna för den icke jordägande befolkningen att idka friluftsliv. Med hänsyn till betydelsen av dessa förslag ur naturskyddssynpunkt skola de här återgivas i de delar, som i detta sammanhang äro av intresse.

Fritidsutredningens betänkande angående reglering av strandbebyggelsen m. m. utmynnade, såsom nämnts, i ett förslag till lag med vissa bestämmelser angående bebyggelse m. m. vid rikets stränder (strandlag). Lagen skulle äga tillämpning å strandområden vid Saltsjön samt sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmarén. Undantagna från lagens tillämpning voro dock områden, vilka ingingo i fastställd stadsplan, stomplan eller byggnadsplan eller godkänd avstyckningsplan. Konungen ägde förordna, att lagen skulle äga tillämpning även för strandområde vid annan insjö och vid rinnande vatten. Med strandområde skulle förstås mark samt vattenområde inom ett avstånd av 500 meter från strandlinjen vid normalt högvatten. Inom sådant område skulle icke annorstädes än inom särskilda av länsstyrelsen fastställda byggnadsområden få uppföras byggnad eller verkställas avstyckning av lägenhet för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriella anläggningar eller i annat liknande syfte. Stadgandet gällde dock icke byggnad, som erfordrades för rikets försvar eller för jordbrukets, skogsbrukets, fiskerinäringens eller den allmänna samfärdselns behov, samt ej heller avstyckning av område, som var bebyggt vid lagens ikraftträdan-

de. Då byggnadsområde fastställdes, borde som regel iakttagas att ett efter landskapets beskaffenhet och andra föreliggande förhållanden anpassat bälte av lämplig bredd intill strandlinjen lämnades fritt från bebyggelse samt att icke heller i övrigt såsom byggnadsområde avsattes mark, vars bebyggande kunde väntas skada strandens natur och egenart eller medföra ett utnyttjande av strandområdet, som eljest vore olämpligt. Mening- en var att den föreslagna regleringen skulle genomföras utan ersättning till markägarna. Byggnadsområde skulle därför så bestämmas, att markägares möjligheter att utnyttja sin egendom icke komme att stå i uppenbart missförhållande till dess värde. Sådant missförhållande skulle dock icke anses föreligga, om byggnadsområde omfattade 70 procent eller mera av markägares inom strandområdet belägna, för bebyggande användbara mark.

Någon bestämmelse om ökad rätt för allmänheten att färdas över de skyddade områdena eller att vistas å desamma innehöll förslaget icke. I motiven framhölls också uttryckligen, att avsikten med regleringen icke var att inrymma någon sådan ökad rätt åt allmänheten. Däremot upptogs i strandlagen stadganden, som avsågo att i viss omfattning förebygga, att markägare genom uppsättande av för legitima ändamål icke erforderliga stängsel inom strandområden skulle kunna hindra allmänheten tillträde.

I det stora flertalet av de över förslaget avgivna yttrandena förklarades, att syftet med den ifrågasatta lagstiftningen vore gott. Lagstiftningen avstyrktes emellertid i de flesta yttrandena liksom även i ett stort antal från kommunalmyndigheter, sammanslutningar m. fl. inkomna skrivelser och resolutioner. Mot förslaget anfördes, bland annat, att frågan om rätten att beträda annans mark — varmed även sammanhängde rätten att där bada, tälta, göra upp eld o. s. v. — vore av grundläggande betydelse för ifråga- varande spörsmål, varför i första hand nämnda fråga borde ha blivit grund- ligt utredd, att bestämmelser i ämnet icke behövde ha den omfattning, som avsåges i förslagen, att intrång genom de föreslagna stadgandena komme att göras i jordägarnas näringsdrift, bland annat beträffande fisket, att de föreslagna bestämmelserna innebure ett faktiskt ianspråktagande av mark på fastighetsägarens bekostnad utan skäligt vederlag samt att jordägarna utan att så kunde anses vara nödvändigt skulle förorsakas avsevärda kost- nader.

I *fritidsutredningens betänkande med förslag angående inrättande av fritidsreservat* föreslogos dels åtgärder för disponerandet av kronans fasta egendom för friluftsåndamål, dels vissa lagstiftningsåtgärder. I sistnämnda hänseende föreslogos ändrad lydelse av 1 och 35 §§ hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919 (nr 566). Ändringen innebar att hälsovårdsnämnden skulle verka för att åt stadens (hälsovårdsområdets) invånare, i den mån för- hållandena det medgäve, bereddes möjlighet att inom därför lämpade om-

råden idka ett sunt friluftsliv. Vidare framlades dels ett förslag till lag angående servitut för bildande av fritidsområden, dels ock förslag till lag angående ändring av expropriationslagen. Enligt förstnämnda lagförslag skulle till förmån för kronan, kommun, municipalsamhälle eller kommunalförbund genom avtal å fastighet kunna läggas besvär och last, som för fastighetens innehavare innebure skyldighet att underlåta viss användning av fastigheten i ändamål att bevara eller öka dess lämplighet såsom fritidsområde för allmänheten eller också skyldighet att tåla att allmänheten färdades över eller uppehölle sig å fastigheten i större omfattning än som enligt vedertagna rättsgrundsatser vore för envar lovligt. Sådan servitutsrätt finge också upplåtas till förmån för förening eller stiftelse, som erhållit Konungens tillstånd att förvärva servitutsrätten. Tillstånd finge endast meddelas svensk förening eller svensk stiftelse vars verksamhet vore ägnad att främja ett sunt friluftsliv och som kunde antagas äga nödiga förutsättningar att befordra det med servitutet avsedda syftet.

Förslaget om ändring av expropriationslagen innebar att expropriation skulle få ske för tillgodoseende av något friluftslivets behov, som vore av väsentlig betydelse för det allmänna eller för befolkningen inom viss ort. Sådan expropriationsrätt finge, om den ej skulle utövas av kronan, icke meddelas svensk förening eller svensk stiftelse, vars verksamhet vore ägnad att främja ett sunt friluftsliv och som kunde antagas äga nödiga förutsättningar att befordra det med servitutet avsedda syftet.

Betänkandet var ej enhälligt. Särskilda yttranden avgåvos såväl av vissa av utredningens ledamöter som av sakkunniga, med vilka utredningen haft att samråda.

En av de sakkunniga, generaldirektören H. Malmberg, avstyrkte införande av allmän rätt för kommuner eller andra rättssubjekt till expropriation för tillgodoseende av friluftslivets behov. Malmberg erinrade, att expropriation för kommunala ändamål enligt gällande bestämmelser, möjligen med något enstaka undantag, avsåge jämförelsevis små områden. Den föreslagna expropriationsrätten skulle däremot kunna gälla vidsträckta fritidsreservat, d. v. s. hela egendommar eller skogsområden om flera hundra hektar eller mera, och detta jämväl inom annan kommun. En sådan rätt skulle medföra mera vittutseende ingrepp i jordförhållandena än som tänktes vid expropriationslagens tillkomst. Enligt Malmberg borde det finnas goda möjligheter till frivilliga överenskommelser mellan kommuner och jordägare. Han framhöll vidare, att de behov för vilka en kommun enligt gällande regler hade expropriationsrätt, i allmänhet vore ganska väl lokaliserade. När det exempelvis gällde en skolplats, en begravningsplats, en tingshusplats, en badplats eller områden för vattenförsörjning med ledningar, låge det oftast i sakens natur, vilket område expropriationen borde avse. Skulle expropriationen åter gälla friluftslivets reservat och strövområden eller liknande områden för det mera rörliga friluftslivet, kunde det i många fall bli synnerligen svårt att avgöra bland annat om icke annan lämplig mark med mindre olägenhet kunde tagas i anspråk.

Det syntes Malmberg böra särskilt framhållas att förevarande spörsmål låge inom området för stadsplane- och byggnadslagstiftningen eller närmast sammanhängande med frågan om en rättslig reglering av regionplaneinstitutet.

Till Malmbergs mening anslöto sig i huvudsak utredningens ordförande, landshövdingen H. Kjellman och ledamoten fru G. Svenson.

Enligt särskilt yttrande av en annan ledamot, numera professorn L.-G. Romell borde i titeln till förslaget till servitutslag orden »för bildande av fritidsområden» ha ersatts med orden »för bevarande av naturområden». Lagförslagets ordalag »bevara eller öka... envar lovligt» borde utbytas mot orden »i allmänhetens intresse bevara naturen eller landskapet». Vidare borde det i fråga om förening eller stiftelse uppställda villkoret för expropriations-tillstånd, att verksamheten vore »ägnad att främja ett sunt friluftsliv» utgå såsom överflödigt och eventuellt hinderligt för lagens syften. Till utveckling av sin mening anförde Romell bland annat att friluftslivet hade inom ett fritidsområde, bortsett från de få arealer, som anvisades till tältplatser och dylikt och där friluftslivet måste offras, i en väsentlig punkt ett intresse, som helt överensstämde med markägarens. Allmänhetens nyttjande av området borde så organiseras, att skador icke uppstode på mark eller annan natur. Regleringen kunde ske i olika former och borde avpassas efter områdets storlek, besöksfrekvens m. m., men vid högre besöksfrekvens bleve inskränkningar i allmänhetens rörelsefrihet ofrånkomliga, om området i längden skulle väl fylla sin uppgift.

I särskilda yttranden förordades vidare att det föreslagna servitutet skulle begränsas till giltighetstiden, så att servitutsavtal skulle gälla högst femtio år. Överlåtelse av servitut borde ej heller få ske med mindre jordägarnas medgivande inhämtats.

I de över betänkandet avgivna yttrandena vunno de uttalade särmeningarna i stor omfattning anslutning. Betänkandet har hittills icke föranlett någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Fritidsutredningens strandlagsförslag har däremot nyligen i modifierad form upptagits. Under åberopande av att en särskild lagstiftning vore av behovet påkallad om de för allmänheten ännu åtkomliga strandområdena skulle kunna bevaras såsom rekreationsplatser för allmänheten samt med hänsyn till de risker, som i detta hänseende kunde följa av ett upphävande eller mildrande av nuvarande stränga restriktioner med avseende å sportstuge- och villabebyggelse, har Kungl. Maj:t i proposition, nr 223, förelagt 1950 års riksdag förslag till *lag om tillfälligt byggnadsförbud inom vissa strandområden*. Lagen är avsedd att träda i kraft omedelbart och gälla till och med den 31 december 1952. Enligt förslaget, som i oförändrat skick antagits av riksdagen,¹ har länsstyrelsen, i syfte att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv, tillagts befogenhet att förordna, att nybyggnad icke må företagas inom visst strandområde vid havet eller vid insjö eller vattendrag utan länsstyrelsens tillstånd. Förordnandet må avse mark och vattenområde inom ett avstånd av högst

¹ Lag i ämnet utfärdad den 15 december 1950 (nr 639).

300 meter från strandlinjen vid normalt medelvattenstånd. Lagen äger ej tillämpning beträffande område som ingår i stadsplan eller byggnadsplan med mindre förbud mot tätbebyggelse utfärdats för området. Ej heller skall nybyggnadsförbud, som meddelats med stöd av lagen, utgöra hinder för uppförande av byggnad, som erfordras för försvarets, jordbrukets, fiskets, skogsskötselns eller den allmänna samfärdselns behov. Avsikten med lagen är att byggnadstillstånd skall kunna vägras, oberoende av om markägaren därigenom tillskyndas avsevärt men eller ej. Någon ersättning till markägaren är heller icke avsedd att utgå. Emellertid framhålles i motiven, att därmed icke är avgjort, om och i vilken omfattning markägaren — sedan en definitiv lagstiftning trätt i kraft, och en sådan förutsättes skola efterträda den provisoriska lagen — skall kunna erhålla gottgörelse.

Jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t har chefen för justitiedepartementet i juli 1950 tillkallat särskilda sakkunniga för att utreda frågan om en definitiv reglering av strandbebyggelsen m. m. samt i samband därmed klarlägga förutsättningarna för att ägare av mark, som beröres av lagstiftningen, skall få ersättning härför.

Såsom nämnts gjordes i fritidsutredningens betänkande med förslag angående inrättande av fritidsreservat bland annat den meningen gällande, att frågan om avsättande av mark för dylikt ändamål låge inom området för stadsplane- och byggnadslagstiftningen eller närmast sammanhängande med frågan om en rättslig reglering av regionplaneinstitutet. Sedan fritidsutredningens betänkande avgavs har ny *byggnadslagstiftning* tillkommit. Det bör i detta sammanhang något redogöras för denna lagstiftning i de delar den är av betydelse ur naturskyddssynpunkt.

Enligt 5 § byggnadslagen den 30 juni 1947 fordras för att mark skall få användas till tätbebyggelse — varmed enligt 6 § förstås sådan samlad bebyggelse som nödvändiggör särskilda anordningar för tillgodoseende av gemensamma behov — att marken vid planläggning enligt lagen prövats från allmän synpunkt lämpad för ändamålet. Planläggning kan vara av två huvudslag, nämligen dels mera schematisk planläggning i form av regionplan eller generalplan, dels detaljplaneläggning genom stadsplan eller byggnadsplan. Inom område, som ej ingår i stadsplan eller byggnadsplan, kan byggnadsverksamheten regleras genom utomplansbestämmelser.

Regionplan skall enligt 126 § byggnadslagen upprättas, om för två eller flera kommuner gemensam planläggning finnes böra i ett eller flera hänseenden äga rum beträffande grundragen för markens användning, såsom i fråga om viktigare trafikleder, flygplatser, områden för tätbebyggelse och områden för friluftsliv samt anläggningar för vattenförsörjning och avlopp. Som exempel på andra ändamål än de i paragrafen angivna nämndes i förarbetena till lagen bland annat inrättande av naturskyddsområden. I 157 § byggnadsstadgan föreskrives också att vid uppgörande av regionplan bör

tillses bland annat att strandområden och sådana andra områden, som på grund av belägenhet, växtlighet eller säregna naturförhållanden äro särskilt tilltalande, såvitt möjligt skyddas och bevaras mot olämplig användning.

Regionplan är visserligen till sin natur icke tvingande, men i syfte att hindra åtgärder, som kunna inverka menligt på planens genomförande, har i byggnadslagens 135 § stadgats att, om nybyggnad eller schaktning, fyllning, trädfällning eller annan därmed jämförlig åtgärd inom regionplaneområde är beroende på prövning av myndighet, denna skall tillse, att markens användning för i regionplanen avsett ändamål icke försvåras. Markägaren får dock ej därigenom tillskyndas avsevärt men utan att erhålla skälig ersättning därför. I lagen angives icke vem som skall betala denna. Finns det icke någon som vill svara för ersättningen, får tillstånd ej vägras.

Generalplan, varom stadgas i 9 och 96 §§ byggnadslagen, avser att reglera markens användning för olika ändamål inom varje kommun för sig. Den är alltså ett slags motsvarighet till regionplanen, ehuru tillämpningsområdet är begränsat att omfatta en enda kommun eller del av kommun. Generalplanen är liksom regionplanen ej av tvingande natur, men den kan genom att fastställas i stad av Kungl. Maj:t och på landet av länsstyrelsen erhålla rättsverkan, helt eller i vissa delar. Under förarbetena till lagen framhölls att i generalplan mark kunde reserveras bland annat såsom fritidsområde eller, om marken på grund av naturskönhet eller eljest funnes böra särskilt skyddas, såsom naturskyddsområde.

Beträffande såväl stadsplan som byggnadsplan må anmärkas att, enligt 26 och 117 §§ byggnadsstadgan, vid sådan plans upprättande särskilt bör tillses bland annat, att historiskt, kulturhistoriskt eller estetiskt värdefulla byggnader och stadsbilder samt sådana platser, som på grund av växtlighet eller säregna naturförhållanden äro särskilt tilltalande, så långt som möjligt skyddas och bevaras samt ej utan tvingande skäl förstöras eller skadas.

Vad slutligen angår utomplansbestämmelser, om vilka närmare förmåles i 44 och 128 §§ byggnadsstadgan, anfördes i förarbetena till lagstiftningen bland annat följande:

Bebyggelse kan, även om den icke är tät, under vissa omständigheter ha ogynnsamma verkningar från allmän synpunkt, om den lämnas helt fri. Framför allt kunna på landet natur- och kulturskyddsintressena härigenom åsidosättas. Det är sålunda även i fråga om enstaka bebyggelse angeläget att kunna i görligaste mån hindra att områden, som på grund av naturförhållanden eller av kulturella skäl äro särskilt anmärkningsvärda, förstöras eller skadas. De möjligheter, som härutinnan finnas enligt 1909 års lag angående naturminnesmärkens fredande och 1942 års lag om fornminnen, äro icke alltid tillfyllest. Utomplansbestämmelser kunna i vissa hänseenden tjäna såsom komplement till nämnda stadganden. Genom sådana bestämmelser kan föreskrivas till exempel att endast visst slag av byggnader får uppföras, att byggnaderna ej

få överstiga viss storlek eller att de skola vara på visst sätt placerade å tomtplatsen. Bestämmelserna kunna alltså utgöra ett skydd mot olämplig bebyggelse. Inom utomplansbestämmelseområde må vidare nybyggnad icke ske utan att lov därtill lämnats av byggnadsnämnden. Även härigenom beredes möjlighet att påverka byggnadsverksamheten på landet på ett från allmän synpunkt gynnsamt sätt.

I fråga om tillämpningen av utomplansbestämmelser må nämnas att beträffande delar av Stockholms skärgård i denna ordning meddelats förbud att uppföra byggnad på närmare avstånd än 25 meter från strand.

Även beträffande områden, som icke blivit föremål för planläggning eller reglering genom utomplansbestämmelser, finnas stadganden till förekommande av bebyggelse, som är till men ur naturskyddssynpunkt. I 86 § byggnadslagen, vilken paragraf avser förhållandena i stad, stadgas att, om område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan, finnes böra särskilt skyddas på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden eller med hänsyn till förefintlig, från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger Konungen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Tillstånd får ej vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives. Enligt 122 § samma lag gälla motsvarande bestämmelser för landet i övrigt, med den skillnaden att förordnande, som här avses, skall meddelas av länsstyrelsen. Det åligger enligt 5 och 103 §§ byggnadsstadgan byggnadsnämnderna att hos länsstyrelsen anmäla, om förhållande, som finnes påkalla sådant förordnande, föreligger.

I propositionen till 1950 års riksdag med förslaget till lag om tillfälligt byggnadsförbud inom vissa strandområden lämnas vissa uppgifter rörande tillämpningen av byggnadslagens 122 §. Enligt dessa uppgifter, som avse tiden till den 15 oktober 1949, ha förordnanden enligt sagda paragraf meddelats inom sex län. Vid förordnanden, avseende delar av Stockholms skärgård, ha såsom motiv åberopats bland annat områdenas lämplighet för bad och friluftsliv samt behovet av skydd för fauna och flora. I fråga om Gotland ha förordnanden meddelats beträffande praktiskt taget samtliga kustområden inom ett avstånd av regelmässigt 500 meter från kusten. Enligt länsstyrelsen ha dessa förordnanden i allmänhet motiverats av »naturskönhet och växtlighet». Beträffande flertalet områden ha dock tillika förelegat andra skyddsintressen såsom fasta fornlämningar (fornborgar) och djurliv. Dessutom ha vissa av strandområdena ansetts böra reserveras för bad och friluftsliv. Förordnanden ha vidare meddelats beträffande vissa natursköna delar av ön Ven, ett område på Öland med vacker landskapsbild och säregen vegetation, ett 200 meter brett område inom vissa byar i Rättviks socken, beläget utmed rikshuvudvägen Falun—Rätt-

vik, samt ett s. k. nipområde invid Ångermanälven i Multrä socken i omedelbar närhet av Sollefteå.

I detta sammanhang må också erinras om stadgandena i 135 § andra stycket och 143 § 1 mom. byggnadsstadgan, enligt vilka, såvitt angår hotell, sjukhus, fabrik eller annan industriell anläggning på landet, nybyggnad ej må företagas, med mindre länsstyrelsen prövat att byggnaden ej står i strid med de i 122 § byggnadslagen angivna grundsatserna.

I samband med den nya byggnadslagstiftningen genomfördes vissa ändringar i jorddelningslagen. Sålunda har i 19 kap. 13 § 2 mom. upptagits stadgande av innehåll att avstyckning inom område, för vilket gäller fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan eller andra särskilda byggnadsbestämmelser, ej må verkställas så, att områdets ändamålsenliga bebyggande försvåras eller syftet med bestämmelserna eljest motverkas. Finnes regionplan, skall också denna beaktas. I 3 mom. samma paragraf stadgas att om inom visst område tätbebyggelse uppkommit eller är att vänta inom nära förestående tid eller eljest avstyckning av flera lägenheter framdeles kan förväntas, avstyckning icke må, innan stadsplan eller byggnadsplan blivit fastställd, verkställas så, att områdets ändamålsenliga bebyggande försvåras eller lämplig planläggning av området eljest motverkas. För tillämpningen av detta stadgande äger länsstyrelsen meddela erforderliga anvisningar. Till upplysning om hur denna befogenhet begagnats må ur anvisningar, som meddelats av länsstyrelsen i Hallands län, återgivas följande:

1. Avstyckning av område, beläget närmare hav, sjö eller vattendrag än 100 meter, bör i regel icke tillåtas och bör sådan avstyckning för varje fall, där så anses påkallat, icke fastställas, utan att länsarkitekten blivit hörd i ärendet.

2. Område, som skall avstyckas, bör med hänsyn till terrängförhållandena vara så beläget och så utformat, att detsamma kan bebyggas, utan att bebyggelsen medför störande silhuettverkan och utan att byggnadsuppförande förorsakar större terrasserings.

3. Område, som skall avstyckas, bör icke avse mark, som på grund av speciell naturskönhet bör hållas fri från bebyggelse. — — —

Fritidsutredningens ovan återgivna förslag liksom också förslaget till lag om tillfälligt byggnadsförbud inom vissa strandområden ha motiverats icke så mycket av hänsyn till naturens behov att skyddas mot onödiga, störande intrång som av allmänhetens behov att äga tillgång till lämplig natur för vistelse under fritiden. I grund och botten är detta dock blott två sidor av samma sak. Det vore ett felaktigt inriktat naturskydd, som icke i sina strävanden beaktade vikten av att tillräckliga, estetiskt tilltalande och ur fritidssynpunkt lämpliga områden hållas öppna för tillgodoseende av befolkningens behov av umgänge med naturen. Naturskyddet är icke ett självändamål. Det är det bakomliggande syftet, som skänker natur-

skyddssträvandena deras berättigande. Och härvid måste, såsom utredningen tidigare framhållit, betydelsen av naturens skyddande med hänsyn till dess värde för allmänheten ur fritidssynpunkt, eller vad utredningen kallar det sociala naturskyddet, tillmätas synnerlig vikt.

Även de bestämmelser i byggnadslagstiftningen, för vilka här redogjorts, äro i mycket motiverade av sociala skäl. Att jämväl nationalparkernas syfte är i hög grad socialt betonat har förut erinrats. Och naturminnena, ehuru företrädesvis av kulturellt intresse, fylla också de, i den mån de hållas tillgängliga och äro njutbara för allmänheten, en social uppgift.

Det kunde förefalla som om vid angivna förhållanden behovet av naturskydd ur social synpunkt vore tillräckligt tillgodosett. Så är emellertid enligt utredningens mening ej fallet. Till en början må framhållas, att det icke ur social — lika litet som ur kulturell — synpunkt är tillfyllest med lokalt begränsade åtgärder. Naturskyddet måste i viss utsträckning få även generell karaktär, därvid särskilt bör beaktas vikten av att icke landskapsbilden onödigtvis skadas eller vantrevnad orsakas genom att naturen blir föremål för nedskräpning och dylikt. Utredningen återkommer till dessa frågor. Ej heller de socialt betonade lokala naturskyddsintressena kunna emellertid med nuvarande bestämmelser tillvaratagas i erforderlig omfattning. I samband med planläggning i den ordning, byggnadslagen föreskriver, kunna visserligen områden med ur fritidssynpunkt värdefull natur reserveras såsom fritidsområden. Och även stadgandena i 86 och 122 §§ byggnadslagen bereda vissa möjligheter till ett socialt naturskydd. Men avsättande av mark såsom fritidsområde med anlåtande av något av byggnadslagstiftningens planinstitut förutsätter praktiskt taget, om skyddet skall kunna göras effektivt, att marken inlöses. Det blir då ett förfarande, förordat med så stora kostnader att det såsom led i mera omfattande naturskyddssträvanden får förhållandevis ringa värde. Vad åter beträffar stadgandena i 86 och 122 §§ byggnadslagen förutsätta de för sin tillämpning, att den mark, som skall skyddas, utmärkes av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden. Ur social synpunkt kan det emellertid vara önskligt att skydda även helt vanlig natur. För övrigt äro nämnda stadganden i så måtto begränsade, att de endast taga sikte på byggnadsföretag men däremot icke lämna möjlighet att hindra andra åtgärder av ur naturskyddssynpunkt olämplig art såsom uppsättande av stängsel, anordnande av upplag, schaktning och trädfällning.

Även omförmälda (s. 103) förslag till lag om tillfälligt byggnadsförbud inom vissa strandområden syftar endast till att reglera bebyggelsen. Visserligen kan en definitiv strandlagstiftning komma att innehålla skyddsbestämmelser jämväl mot ingrepp i naturen inom strandområdena av andra slag än nybyggnad. En sådan lagstiftning kan uppenbarligen ur naturskyddssynpunkt bli av värde. Men om än strandområdena många gånger

äro av särskild betydelse för befolkningens friluftsliv, är det tydligt att det sociala naturskyddsbehovet icke blir tillgodosett genom att endast stränderna skyddas. Allmänheten tillbringar sin fritid runt om i naturen. Vissa områden äro härvid mera eftersökta än andra på grund av sitt läge och naturens beskaffenhet. I och med att de på detta sätt äro mål för allmänhetens utflykter i större omfattning ökar icke blott behovet att fortsättningsvis bevara möjligheterna för allmänheten till sådant umgänge med naturen utan hinder av åtgärder från markägare eller andra rättsinnehavare utan även behovet att skydda naturen mot slitage och skador, som kunna orsakas densamma genom allmänhetens färdsel och uppehåll. Utredningen anser det angeläget, att anordningar träffas i syfte att det skyddsbehov, som alltså ur dubbel synpunkt föreligger, må kunna tillgodoses. Enligt utredningens mening kan detta lämpligen ske i den formen, att särskilda fridlysningsbestämmelser meddelas beträffande områden, som i här förevarande avseenden äro av mera betydande intresse.

Det fridlysningsförfarande, som utredningen härutinnan föreslår, är alltså riktat icke blott mot markens ägare och brukare utan även mot allmänheten, nämligen i så måtto att fridlysningsbestämmelserna kan medföra inskränkning i allemansrätten i syfte att hindra att denna rätt utnyttjas på ett mindre lämpligt sätt. Genom ett sådant fridlysningsförfarande möjliggöres också ökat skydd för områden, som redan finnas avsatta — till exempel av kommuner eller industriföretag — såsom reservat för befolkningens friluftsliv. I fridlysningsbestämmelser kunna nämligen närmare förhållningsregler uppställas för allmänhetens vistelse inom reservaten i fråga. Härigenom skapas förutsättningar såväl att bevara naturen i det skick, som kräves för att reservaten skola fylla sitt syfte, som även att främja trivseln inom densamma. Samtidigt erhållas genom fridlysningsbestämmelserna garantier för att områdena för framtiden behålla sin karaktär av reservat och icke genom ensidigt beslut av ägaren tagas i bruk för annat ändamål. Utredningen föreslår att områden, som i överensstämmelse med vad här anförts fridlysnas, betecknas naturparker. Härigenom vinnes en viss anknytning till begreppet nationalpark, med vilka naturparkerna, om än avsevärda olikheter finnas, likväl ha det sociala syftet gemensamt.

15 §.

För att ett område skall kunna genom fridlysningsbestämmelser skyddas såsom naturpark bör fordras, att området är av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen. Härvid kräves icke att naturen uppfyller de i 7 § angivna fordringarna, såsom i fråga om skönhet eller märklig beskaffenhet. Andra synpunkter kunna vara utslagsgivande. Vissa områden kunna också behöva skyddas icke på grund av sin egen natur utan på grund av naturen

i kringliggande områden. Genom en sådan avfattning av skyddsbestämmelserna möjliggöres exempelvis fridlysning av utsiktsplatser. Skydd för den utblick över landskapet, som en sådan plats erbjuder, får däremot vinnas i annan ordning. En möjlighet härvidlag är fridlysning såsom naturminne enligt 7 §. En annan lämnas genom de bestämmelser till skydd för landskapsbilden, som utredningen föreslår under 22—25 §§.

Måhända kunde det anses såsom ej absolut nödvändigt att sålunda möjliggöra fridlysning enligt naturskyddslagen av utsiktsplatser och andra områden, för vilka det karakteristiska är belägenheten. Eventuellt skulle det kunna anses tillräckligt att genom ändringar i bland annat 86 och 122 §§ byggnadslagen utvidga det skydd mot olämplig bebyggelse, som byggnadslagstiftningen erbjuder. Ett skydd enligt nämnda lagstiftning blir dock icke lika omfattande som det skydd, vilket kan beredas genom fridlysningsbestämmelser. Det torde därför vara lämpligt att, om än antydda ändringar i byggnadslagstiftningen genomföras, likväl bevara möjligheten också till fridlysning. Vad frågan om ändringarna i byggnadslagen beträffar återkommer utredningen härtill (s. 178).

16 §.

Länsstyrelsen handhar ju icke endast ärenden om fridlysning av naturminnen utan även avgöranden enligt byggnadslagen. Det torde därför vara lämpligt att denna myndighet anförtros jämväl frågor om fridlysning av naturparker. Givetvis bör det åligga länsstyrelsen att i sådana ärenden höra sakkunniga myndigheter och organisationer. Av särskild betydelse är därvidlag, att kommunala organ få tillfälle att uttala sin mening. Föreskrifter därom upptagas i tillämpningskungörelsen.

I överensstämmelse med vad som föreskrivits om naturminnen bör beträffande naturparker stadgas att länsstyrelsen i fridlysningsbeslut skall ange grunden till fridlysningen.

Tillika bör, likaledes i anslutning till vad som föreslagits om naturminnen, länsstyrelsen vid fridlysningen meddela de särskilda bestämmelser, som i det aktuella fallet prövas erforderliga till säkerställande av fridlysningsens syfte. I detta avseende föreligger i fråga om naturparker, såsom tidigare erinrats, behov av bestämmelser ur två, delvis mot varandra stridande intressesynpunkter. Dels måste nämligen ett till naturpark avsatt område skyddas mot åtgärder från rättsägares sida, genom vilka områdets användning för det med fridlysningen avsedda ändamålet hindras eller försvåras. Det kan alltså erfordras förbud till exempel mot stängsel, varigenom allmänheten hindras tillträde, mot försäljning av mark till tomter, mot uppförande av sportstugor. Dels måste området skyddas mot olämpliga åtgärder av den allmänhet, som där skall söka sin rekreation.

Liksom då det gäller naturminnen skola beträffande naturparker, i mån

så erfordras, genom fridlysningsbestämmelserna regleras även vården och förvaltningen. I olikhet mot vad som föreslagits om naturminnen torde emellertid beträffande naturparker vården och förvaltningen böra som regel ankomma icke på myndighet utan på områdets ägare eller brukare. Meningen med en naturpark är ju oftast, att den på det hela taget skall kunna brukas och nyttiggöras på samma sätt som före fridlysningen; fridlysningsens syfte är blott att hindra att området förlorar sitt värde ur social synpunkt. Det är då mest ändamålsenligt att förvaltningen stannar kvar hos den, som förut omhänderhaft densamma. Skulle till äventyrs förvaltningen av en naturpark böra anförtros myndighet, torde detta få bli beroende på särskild överenskommelse. Det naturliga torde vara att för sådant fall inlösen av området sker.

17 §.

I princip torde uppgiften att disponera mark för fritidsändamål böra lösas i samband med planläggning enligt byggnadslagen. Visserligen kan denna ordning vara obekvämt med hänsyn därtill att en mera omfattande dylik planläggning blir en fråga på ganska lång sikt, ej minst till följd av den stora bristen på kompetent arbetskraft. För att fridlysning såsom naturpark skall få företagas *utan samtycke av markens ägare* torde emellertid böra fordras en så grundlig och förutsättningslös utredning till klarläggande av områdets behövlighet, lämplighet och betydelse för det med fridlysningen avsedda ändamålet, att den knappast kan ske annat än i samband med en allmän planlösning d. v. s. företrädesvis genom upprättande av region- eller generalplan. Ehuru stadsplan och byggnadsplan i detta sammanhang torde spela en mindre roll, bör även sådan plan kunna läggas till grund för ett fridlysningsbeslut. Erinras må att en regionplan kan begränsas att avse lösandet av ett enda spörsmål, t. ex. inrättande av fritidsområden. Härigenom förenklas förfarandet. Vad generalplan beträffar behöver sådan plan icke vara fastställd för att få den verkan som här avses; det är tillräckligt att planen antagits.

För det fall åter, att *ägaren av marken samtycker* till dess ianspråktagande såsom naturpark, synes kravet på föregående planläggning kunna eftersättas. Med hänsyn till att fridlysningen och i samband därmed meddelade fridlysningsbestämmelser åsyfta att reglera icke blott ägares och nyttjanderättshavares befogenheter — och i dessa torde ofta mycket små begränsningar vara nödvändiga — utan även allemansrättens utövning, synes sådant samtycke böra kunna utverkas icke alltför sällan. Eftersom fridlysningen i dylikt fall har karaktären av en frivillig överenskommelse mellan markens ägare och vederbörande myndigheter, har ju den förre alla förutsättningar att få fridlysningsbestämmelserna utformade på ett för honom godtagbart sätt. Han kan också, om så skulle finnas önskligt, ge

samtycket sådant innehåll, att fridlysningen blir tidsbegränsad. Därigenom vinnes, att fridlysningsfrågan efter viss tids förlopp måste tagas under förnyad omprövning, därvid mellankommande omständigheter kunna beaktas. Samtycke av andra rättsinnehavare än markägaren torde ej böra krävas; ägaren får taga ansvaret för övriga intressenter.

Samtycka såväl markägaren som övriga rättsinnehavare med avseende å fastigheten till fridlysningen, lösas eventuella ersättningsfrågor utan lagstiftning. Då åter fridlysning såsom naturpark kommer till stånd utan dylikt samtycke, böra enligt lag, på samma sätt som för motsvarande fall skall enligt förslaget gälla i fråga om naturminnen, markägare och andra rättsinnehavare vara berättigade till ersättning, i den mån skälig anledning finnes därtill. I fråga om ersättningsreglernas utformning har utredningen, liksom beträffande naturminnena följt gällande lagstiftning för likartade fall. Härom hänvisas till vad tidigare anförts (s. 93 o. f.). Ersättning förutsättes således skola utgå om genom fridlysningen orsakas skada som är att beteckna såsom avsevärd. Är skadan så omfattande, att till följd därav den av fridlysningen berörda fastigheten kan nyttjas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till fastighetens tidigare värde, kan ägaren fordra inlösen av fastigheten. Emellertid har såsom nämnts (s. 104) nyligen inom justitiedepartementet påbörjats utredning genom särskilda sakkunniga om skydd för strandområden samt om de ersättningsbestämmelser som vid genomförande av sådant skydd böra gälla. Skulle såsom följd av sistnämnda utredning komma att beträffande strandområden beslutas andra ersättningsregler än de i föreliggande förslag till naturskyddslag upptagna, torde få tagas under övervägande huruvida ändring i vad här föreslagits bör göras i syfte att åstadkomma största möjliga likformighet. Detta gäller för sådant fall naturskyddslagets ersättningsbestämmelser överhuvud, således ej blott i vad de avse naturparker. Ifrågasättas kan för övrigt om ej under angivna förutsättning jämväl ersättningsbestämmelserna i en rad andra lagar borde bli föremål för översyn.

Samtycke, som i fridlysningsärende lämnas, vare sig beträffande fridlysningsåtgärden som sådan eller i ersättnings- eller annat avseende, och vare sig det lämnas av markägare eller av annan rättsinnehavare, bör, liksom då det gäller naturminnen, vara bindande för ny ägare eller innehavare.

Det kunde ifrågasättas att för fridlysning såsom naturpark fordra samtycke av den kommun, inom vilken marken är belägen. Kommunen har ju intresse av hur marken inom densamma disponeras. Det är också naturligt att fridlysningen icke sker mot kommunens önskan. Något praktiskt behov av uttrycklig föreskrift härutinnan torde dock icke föreligga. Tvärtom kan det vara lämpligt att, om fastighetens ägare och länsstyrelsen äro ense om betydelsen av ett områdes fridlysning såsom naturpark för friluftss-

livets behov, den omständigheten att kommunen saknar förståelse för förslaget icke får hindra dess genomförande. Givet är, såsom tidigare nämnts (s. 110), att kommunen alltid måste höras i ärendet.

18 §.

Bestämmelserna i 10 § om interimistiskt förbud, i 12 § om upphävande eller ändring av meddelade fridlysningsbestämmelser samt i 13 och 14 §§ om undersökning av fridlysningsobjektet skola gälla även naturparker. Anmärkas må att interimistiskt förbud med stöd av 10 § avses kunna meddelas, oberoende av att de i 17 § första stycket angivna förutsättningarna för fridlysnings ännu icke äro för handen.

Vidare bör beträffande naturparker på samma sätt som i fråga om naturminnen finnas möjlighet att dispensera från fridlysningsbestämmelserna. Den dispensrätt, som enligt 11 § tillagts naturvårdsmyndigheten, synes emellertid, då det gäller naturparker, böra, med hänsyn till syftet med dessa områden, ankomma på länsstyrelsen.

Genom bestämmelserna i naturskyddslagen sättas naturligtvis icke byggnadslagens föreskrifter ur kraft. Länsstyrelsens dispensrätt enligt förevarande paragraf innefattar ej heller rätt att giva dispens från föreskrifter, som kunna vara meddelade i byggnadslagen. Eftersom sådana föreskrifter ibland kunna komma att gälla vid sidan av fridlysningsbestämmelserna, kan det hända att en sökt åtgärd blir beroende på prövning av flera myndigheter. Den omständigheten att ett dubbelt dispensförfarande sålunda ibland kan bli nödvändigt eller att hänsyn eljest vid sökande av dispens måste tagas till bestämmelserna i flera lagar innebär emellertid ej något oegentligt. Ej heller torde den föra med sig praktiska olägenheter.

Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter.

Enligt den danska naturfredningslagen äger statsministern, efter framställning av naturfredningsrådet, besluta, att sådana arter av växter och djur, vilkas bevarande av naturvetenskapliga eller historiska skäl eller med hänsyn till undervisningen är av väsentligt intresse, skola vara fredade i hela landet eller del därav. Statsministern meddelar därvid erforderliga bestämmelser om fredningens omfattning. Stadgandet gäller emellertid icke däggdjur och fåglar, vilka djur kunna skyddas enligt en särskild lag den 7 april 1936 om reservat för däggdjur och fåglar.

I den finska lagen om naturskydd ha fridlysts fladdermöss, igelkott och flygande ekorre samt ett flertal särskilt angivna fåglar. Vidare kunna sällsynta djur, som icke fridlysts direkt i lagen eller i sammanhang med stadgandena om jakt, genom förordning fridlysas i hela landet eller viss del därav. I samma ordning kunna fridlysas sällsynta, vilt växande buskar, ris,

örter, gräs och andra mindre växter. Fridlysningen får dock ej i något fall hindra marks begagnande för odlings- eller byggnadsändamål.

Vad angår svensk rätt innehåller, som förut nämnts (s. 39), 11 § lagen angående naturminnesmärkens fredande särskilda bestämmelser till skydd för djur- och växtarter. Enligt detta stadgande kan beträffande sällsynt djur, vars fångande eller dödande icke är att hänföra till jakt eller fiske, eller beträffande sällsynt växt länsstyrelsen, efter framställning av vetenskapsakademien, meddela förbud för envar att å område, vartill han ej har äganderätt eller nyttjanderätt, avsiktligt borttaga eller skada sådant naturföremål. Enligt 12 § äger vetenskapsakademien att för vetenskapliga forskningar medgiva undantag från förbudet.

Till motivering av bestämmelserna anfördes i 1907 års betänkande i hudsak följande.

Beträffande vissa slag av naturföremål, nämligen sällsynta djur, vilkas fångande eller dödande å annans mark icke genom nuvarande lagstiftning (jakt- och fiskelagstiftningen) är belagt med straff, såsom reptiler, insekter m. fl. ävensom sällsyntare växter, synes det i huvudsak behöfliga skyddet kunna ernås på en genare väg än genom fullständig fridlysning. Vad angår ägare och rättsägare kan man visserligen icke mot deras vilja utan vidare meddela ett förbud, som till exempel skulle hindra dem att beta sina kreatur på sin egen mark, men gentemot alla de övriga, varibland särskilt märkas samlarna av sällsynta naturalier, torde man utan vidare kunna stadga förbud att å annans mark avsiktligt borttaga eller skada naturföremål av nu nämnd art. Läger man i Konungens befallningshavandes hand att på framställning av vetenskapsakademien meddela dylikt förbud, torde man hava nödiga garantier för att denna rätt icke kommer att missbrukas.

Enligt 1 § lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt gäller som allmän regel, att den, som har rätt till jakt, äger att å det område, jakträtten omfattar, jaga samt döda eller fånga vilda däggdjur och fåglar. Gällande fiskelagar nämna däremot icke något om vilka djur som kunna bli föremål för fiske, och fiskerättskommittén har i sitt förslag till fiskelag (SOU 1947:47) funnit att någon närmare definition på vad som utgör föremål för fiske icke vore erforderlig. Kommittén anförde härom:

Att enligt gängse rättsuppfattning »fiske» kan avse även vissa andra djur än fiskar är ställt utom tvivel. Erinras må att i 3 § lagen om rätt till fiske omtalas fiske efter ostron och hummer, samt att enligt 25 § fiskeristadgan denna stadgas bestämmelser äro tillämpliga på kräftor, räkor, krabbor och pärlmusslor. Även andra skaldjur, såsom blåmusslor, kunna helt visst vara föremål för fiske. Att bestämmelserna om fiske icke äro tillämpliga på varmblodiga ryggradsdjur — till exempel tumlare — lärer vara klart utan att uttrycklig föreskrift där-om intages i fiskelagen. Å andra sidan har kommittén ansett, att fiskelagens tillämplighetsområde ej bör definitivt begränsas till fiskar och skaldjur, utan att det bör lämnas öppet för rättspraxis att under lagens bestämmelser inbegripa fångandet också av andra lägre vattendjur, för den händelse dessas

tillgodogörande skulle få den ekonomiska betydelse, att en dylik tillämpning befinnes påkallad.

Om tillämpningen av 11 § lagen angående naturminnesmärkens fredande kunna vissa uppgifter inhämtas ur professor Florins omförmälda (s. 82) »Förteckning å svenska nationalparker samt å fridlysta naturminnesmärken».

I förteckningen ha upptagits bland annat uppställningar över skyddade djur och växtarter. I uppställningen över skyddade djur ha redovisats 22 arter, varav dock ett tiotal äro skyddade icke genom förbud enligt 11 § utan genom fridlysningsbeslut. Förbuden enligt 11 § gälla med några få undantag för hela län. Undantagen äro dels ett par till Öland begränsade förbud, dels ock ett beslut, avseende en »häckplats för pilgrimsfalk (*Falco peregrinus*) å ett utsprång av Tabergs branta sluttning i Månsarps socken».

Förbud till skydd för insekter ha meddelats beträffande följande arter: *Cerambyx cerdo* L., skalbaggsarten stora ekbocken (Öland); *Carabus intricatus* L., en skalbaggsart (Kristianstads län); *Cucujus cinnaberinus* Scop., en skalbaggsart (Uppsala län); *Scolia unifasciata* Cyr., dolkstekeln (Gotlands län).

I ett annat fall har förbud utfärdats till skydd för däggdjur (hasselmus). Övriga förbud enligt 11 § avse skydd för fåglar såsom dvärgmås, häger, mindre kärrhök, rödspov, skrântärna, småtärna, svarttärna och trana. Anmärkas må att samtliga förbud till skydd för däggdjur och fåglar meddelats före tillkomsten av nu gällande jaktlag och jaktstadga.

Förteckningen upptager vidare ett 80-tal skyddade växtarter. Några av dessa arter äro emellertid icke skyddade genom förbud enligt 11 § utan genom fridlysningsbeslut. I de fall, då förbud utfärdats, omfatta förbuden i regel helt län. I några fall äro förbuden dock begränsade till en socken, och i ett fåtal fall avse förbuden ännu mindre område. Sålunda har till exempel gulsippa (*Anemone ranunculoides*) skyddats enligt 11 § »å ett område strax öster om landsvägen Sundsvall—Skönvik å hemmanet nr 5 Birsta i Sköns socken».

Om man, i anslutning till vad tidigare anförts (s. 76—77), såsom lokalt betecknar det naturskydd, vilket beredes djur och växter genom att visst område avsättes såsom nationalpark eller fridlyses såsom naturminne, kan ett naturskydd av det slag, som avses i 11 § lagen angående naturminnesmärkens fredande, i motsats härtill kallas *generellt*. Möjligheten till dylik generell fridlysning bör bevaras i den nya lagen. Med hänsyn till den fridlysning, som redan genom jakt- och fiskelagstiftningen kan ske av vissa djurarter, får den generella fridlysningen enligt naturskyddslagen sin väsentliga betydelse i fråga om växter. Beträffande djur, vilkas dödande eller fångande icke är att hänföra till jakt eller fiske, har dock möjligheten till generell fridlysning enligt naturskyddslagen sitt värde.

Såsom anförts kan förbud enligt 11 § lagen angående naturminnesmärkens fredande meddelas endast beträffande sällsynta djur och växter. Särskilt då det gäller växter är denna begränsning för snäv. De växtarter, beträffande vilka skyddsåtgärder kunna erfordras, äro ej blott sådana arter, som äro sällsynta, utan även arter, vilka, ehuru tämligen vanliga, äro på

grund av sina egendomliga eller vackra blommor eller sitt dekorativa bladverk särskilt eftersökta av allmänheten. I båda fallen kan uppkomma risk för utrotning. Möjlighet till generell fridlysning bör därför finnas så snart sådan risk föreligger, d. v. s. även innan utrotningen hunnit så långt att växten är att beteckna som sällsynt. Ehuru frågan om generell fridlysning enligt naturskyddslagen har mindre betydelse då det gäller djurarter, äger det sagda i tillämpliga delar giltighet också beträffande dessa.

Mot nuvarande bestämmelser har vidare anmärkts, att de möjliggöra en begränsning av allemansrätten men däremot icke av äganderätten eller därur härflytande rätt. Det har föreslagits, bland annat i förenämnda (s. 51) betänkande av professor Sernander, att generell fridlysning skulle gälla även mot ägare. För detta förslag talar, att generell fridlysning av exempelvis en växtart för närvarande i praktiken innebär, att markägaren erhåller ensamrätt att tillgodogöra sig arten i fråga. Han kan överlåta eller dela med sig av denna rätt åt vem han vill. Ej sällan begagnar han sig av denna befogenhet. Emellanåt ha visserligen fridlysta växtarter blivit försiktigt beskattade och även föremål för skyddsåtgärder från markägarens sida. Ett exempel å sådana växtarter är misteln. I andra fall åter ha de utsatts för utplundring. Ur naturskyddssynpunkt är det därför önskligt, att den generella fridlysningen kan innebära även inskränkning i ägarens liksom också i brukarens befogenheter. Utredningen föreslår, att fridlysningen må kunna givas dylik vidgad omfattning. Av praktiska skäl torde dock böra undvikas sådan utformning av bestämmelserna, att markägare eller brukare tillskyndas intrång av beskaffenhet att skäligen böra föranleda ersättning för genom fridlysningen orsakad skada. I anslutning till vad som stadgas i den finska naturskyddslagen bör fridlysningsrätten så avgränsas att ekonomiskt betydelsefulla intressen icke trädas för nära. Enligt utredningens mening tillgodoses denna synpunkt i tillbörlig utsträckning om från det förbud, som den generella fridlysningen innebär, undantagas åtgärder, vilka erfordras eller eljest sammanhånga med ett ändamålsenligt brukande av fastigheten.

Det sagda är icke så att förstå, att generell fridlysning alltid bör gälla även mot ägare och därmed jämställda. Fridlysningen bör i detta liksom i annat hänseende anpassas efter omständigheterna. Den bör ej givas större räckvidd än som i varje fall erfordras. Den möjligheten finnes också, att, då ett mot ägare gällande generellt förbud meddelas, fritaga från detsamma till exempel den markägare, som förbinder sig att vidtaga särskilda skyddsåtgärder.

Ej minst med hänsyn till de variationer av den generella fridlysningens omfattning, som sålunda möjliggöras, synes en centralisering av handläggningen av fridlysningsärendena erfordrerlig. Det är nämligen angeläget att bestämmelserna tillämpas enhetligt över hela landet. Fridlysning enligt

jakt- och fiskelagstiftningen är sedan gammalt centraliserad hos Kungl. Maj:t. Det synes dock onödigt att belasta Kungl. Maj:t jämväl med de ärenden, varom här är fråga. Handläggningen av desamma synes lämpligen kunna anförtros åt naturvårdsmyndigheten.

19 §.

Såsom nyss nämnts kan man ur naturskyddssynpunkt skilja mellan sällsynta växter och växter som, utan att vara sällsynta, äro på grund av sina dekorativa egenskaper eller eljest så eftersökta, att de med anledning därav behöva särskilt skyddas. Sällsynt kan en växt vara i den meningen, att den finnes endast i ett ringa antal inom hela landet. En växt kan också vara sällsynt i en viss landsdel men icke i en annan.

Omkring ett hundratal växtarter här i landet kunna betecknas som *mycket* sällsynta. Dessa växter, som med få undantag äro mycket sällsynta även inom de nordiska grannländerna, finnas endast å ett begränsat antal lokaler eller äro, ehuru spridda över flera områden, mycket fåtaliga inom vart och ett av dessa. De äro av intresse främst ur vetenskaplig synpunkt samt hotas till sitt bestånd icke minst av ovarsamma och hänsynslösa ingrepp från växtsamlares sida. Dessutom finnes risk för utrotning genom ingrepp av markägare i samband med exploatering av växtlokaler för olika ändamål.

Beträffande överhuvud sällsynta växtarter bör i första hand användas icke generell utan lokal fridlysning, d. v. s. växtlokaler bör fridlysas. Anledningen härtill är att sällsynta växter ofta icke äro så säregna till utseende m. m. att de utan vidare kunna igenkännas av allmänheten. Visserligen är det givet, att alla lokaler, där sällsynta växter förekomma, icke kunna fridlysas, men genom fridlysning av de viktigaste av dessa lokaler torde ett tämligen effektivt skydd kunna beredas.

Möjligheten att beträffande sällsynta växtarter använda även generell fridlysning bör dock ej vara utesluten. I vissa fall kan det vara lämpligt att på det sättet komplettera lokala fridlysningsbestämmelser. För närvarande äro ett tiotal av de mycket sällsynta växtarterna skyddade såväl genom fridlysning av växtlokaler som genom generell fridlysning av växtarten. Dylika växtarter äro i regel ej eftersökta av den stora allmänheten utan endast av samlare. Det blir alltså mot ingrepp av dessa som den generella fridlysningsen i sådana fall huvudsakligen riktas.

Av särskild vikt kan generell fridlysning bli beträffande den andra gruppen eller de mer eller mindre vanliga men på grund av sina dekorativa egenskaper eller eljest särskilt eftersökta växtarterna. Dessa markanta växtarter sätta ofta, framför allt under blomningstider, sin prägel på landskapsbilden samt böra skyddas väsentligen av estetiskt-kulturella skäl. De hotas främst genom blomplockning men även genom att hela växter bort-

tagas för att inplanteras i trädgårdar samt kunna, från att tidigare ha varit vanliga inom ett område, bli sällsynta eller till och med helt utrotade.

Alla dylika växter av andra gruppen kunna dock icke skyddas på samma sätt och i samma omfattning. Åtskilliga av dem förekomma rikligt inom vissa trakter och äro hotade endast inom vissa begränsade områden, i regel belägna inom eller i närheten av större samhällen. Generell fridlysning bör, såsom antytts, företrädesvis meddelas beträffande sådana växter, som allmänheten lätt kan lära sig känna igen, och bör ej omfatta något större antal arter. För att fridlysningen skall ingå i det allmänna medvetandet kan det vara lämpligt, att skyddet omfattar landet i dess helhet. Ur andra synpunkter kan emellertid ett så vidsträckt förbud finnas mindre lämpligt. Det kan vara svårt att vinna förståelse för en fridlysningsåtgärd, som innebär, att en växt, sällsynt inom vissa landsdelar men vanlig inom andra, skyddas även inom dessa. Behöva endast vissa begränsade områden skyddas, kan detta ofta lämpligare ske genom att områdena i fråga fridlysnas såsom naturminnen eller, eventuellt, såsom naturparker.

Skulle, vare sig fråga är om sällsynt eller för sina dekorativa egenskaper eftersökt växt, fridlysningsåtgärder icke vara tillfyllest, kunna i vissa fall förtjäna att övervägas särskilda ordningsföreskrifter beträffande handeln med sådana skyddsvärda växter. Det torde ankomma på naturvårdsmyndigheten att, därest behov av dylika föreskrifter skulle yppa sig, framlägga de förslag, myndigheten finner erforderliga.

Såsom nämnts (s. 116) kan den generella fridlysningen också i annat avseende göras mer eller mindre omfattande. Den kan till exempel begränsas att icke gälla mot markens ägare eller brukare. Den kan jämväl givas exempelvis sådan innebörd, att därigenom visserligen förbjödes borttagande av hela plantor men däremot ej blomplockning.

Givetvis bör den generella fridlysningen icke beröra planterade växter utan avse allenast vilda sådana.

20 §.

Djur, vars fångande eller dödande är att hänföra till jakt eller fiske, bör alltjämt skyddas uteslutande genom jakt- eller fiskerättsliga stadganden. Djur av detta slag äro alltså undantagna från tillämpningen av förevärande paragraf. Härav följer dock icke, att sådana djurarter falla utanför det allmänna naturskyddets och därmed naturvårdsmyndighetens intresseområde. Naturvårdsmyndigheten skall redan vid tillämpning av naturskyddslagens bestämmelser — såväl beträffande nationalparker, naturminnen och naturparker som beträffande skydd enligt 22—24 §§ för landskapsbilden — beakta dessa djurarters behov av skydd och vård. Överhuvud måste ifrågavarande spörsmål ingå som led i naturvårdsmyndighetens

allmänna naturvårdande uppgift. Erinran härom bör intagas i myndighetens instruktion.

Beträffande djurarter, som icke äro föremål för jakt och fiske, torde, om skyddsåtgärder erfordras, dessa visserligen i första hand böra genomföras så att de områden, där de hotade djurarterna vistas, fridlysas såsom naturminnen. Beträffande särskilt vissa insektsarter, som äro eftersökta av samlare, kan det emellertid vara lämpligt även med generell fridlysning. Fridlysningen bör kunna utsträckas att innefatta förbud mot att skada eller borttaga ägg, rom eller bo. Å andra sidan bör fridlysningen naturligtvis liksom i fråga om växterna avse allenast vilda arter. Vidare böra, ehuru frågan ej torde ha större praktisk betydelse, bestämmelserna naturligtvis ej gälla vid angrepp av djur mot person eller egendom.

21 §.

Fridlysning enligt 19 eller 20 § avses, såsom förut nämnts (s. 116), icke skola medföra inskränkning i ägares eller brukares möjligheter att nyttja sin skog och mark på ändamålsenligt sätt. Den generella fridlysningen innebär för ägare och brukare allenast den begränsningen i förfoganderätten, att de ej äga att insamla eller mer eller mindre av okynne skada växter eller djur, som omfattas av förbudet.

Med hänsyn till behovet av att ett fridlysningsbeslut snabbt kan verkställas, synes det böra träda i kraft omedelbart, oberoende av om besvär anföras. Förslaget överensstämmer härutinnan med vad för närvarande gäller för motsvarande fall enligt 17 § andra stycket lagen angående naturminnesmärkens fredande. Det kunde ifrågasättas att tidsbegränsa besluten för att på detta sätt få till stånd en omprövning med vissa mellanrum. En dylik ordning, vilken mången gång blott skulle vara ägnad att föranleda ovissheit hos allmänheten och medföra onödigt arbete för den beslutande myndigheten, har emellertid syntts böra undvikas. Frågan om fridlysningsens bestånd kan likväl, om så påkallas, bringas under omprövning från tid till annan, nämligen genom att framställning göres om fridlysningsens hävande. I händelse av missnöje med naturvårdsmyndighetens beslut över sådan framställning, kan ärendet i vanlig ordning fullföljas hos Kungl. Maj:t.

Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden.

Allmänt.

Naturskyddets allmänt landskapsvårdande uppgifter ha under senare år alltmer vunnit förståelse. Behovet av skydd i detta hänseende har, såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen, uppmärksamrats i gällande bestämmelser angående exempelvis vattenavledningsföretag, väganläggningar och framdragning av kraftledningar. Generella föreskrifter,

ägnade att främja en ändamålsenlig landskapsvård, finnas emellertid icke. Utredningen föreslår, att sådana intagas i naturskyddslagen. Bestämmelserna under 22—25 §§ syfta till skydd för landskapsbilden. Under 26—28 §§ skola avhandlas vissa bestämmelser till skydd mot nedskräpande åtgärder av olika slag.

22 §.

Det är uppenbarligen för naturskyddsintressena lättare att göra sig gällande under ett tidigt stadium av ett företags igångsättande än senare, då företagaren kanske låst fast sina dispositioner i tekniskt avseende eller offrat så stora belopp på planeringsarbetet, att detta icke rimligen kan läggas om, trots klara bristfälligheter ur naturskyddssynpunkt. Av största vikt är därför att redan i samband med att ett företag först planeras kontakt sökes med företrädare för naturskyddet.

Utredningen har övervägt, huruvida det samråd, som sålunda bör äga rum, skall givas central anknytning eller skänkas mera lokal karaktär. Samråd med ur naturskyddssynpunkt lokala myndigheter såsom byggnadsnämnd och även länsstyrelse kunde måhända framstå såsom ett enklare och mindre omständligt förfarande än samråd med den centrala naturvårdsmyndigheten. Emellertid anser utredningen det angeläget att sistnämnda myndighet beredes tillfälle att i största möjliga utsträckning följa av den allmänna utvecklingen föranledda ingripanden i naturen. Olägenheterna av en centralisation sådan som den av utredningen förordade torde kunna i väsentlig grad undvikas eller minskas genom att naturvårdsmyndigheten överlämnar till lokal myndighet den egentliga handläggningen av ärendena. I vissa fall torde arbetet kunna anförtros åt särskilda sakkunniga. Huvudsaken är att den centrala myndigheten får kännedom om vad som är i görningen och därigenom erhåller tillfälle att, i den mån så finnes behövt, ingripa i ärendets behandling. Genom meddelande av närmare anvisningar eller uppdragande av allmänna riktlinjer har naturvårdsmyndigheten möjlighet att dirigera arbetet. Utredningen förutsätter att en avsevärd del av naturvårdsmyndighetens verksamhet kommer att ägnas åt uppgifter av detta slag.

Varje arbetsföretag, berörande naturen, kan emellertid givetvis icke underställas naturvårdsmyndigheten. Samrådsärendena måste begränsas till att omfatta endast de fall då en väsentlig ändring av landskapsbilden är att förutse. Enär det knappast synes kunna ifrågakomma att tvångsvis åstadkomma det önskade samrådet, blir det beroende av vederbörande företagare i vilken utsträckning samråd sker. Emellertid synes det, icke minst med hänsyn till vad utredningen föreslår under nästföljande paragraf, kunna förväntas att samråd kommer att sökas i åtminstone övervägande antalet fall, där sådant kan vara påkallat av behovet. Det måste ju vara även ett företagarintrasse, att erinringar som från allmän synpunkt — och

härin inbegriper utredningen naturskyddets — kunna vara att rikta mot ett företags planläggning, framföras redan innan företaget börjar sin verksamhet.

Huruvida ett företag är av beskaffenhet att kunna väsentligt förändra landskapsbilden blir en omdömesfråga. Vid vissa företag är det nära nog alltid uppenbart, att sådan förändring kommer att inträda, till exempel då ett kraftverk anlägges eller då torrläggning sker av en sjö eller myr. Beträffande andra företag kan deras inverkan å landskapsbilden understundom vara allenast ringa, medan den däremot ibland blir av betydande omfattning, beroende på företagens storlek, dess belägenhet och andra förhållanden. Såsom exempel på företag av detta slag må nämnas grustäkter och väganläggningar. Andra sådana företag äro de röjningar av stenbunden mark, som på sina håll ganska talrikt förekomma, därvid den sten, som brytes upp ur jorden, sammanföres till stora, oordnade högar, som kunna verka mycket misspydande i landskapet. Samma verkan kan orsakas av fabriksanläggningar och industriella företag överhuvud.

Vad angår byggnadsföretag kan naturligtvis landskapsbilden skadas av olämplig bebyggelse även om denna icke har samband med industriell verksamhet eller dylikt. Tages hänsyn uteslutande till naturskyddets intressen, kunde det anses i och för sig önskvärt att all bebyggelse bleve föremål för prövning ur synpunkten av dess förenlighet med en god landskapsvård. En allmän regel av denna innebörd skulle dock föra för långt. Under alla förhållanden är det tydligt, att en dylik prövning icke kunde ankomma på naturvårdsmyndigheten, som då skulle bli orimligt överbelastad. Men därjämte skulle en sådan anordning säkerligen framstå för de berörda företagen såsom överdrivet byråkratiskt och betungande. Den synes ej heller nödvändig. I flertalet fall påverkar en byggnad ej landskapsbilden i sådan grad att man kan tala om någon allvarligare skada å denna. En reglering av bebyggelsen ur naturskyddssynpunkt borde, principiellt sett, i likhet med vad nyss föreslagits beträffande andra arbetsföretag kunna begränsas att gälla de fall, då landskapsbilden därigenom kan komma att väsentligen ändras. Men att vid ett byggnadsföretag för företagaren avgöra, huruvida byggnaden kan komma att väsentligt ändra landskapsbilden eller icke, torde vara vanskligt. Den generella gränsdragning, som med denna utgångspunkt sker mellan olika arbetsföretag enligt förevarande paragraf, synes därför ej böra användas då det gäller byggnadsföretag.

På grund av dessa överväganden har utredningen funnit lämpligast att från tillämpningen av förevarande paragraf undantaga sådana ingrepp i naturen, som uteslutande äro att hänföra till bebyggelse, samt att söka i stället lösa denna fråga på byggnadslagstiftningens väg. Detta har fallit sig så mycket naturligare som byggnadslagstiftningen redan i viss utsträckning uppmärksammat frågan. Enligt vad förut anmärkts skola således jäm-

likt 135 § och 143 § 1 mom. byggnadsstadgan vissa större byggnadsföretag underställas länsstyrelsens prövning i avsikt att få kontrollerat att de ej stå i strid med de grundsatser, som angivas i 122 § byggnadslagen, d. v. s. att vederbörlig hänsyn tages till naturskönhet, växtlighet och andra särskilda naturförhållanden, till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse samt till fasta fornlämningar och andra minnesmärken. För att naturvårdens krav skola bli tillfredsställande tillgodosedda torde dock nämnda paragrafer i byggnadsstadgan böra givas något ökad räckvidd. Utredningen föreslår därför viss omarbetning av paragraferna i fråga. Till dessa ändringar i byggnadsstadgan återkommer utredningen i ett senare avsnitt av betänkandet (s. 179).

Ehuru stadgandet i förevarande paragraf, såsom antytts, icke är av tvingande natur, torde det likväl beträffande vissa grupper av företag få tvingande verkan. Sådana företag äro i första hand de som utföras genom försorg av statlig myndighet. I vad mån stadgandet bör föranleda ändring i gällande instruktioner eller av myndigheterna utfärdade arbetsordningar och dylikt skall icke här avhandlas. Utredningen förutsätter att, i den mån sådan ändring finnes påkallad, vederbörande myndighet själv träffar anstalter för dess åvägbringande.

Vidare torde stadgandet komma att verka tvingande i fråga om företag för vilka fordras koncession eller annat tillstånd. För att sådant skall lämnas torde nämligen komma att fordras att anläggningen är godkänd ur naturskyddssynpunkt eller i varje fall att samråd med naturvårdsmyndigheten ägt rum. Likartat torde förhållandet bli beträffande företag, vilka önska bidrag eller lån av allmänna medel.

Då det gäller landskapsvården intaga tätbebyggelseområden en i viss mån annan ställning än övriga delar av landskapet. Nämnda områden äro nämligen redan genom planläggning godkända för bebyggelse och anläggningar av olika slag. För att tätbebyggelse skall få ske fordras enligt byggnadslagen att stadsplan eller byggnadsplan upprättats. Inom område, som omfattas av sådan plan, blir varje anläggning innan den påbörjas föremål för byggnadsnämndens prövning. Med hänsyn till den särskilda karaktär, som sålunda stadsplane- och byggnadsplaneområden ha ur naturskyddssynpunkt, och den prövning, som inom dem äger rum enligt byggnadslagstiftningens föreskrifter, synas dylika områden böra vara undantagna från tillämpningen av stadgandet i förevarande paragraf.

Utredningen vill i detta sammanhang framhålla såsom angeläget att även i planlägningsfrågor enligt byggnadslagen samråd i förekommande fall sker med naturvårdsmyndigheten. Detta gäller naturligtvis i främsta rummet vid upprättande av regionplan eller generalplan, där icke sällan ur naturskyddssynpunkt viktiga överväganden måste träffas. Någon särskild föreskrift i här förevarande avseende har utredningen ej funnit nöd-

vändigt föreslå. Erinras må att enligt 20 och 109 §§ byggnadsstadgan skall vid utarbetande av förslag till generalplan samråd ske med de myndigheter som ha ett väsentligt intresse av förslaget. Till dessa myndigheter blir givetvis naturvårdsmyndigheten att hänföra. Likartad föreskrift gäller enligt 159 § byggnadsstadgan beträffande regionplan.

23 §.

Liksom stadgandet i nästföregående paragraf om samråd med naturvårdsmyndigheten icke är av tvingande natur torde någon skyldighet icke böra föreligga att, om samråd ägt rum, ovillkorligen ställa sig av naturvårdsmyndigheten därvid lämnade föreskrifter till efterrättelse. Myndighetens föreskrifter äro endast att betrakta som råd och anvisningar till vägledning vid det ifrågavarande företagens planering i syfte att konflikter med naturskyddsintressena skola i görligaste mån undvikas. Önskar företagaren träffa andra dispositioner än de av naturvårdsmyndigheten rekommenderade, står det honom fritt.

Med hänsyn härtill torde det emellertid vara nödvändigt, att möjlighet i annan ordning öppnas att tillrättalägga uppenbara missförhållanden. Enligt 2 kap. 3 § och 7 kap. 39 § vattenlagen må ej annat än under vissa förhållanden byggande i vatten eller avledande av vatten ske, om därigenom skulle orsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, att väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara. Utredningen föreslår under nästföljande paragraf, att vissa närmare angivna slag av arbetsföretag, vilkas inverkan å naturen är påtaglig och vilka tämligen lätt kunna avgränsas och definieras, skola kunna göras beroende av särskilt tillstånd av myndighet. Ett liknande förfarande beträffande varje företag av beskaffenhet att kunna medföra mera betydande skador å naturen eller dess skönhetsvärden vore givetvis effektivt ur naturskyddssynpunkt. Något sådant kan emellertid av uppenbara skäl icke ifrågakomma. Rent tekniskt skulle det erbjuda synnerliga svårigheter dels att avgöra vilka företag som borde bli föremål för tillståndsprövning, dels ock att ordna själva prövningsförfarandet. Men framför allt möter det betänkligheter ur näringslivets synpunkt. Ett allmänt tillståndstvång skulle framstå såsom ett alltför omständligt, irriterande och onödigt intrång i den fria företagsamheten.

Utredningen förordar därför en annan väg. I 1 § lagförslaget har fastslagits skyldighet för var och en att beakta naturskyddets intressen. Liksom en företagare, då han planerar sitt företag, kalkylerar med kostnader för åtgärder, som ur hälsovårds-, arbetarskydds- eller andra allmänna synpunkter äro påkallade för att företaget skall kunna godtagas av det allmänna, bör han räkna även med kostnader, som kunna erfordras för att

bringa företaget i överensstämmelse med berättigade krav, som från naturskyddets sida kunna uppställas. Kommer på grund av bristande förutseende eller av andra skäl företaget att medföra skador å naturen, som rimligen kunnat undvikas, bör företagaren vara skyldig att medverka till att missförhållandena avhjälpas. Förutsättningen för att sådan skyldighet skall föreligga synes dock böra vara samma som för samråd enligt 22 §, nämligen att företaget innefattar sådant ingrepp i naturen, att därigenom landskapsbilden kan komma att väsentligt ändras. Vid företag av mindre betydelse blir även skadan å naturen mindre betydande. Dylig ringare skada är ur naturskyddssynpunkt icke av sådan vikt, att särskilda åtgärder för detta fall synas påkallade.

Prövningen huruvida skyldighet, som här avses, skall anses vara för handen, torde böra åvila länsstyrelserna. Prövas skyldighet föreligga, bör tillvägagångssättet vara det, att länsstyrelsen vid vite förelägger företagets ägare att vidtaga de åtgärder, som må anses erforderliga för att motverka eller begränsa olägenheterna av företaget. Emellertid kunna vilka åtgärder som helst icke rimligen ifrågakomma. Såsom måttstock härvidlag synes kunna gälla, att åtgärderna icke få vara oskäligt betungande för företaget. Huruvida så är fallet får avgöras enligt allmänna ekonomiska principer. Hänsyn synes dock få tagas även till andra omständigheter, såsom att vederbörande företagare uppenbarligen vinnlagt sig om att begränsa företagets skadeverkningar eller vidtagit positiva åtgärder i syfte att ställa i ordning efter sig. Utan särskilt stadgande torde vara klart, att om samråd enligt 22 § skett med naturvårdsmyndigheten och därvid erhållna anvisningar följts vid företagets planering och utförande, ytterligare åtgärder icke sedermera kunna påbjudas, med mindre nya förhållanden inträtt eller eljest alldeles särskilda skäl föreligga.

Av samma grunder som de, vilka angivits under 22 §, bör förevarande paragraf icke gälla beträffande områden, som ingå i stadsplan eller byggnadsplan. Stadgandet torde ej heller böra omfatta företag, vilkas inverkan på naturen blir föremål för prövning oberoende av naturskyddslagens föreskrifter. Utredningen syftar härvid främst på sådana företag, som enligt vattenlagen skola, innan de få påbörjas, underställas vattendomstolen. Beträffande dessa torde naturskyddsintressena kunna tillräckligt beaktas utan prövning från annan myndighets sida, naturvårdsmyndigheten likväl själfallet obetaget att inför vattendomstolen framföra de synpunkter, som för naturskyddets del må vara att anlägga på ärendet.

Utredningen avser, att vad här föreslagits skall äga tillämpning oavsett huruvida ett företag tillkommit före eller efter det de föreslagna bestämmelserna trätt i kraft. Vid den förutsatta skälighetsprövningen måste emellertid hänsyn tagas till om företaget färdigställts redan före ikraftträdandet. För sådant fall kunna såsom oskäligt betungande bli att anse åtgär-

der, mot vilkas föreskrivande tvekan kanske ej skulle råda därest fråga är om ett företag, som kommit till utförande efter nämnda tidpunkt.

Nämnas bör slutligen att de föreslagna bestämmelserna rikta sig icke blott mot ett företags planering och anläggning utan även mot företagets drift. Drives ett företag, vars anläggande i och för sig ej medför erinran ur naturskyddssynpunkt, på sådant sätt att verksamheten länder naturen till men, kan sålunda ingrepp enligt förevarande paragraf under där angivna förutsättningar ske.

Om täkt av grus och sand m. m.

24 §.

Ehuru utredningen anser det uteslutet att införa tillståndsprövning beträffande varje företag, som kan ha ur naturskyddssynpunkt ogynnsamma verkningar, finner utredningen, såsom nämnts under föregående paragraf, det likväl lämpligt, att sådan prövning må kunna ske beträffande vissa slag av arbetsföretag. De företag, som enligt utredningens mening härvid böra ifrågakomma, äro sådana som avse täkt av sand, grus, sten och dylikt.

Frågan om åtgärder från det allmännas sida beträffande sand- och grustäkter har, såsom inledningsvis nämnts (s. 59), vid några tillfällen under de senare åren varit föremål för statsmakternas behandling. I en vid 1944 års lagtima riksdag väckt motion (II: 245) hemställde herr *J. Lundberg* i Uppsala, att »riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning om, på vad sätt samhällsintresset bäst skall kunna tillvaratagas i våra grustäkter samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill utredningen kan föranleda». I motionen framhölls, att genom förändringar i byggnadsmaterialens sammansättning hade under senare år betongkonstruktioner i allt större omfattning kommit till användning vid bostadsbyggande och anläggningsarbeten, vilket medfört att efterfrågan på sand och grus ökat mycket kraftigt samt att dessa för byggnadsindustrien viktiga naturprodukter kommit att bli utsatta för en spekulativ prissättning. Det måste, enligt motionärens mening, anses både riktigt och nödvändigt, att statsmakterna vidtog alla erforderliga åtgärder för att trygga samhällsintresset och förhindra, att en av byggnadsindustriens råvaror icke i onödan fördrades. Vid ett statligt ingripande komme frågorna om den fria äganderätten och samhällsintresset att få vägas mot varandra. I detta fall vägde dock, enligt motionärens mening, samhällsintresset tyngst.

I motionen, som avstyrktes av andra kammarens andra tillfälliga utskott (utl. nr 5) och ej heller vann riksdagens bifall, berördes icke frågan om behovet av åtgärder för att tillvarataga naturskyddsintresset. Behovet av sådana åtgärder framhölls däremot av *riksantikvarieämbetet* i skrivelse

till Kungl. Maj:t den 22 mars 1944 med hemställan om utredning, om och i vad mån grustäkt i riket kunde bedrivas på ett sätt som vore förenligt med såväl kulturminnesvårdens och naturskyddets som en förnuftig materialekonomis berättigade intressen. Ämbetet anförde bland annat följande.

I den svenska landskapsbilden utgöra grusåsarna ett karakteristiskt och i många fall dominerande inslag. Dessa grusåsar äro ur geologisk, geografisk och allmän naturhistorisk synpunkt betydelsefulla, men även kulturhistoriskt sett spela de en framträdande roll. Under äldsta tider voro dessa bildningar viktiga för såväl bebyggelse som samfärdsel. För förståelsen av den svenska kulturbygdens utvecklingshistoria äro åsarna därför av oskattbart värde.

Sedan lång tid tillbaka äro grusåsar starkt hotade genom grustäkt, vilken alltför ofta sker planlöst. Av den starkaste förstörelsen drabbas de åsar, som ligga inom slättbygden. Det är även här som åsarna ha den största betydelsen för landskapsbilden och det är här de ur såväl geologisk som kulturhistorisk synpunkt viktigaste åspartierna äro belägna. Ärligen spolieras nu vidsträckta sådana områden och såväl i naturskyddets som i kulturminnesvårdens intresse är det därför av vikt att åsarna snarast erhålla ett rimligt skydd.

Ett dylikt skydd kunde åstadkommas antingen genom att viktigare partier inköptes av staten eller därigenom att grustäkterna lades under allmän kontroll, som lämpligen borde kunna utövas av vederbörande länsstyrelse efter hörande av sakkunniga. I grustäkterna synes ett parallellfall föreligga till gruvdrift, skogsavverkning, vattenbyggnad och dräneringsföretag, vilka äro underkastade allmän kontroll. Att kontroll av grustäkt icke redan införts, torde väl närmast bero på att gruset först under sen tid erhållit sin nuvarande stora användning. Förhållandena äro emellertid numera sådana att en reglering av grustäkten synes vara oundviklig, såvida icke oersättliga skador för all framtid skola drabba det svenska landskapet med dess natur- och kulturminnen. Även en sund omtanke om framtidens oundgängliga grusbehov torde påkalla åtgärder för grustäktens rimliga ransonering.

Riksantikvarieämbetets skrivelse har av Kungl. Maj:t överlämnats till naturskyddsföreningen för yttrande men har i övrigt icke föranlett någon åtgärd.

Skrivelsens innehåll har emellertid åberopats i en vid 1945 års riksdag av herrar *Lundberg* och *Gustafson* i *Dädesjö* väckt motion (II: 352) med likalydande yrkande som i den av herr *Lundberg* år 1944 framlagda motionen. I 1945 års motion framhölls, att ur både naturskydds- och kulturminnesvårdssynpunkt erfordrades snara åtgärder mot den ofta planlösa grustäkten samt även att det ur ekonomisk synpunkt vore angeläget med åtgärder för att stävja den spekulativa prissättningen på grus. Motionärerna anförde att, då icke minst transportmöjligheter vore av avgörande betydelse för exploatering av grusförekomster, det i första hand vore områdena runt tätorterna som utsatts för naturvandalisering och en oskäligh prissättning på grus.

Motionen överlämnades till andra kammarens andra tillfälliga utskott,

som i sitt utlåtande (nr 3) anförde bland annat att mycket skulle kunna göras genom ganska enkla åtgärder för att undvika ett ingalunda önskvärt förfulande av landskapsbilden utan att dessa åtgärder skulle ekonomiskt nämnvärt betunga de företag, som sysslade med grustäkt, men att med hänsyn till att frågan genom riksantikvarieämbetets skrivelse redan vore föremål för Kungl. Maj:ts prövning, utskottet ansåge sig böra avstyrka motionen. Riksdagen följde utskottets hemställan.

Återgivna yrkande i 1944 och 1945 års motioner framfördes ånyo vid 1947 års lagtima riksdag i motion (nr 65) inom andra kammaren av herr *Gustafson i Dädesjö m. fl.* I motionen gjordes inledningsvis gällande, att spörsmålet, hur samhällsintresset bäst skulle tillvaratagas i våra grustäkter, aktualiserats under den tid, som gått sedan 1944 och 1945 års motioner behandlades, samt att det därför funnes skäl att ånyo taga upp frågan. I motionen anfördes vidare bland annat följande.

Exempel på svårare skadegörelse genom grustäkt kunna anföras från många delar av vårt land. Genom olämplig exploatering har sålunda den ur kulturhistorisk och allmän landskapssynpunkt synnerligen värdefulla Uppsalaåsen till stor del förstörts i de delar som ligga närmast Uppsala.

De grusåsar, som finnas på landborgarna på Öland, utgöra nära nog sammanhängande fornminnesområden. Härtill kommer att just dessa partier ställvis höra till de för ingrepp ömtåligaste punkterna i landskapet. Den här pågående, oreglerade grustäkten är ur många synpunkter mycket beklaglig, och enbart detta fall skulle vara tillräckligt för att motivera en reglering av exploateringen av grustäkterna.

Från många håll har det gjorts gällande, att grustillgången i landet är så stor att någon ransonering icke behöver tillgripas, men det synes nödvändigt, att det allmänna får möjlighet att reglera exploateringen av de för ingrepp känsliga punkterna, så att icke kulturella och estetiska värden hänsynslöst skövlas såsom nu sker.

Motionen hänvisades till statsutskottet, som i avgivet utlåtande (nr 251) hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om den begärda utredningen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skrivelse nr 484). Kungl. Maj:t har den 18 juli 1947 uppdragit åt naturskyddsutredningen att taga spörsmålet under övervägande.

Vid övervägande av de åtgärder, som kunna vara påkallade i frågan, har utredningen ansett sig kunna utgå från att det skyddsbehov, som ur vetenskaplig synpunkt torde föreligga, kan i erforderlig utsträckning tillgodoses genom att områden, som ur sådan synpunkt prövas särskilt värdefulla, fridlysas såsom naturminnen. Det skyddsbehov, som det därutöver gäller att tillgodose, torde, såvitt frågan är av beskaffenhet att böra lösas genom förevarande lagstiftning, hänföra sig uteslutande till landskapsbilden. Visserligen kan man ej bortse från att våra grusåsar, liksom också andra av

landets icke förnyelsebara naturtillgångar kunna behöva skyddas jämväl av nationalekonomiska skäl, nämligen i syfte att hindra en ohämmad, av kortsiktiga vinstbegär dikterad eller eljest olämplig exploatering. Detta spörsmål fordrar emellertid överväganden av annan art än som kunna upptagas inom ramen för naturskyddsutredningens arbete. Det torde alltså få bli föremål för prövning i annat sammanhang.

I vissa avseenden finnas redan bestämmelser till skydd mot grustäkt och därmed jämförliga åtgärder. Byggnadslagen innehåller sålunda bestämmelser, som endera utgöra ett direkt förbud mot dylika åtgärder eller också innebära bemyndigande att utfärda dylikt förbud. Enligt 40 § byggnadslagen får inom område, som ingår i stadsplan, icke vidtagas schaktning, fyllning, trädfällning eller annan därmed jämförlig åtgärd, såvitt den uppenbarligen är av beskaffenhet att kunna väsentligt försvåra områdets användning för avsett ändamål. Och enligt 110 § samma lag äger länsstyrelsen att beträffande område, som ingår i byggnadsplan meddela likartat förbud. Motsvarande bestämmelser gälla enligt 17 och 102 §§ i fråga om områden, som ingå i fastställd generalplan.

Om än förhållandena vid grustäkterna på senare tid förbättrats ur naturskyddssynpunkt, måhända beroende ej minst på den till Samfundet för hembygdsvård knutna vägvårdskonsulentens verksamhet, bedrives dock alltjämt på många håll grustäkt utan hänsyn till landskapsbildens utseende och med sikte uteslutande på att utvinna så mycket grus som möjligt. Ett visst skydd även för landskapsbildens underfundighet erhållas genom fridlysning av ömtåligare områden såsom naturminnen. Denna utväg kan dock ej användas i större utsträckning, lika litet som det synes innebära en praktisk lösning att genom statsinköp bereda grusåsarna ett mera allmänt skydd. Vad byggnadslagens bestämmelser beträffar måste dessa i första hand taga sikte på andra intressen än naturskyddets. En annan väg torde alltså böra väljas, och utredningen har härvid stannat för att förorda, att möjlighet beredes till reglerande ingripande från statens sida genom förbud under viss förutsättning mot igångsättande eller bedrivande av grustäkt inom vissa områden utan särskilt tillstånd.

Emellertid anser utredningen, att man icke bör begränsa sig till åtgärder mot olämplig grustäkt. Även genom exploatering av andra, jämförliga nyttigheter kan landskapsvårdens intressen åsidosättas. I lagen om nyttjanderätt till fast egendom 1 kap. 7 § jämställes täkt av grus med tagande av torv, ler, sten eller annat, som icke är att hänföra till fastighetens vanliga avkastning. Det synes utredningen lämpligt att möjlighet till ingripande, som här avses, lämnas beträffande täkt av samtliga nyttigheter av dylikt slag. Nyttjanderättslagens uppräkningslista anknäper dock icke så väl till behovet ur naturskyddssynpunkt av reglerande bestämmelser på om-

rådet. I naturskyddslagen bör uppräknigen lämpligare utformas sålunda: täkt av sten, grus, sand, jord eller därmed jämförliga nyttigheter.

Risken för skada å landskapsbilden är icke lika stor beträffande alla slag av täkter. Den är förhållandevis stor vid grustag och stenbrott, vilka oftast beröra för landskapet ömtåliga partier, nämligen höjdsträckningarna, men är däremot i regel av ringa betydelse vid till exempel torv- eller lertäkt. För att ingripande mot företag av här avsedda slag skall få ske synes, i överensstämmelse med vad som föreslagits under 22 och 23 §§, böra fordras, att det är anledning antaga att landskapsbilden kan komma att väsentligt ändras genom företaget. Bestämmelserna torde icke böra äga tillämpning å arbete, som bedrives enligt gruvlagen eller lagen den 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter m. m. eller i övrigt i enlighet med koncession eller annat beslut av Kungl. Maj:t.

Ingripande, som här avses, föreslås skola ske i form av förordnande av länsstyrelsen att arbetsföretag, avseende täkt av ifrågavarande nyttigheter, icke må utföras utan länsstyrelsens tillstånd. Förordnandet bör kunna efter omständigheterna begränsas att avse täkt av allenast visst eller vissa slag.

Vad angår de områden, som må omfattas av sådant förordnande, torde, av skäl liknande dem som anförts vid behandlingen av 22 §, områden, ingående i stadsplan eller byggnadsplan, böra undantagas från bestämmelsernas tillämpning. Med hänsyn till byggnadslagstiftningens föreskrifter angående förbud mot schaktning m. m. inom område för fastställd generalplan, kunde ifrågasättas att undantaga även sådant område. Emellertid erbjuda sistnämnda föreskrifter ej något skydd ur landskapsvårdens synpunkt. De åsyfta blott att hindra åtgärder, som kunna försvåra områdets användning för dess i generalplanen avsedda ändamål. En generalplan omfattar icke, såsom stads- och byggnadsplaner, endast mark avsedd för tätbebyggelse; jämväl vidsträckta naturområden kunna ingå däri. På grund härav har det syntts utredningen lämpligt, att även generalplanelagd mark må kunna inbegripas i förordnande enligt förevarande paragraf.

Med hänsyn till vikten av ett i förekommande fall snabbt ingripande, synes länsstyrelsens förordnande böra lända till efterrättelse omedelbart, utan hinder av att det till äventyrs överklagas.

Vid tillstånd böra kunna knytas villkor om sättet för arbetets utförande samt om vidtagande av olika åtgärder till landskapsbildens skyddande. Ofta torde enkla åtgärder kunna leda till goda resultat. Såsom exempel å föreskrifter, som kunna ifrågakomma, må nämnas åläggande att icke börja ett grustag från sådan sida, som är synlig från allmän trafikled, att dölja ingreppet i naturen genom trädplanteringar eller besåning, att, sedan företaget avslutats eller allteftersom det fortskrider, verkställa avplaning av skarpa kanter och terrassering av branta stup. Genom dylika villkor torde

skadeverkningarna kunna begränsas eller motverkas utan nämnvärda kostnader för företaget. Detta är givetvis av stor betydelse. Av allmänna rättsprinciper torde nämligen följa att tillstånd till visst företag ej bör kunna vägras, om markägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten därigenom skulle tillskyndas avsevärt men, med mindre skäligen ersättning lämnas. På samma sätt bör ersättningskyldighet inträda, därest vid tillståndsgivningen knytes villkor av beskaffenhet att medföra sådant men. Utredningen hänvisar i övrigt vad ersättningsfrågan beträffar till vad som anförts i samma fråga angående naturminnen under 9 §.

Det synes kunna antagas, att bestämmelserna i förevarande paragraf icke skola behöva bringas i tillämpning alltför ofta. Redan den omständigheten, att länsstyrelsen har befogenhet att meddela förordnande, som här avses, torde medföra ett ökat hänsynstagande till landskapsskyddets intressen från företagens sida. Bestämmelserna kunna sålunda väntas komma att i viss omfattning fylla sin uppgift enbart genom att finnas till.

Om reklam- och propagandaanordningar.

25 §.

Både i den danska lagen om naturfredning och i den finska naturskyddslagen finnas förbudsregler beträffande reklamanordningar i naturen. Enligt den danska lagen får friluftskampanj icke förekomma annorstädes än vid gator, vägar och platser i städer och stadslänkande samhällen. Förbudet gäller dock icke reklam för rörelse eller annan verksamhet, som utövas å fastighet, varå reklamanordningen uppsatts.

Enligt den finska lagen får »affärsannons» utom stad eller annat tätbebyggt samhälle ej anbringas annorstädes i det fria än å byggnad, som användes till bostad eller till affärs- eller arbetslokal.

I svensk lag är förbud mot reklamanordningar stadgat i 1 § lagen angående nationalparker. Enligt stadgandet är det förbjudet, att inom nationalpark i annonseringssyfte uppsätta eller anbringa tavla, plakat, inskrift eller annan störande anordning. Förbudet synes närmast kunna jämföras med ett av jordägare utfärdat förbud.

Vidare kan rätten att sätta upp reklamanordningar begränsas med stöd av 13 § lagen angående naturminnesmärkens fredande inom område, som genom märklig naturbeskaffenhet eller naturskönhet är av särskilt intresse. Beträffande sådant område äger nämligen länsstyrelsen meddela förbud mot att i det fria annorledes än å byggnad, i vilken människor bo eller affär är inhytt, i annonseringssyfte uppsätta eller anbringa tavla, plakat, inskrift eller annan störande anordning. Dyligt förbud skall anses innefatta jämväl förbud mot åtgärder för vidmakthållande av anordning, som vid-

tagits, innan förbudet trätt i kraft. Kungörelse om förbudet skall på allmän bekostnad införas i länskungörelserna och tidning inom orten.

I motiven till detta stadgande anmärktes till en början — under åberopande av i utlandet vidtagna åtgärder på hithörande områden — att man flerstädes kommit till insikt därom, att en för naturnjutningen störande annonsering icke borde tillåtas, samt vidare, att en lagstiftning i denna riktning utan tvivel skulle uppbäras av den allmänna meningen i vårt land. I fråga om den föreslagna lagtexten nämndes, att länsstyrelsen borde äga rätt att utmäta förbudet mer eller mindre omfattande. Den ledande synpunkten borde vara, att å ena sidan för ortsbefolkningens ledning och ortsaffärernas gagn behöfelig annonsering icke borde förhindras, men att å andra sidan varken denna eller ännu mindre främmande affärers annonsering borde tillåtas breda ut sig på ett för naturskönheten störande sätt.

Beträffande lagtexten må påpekas, att enligt 1907 års sakkunnigas förslag stadgandet skulle gälla endast område å landet. I den av förslaget föranledda propositionen (nr 102/1909) framhölls, att genom borttagandet av orden »å landet» stadgandet gjordes tillämpligt även på till stad hörande område. Genom förbehållet, att området skulle vara av särskilt intresse genom märklig naturbeskaffenhet eller naturskönhet, uteslötes emellertid de bebyggda delarna av städernas områden.

Tillämpningen av 13 § naturminneslagen berördes av *Svenska naturskyddsföreningen* i yttrande över en av herrar *Axel Nylander* och *Edv. Björnsson* vid 1931 års riksdag väckt motion (I:152) om lagbestämmelser mot uppsättande invid vägarna av trafiksäkerheten ovidkommande reklamannonser. I yttrandet omnämndes att, efter framställning av föreningen, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala och Södermanlands län meddelat förbud jämlikt stadgandet i fråga. Genom förbuden skyddades segellederna i Saltsjön från Stockholm och söderut ävensom segellederna i Mälaren från Stockholm till Uppsala, Drottningholm, Södertälje, Mariefred, Strängnäs, Kvicksund och Kungsör samt från södra Prästfjärden norr om Selaön och Aspön. Tillstånd att uppsätta tavlor för annonsering om upplåtelse av byggnadstomter i tavlornas närhet kunde dock av länsstyrelse erhållas på ansökning och efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall. Även inloppen till Göteborg vore skyddade mot vanprydande annonsering genom av länsstyrelsen meddelat förbud.

Några år före omförmälda motion hade genom ändring av 25 § lagen den 31 oktober 1891 om väghållningsbesvärets utgörande på landet möjligheterna att reglera anbringande av reklamannonser i det fria ökats. Lagändringen, som genomfördes 1924, innebar att annonstavlor, reklamskyltar och dylikt icke fingo — med vissa undantag — utan länsstyrelsens tillstånd förekomma inom ett avstånd av 3,5 meter från vägens kant. Vidare föreskrevs att inom synhåll från väg icke finge förekomma skylt eller

dylikt av beskaffenhet att av vägfarande kunna förväxlas med varnings-tecken.

Med bifall till därom av andra lagutskottet gjord hemställan i över motionen avgivet utlåtande (nr 20) anhöll 1931 års riksdag (skrivelse nr 71), att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt ändringar i gällande lagstiftning kunde vidtagas för att ytterligare förhindra att annonstavlor, reklamskyltar och dylikt så uppsattes, att de verkade störande ur trafiksynpunkt eller i hög grad förfulande på utsikt över landskap eller bebyggd ort.

Kungl. Maj:t anförtrodde utredningsuppdraget åt 1929 års vägsakkunniga, vilka vid utarbetandet av förslag till ny väglag (SOU 1932:21) i viss mån beaktade utskottets uttalande. Sålunda föreslogs bland annat att reklamanordning icke finge utan länsstyrelsens tillstånd förekomma på mindre avstånd än 9 meter från vägbanans mitt. De vägsakkunniga funno emellertid det ligga utom deras uppgift att ingå på den i riksdagsskrivelsen berörda frågan, i vad mån ur naturskyddssynpunkt skärpta lagbestämmelser mot reklamanordningar vore påkallade.

De vägsakkunnigas förslag skärptes avsevärt under ärendets fortsatta behandling. I 1934 års väglagsproposition (nr 21) föreslogs, att det område utmed väg, inom vilket reklam icke skulle få förekomma utan tillstånd, skulle bestämmas till 25 meter. Riksdagen ökade avståndet till 50 meter (skrivelse nr 325).

I 36 § 1934 års väglag stadgades i enlighet härmed att annonstavla, reklamskylt eller dylikt ej utan länsstyrelsens tillstånd fick förekomma utmed allmän väg på mindre avstånd än 50 meter från vägbanans mitt. Därifrån medgavos emellertid vissa undantag. Sålunda skulle det sagda icke avse å byggnad inom tättbebyggt område uppsatt tavla, skylt eller dylikt samt ej heller sådan anordning, som uppsatts å annorstädes belägen byggnad till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Stadgandet ägde ej heller tillämpning beträffande anslagstavla för meddelanden rörande kommunala angelägenheter, föreningssammanträden, auktioner eller dylikt.

Beträffande tolkningen av lagrummet må nämnas, att i en från kommunikationsdepartementet i juni 1940 till länsstyrelserna utsänd cirkulärskrivelse stadgandet förklarats avse endast särskilda anordningar för affisivering, vadan under uttrycket »annonstavla, reklamskylt eller dylikt» icke fölle affischer å husväggar, staket, träd eller andra föremål, ej heller själva anbringandet av affischer å redan befintlig tavla.

Bestämmelserna ha oförändrade överförts till 39 § nu gällande lag den 30 juni 1943 om allmänna vägar.

Frågan om reklamanordningar i det fria berördes också av *fritidsutredningen* i dess förut omförmälda (s. 100) betänkande med förslag angående

reglering av strandbebyggelsen m. m. Enligt detta förslag skulle annons-tavla, reklamskylt eller dylikt ej få uppsättas å strandområde, såvida ej fråga vore om sådan anordning, som uppsatts å fastighet till upplysning om där bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet, eller om anslagstavla för meddelanden rörande kommunala angelägenheter, förenings-samman-träden, auktioner, kommunikationsförhållanden eller dylikt. Detsamma skulle gälla beträffande annonsering medelst målning å byggnad eller lik-nande förfarande. Vidare fick ej text eller bild i avsikt att göra reklam eller propaganda eller i okynnessyfte anbringas å fasta naturföremål inom strandområde.

Till motivering av sitt förslag anförde fritidsutredningen bland annat följande:

En företeelse, som i hög grad sprider vantrevnad genom sin förstörande in-verkan på landskapsbilden, är förekomsten av reklam ute i naturen. Både såsom fristående anordningar i form av annonstavlor eller reklamskyltar och då den genom målning eller annat förfarande anbringas å husväggar, plank eller berg-hällar är verkan av denna friluftsklams synnerligen störande.

Såsom förebild till utredningens förslag ha tjänat bestämmelserna i 36 § väg-lagen. Vissa uppmjukningar ha dock skett. Sålunda har möjlighet lämnats öppen att uppsätta skylt om affärsrörelse eller annan verksamhet, som bedrivs å viss fastighet, var som helst inom fastighetens område och icke endast, såsom enligt väglagen, å byggnad där verksamheten utövas. Med hänsyn till att ett förbud blott mot uppsättande av annonstavlor och reklamskyltar sannolikt skulle medföra tillgripande i ännu större utsträckning än hittills av annonsering medelst målning och därmed jämställt förfarande å husväggar, plank och berg-hällar, har i stadgandet ansetts böra ingå förbud även mot dylika former av reklam.

Förslaget har icke föranlett lagstiftning i ämnet.

Vid 1939 års lagtima riksdag hemställdes av herr *Knut Petersson* och fru *Ruth Gustafson* i likalydande motioner (I:14; II:67), att riksdagen måtte dels besluta sådan ändring i väglagen, att annonstavla, reklamskylt eller dylika anordningar, avsedda att i reklamsyfte tilldraga sig de vägfärandes uppmärksamhet, icke, med förbehåll för vissa undantag, finge utan läns-styrelsens tillstånd förekomma utmed allmän väg, dels ock att riksdagen skulle anhålla om utredning om lämpligheten att införa en dylik bestäm-melse även beträffande järnvägarna. Till stöd för denna hemställan anförde motionärerna:

Då riksdagen 1934 väsentligt skärpte hithörande bestämmelser skedde det i förhoppningen, att skärpningen skulle medföra en avsevärd minskning av antalet skyltar utmed vägarna. Det förefaller icke som om denna förhoppning blivit infriad. I och med att den nya lagen trätt i kraft, ha skyltarna visser-ligen flyttats längre ut i terrängen men samtidigt givits så mycket större for-mat. Därmed ha de blivit ett ännu mera störande inslag i landskapsbilden än förut. Tiden synes vara inne att helt avlysa dylika reklamanordningar. Deras

reklamvärde torde vara ringa. I den mån de verkligen fylla sitt ändamål och draga till sig vägfarandes uppmärksamhet, äro de uppenbarligen ägnade att återverka ofördelaktigt på trafiksäkerheten. Framförallt är det emellertid angeläget, att naturen i trafikledernas omgivning icke förfulas av en olämpligt anbragt reklamkonst.

Jordbruksutskottet, till vilket motionerna hänvisades, yttrade i sitt utlåtande (nr 60), att det syntes utskottet önskvärt att åtgärder vidtoges, varigenom det bleve möjligt att på ett mera effektivt sätt än vad väglagen medgäve förhindra uppsättandet av reklamannonser utmed vägarna. Emellertid syntes det utskottet ovisst, huruvida detta vore en fråga, som i hela sin vidd lämpligen borde lösas genom ändring i väglagen. Ifrågasättas kunde, om icke härför tarvades lagstiftning i annan ordning, måhända närmast såsom ett led i naturskyddande åtgärder. Utskottet hemställde, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning av omförmälda spörsmål rörande affischering utmed vägar och järnvägar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (skrivelse nr 299). Kungl. Maj:t uppdrog sedermera, på hemställan av 1935 års vägsakkunniga, åt 1938 års sakkunniga för utredning om vägväsendets förstatligande (*vägförstatligandekommittén*) att verkställa ifrågavarande utredning.

I oktober 1941 överlämnade vägförstatligandekommittén betänkande med förslag till lag om förbud i vissa fall mot affärsannonser m. m.¹ Då betänkandet icke är tryckt och detsamma är av väsentligt intresse för naturskyddsutredningens arbete, skall dess innehåll här återgivas tämligen utförligt.

I fråga om riktlinjerna för lagstiftning i ämnet anmärkte kommittén att enligt dess mening väglagens bestämmelser kunde anses tillräckliga, om man med dem avsåge skydd för trafiken å allmänna vägar. Utvecklingen under senare år hade emellertid visat, att ifrågavarande bestämmelser icke förmådde skapa ett effektivt skydd mot vanprydande affischering utmed dylika vägar.

I betänkandet framhölls därefter att, om man bortsåg från de få områden som kunde skyddas jämlikt naturskyddslagstiftningen, gällande lagstiftning icke lade hinder i vägen för uppsättande av annonser och skyltar utmed järnvägar, vattenleder eller enskilda vägar. Kommittén anförde härutinnan vidare:

De tavlor och skyltar, som finnas uppsatta utmed järnvägarna, torde väl icke vara till men för trafiken men utgöra på grund av sitt i allmänhet stora

¹ I handläggningen av ärendet deltog f. d. generaldirektören G. Malm, generaldirektören N. Bolinder, landshövdingen A. Lidén, hovrättsrådet, numera regeringsrådet G. Quensel och byråchefen, numera generaldirektören K. G. Hjort.

format ofta ett störande inslag i landskapsbilden. Ur naturskyddssynpunkt måste det därför anses önskvärt att kunna begränsa här ifrågavarande slag av annonsering, reklam och propaganda utmed järnvägarna.

Annons-, reklam- och propagandanordningar utmed vattenleder och enskilda vägar torde visserligen icke vara så vanliga men förekomma dock i sådan omfattning att förhållandet icke bör lämnas obeaktat. Särskilt är det naturskyddsintresset som här gör sig gällande men även trafiksäkerheten kan i vissa fall äventyras i fråga om enskilda vägar.

Beträffande affischering utmed gator och andra allmänna platser i städer och samhällen saknas föreskrifter, där ej sådana utfärdats med stöd av ordningsstadgans allmänna bestämmelser i § 20 eller gata i visst fall tillika är att anse såsom allmän väg. Om gata har karaktär av allmän väg, är ju väglagen tillämplig, men dess bestämmelser i ämnet komma likväl i detta fall att sättas ur kraft genom det i väglagens 36 § första stycket gjorda undantaget för tätbebyggt område. Däremot kan den faktiska skillnaden mellan landsbygd och större samhällen motivera att, om för riket i stort utfärdas generella bestämmelser i ämnet, de större samhällena få intaga en undantagsställning.

Enligt kommittén vore en revision av gällande regler om affischering av behovet påkallad främst för att effektivare förhindra vanprydande sådan men även för att skyddet mot trafikfarliga reklamanordningar måtte komma icke blott de allmänna vägarna utan även vissa andra trafikleder till godo. I detta sammanhang berörde kommittén frågan om den enskildes intresse att få efter eget gottfinnande bedriva reklam samt anmärkte därvid till en början, att det icke kunde vara föremål för tvekan att detta intresse borde få vika, där det komme i strid mot det allmännas fordringar å trafiksäkerhet eller där eljest allmän ordning och säkerhet det krävde. Däremot kunde, fortsatte kommittén, meningarna lättare gå i sår, då fråga vore om begränsning av möjligheterna till reklamanordningar ur synpunkten att de utgjorde ett för skönhetssinnet störande inslag i landskapsbilden. Olägenheten av effektivare inskränkningar i rätten att uppsätta dylika affischer torde dock, om reglerna gäves lämpligt innehåll, icke vara synnerligen stor. Många andra sätt att bedriva reklam stode till buds, och den förtjänst, vederbörande jordägare kunde bereda sig genom att upplåta rätt till affischering, vore i regel ringa.

Kommittén förordade, att frågan om uppsättande av affischer i det fria gjordes till föremål för bestämmelser i en särskild lag. Syftet med en sådan lag skulle då bli att bereda skydd dels för trafiken, dels för naturen mot vissa anordningar, som kunde utgöra en fara för den förra eller vanpryda den senare. Lagen skulle ersätta bestämmelserna i 36 § (numera 39 §) väglagen men meddela skydd för trafiksäkerheten å icke blott allmänna vägar eller andra i teknisk mening allmänna trafikleder utan även enskilda vägar, vilka faktiskt trafikerades av allmänheten. Så långt som till ett allmänt naturskydd kunde lagen givetvis icke sträcka sig, lika litet som till ett allmänt trafikskydd. Uppgiften vore begränsad med avseende å de vanprydande respektive farliga anordningarnas art. Dessutom borde naturskyddet inskränkas till platser, vilkas

vanprydande innebure en olägenhet för allmänheten. Jordägarnas intresse att freda sin egendom finge tillgodoses i allmän civil- och strafflag och i varje fall icke prövas i detta sammanhang. Område, som icke vore synligt från plats, dit allmänheten hade tillträde, borde alltså icke inbegripas under skyddet. Denna inskränkning kunde emellertid icke få större betydelse beträffande annonser och dylikt, då dessa väl sällan placerades så, att allmänheten icke kunde se dem. Lagen borde, ändå att den i motsats till 13 § naturminneslagen skulle innehålla en sådan inskränkning av skyddet, kunna tillfyllest ersätta stadgandet i detta lagrum, som ju icke riktade sig mot andra anordningar än sådana, som tillkommit i annonseringssyfte.

Vad anginge frågan, huruvida erforderligt förbud skulle meddelas i lagen själv eller om denna blott skulle medge myndighet rätt att inskrida med förbud, föreslog kommittén, att i lagen upptoges ett generellt förbud men att det egentliga avgörandet överlättes åt de tillämpande myndigheterna genom att förbudet gjordes dispensabelt. Myndigheterna skulle ha rätt icke att förbjuda men att tillåta. Myndigheterna finge alltså i varje särskilt fall efter föreliggande omständigheter pröva om den tilltänkta anordningen vore att anse såsom farlig för ordning och säkerhet eller alltför vanprydande eller ej. Emellertid kunde enligt kommitténs mening principen icke helt upprätthållas. Förbudet måste för att ej bli alltför omfattande med hänsyn till det som normalt beräknliga behovet begränsas så, att i ett eller annat undantagsfall det kunde visa sig otillräckligt. För dessa undantagsfalls del skulle då den andra metoden med rätt för myndighet att förbjuda bibehållande av viss anordning å viss plats komma i tillämpning.

Enligt kommittén vore länsstyrelsen den myndighet, åt vilken uppdraget att bevilja tillstånd respektive utfärda förbud lämpligast överlämnades. Kommittén framhöll emellertid, att det anförda närmast hade avseende å landsbygden. Beträffande städer och större samhällen borde visst inflytande beredas mer lokala myndigheter utan att dock länsstyrelsen ställdes helt utanför. I sådant hänseende föreslogs, att bestämmelserna icke skulle äga tillämpning inom stadsplanlagda delar av städer och andra orter, för vilka ordningsstadgan för rikets städer vore gällande. Dock skulle det åligga länsstyrelserna att vaka över att erforderliga föreskrifter bleve meddelade med stöd av nämnda stadga.

Det generella, dispensabla förbudet skulle i enlighet med vad kommittén sålunda anført avse anordningar, som voro synliga från allmän trafikled eller plats, till vilken allmänheten hade tillträde. De anordningar, vilka borde innefattas under bestämmelserna, angåvos av kommittén sammanfattningsvis sålunda: tavla, skylt, affisch, inskrift och bild.

I betänkandet framhölls, att kravet å visst ändamål för vederbörande anordningar i väglagen angåves genom att tavlan betecknades som annons-tavla och skylten som reklamskylt, vilket i lagen angående naturminnesmärkens fredande motsvarades av uttrycket att anordningen uppsattes eller anbringades i annonseringssyfte. I vad mån ett generellt dispensabelt förbuds räckvidd borde begränsas med hänsyn till anordningens ändamål kunde enligt kommitténs mening bli föremål för diskussion. Visserligen vore anordningens yttre egenskaper, format och färg och dylikt jämte sättet och platsen, där den vore anbringad, det väsentliga för det intresse,

som skulle skyddas, men syftet med anordningen måste också beaktas för att förbudet skulle erhålla sin nödiga avgränsning. Typfallet skulle väl föreligga, då syftet vore att annonsera en vara eller en verksamhet av affärskaraktär, under vilket uttryck kommittén inbegrep ej blott handel i egentlig mening utan även hantverk och fria yrken, sådana som advokatens och läkarens, samt i allmänhet prestationer av affärsmässig natur. Det som åsyftades med förbuden syntes kunna betecknas med termen annons, men som detta uttryck ju även skulle kunna tolkas så vidsträckt att därunder fölle varjehanda tillkännagivanden, torde vara lämpligast att använda beteckningen affärsannons. Vid sidan härom kunde, på sätt i väglagen skett, nämnas reklam, som ju hade en något avvikande innebörd men huvudsakligen avsåge anordningar i samma syften som affärsannonsering. Ytterligare borde tilläggas propaganda, därvid som exempel nämndes de politiska emblem, som i stor utsträckning målats på berg och stenar utmed vägarna, ett sätt att driva propaganda vilket icke vore önskvärt utan borde förhindras.

Kommittén påpekade vidare att, när det gällde skyltar om viss affärsinnehavares, hantverkares eller rörelseidkares bostad, kunde frågan, om skylt skulle betraktas såsom en affärsannons eller blott såsom en upplysning om vederbörandes personliga bostad, vara beroende av omständigheter, sådana som skyltens storlek, platsen där den vore anbragt och dylikt. Gränsen mellan förbjudna och övriga fall kunde sålunda bli i någon mån flytande. Lagen borde därför enligt kommitténs mening innehålla vissa undantag. Uppenbart vore att man ej kunde vägra någon att å sin dörr ha namnskylt, även om denna skulle innefatta annonsering av hans verksamhet. Lika litet kunde med skäl förbjudas handelsmän eller andra att på byggnad annonsera sin på stället bedrivna verksamhet, därstädes försålda varor och dylikt. Att kräva tillstånd i varje sådant fall vore en onödig formalitet, förenad med kostnader och besvär, och straff för försummelse att iakttaga formaliteten skulle förefalla som en orimlighet. Det i väglagen gjorda undantaget för anordningar av förevarande slag måste därför tydligen bibehållas. Där nämndes visserligen blott anordningar å byggnad men därmed torde i detta sammanhang böra jämföras grind eller port i tomtstängsel. Huruvida skylten placerades på själva grinden eller på stängslet mer eller mindre vid sidan av densamma måste anses likgiltigt, varför kommittén föreslog utvidgning av undantagsbestämmelserna till att avse även tomtstängsel. Att såsom enligt naturminneslagen undantaga all affischering å bostads- och affärsbyggnader, syntes däremot vara att gå för långt. Eftersom fråga ej vore om stadsplanlagda områden torde det för landsbygdens del i väglagen uppställda förbehållet, att fråga skulle vara om på stället bedrivna verksamhet, lämpligen böra bibehållas.

Beträffande rätten att annonsera rörelse, som bedreves i orten, anmärkte kommittén, att det för allmänheten kunde vara till nytta att få kännedom om befintligheten exempelvis av reparationsverkstad, bilrörelse, bensinförsäljning, matservering, försäljning av tomt, plantskola m. m. Det vore emellertid av vikt att myndighet finge tillfälle att kontrollera att sådana tavlor och skyltar icke uppsattes på för trafiken olämpliga ställen eller genom sin storlek eller

beskaffenhet i övrigt gjordes onödigt vanprydande. Enligt kommitténs mening borde därför även nu ifrågakomna tavlor och skyltar falla under det generella, dispensabla förbudet. Kommittén utginge emellertid från att tillstånd till uppsättande av tavla eller skylt till upplysning om i platsens omedelbara närhet bedriven rörelse städse beviljades, om det kunde ske utan fara för allmän ordning och säkerhet samt anmärkning mot tavlans format och utseende icke skäligen kunde göras.

Kommittén föreslog visst undantag beträffande propogandaanordningar i anledning av allmänt val, därunder inbegripet allmän folkomröstning. Särskilt tillstånd behövde enligt kommitténs mening icke krävas, där fråga vore blott om tillfällig propoganda vid tiden för valet. Detsamma gällde tillfällig propoganda och reklam vid allmänna sammankomster. Likaså borde offentliga auktioner och därvid till försäljning förekommande egendom kunna få utan särskilt tillstånd annonseras en kortare tid före auktionen. I dessa fall borde emellertid propoganda-, reklam- och annonsanordningarna icke få bli kvarsittande efter det avsedda tillfället utan det borde åligga den, som anbragt desamma, att avlägsna dem inom viss kort tid.

Enligt kommitténs förslag skulle med hänsyn härtill tillstånd icke erfordras beträffande tavla, affisch eller anslag, som avsåge reklam eller propoganda vid allmänt val eller allmän sammankomst eller annons om offentlig auktion i den mån anordningen icke vore uppsatt tidigare än tre veckor före eller bibehållen längre än två dagar efter det sålunda avsedda tillfället.

Förslaget tillstyrktes i sina huvuddrag av alla hörda myndigheter och organisationer utom *socialdemokratiska partistyrelsen*. Denna anförde, att förslaget icke kunde anses motiverat av några verkliga behov och därtill innebure ett opåkallat intrång i erkända medborgerliga rättigheter. Det vore även till sin utformning ägnat att vålla godtycke och trakasseri. Styrelsen avstyrkte, att det lades till grund för lagstiftning i ämnet.

Länsstyrelsen i Kristianstads län gjorde följande allmänna uttalande:

Såsom dispensmeddelande myndighet komma länsstyrelserna att betungas med ett säkerligen mycket stort antal dispensärenden. Det kan även befaras att uppfattningen om vad som är uppenbart vanprydande kommer att variera mycket hos de olika länsstyrelserna. Då det givetvis icke kan ifrågakomma, bland annat av kostnadshänsyn, att länsstyrelserna verkställa särskilda resor för att på ort och ställe bilda sig ett omdöme om det berättigade i en viss dispensansökan, måste länsstyrelserna i allmänhet helt lita till det sannolikt högst varierande omdöme, som avges av de olika landsfiskalerna. Att detta icke kan befordra en enhetlig rättstillämpning är utan vidare klart. Då emellertid ett liknande avgörande, ehuru i väsentligen mindre omfattning, måste av länsstyrelserna träffas även med nu gällande lagstiftning, torde några berättigade invändningar mot förslaget i denna del icke kunna framställas.

Svenska naturskyddsföreningen förutsatte att länsstyrelserna hörde länsarkitekten och att länsstyrelserna komme att vara ytterst restriktiva beräffande meddelande av tillstånd. Det framlagda lagförslaget betecknade minimum i fråga om vad som i detta hänseende kunde krävas till skydd för det svenska landskapet.

Uttrycket »plats, till vilken allmänheten har tillträde» blev i åtskilliga yttranden föremål för erinringar. I flera yttranden framhölls, att begreppsbestämningen vore alltför vidsträckt. Sålunda anförde *överståthållarämbetet* bland annat följande.

Bestämmelserna skulle omfatta samtliga fall, dels då anordningen vore avsedd att anbringas å allmän plats, dels då den visserligen skulle anbringas å plats, dit allmänheten icke hade tillträde, men likväl vore synlig utifrån, dels ock då anordningen vore belägen å enskilt område, dit allmänheten med eller utan avgift hade tillträde. Under en dylik bestämmelse skulle till exempel falla affischering inom kringbyggda folkparker, idrottsplaner och nöjesfält. Att jämväl i dylika fall upprätthålla krav på tillstånd synes ämbetet varken motiverat eller ens praktiskt genomförbart. I sådana fall, där anordningen icke är synlig från allmän trafikled, torde det vara tillfyllest, att länsstyrelsen äger rätt att meddela förbud mot anordningens bibehållande.

Väg och vattenbyggnadsstyrelsen uttalade, att förbudet mot anordning, som vore synlig från allmän trafikled eller eljest från plats, till vilken allmänheten hade tillträde, komme att omfatta även utvändig annonsering å fordon. Vidare föreslog styrelsen, att såsom villkor för tillstånd till reklam eller propaganda vid allmänt val m. m. borde föreskrivas, att affischer och dylikt skulle vara märkta med namnet på den sammanslutning eller liknande, som hade att svara för anordningens bortskaffande. Tidpunkten för bortskaffandet syntes av praktiska skäl böra utsträckas till förslagsvis en vecka.

Vägförstatligandekommitténs förslag har icke lagts till grund för lagstiftning. Då genom proposition (nr 223) vid 1943 års riksdag förslag till nuvarande väglag framlades, upptogos såsom redan nämnts stadgandena i 36 § 1934 års väglag oförändrade i den nya lagens 39 §. I propositionen anmärktes att dessa bestämmelser vore tillräckliga om man med dem avsåge blott skydd för trafiken å allmänna vägar. Ur naturskyddssynpunkt vore det måhända önskvärt att kunna på ett mera effektivt sätt förhindra uppsättandet av reklamannonser. Frågan om revision av gällande bestämmelser till skydd för naturen torde emellertid kräva ytterligare överväganden.

I likalydande motioner (I: 293, II: 415) i anledning av propositionen föreslogs sådan ändring av 39 §, att förbudet icke skulle vara tillämpligt å »föreningars enskilda och offentliga möten samt övriga föreningsmeddelanden, affischering vid offentliga val, auktioner eller dylikt». Motionerna avstyrktes emellertid av andra särskilda utskottet (utlåtande nr 2) under framhållande av att undantagsbestämmelserna i paragrafen syntes giva tillräckligt utrymme för den med motionerna avsedda affischeringen. Pa-

ragrafens innehåll föranledde i övrigt icke något yttrande från utskottets sida samt blev ej heller under den fortsatta riksdagsbehandlingen ändrad (riksdagens skrivelse nr 349).

Genom lokala stadganden av olika slag ha vidare meddelats bestämmelser om reklamordningar i det fria.

Enligt § 20 ordningsstadgan den 24 mars 1868 för rikets städer kunna meddelas särskilda föreskrifter »i avseende å allmänna ordningen». Med stöd av detta stadgande ha föreskrifter om affischering m. m. utfärdats beträffande områden, där stadgan är tillämplig. Ordningsstadgan gäller i första hand inom städer men kan göras tillämplig även inom andra orter. Enligt § 30 äger sålunda länsstyrelsen förordna att vad i stadgan föreskrives om stad skall i tillämpliga delar gälla för köping, hamn, fiskeläge och annat ställe med större sammanträngd befolkning. Länsstyrelsens beslut skall dock underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Enligt § 20 ordningsstadgan kan förslag till »ny eller ytterligare» ordningsföreskrift framställas såväl av stadsfullmäktige som av magistraten (kommunalborgmästare). Föreskrift skall fastställas av länsstyrelsen, som även äger att själv upprätta förslag.

Beträffande meddelade föreskrifter må ur det av *ordningsstadgeutredningen* år 1944 avgivna betänkandet med förslag till allmän ordningsstadga m. m. (SOU 1944: 48) återgivnas följande:

Rörande affischering och reklam överhuvud å eller invid allmän plats finnas bestämmelser i nästan alla gällande lokala ordningsstadgor. Vid regleringen av dessa företeelser har man emellertid gått olika långt på skilda orter. I några fall har man sålunda nöjt sig med att endast föreskriva, att annonser, affischer och andra dylika tillkännagivanden ej må vid gata eller annan allmän plats anslås å byggnad, plank, träd eller andra föremål utan ägarens medgivande (exempelvis Uddevalla, Marstrand, Skara). Å det stora flertalet orter har man emellertid gått längre och principiellt förbjudit anbringande av affischer, annonser m. fl. sådana anslag annorstädes än på av samhället uppsatta eller av vederbörande lokala myndigheter (exempelvis magistraten eller municipalnämnden) godkända anslagstavlor eller annospelare. I samband därmed ha flerstädes meddelats närmare föreskrifter angående beskaffenheten och skötseln av dylika tavlor och andra anordningar för affischering m. m. I åtskilliga fall har man vidare förklarat att nyssnämnda förbud ej utgör hinder för näringsidkare att å byggnad, varest hans lokaler äro inrymda, uppsatta för egen rörelse avsedda tillkännagivanden under förutsättning att dessa anslag ej placeras på sådant sätt, att trafiken därav hindras.

I vissa lokalstadgor har direkt utsagts, att i vederbörlig ordning uppsatta offentliga tillkännagivanden icke må, så länge de äro aktuella, av obehörig person borttagas, överklistras eller nedrivnas (exempelvis Tranås, Hästveda, Kinna, Lycksele).

I några stadgor har intagits en bestämmelse av innehåll att, därest ett upp-

satt anslag finnes vara uppenbart vanprydande eller eljest av beskaffenhet att väcka allmän förargelse, polismyndigheten äger förordna om anslagets avlägsnande (exempelvis Borås, Ronneby).

I ordningsstadgeutredningens betänkande upptogos förslag till bestämmelser avseende dels tätbebyggda områden, dels ock den egentliga landsbygden. Beträffande tätbebyggda områden föreslogs, att affisch, annons eller annat dylikt anslag finge anbringas å allmän plats eller mot sådan plats vettande vägg, port, staket, plank eller dylikt allenast å tavla eller pelare, som blivit för sådant ändamål uppsatt. Polischefen skulle dock äga medgiva, att anslag finge uppsättas jämväl å annan plats. Vad sålunda stadgades skulle icke utgöra hinder för näringsidkare att å eller invid byggnad, vari hans rörelse vore inrymd, anbringa anslag, som avsåge rörelsen och icke vore förargelseväckande eller uppenbart vanprydande. Anslag finge ej obehörigen avlägsnas eller överklistras. Medgivande erfordrades icke, där fråga vore om propaganda i samband med allmänna val. Befunnes annan skyltningsanordning än sådan, som uppsatts med byggnadsnämnds lov, eller affisch, annons eller annat dylikt anslag vålla väsentlig olägenhet för trafiken å allmän plats eller väcka allmän förargelse eller eljest verka störande på ordningen å dylik plats, skulle polischefen äga föreskriva, att anordningen eller anslaget omedelbart skulle borttagas eller nödig ändring däri vidtagas.

Beträffande den egentliga landsbygden skulle enligt ordningsstadgeutredningens förslag gälla att, om skylt, annonstavla eller liknande anordning befundes vara förargelseväckande eller uppenbart vanprydande, polischefen ägde förordna, att anordningen skulle borttagas eller förändras. Vad sålunda stadgades skulle även avse affisch eller annat dylikt anslag, som vore väl synligt från allmän eller eljest såsom farväg nyttjad väg. Uppsatt anslag finge ej obehörigen avlägsnas eller överklistras.

I avgivna yttranden över betänkandet framställdes åtskilliga invändningar mot förslaget. Bland annat ansågos bestämmelserna väl rigorösa med hänsyn till förhållandena i mindre orter och till att de icke medgäve utrymme för lokalt utbildad praxis. Enligt vissa yttranden (överståthållarämbetet, stadsfullmäktige i Östersund och Sveriges köpmannaförbund) borde förevarande frågor regleras genom lokala ordningsföreskrifter.

I vad förslaget avsåg landsbygden anförde *Svenska naturskyddsföreningen* i huvudsak följande.

De hittills gjorda försöken att komma till rätta med friluftsansonseringen ha i det stora hela misslyckats. Enligt föreningens åsikt kan ej heller förslagets bestämmelser i denna del åstadkomma önskad effekt, då det gäller att förskona landskapet från de förfulande och sönderbrytande företeelser, som annonstavlor, på stenhällar målade reklam och dylikt utgöra. Föreningen anser därför, att man nu bör taga steget fullt ut och liksom i Danmark införa ett generellt

förbud mot all friluftsansonsering. Anse sig de med utpräglat ekonomiskt sinne försedda danskarna kunna i det helas intresse avvara denna form av affärsreklam, bör så även kunna ske hos oss. Något legitimt intresse trådes härigenom icke för nära. Den för nödvändiga ekonomiska och sociala intressens tillgodo-seende pågående exploateringen av den svenska naturen medför tyvärr en förstöring av många skönhetsvärden, landskapets linjer brytas och förflockas. Så mycket mer angeläget måste det då vara att söka i möjligaste mån undvika all sådan förfulning, som icke är berättigad av sagda intressen. Och friluftsansonseringen torde med bestämdhet kunna sägas sakna varje spår av berättigande, den kan rent ut sagt betecknas såsom utslag av okynne. Givet är dock att förbud bör kompletteras med sådant undantag för affärsidkares annonsering, som föreslagits.

Ordningsstadgeutredningens förslag har hittills icke föranlett någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Bestämmelser om uppsättande av reklamanordningar kunna även intagas i byggnadsordning. Enligt 1 § byggnadsstadgan skall byggnadsordning finnas för stad. Den skall enligt stadgans 2 § 1 mom. uppgöras med ledning av normalförslag, som upprättas av byggnadsstyrelsen, samt efter byggnadsnämndens hörande antagas av stadsfullmäktige och fastställas av länsstyrelsen. I visst fall skall dock frågan om fastställelse hänskjutas till Konungen. Enligt 76 § 2 mom. byggnadsstadgan må i byggnadsordning för stad bestämmas att byggnadslov erfordras för åtgärd, som påverkar byggnads utseende eller stadsbilden, sålunda bland annat för skyltning. Vad i byggnadsstadgan är föreskrivet för stad skall enligt dess 100 § äga motsvarande tillämpning för köping och vissa andra samhällen, och enligt 101 § skall vad i 100 § är stadgat gälla även i fråga om ort, beträffande vilken Konungen förordnat att byggnadslagens bestämmelser om stad skola tillämpas. Beträffande landet i övrigt finnas bestämmelser om byggnadsordning i 102 § byggnadsstadgan. Enligt dessa bestämmelser äger länsstyrelsen för område, för vilket stadsplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser fastställts, utfärda byggnadsordning, där så finnes erforderligt.

I anslutning till byggnadsstadgans bestämmelser har i § 22 i av byggnadsstyrelsen år 1948 upprättat »Normalförslag till byggnadsordning för stad, köping och municipalsamhälle samt område på landet med fastställd stadsplan» intagits bestämmelse att byggnadsnämndens lov erfordras bland annat för uppsättande av skylt. Enligt § 19 i nämnda normalförslag avses med skylt varje reklamanordning, som uppsättes eller anbringas å eller mellan byggnad, stängsel, stolpar eller dyligt, liksom ock varje anvisning för allmänheten, som icke är att hänföra till mindre namnskylt eller liknande. Skylt skall till form, färg och utförande vara prydlig och lämpad för den plats för vilken den är avsedd. Särskilt skall tillses, att den ej stör

gatu- eller stadsbilden. Innan byggnadsnämnd lämnar tillstånd till uppsättande av ljusskylt i närheten av järnvägslinje, hamn eller allmän farled skall yttrande av vederbörande myndighet inhämtas. Vad i § 19 föreskrives om skylt skall äga tillämpning även å skyltskåp och försäljningsautomat.

I av byggnadsstyrelsen upprättade »Normalförslag till byggnadsordning för byggnadsplaneområde på landet» och »Normalförslag till byggnadsordning för område på landet med byggnadsplan eller utomplansbestämmelser» ha icke upptagits bestämmelser om skyltning.

Av den lämnade redogörelsen framgår att en tämligen allmänt utbredd mening synes råda därom att åtgärder äro påkallade i syfte att reglera användningen av skyltar, affischer och dylikt så att de icke tillåtas onödigtvis förstöra en vacker landskapsbild eller en eljest tilltalande natur.

Till denna mening vill utredningen förbehållslöst ansluta sig. Här liksom inom andra områden av naturskyddet kunna emellertid de estetiska intressena komma i strid med de praktiskt-ekonomiska. I åtskilliga fall, såsom då det gäller fasta reklamanordningar, upptagande visst firmanamn eller varumärke, vilka utan samband med på platsen bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet äro uppställda företrädesvis utmed de större trafiklederna, torde likväl det ekonomiska värdet ha tämligen underordnad betydelse. Det torde ofta nog förhålla sig så, att sedan först en firma börjat göra reklam för viss vara på detta sätt, andra firmor anse sig tvungna att med hänsyn till konkurrensen propagera för sina varor i enahanda ordning. Huruvida detta slag av varureklam sålunda får något större ekonomiskt värde kan ifrågasättas. Dess praktiska betydelse ur allmänhetens synpunkt torde vara ringa eller ingen.

I vissa fall kunna emellertid särskilda reklamanordningar icke blott vara ekonomiskt berättigade utan även fylla en samhällsnyttig uppgift. Detta gäller sådana anordningar, som avse att hos allmänheten sprida kunskap om förhållanden eller tilldragelser, som, särskilt på landsbygden, eljest icke så lätt skulle komma till allmän kännedom. Dyliga reklamanordningar ha ofta formen av lösa affischer eller liknande tryckta eller skrivna tillfälliga meddelanden, vilka fastsättas invid busshållplatser och andra samlingspunkter. Anordningarna kunna emellertid också vara av mera bestående art, såsom skyltar utvisande avståndet till och belägenheten av hotell, bensinstationer och andra inrättningar för resandes betjäning. Problemet blir alltså olika i olika fall. Härav följer att åtgärder som beträffande vissa reklamanordningar kunna vara lämpliga och ur naturskyddssynpunkt erforderliga, icke så väl lämpa sig för eller äro så nödvändiga i fråga om andra slag av sådana anordningar. Till de skiljaktigheter, som sålunda fin-

nas, måste hänsyn tagas vid reglerande ingripanden på området. Utredningen återkommer härtill i det följande.

Enligt vad som nämnts i det föregående saknar lagstiftningen icke helt möjligheter att komma till rätta med ur naturskyddssynpunkt olämpliga reklammetoder. Ett effektivt skydd mot vandalisering av naturen genom reklamanordningar kan sålunda vinnas genom fridlysningsbeslut, förbud enligt 13 § naturminneslagen, bestämmelser i byggnadsordning eller föreskrifter, som meddelas med stöd av ordningsstadgan för rikets städer. Men detta skydd kan endast åstadkommas under vissa särskilda förutsättningar och endast beträffande begränsade områden. Även bestämmelserna i 39 § lagen om allmänna vägar, vilka emellertid tillkommit uteslutande för att tillgodose trafiksäkerhetens krav, erbjuda ett visst skydd för naturen. Några allmängiltiga bestämmelser till skydd mot reklamanordningar finnas däremot icke i svensk rätt. Vad här närmast skall övervägas är frågan hur omfattande sådana bestämmelser böra vara och hur de lämpligen böra utformas.

Såsom redan anförts tala ekonomiskt-praktiska skäl för att bestämmelserna måste bli i viss mån olika, beroende på vilka slag av reklamanordningar, som åsyftas. Enligt utredningens mening har man att skilja mellan två huvudgrupper av anordningar, nämligen å ena sidan anslagstavlor, skyltar och andra anordningar, vilka ha bestående karaktär, samt å andra sidan affischer och liknande anordningar av mera tillfällig natur. Skiljaktigheterna kunna hänföras såväl till anordningarnas beskaffenhet som till användningssättet. En skylt eller anslagstavla är vanligen tillverkad av jämförelsevis beständigt material samt bibehålles också i regel under lång tid. En affisch är regelmässigt tillverkad av papper. Dess brukstid är i hög grad beroende av väder och vind och oftast kan den, såvida den icke uppsatts under särskilt skyddade förhållanden, icke bevara sin reklambärande förmåga längre än högst några månader. Den reklameffekt, som avses med en affisch, är också normalt sett väsentligt kortvarigare än den som åsyftas med till exempel en skylt.

Materialet är av betydelse även för storleken av anordningarna och för deras placering. En skylt kan byggas upp i sådan storlek att den på avsevärt avstånd kan åstadkomma åsyftad effekt. Endast undantagsvis utföres däremot en affisch i sådant format, att den även på längre håll skall kunna fylla en uppgift ur reklamsynpunkt. I någon mån kan visserligen samma verkan ernås genom att affischer i större antal placeras bredvid varandra. I stort sett äro dock affischer avsedda uteslutande för korthållsreklam.

Dessa skiljaktigheter i fråga om användbarhet i tid och rum föranleda givetvis olika skadeverkningar å naturen. Skadan av skyltar och liknande anordningar kan bli bestående för lång tid samt hänför sig främst till land-

skapsbilden. En affisch eller annan dylik mera tillfällig anordning åter inverkar visserligen ofta störande i naturen. Den kan däremot i regel icke utan särskilda uppsättningsanordningar, varigenom den förlänas bestående karaktär, på samma sätt som till exempel en skylt bryta en konturlinje i en landskapsbild. Då en affisch anbringas på allenast kortvarig sikt, blir skadan därav å landskapsbilden tämligen snabbt övergående. Olägenheterna av en ohämmad affischering ligga på ett annat plan. De sammanhänga huvudsakligen därmed att affischer tillåtas sitta kvar långt efter det de upphört att fylla något ändamål. Då de äro utförda av obeständigt material, bli de ganska snart sönderslitna eller på annat sätt fördärvade. Det är den osnygghet, som härigenom orsakas i naturen, som man, då det gäller de tillfälliga anordningarna, framförallt har att söka komma till rätta med.

Det är emellertid möjligt att, därest såsom utredningen föreslår reglerande ingripanden till landskapsbildens skyddande vidtagas beträffande skyltar och andra anordningar av bestående art, ett sådant ingripande kan ha till följd att användningen av icke bestående anordningar ökar. I så fall får frågan om bestämmelser i landskapskyddande syfte beträffande affischer upptagas till förnyat övervägande. Anmärkas må att om å en bergvägg, större sten eller dylikt ständigt anbringas affischer så att skada å landskapsbilden därigenom uppkommer, kan i vissa fall — under förutsättningar som angivas i 7 § lagförslaget — fridlysning ske, innebärande att affischering å den utsatta platsen på sådant sätt icke får äga rum.

Utredningen återkommer under 28 § till frågan om de åtgärder som böra vidtagas med hänsyn till den nedskräpning, som affischer och dylika icke bestående anordningar orsaka i naturen. I förevarande paragraf behandlas endast de ingripanden, som ur synpunkten av landskapsbildens skyddande kunna anses böra vidtagas beträffande anordningar av bestående art. Vid sidan av skyltar och tavlor torde, såsom i fråga om användning och skadeverkan å naturen likställda med dessa, böra särskilt nämnas inskrifter. Under detta begrepp falla till exempel målningar och inskrifningar av olika slag, vilkas anbringande icke förutsätter förefintligheten av skylt eller tavla. I övrigt torde någon uppräknings ej böra ske. En sådan kan nämligen svårligen göras uttömmande. Varje anordning, jämförlig med någon av de uppräknade, bör omfattas av samma bestämmelser som dessa. Att avgöra huruvida en anordning skall anses vara av bestående art samt huruvida den är att jämföra med tavla, skylt eller inskrift torde i praktiken icke möta större vanskligheter. Tydligt är att frågan om en anordning skall anses hänförlig under bestämmelserna eller icke är oberoende av huruvida den reklam, anordningen uppstår, har formen av ord eller av bild.

Här har talats endast om reklamanordningar. Liksom vägförstatligandekommittén anser utredningen att det icke kan anses utan vidare klart, att reglerande bestämmelser på området måste begränsas med hänsyn till det ändamål, anordningen är avsedd att tjäna. Skylt, tavla eller dylikt ute i naturen kan inverka störande, oavsett anordningens syfte. Detsamma gäller emellertid även anordningar av andra slag. Varje naturstörande anordning kan man likväl uppenbarligen ej ingripa mot. För att bestämmelserna ej skola medföra alltför omfattande och onödigt irriterande ingrepp i medborgarnas handlingsfrihet synes det nödvändigt att en avgränsning sker efter ändamålet med anordningen. I 39 § lagen om allmänna vägar har en dylik avgränsning skett i den form, att stadgandet angives avse annons-tavla, reklamskylt eller dylikt. Med en gemensam beteckning torde anordningar av det slag, detta stadgande sålunda huvudsakligen tager sikte på, kunna sägas vara sådana, som anbringas i reklamsyfte. Jämställda med dem äro, ehuru ej särskilt nämnda i väglagen, propagandaanordningar. Anordningar av sistberörda slag kunna ha ur naturskyddssynpunkt lika menliga verkningar som reklamanordningar. Understundom kunna de till och med vara än mera störande såsom då, vilket ofta sker, politiska upp-rop eller emblem målas å bergväggar eller andra naturföremål.

En reklam- eller propagandaanordning, ehuru utförd av jämförelsevis beständigt material och ur denna synpunkt således av bestående art, behöver emellertid icke därför alltid vara avsedd att bibehållas under någon längre tid. De propagandaanordningar, som uppsättas exempelvis vid allmänna val, utgöras ej sällan av till exempel träställningar eller anslags-tavlor med påklustrade affischer. De torde alltså kunna sägas i och för sig ha bestående karaktär, men de äro icke avsedda för annat än tillfälligt bruk. På samma sätt förhåller det sig med vissa reklamanordningar vid en del större offentliga festdagar, såsom till exempel Barnens dag. I fall, sådana som de här antydda, synes något förbudsingripande av hänsyn till landskapsbilden icke böra ifrågakomma. Det skydd för naturen, som med anledning av dylika reklam- och propagandaanordningar erfordras, torde kunna tillgodoses genom de bestämmelser till motverkande av nedskräpning i samband med affischering, som utredningen föreslår under 28 §. Att anordningar, som här nämnts, icke avses innefattade under nu förevarande paragraf synes i lagtexten kunna utmärkas på det sättet att för paragrafens tillämpning kräves icke blott att en anordning är av bestående art utan jämväl att dess anbringande är att beteckna såsom varaktigt. Givet är att en tillfälligtvis anbragt anordning kan, om den får kvar-sitta längre tid, förlora sin karaktär av tillfällig och därmed kommer in under bestämmelserna i förevarande paragraf.

Begränsas lagstiftningens tillämpning till de fall, där syftet är reklam eller propaganda, kommer åtskilligt att falla utanför. De anordningar, som

sålunda undantagas, synas emellertid vara av det slag, att antingen särskilda skäl tala för att de icke bli inbegripna i åsyftade förbudsbestämmelser eller också tillräcklig anledning till deras innefattande under sådana bestämmelser saknas. Bestämmelserna komma sålunda till exempel icke att omfatta anslagstavlor, vilkas syfte är att lämna plats för tillkännagivanden om allmänna kommunala angelägenheter, tiden för öppethållande av offentliga inrättningar, tidtabeller över kommunikationer, meddelanden om förlorade eller upphittade föremål m. m. dylikt, som ej har karaktär av reklam eller propaganda. Även om de meddelanden, som anslås å en dylik tavla, understundom få reklamartad utformning, bör detta ej förändra, att tavlan utan vidare blir att anse såsom icke tillåten; syftet med tavlan är ju dock av icke reklambetonad natur. Är, såsom understundom händer, en kommunal anslagstavla indelad i olika fält, varav något avses för affärsannonser och liknande affischering, måste däremot tavlan anses falla under förbudet. Likaledes kan en tavla, som anbragts utan reklam- eller propagandasyfte och alltså ursprungligen varit tillåten, komma in under förbudsbestämmelserna, om tavlan sedermera upplåtes för affärsreklam och dylikt i sådan utsträckning att tavlans syfte måste anses ha ändrats.

Såsom i fråga om syftet hänförliga till reklam eller propaganda torde få betraktas de anslagstavlor, vilka av föreningar och andra sammanslutningar uppsättas för att bereda plats åt tillkännagivanden om sammanträden, möten och tillställningar av olika slag. Inom utredningen har övervägts att låta dylika tavlor det oaktat falla utanför förbudet. Ett sådant generellt undantag skulle emellertid bli mycket vidsträckt. Då anslagstavlor av denna art äro undantagna jämväl från stadgandet i 39 § allmänna väglagen skulle i fråga om dem varje kontrollmöjlighet komma att saknas. Ur naturskyddssynpunkt är detta ej tillfredsställande; följderna kunde bli mindre lyckliga. Något behov av obegränsad rätt till uppsättande av sådana tavlor torde knappast heller föreligga. För de fall, då placeringen sker i omedelbar anslutning till den lokal, där sammanträdet eller tillställningen skall hållas, bereder den föreslagna lagstiftningen ej några svårigheter. Såsom i det följande kommer att beröras, avser nämligen utredningen att rätten till sådan placering skall lämnas fri. Vidare må erinras, att de regler, som nu diskuteras, endast avse anordningar av bestående art. Affischering och dylika tillfälliga anordningar avses allenast skola bli föremål för vissa reglerande föreskrifter i syfte att hindra nedskräpning av naturen. Inom utredningen har övervägts möjligheten att generellt tillåta reklam- och propagandanordningar för vissa slag av sammanslutningar medan andra däremot skulle vara underkastade regleringstvånget. Man kunde till exempel tänka sig att skilja mellan ideella sammanslutningar och ekonomiska. En sådan kategoriklyvning har utredningen likväl funnit

mindre lämplig. Framhållas må också, att enligt utredningens förslag dispens från förbudsbestämmelserna avses skola, om fog finnes, kunna erhållas utan större omgång. Vidare avses enligt övergångsbestämmelserna till lagen redan befintliga anordningar skola få bibehållas, såvida ej annorlunda särskilt beslutas. Några praktiska olägenheter av att även förenings-sammanträden och dylikt omfattas av lagstiftningen synas därför ej vara att befara.

Av skäl, liknande de nu anförda, torde det i 39 § allmänna väglagen stadgade generella undantaget för auktioner och dylikt ej heller böra upptagas i förevarande lagstiftning. Meddelanden angående sådana tilldragelser torde mera sällan ha formen av bestående anordningar. Däremot anbringas dylika meddelanden ofta å en anslagstavla eller annan bestående anordning, vars uppsättande enligt förslaget kräver tillstånd.

Av kravet på reklam- eller propagandasyfte följer, vilket också är i och för sig naturligt, att vägmärken, säkerhetsanordningar för trafiken, upplysningar om historiska och kulturhistoriska minnesmärken och liknande anordningar falla utanför den föreslagna lagstiftningen. Vidare bli undantagna till exempel de inristningar i trädstammar eller å klipphällar av initialer eller namn som ofta företagas enbart av okynne och som alltså ej ha reklam- eller propagandabetonat syfte. I den mån sådana inristningar och dylikt ha karaktär av skadegörelse eller åverkan, falla de under stadgandena i 24 kap. strafflagen. I den mån detta icke är förhållandet torde ur naturskyddssynpunkt icke påkallas särskilda ingripanden. Är ett område mer än vanligt känsligt ur sådan synpunkt och alltså i behov av kraftigare skydd, finnes möjligheten att söka sig fram fridlysningsvägen.

Utom lagstiftningens tillämpning falla automatiska försäljningsapparater till exempel för sötsaker, tobaksvaror och dylikt. Är apparaten försedd med särskild reklamordning eller eljest utmärkt på sådant sätt, att dess syfte måste anses vara att göra reklam för viss vara eller visst affärsföretag, skulle den visserligen i princip bli hänförlig under bestämmelserna i fråga. Enär, enligt vad i det följande närmare utvecklas, undantag avses skolas beträffande anordning, som tjänar till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet, kommer emellertid reklam i samband med dylika apparater icke att inverka på frågan om apparaternas tillåtlighet.

Allmänt torde i övrigt kunna sägas att, om än vissa svårigheter ibland kunna yppa sig då det gäller att avgöra huruvida en anordning skall anses anbragt i reklam- eller propagandasyfte, dessa svårigheter likväl ej torde bli större än att de tämligen lätt skola kunna bemästras.

På samma sätt som skett i närmast föregående paragrafer bör lagstiftningens tillämpningsområde begränsas till att avse mark, som icke ingår i stads- eller byggnadsplan. Lagstiftningens huvudsyfte, såvitt här gäller,

är såsom förut anförts att skydda landskapsbilden. Inom ett område, för vilket stadsplan eller byggnadsplan utlagts, och vilket således måste antagas bli föremål för tätbebyggelse inom ej alltför avlägsen tid, kan man knappast tala om landskapsbild i egentlig mening. Även sådana områden kunna visserligen behöva skyddas mot olämpliga reklam- och propagandaaanordningar. Bestämmelserna härom ha dock icke närmast sin plats i en naturskyddslag. I den mån reglerande föreskrifter erfordras för stads- eller byggnadsplanelagd mark, få de intagas i vederbörande byggnadsordning. Såsom tidigare erinrats skall byggnadsordning alltid finnas i städer och stadslignande samhällen. Och på landsbygden ankommer det på länsstyrelsen att för område, där stads- eller byggnadsplan finnes, utfärda byggnadsordning för den händelse behov därav föreligger.

Utredningen delar vägförstatligandekommitténs mening att bestämmelserna böra givas formen av ett legalt generellt förbud mot anordningar av det slag, varom fråga är, men att det egentliga avgörandet bör överlåtas åt de tillämpande myndigheterna genom att förbudet göres dispensabelt. Prövningen, huruvida undantag från förbudet skall medgivas, synes böra anförtros byggnadsnämnderna. Enligt 7 § byggnadslagen, jämförd med 160 § samma lag skola från och med den 1 januari 1950 byggnadsnämnder finnas över hela riket även å landsbygden. Det är ur utredningens synpunkt angeläget, att intresset för landskapsvårdande åtgärder får lokal förankring. I sin mån synes byggnadsnämndernas medverkan i ärenden av förevarande slag kunna bidra till att öka förståelsen för naturskyddssträvandena. Utredningen förutsätter att byggnadsnämnderna genom anvisningar och annan upplysningsverksamhet bli av naturvårdsmyndigheten närmare insatta i de synpunkter, som böra anläggas på ärendena i fråga. Praktiska skäl tala också för att tillståndsgivningen på detta sätt decentraliseras. Ortsintresset kan härigenom göra sig mera direkt gällande. Anser en kommun det önskvärt till exempel att en anslagstavla eller annonsplaceras å någon central plats inom kommunens område, synes det riktigast att kommunen själv genom sina myndigheter får i första hand besluta i ärendet, såvida frågan ej också är att bedöma ur trafiksäkerhets-synpunkt och alltså faller under 39 § allmänna väglagen. Dispensprövningen blir, om byggnadsnämnderna få hand om densamma, mindre omständlig för vederbörande företagare än om den ålägges till exempel länsstyrelserna. Mot länsstyrelserna såsom dispensprövande myndighet kan för övrigt åberopas den ökning av deras arbetsbörda, som därav skulle följa. Genom att beslutanderätten anförtros byggnadsnämnderna vinnes också överensstämmelse med vad som redan gäller för städernas del; enligt städernas byggnadsordningar ankommer prövningen av uppsättande av skyltar, tavlor och dylikt regelmässigt å vederbörande byggnadsnämnd.

Mot en decentraliserad dispensprövning sådan som här föreslagits kan

invändas, att lagtillämpningen kommer att bli olikartad å olika platser. Någon enhetlig praxis torde emellertid under alla förhållanden bli svår att vinna beträffande ärenden av ifrågavarande slag. Avgörande för huruvida en anordning skall tillåtas eller icke är dess inverkan på landskapsbilden. Såsom alltid då det gäller estetiska värden blir en dylik prövning beroende på subjektiva omdömen. Dispensrätten måste enligt utredningens mening tillämpas restriktivt. För tillståndsgivning måste alltså fordras antingen att anordningen med hänsyn till sin placering icke verkar förfulande på landskapet eller också att bärande skäl kunna anföras för att anordningen trots dess naturstörande inflytande får anbringas. Även om den enskilda nyttan av en reklamanordning icke alltid härvid kan förbises, synes, då det gäller att avgöra huruvida sådana skäl föreligga, värdet av den ifrågasatta anordningen böra i främsta rummet bedömas ur allmän synpunkt. Bryter en byggnadsnämnd mot dessa regler, får rättelse sökas genom besvär, i första hand hos länsstyrelsen. Med hänsyn till det allmännas intresse att dispensmöjligheten icke utnyttjas i strid mot lagstiftningens intentioner, torde besvärsrätt böra tillkomma även naturvårdsmyndigheten. Stadgande härom har upptagits under 33 §.

Byggnadsnämndens tillstånd innebär givetvis icke, att sökanden befrias från skyldighet att inhämta markägarens samtycke. Lagförbudet har sålunda i princip icke något samband med en markägares rätt att hindra att reklamanordningar uppsättas. Skulle emellertid nämnden finna, att en sökande icke kommer att erhålla markägarens samtycke, torde nämnden vara berättigad att av detta skäl vägra tillstånd. Däremot synes nämnden icke böra åläggas skyldighet att undersöka, huruvida sökanden utverkat sådant samtycke.

Fasta reklam- eller propagandaaanordningar placeras i allmänhet utmed de stora trafiklederna. Emellertid är det ej tillräckligt att områdena kring dessa skyddas. Alla utomhusområden, vilka äro upplåtna för allmänheten eller där allmänheten eljest äger vistas, såsom strövområden, badplatser, utsiktsplatser, äro i behov av skydd mot naturstörande ingrepp i landskapsbilden av ifrågavarande slag. Tillståndstvånget måste därför avse alla områden, till vilka allmänheten har tillträde. Tydligt är att det måste äga tillämpning oavsett huruvida anordningen i fråga är placerad inom eller utanför dylikt område; avgörande blir om den är synlig av dem som uppehålla sig inom området. Gives bestämmelserna denna omfattning, komma de att bli tillämpliga jämväl å caféträdgårdar, utställningsområden, nöjesfält, folkparker och andra liknande, merendels inhägnade eller kringbyggda platser, allt under förutsättning att de ej äro belägna inom stadsplan eller byggnadsplan. Ur naturskyddssynpunkt torde det som regel vara av underordnat intresse att även sådana platser medtagas. De skulle således utan olägenhet i sak kunna undantagas från förbudet. Det möter

emellertid svårigheter att så avgränsa ett dylikt generellt undantag, att det icke blir vare sig för snävt — och därigenom kommer att framstå såsom orättvist gynnande vissa företag — eller för omfattande. Vidare torde, och detta är enligt utredningens mening avgörande, några berättigade intressen knappast trädas för nära genom att bestämmelserna få den vidsträckta tillämpning, som här anförts. Den reklam eller propaganda, som kan anses erforderlig inom inhägnade områden av omförmält slag, är nämligen sådan som behövs för eller eljest sammanhänger med det ändamål, för vilket området nyttjas. Då utredningen i andra stycket av förevarande paragraf föreslår generellt undantag beträffande detta slags reklam- eller propagandanordningar, nämligen beträffande anordningar som tjäna till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet, synas de intressen, om vilka nu är fråga, bli behörigen tillgodosedda. I den mån ytterligare undantag erfordras få sådana medgivnas från fall till fall. Då enligt utredningens förslag byggnadsnämnden skall handha dispensprövningen, torde denna vid behov kunna ske mycket snabbt. Möjlighet föreligger också att icke begränsa dispensen till exempelvis en viss bestämd reklamordning utan att giva den formen av ett generellt medgivande, till exempel för visst företag att inom inhägnat område anbringa reklamordningar under vissa av byggnadsnämnden angivna förutsättningar.

Utredningen vill i detta sammanhang framhålla, att byggnadsnämndens tillstånd uppenbarligen även eljest kan givas generell karaktär. Så till exempel är det byggnadsnämnden obetaget att generellt anvisa för reklamändamål vissa avgränsade områden inom kommunen, vilka prövas särskilt lämpade för detta syfte. Inom sådant område står det då fritt för envar — i förekommande fall naturligtvis efter vederbörande markägares medgivande — att anbringa reklamordningar utan att tillstånd härtill måste inhämtas från byggnadsnämnden för varje gång.

Det synes utan vidare klart, att bestämmelserna ej gälla reklam- eller propagandanordningar å fordon eller å varuemballage eller dylikt, som transporteras å trafikled eller är upplagt å plats, till vilken allmänheten har tillträde.

Med hänsyn till de ändringar, landskapsbilden kan undergå och till nytillkommande omständigheter, som kunna påverka bedömandet av huruvida en anordning bör vara tillåten eller icke, bör tillstånd givas för allenast viss begränsad tid, förslagsvis högst fem år varje gång. Genom att frågan sålunda med vissa tids mellanrum måste tagas upp till förnyat övervägande möjliggöres också att rätta till missgrepp, som kan ha skett vid föregående tillståndsprövning. Tillika torde en sådan ordning medföra att man icke — vilket måhända eljest skulle förtjänat övervägas — behöver införa stadgande om rätt att återkalla meddelat tillstånd. En dylik

rätt skulle skapa osäkerhetskänsla. En annan sak är att en med vederbörligt tillstånd anbragt reklamanordning naturligtvis likväl ej under alla omständigheter får bibehållas under förutsatt tid. Detta följer emellertid utan särskilt stadgande. Det gäller till en början för den händelse att tillståndet missbrukas; anordningen är då icke längre att anse såsom tillåten. Såsom exempel kan vidare nämnas det fall, att en trafikled drages fram över den plats, där anordningen är anbragt, eller så nära denna plats, att länsstyrelsen icke jämlikt 39 § allmänna väglagen anser sig kunna medgiva att anordningen får vara kvar. Ersättningsfrågor som i detta eller andra fall kunna uppkomma få lösas enligt allmänna rättsregler.

Såsom tidigare nämnts är enligt 39 § allmänna väglagen från där stadgat tillståndstvång undantag generellt medgivet i fråga om anordning, uppsatt å byggnad till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Enligt vägförstatligandekommitténs förslag skulle detta undantag utvidgas att omfatta jämväl de fall att anordningen anbragts å tomtstängsel. Liknande undantagsbestämmelse bör gälla vid en lagstiftning av det innehåll utredningen föreslagit. Även om bestämmelsen får den av vägförstatligandekommittén föreslagna vidare omfattningen blir den emellertid enligt utredningens mening alltför snäv. Den skulle till exempel icke komma att inbegripa en anordning som anbringas fristående mellan en byggnad och dennas inhägnad. Uteslutna från undantagsregelns tillämpning skulle vidare bli alla de fall, där inhägnad saknas och där ej heller byggnad finnes, lämpad för anbringande av anordningar av förevarande slag. Tomtstängsel äro för övrigt mången gång så belägna, att deras ur reklamsynpunkt lämpligaste delar icke kunna användas för skylt-anordningar på grund av förbudet i 39 § allmänna väglagen. Överhuvud synes det icke lyckligt att begränsa den tillåtna rörelserекlamen genom föreskrift att anordningarna skola vara anbragta på visst sätt. En möjlighet vore att i stället binda reklamrätten vid fastigheten sålunda att reklam-anordningar medgaves fritt få anbringas inom en fastighet för all därstädes bedriven verksamhet. Ett undantagsstadgande av denna innebörd skulle dock föra väl långt. En fastighet, även om därmed i detta sammanhang förstås registerfastighet, kan vara till arealen mycket vidsträckt. Att medgiva anbringande av reklamanordningar var som helst inom en sådan fastighets område, oavsett att den rörelse, reklamen avser, kanske bedrivs inom allenast en helt liten och avlägset från reklamanordningen belägen del av fastigheten, kunde ur naturskyddssynpunkt leda till mycket otillfredsställande resultat.

Utredningen har stannat för att föreslå, att anordningar till upplysning om affärsrörelse eller annan verksamhet skola vara undantagna från tillståndstvång oberoende av om de anbringas å byggnad, tomtstängsel eller annorledes, under förutsättning att de placeras inom det område, som

användes för verksamheten eller inom vilket verksamheten eljest bedrivs. I lagtexten har detta uttryckts så att anordningen skall tjäna till upplysning om på stället bedriven verksamhet. Rörelse-reklam blir alltså tillåten överallt inom det egentliga rörelseområdet. Reklam för till exempel en verkstadsrörelse får fritt förekomma inom verkstadsområdet men däremot ej å en angränsande, av verkstadsinnehavaren disponerad bostadstomt. Reklam för exempelvis en handelsträdgård får, om den fastighet, där rörelsen drives, användes även för andra ändamål, anbringas var som helst inom de delar av fastigheten, som ha samband med trädgårdsdriften, men ej å områden, som icke äga sådant samband. Gränsen kan naturligtvis på detta sätt understundom bli flytande. Tillämpningssvårigheterna torde dock ej bli så stora eller så ofta förekommande, att hinder av sådan anledning möter mot förslagets genomförande.

Förutom byggnadsnämnden bör naturvårdsmyndigheten äga dispensrätt, nämligen i den formen att, om en anordning godkänts av sistnämnda myndighet, den bör få uppsättas utan ytterligare prövning. Dylikt godkännande kan förslagsvis ske generellt på så sätt att naturvårdsmyndigheten beträffande viss reklam fastställer vissa skylttyper med angivande av material, färger, storlek, textens utseende och omfattning m. m. Ett sådant förfarande bör vara ägnat att underlätta exempelvis den reklam, som ur skilda synpunkter kan finnas påkallad för turismens betjänande, såsom meddelanden om hotell, vandrarhem, bilstationer, bensinförsäljning.

Vidare bör uppenbarligen undantag göras beträffande anordningar, för vilkas uppsättande jämlikt 39 § allmänna väglagen fordras tillstånd av länsstyrelsen. Någon dubbelprövning av anordningens tillåtlighet bör ej förekomma. Utredningen förutsätter att länsstyrelsens tillståndsprövning även innefattar ett övervägande av huruvida anordningen skall kunna medgivas med hänsyn till dess inverkan på landskapsbilden, ej blott ett bedömande av dess lämplighet ur trafiksäkerhetssynpunkt.

Den generella undantagsbestämmelse, som föreslagits beträffande anordningar till upplysning om affärsrörelse eller annan verksamhet, bedriven å den plats där anordningen anbragts, kan otvivelaktigt medföra störande ingrepp i landskapsbilden av just det slag, som lagstiftningen avser att förebygga. På grund härav synes möjlighet böra finnas att i särskilt grava fall förbjuda även sådana anordningar. Utredningen föreslår dock att förbudsmöjligheten begränsas till att gälla anordningar, som äro uppenbart vanprydande i landskapet. För att säkerställa, att förbudet icke användes annat än undantagsvis samt att tillämpningen av detsamma blir så enhetlig som möjligt, föreslår utredningen vidare, att förbudsrettens handhavande anförtros åt länsstyrelserna. Ett skäl härför är också den sakkunskap, som genom länsarkitekterna utan omgång står länsstyrelserna till buds.

Även om den befogenhet, länsstyrelserna sålunda få, nyttjas med urskillning och endast i uppenbara fall, kan emellertid ej bortses från att anordningens ägare eller innehavare kan genom förbudet komma att tillskyndas skada. Den skada, som ligger däri att den ekonomiska vinst, en reklamanordning avsetts medföra, icke blir vad som förutsatts, kan härvid lämnas å sido. Avsikten är ej att genom förbud av det slag, varom här är fråga, ett företag skall betagas möjligheten att genom anbringande av skylt eller annan bestående reklamanordning lämna allmänheten upplysning om den verksamhet som där bedrivs. Ingripande skall, såsom nämnts, kunna ske endast beträffande reklam som uppenbart vanpryder landskapsbilden; hinder möter alltså ej att i en förbjuden reklamanordnings ställe sätta en annan, som icke är på detta sätt stötande. Huruvida ett dylikt ingripande orsakar skada ur reklamsynpunkt torde icke kunna avgöras. Ersättning för sådan skada kan icke lämnas. För den förlust, som föranledes därigenom att den äldre anordningen blir onyttig, synes däremot som regel ersättning böra utgå med skäligt belopp. Beloppet bör motsvara nettoförlusten, d. v. s. högst kostnaden för anordningens anskaffande, anbringande och borttagande. Är anordningen gammal och försliten, måste givetvis vid förlustens beräkning hänsyn tagas härtill. Likaledes måste i förekommande fall avdrag ske för exempelvis det försäljningsvärde anordningen i sig kan ha eller för det värde, som ligger däri, att anordningen kan efter vissa ändringar fortfarande nyttjas för sitt ändamål. Omständigheterna kunna emellertid också vara sådana, att någon ersättningsrätt överhuvudtaget icke skäligen bör föreligga. Så är förhållandet till exempel om, oaktat viss anordning förbjudits, en ny anordning av i huvudsak samma typ och utseende anbringas eller om en ny anordning direkt strider mot anvisningar, som i samband med tidigare förbud må ha meddelats; förbjuder då länsstyrelsen även den nya anordningen, bör ersättning ej utgå för förlust som på grund därav uppkommer.

Ersättning bör gäldas av allmänna medel. Man synes icke behöva räkna med att beloppen skola sammanlagt bli av större storlek.

Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning.

Allmänt.

I den danska naturfredningslagen är stadgat förbud mot osnyggande i naturen genom åtgärder sådana som bortkastande av papper, avfall, flaskor, konservburkar och liknande. Överträdelse av förbudet straffas med böter.

Svensk rätt har icke någon motsvarande bestämmelse. Vissa former av nedskräpande torde emellertid kunna bestraffas såsom förargelseväckande

beteende, och i en del fall lärer nedskräpning kunna rubriceras såsom skadegörelse eller åverkan. Förbud mot nedskräpning förekommer vidare allmänt i lokala, med stöd av § 20 ordningsstadgan för rikets städer meddelade ordningsföreskrifter. I ett flertal av dessa ha sålunda upptagits förbud mot att bortkasta eller kvarlämna papper, matrester, glas eller andra skräpande eller för trafiken menliga föremål. I anslutning till sådan bestämmelse, som endast avser allmän plats, har i regel också meddelats förbud att genom skrivning, ritning, målning eller liknande förfarande osnygga på vägg, port, staket, soffa, stolpe eller dylikt.

Förbud mot nedskräpning har meddelats även i samband med fridlysning. Fridlysningen av Lindön, en holme i sjön Runn, Kopparbergs län, innefattar sålunda förbud mot bland annat öns vanprydande genom kvarlämnande av papper och dylikt.

Frågan om mera allmänt förbud mot nedskräpning har varit föremål för behandling i ett par lagförslag, som dock icke föranlett vidare åtgärd. I fritidsutredningens omförmälda (s. 100) *betänkande med förslag angående reglering av strandbebyggelsen m. m.* upptogs ett stadgande med förbud mot vissa kvalificerade former av nedskräpning. Enligt stadgandet, som emellertid endast avsåg strandområden, skulle med papper, matrester, flaskor, konservedosor och dylikt så förfaras, att vantrevnad eller risk för skada å annans person eller egendom icke uppkomme. Överträdelse av förbudet skulle medföra böter.

Frågan upptogs sedan ånyo i fritidsutredningens *betänkande med förslag om inrättande av fritidsreservat*. I detta har intagits en sammanställning av uppgifter angående skadegörelse i skog och mark samt andra olägenheter, som orsakas av friluftsfolket. Av dessa uppgifter, vilka sålunda endast delvis behandla nedskräpning och därmed sammanhängande spörsmål, må här återgivas följande.

Uppsala län: Skadegörelserna vore med ett fåtal undantag ej av någon större omfattning. De mest besvärande märkena efter friluftsfolkets besök vore nedskräpningen i naturen. Förbud häremot skulle vara till synnerligen stor nytta.

Södermanlands län: Papper och cigarettaskar utslängdes i ganska stor utsträckning. Efter terränglöpningar finge ofta papperslappar sitta kvar på buskarna. Buteljer krossades mot bergväggarna och skärvorna bleve kvarliggande till fara för människor och djur. Propaganda häremot hade dock verkat i gynnsam riktning. Att vidtaga laga åtgärder mot skadegörarna lönade sig icke, enär det vore mycket svårt att åstadkomma bevisning. Upplysning vore det enda som hjälpte.

Östergötlands län: Skadorna vore störst i närheten av tätbebyggda samhällen.

Jönköpings län: Nedskräpning vore allmän å campingplatser och måltidsplatser utmed färdvägarna. Lämpliga åtgärder till förebyggande av skadegörelse vore propaganda, undervisning i skolorna samt populära anslag å vissa platser i närheten av samhällena, vid badstränder och utsiktspunkter. Om tillräckliga

och vackra badplatser m. m. officiellt upplätes till allmänheten, kunde friluftsområdena lättare övervakas och skadegörelse motarbetas.

Kalmar läns södra landstingsområde: Nedskräpning, som borde vara bötesbelagd, förekomme ofta vid lägerplatser. Anslagstavlor med uppmaning att icke skräpa ner borde uppsättas på livligt besökta platser.

Kalmar läns norra landstingsområde: Av friluftsfolket orsakade skador vore mycket obetydliga och märkbara endast vid allmänt använda badplatser och promenadvägar omkring större samhällen, särskilt Västervik. Särskilda åtgärder — utöver propaganda för hyfs i naturen — syntes ej vara påkallade.

Blekinge län: Skadorna vore ingenstädes mera omfattande. Nedskräpning hade iakttagits särskilt intill badstränder, där livlig camping förekommit. Ändring till det bättre borde kunna åstadkommas genom upplysning. I några fall hade markägare avstängt områden intill badstränder eller fordrat anhållan om tillstånd före besök vid badplats. Klagomålen hade varit få och hade aldrig riktat sig mot orientering eller annan organiserad idrott.

Göteborgs och Bohus län: Nedskräpning av naturen förekomme allmänt. Buteljer sönderloges vid badplatser. Kvarsittande tyg- och pappersremsor från terränglöpningar vore synnerligen störande. Upplysning om naturvett och undervisning i folkskolorna förordades. Särskilda campingplatser borde avsättas, där folk finge slå sig ned kostnadsfritt eller mot en mindre avgift, och camping på andra platser borde ej få ske utan ägarens medgivande.

Skaraborgs län: Några nämnvärda exempel på skador och klagomål över sådana kunde icke framläggas. Inga större städer funnes inom länet, varför friluftslivet där ej blivit något problem.

Värmlands län: Det vore iögonenfallande, vilka dåliga umgängesvanor även eljest hyfsat folk ådagalade såsom gäster i naturen. Innan ett intensivt upplysningsarbete åstadkommit att folk städade efter sig på rastplatser och vilostäl- len, kunde stadsborna aldrig bli välkomna ut i naturen eller ses med blida ögon av markägare och verkliga naturvänner.

Örebro län: Skadegörelse genom friluftsfolket kunde iakttagas snart sagt allestädes i skogar, hagar och ängar, framförallt i samhällenas omgivningar intill samfärdsleder, vid allmänt kända utsiktspunkter och dylikt. Nedskräpning med papper, matrester, trasigt glas m. m., kvistbrytning samt kvarlämnande av tyg- och pappersremsor längs skidspår och efter terränglöpningar vore de vanligaste arterna av skadegörelse. Upplysning, straffbestämmelser och föreläggande för större samhällen att ordna för invånarnas rekreativmöjligheter av olika slag förordades.

Västmanlands län: Skador förekomme, vanligast i närheten av städer och tätbygdsorter. Det starkt ökade intresset för friluftsliv kunde icke sägas ha i motsvarande grad ökat skadegörelserna. Skolornas och friluftorganisationernas propaganda för juste uppträdande i naturen hade onekligen haft verkan. Kvarlämnande av pappersremsor längs skidspår syntes bli allt vanligare. Mot sop- upplag vid villor och stugor utmed bussvägar borde hälsovårdsnämnderna ingripa. Utökad propaganda i press, radio och skolor vore lämpliga åtgärder. En inskränkning genom lagstiftning i rätten för friluftsfolket att röra sig fritt i skog och mark borde i görligaste mån undvikas.

Kopparbergs län: Skadegörelse förekomme egentligen endast i närheten av större samhällen. Nedskräpning vore ej så vanlig som man skulle kunna förmoda. Klagomål från jordägare hade endast mera sällan förspotts. Lämpligaste åtgärden vore ökad upplysning om hur man bör och icke bör uppträda i naturen.

Gävleborgs län: Nedskräpning vore stundom betydande vid sjöstränder och campingplatser. Markeringsremсор vid tävlingsspår kvarlämnades. Klagomål från markägarna över skadegörelse hade försports endast i enstaka fall. De hade då gällt risbrytning, markeringsremсор och i undantagsfall nedskräpning. Propaganda och undervisning i skolorna samt ett och annat i pressen kungjort statuerat exempel förordades.

Västernorrlands län: Nedskräpning vid rast-, bad- och campingplatser vore vanlig. Förbättring i rådande förhållanden torde endast kunna vinnas genom propaganda för hänsynsfullhet mot andras intressen. På större samlingsplatser torde ordningsmän icke kunna undvaras.

Jämtlands län: Skador och klagomål över dylika kunde man knappast tala om. Nedskräpning förekomme, dock torde ortsbefolkningen vara bättre än turisterna söderifrån, vilka kvarlämnade apelsinskal och smörgåspapper längs turist-skidstråken.

Västerbottens län: Skador å naturen av den rekreationssökande allmänheten vore så obetydliga, att de icke förtjänade nämnas. Klagomål hade veterligen icke förekommit.

Norbottens län: Nämnvärda skador från friluftsfolkets sida kunde ej sägas ha förekommit. Endast enstaka klagomål hade avhörts. Rättelse erhöles bäst medelst upplysning, enär just det ökade friluftslivet medfört bättre förståelse för att fara varsamt fram i naturen.

Erinrande om sitt förslag till skydd mot nedskräpning inom strandområden framhöll fritidsutredningen, att en liknande bestämmelse gällande för alla marker säkerligen skulle, trots de oundvikliga svårigheterna att beivra begångna förseelser, få en avsevärd psykologisk verkan och utgöra ett effektivt stöd för upplysningsverksamheten. Enligt fritidsutredningens uppfattning borde därför åtgärder vidtagas för att få till stånd en dylik lagstiftning.

I en vid 1940 års *lagtima riksdag* i andra kammaren väckt motion (nr 154) hemställde herr Otto Wallén, att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och straffbeläggning av åtgärder, som innefattade nedskräpande eller vandalisering och förstöring av mark eller vatten inom bebyggda områden eller i dessas närhet, i den mån straffpåföljd ej redan vore stipulerad. Till motivering av yrkandet anfördes i motionen i huvudsak följande:

Under de senare åren har en klar tendens fått uttryck, nämligen att göra så många som möjligt av vårt lands invånare delaktiga av det friska lantlivet och dess rekreativmöjligheter. Sett från synpunkten av den alltmer tilltagande urbaniseringen och att allt flera av vårt lands ungdomar instängas i städernas fabriker eller mörka butikslokaler, är också detta enbart en källa till glädje. Men medaljen har en fränsida. De skaror, som i allt större antal söka sig ut i naturen för att där tillbringa veckohelgen eller semestern, glömma mer än ofta, att de äro gäster hos enskilda människor, då de slå upp sina tält eller laga sin mat. Det är lätt att konstatera, att sönderslagna buteljer, bortkastat papper, matrester m. m. utgöra tecken på stadsbornas tacksamhet för en på angenämt sätt tillbragd vilotid på landsbornas områden. Men landsborna ha berättigade krav

på att deras hem och de områden, där de vistas för sin näring, respekteras. Mycket göres visserligen för att höja ansvarskänslan hos den »maroderande» utflyktspubliken, men utan hot om strängare efterräkningar lärer intet väsentligt bättre tillstånd kunna emotes. Det synes ej vara för mycket begärt att den får böta, som beträdes med att i tanklöshet bortkasta eller rent av skjuta till måls på tombuteljer på annans mark, där dessa sedermera kunna skada barn och kreatur. Man bör därför straffbelägga allt slags nedskräpande eller förstörande av annans område — vare sig det är fråga om fast mark eller vatten — i närheten av bebyggelse eller där eljest uppkommer väsentligt men för ägaren, brukaren eller andra, som där vistas. För att nå största möjliga effektivitet bör allmän åklagare kunna beivra dylik förseelse.

Motionen hänvisades av andra kammaren till dess femte tillfälliga utskott, som införskaffade yttranden över motionen från länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län ävensom beredde fritidsutredningen, Svenska turistföreningen, Svenska naturskyddsföreningen och Riksförbundet landsbygdens folk tillfälle att inkomma med yttranden. Samtliga hörda myndigheter m. fl. vitsordade förefintligheten av de i motionen påtalade missförhållandena. I yttrandena framhölls, att frågan aktualiserades genom semesterlagens ökade inflytande på friluftslivet. Endast länsstyrelsen i Malmöhus län fann klagomål över nedskräpande i naturen tämligen sällsynta.

Utskottet anförde för egen del i utlåtande (nr 2) i huvudsak följande:

Att de i motionen påtalade missförhållandena i många fall vålla jordägare och jämväl andra, som beröras av dem, olägenhet, äger utan tvivel sin riktighet. Väl bereda de ofta lantbefolkningen endast vantrevnad vid förfulande och nedskräpande i naturen, men för utskottet är det känt, att verklig skada av i vissa fall ej oväsentligt omfång förorsakats markägare genom att djur sårats av bortkastat glas o. s. v. för att ej tala om att även människor blivit utsatta för olycksfall. Detta har ock av samtliga myndigheter och föreningar, som yttrat sig över motionen, vitsordats. Att de berörda missförhållandena föranlett viss spänning mellan friluftsfolket och deras ofta ofrivilliga värdar är lika naturligt som beklagligt, ej minst ur synpunkten av friluftslivets stora betydelse för stadsbefolkningen. Att något bör åtgöras för att undanröja de påtalade olägenheterna och därmed minska den antydda spänningen synes därför angeläget. Vid valet av medel inställer sig dock viss tvekan. Utskottet hyser därvidlag, i likhet med vissa av dem, som i frågan uttalat sig, den uppfattningen, att den mest tilltalande vägen till ett bättre sakernas tillstånd går över upplysning och propaganda, som bör meddelas redan i skolan. En ökad hänsyn, med andra ord ett utvecklat sinne för ansvar, torde utgöra den i allmänhet bästa borgen för ett hänsynsfullare uppträdande på främmande marker, helst man säkerligen vågar utgå från att flertalet förseelser ha sin grund i obetänksamhet och obekantskap med landsbygdens säregna förhållanden. Vissa människor torde emellertid kunna befaras förbliva okänsliga för sådan uppfostran och påverkan i godo. Såsom ett yttersta medel till korrektion måste man därför — likaledes i anslutning till vad i utlåtandena anförts — räkna med ingripande lagstiftningsvägen. Utskottet, som ingalunda överskattar möjligheterna att nå och beivra alla fall av grövre förseelser av hithörande slag, hyser dock den upp-

fattningen att redan vetenskapen hos allmänheten om existensen av ett lagbud i förening med straff för ohyvsat uppträdande i skog och mark bör kunna utgöra ett verksamt medel till stävjande av många oarter. Att åtalsrätt bör tillkomma allmän åklagare synes ock vara lämpligt.

På hemställan av utskottet beslöt andra kammaren för sin del, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t göra framställning om att de synpunkter, som framförts i motionen, genom fritidsutredningen eller på annat sätt, som Kungl. Maj:t fann lämpligt, måtte göras till föremål för beaktande.

Första kammaren biträdde andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Riksdagens skrivelse i ämnet (nr 358) överlämnades av Kungl. Maj:t till ordningsstadgeutredningen för att tagas under övervägande vid det utredningen meddelade uppdraget att företaga en översyn av bestämmelserna i ordningsstadgan för rikets städer och därmed sammanhängande författningar. I ordningsstadgeutredningens förenämnda (s. 140) år 1944 avgivna *betänkande med förslag till allmän ordningsstadga m. m.* har, i en första avdelning med allmänna bestämmelser, upptagits ett stadgande, enligt vilket det skulle åligga envar att så långt möjligt undvika att företaga handlingar och vidtaga åtgärder, som kunde verka störande på den allmänna ordningen eller medföra obehag för omgivningen. Åsidosättande av stadgandet har dock icke föreslagits skola beläggas med straffpåföljd i annat fall än att förseelse föreläge jämväl mot annan bestämmelse i stadgan. I därpå följande två avdelningar i förslaget ha sammanförts bestämmelser, som avse, den första avdelningen tätbebyggda samhällen och den andra avdelningen den egentliga landsbygden. Bland de bestämmelser, som gälla ordningen å allmän plats i tätbebyggda samhällen, har upptagits förbud mot att å sådan plats bortkasta eller kvarlämna papper, fruktskal, glas eller andra skräpande eller för trafiken menliga föremål eller på annat sätt åstadkomma osnygghet. Vidare har föreslagits förbud att genom skrivning, ritning, målning, inskränning eller på annat sätt åstadkomma osnygghet på vägg, port, staket, plank eller dylikt, som vetter mot allmän plats, eller på föremål, som är uppsatt på sådan plats till prydnad eller gagn, såsom minnesvård, soffa, belysningsstolpe, toalettanordning eller liknande. I betänkandet framhålles, att givetvis måste ännu större tveksamhet inställa sig i fråga om lämpligheten av att i ny ordningsstadga införa förbud mot nedskräpning å den egentliga landsbygden än i tätbebyggt samhälle. Även beträffande landsbygden borde det dock slås fast, att det vore rättsstridigt att skräpa ned, åtminstone på ställen, där upprätthållande av ordning och snygghet kunde anses som ett allmänt intresse. I överensstämmelse härmed föreslås i betänkandet för den egentliga landsbygden förbud mot att utomhus bortkasta eller kvarlämna papper, fruktskal, glas eller dylikt under sådana förhållanden, att vantrevnad eller risk för skada å person eller egendom därigenom uppkommer för allmänheten.

I yttrandena över ordningsstadgeutredningens förslag framfördes från åtskilliga håll erinringar. Förslaget ansågs i många yttranden vara alltför strängt och innebära onödiga ingrepp i medborgarnas liv. I ett flertal yttranden underströkos särskilt de svårigheter som vore förbundna med upprätthållandet av de föreslagna förbuden. Såsom nämnts är förslaget alljämt beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Även om ur flera synpunkter betänkligheter kunna resas mot att i lagstiftningen intaga en allmän bestämmelse mot nedskräpning av naturen, torde, enligt naturskyddsutredningens mening, i belysning av de uppgifter som från olika delar av landet lämnas rörande den vårdslöshet, som befolkningen under sin vistelse i det fria alltför ofta visar, en sådan bestämmelse få anses fylla ett behov. Utredningen finner de skäl, som alltså tala för, att en lagstiftning i ämnet kommer till stånd, så starka, att de erinringar, vilka må vara att rikta däremot, icke kunna tilläggas avgörande vikt. Visserligen delar utredningen uppfattningen, att ett tillfredsställande resultat icke kan vinnas utan upplysning och propaganda. Arbetet härutinnan bör fortgå och om möjligt intensifieras. Men utredningen är också av den meningen, att detta arbete väsentligt skulle underlättas och betydligt säkrare leda till målet, om det understöddes av bestämmelse i lag. Tyvärr förhåller det sig så att många icke äro mottagliga för andra skäl än dem som kunna härledas ur att en åtgärd är belagd med straffansvar. Och även i de fall där detta förhållande icke gäller, medverkar ett i lag stadgat påbud otvivelaktigt högst avsevärt till att inskräpa betydelsen av att de anvisningar följas, som meddelas i form av upplysning och propaganda.

Enligt utredningens mening erfordras bestämmelser mot nedskräpning i två hänseenden, nämligen dels riktade mot alla dem, som färdas eller eljest uppehålla sig i naturen, och dels med sikte på den nedskräpning som orsakas genom arbetsföretag av olika slag. Vidare fordras, såsom i annat sammanhang framhållits (s. 145) bestämmelser till skydd mot den nedskräpning som sker därigenom, att affischer och dylikt få kvarsitta lång tid efter det att de upphört att ha någon betydelse, eller i varje fall så länge att de regelmässigt blivit mer eller mindre förstörda och sålunda osnygga naturen.

26 §.

Förevarande paragraf riktar sig företrädesvis mot allmänheten. Tydligt är dock att även markägare och nyttjanderättshavare omfattas av stadgandet.

Något direkt förbud mot nedskräpning har icke ansetts böra meddelas; det är givet att nedskräpning av naturen under uppehåll därstädes icke

alltid kan undvikas. Ur naturskyddssynpunkt är det tillräckligt, att nedskräpningen icke blir bestående. Syftet är att den, som skräpat ner, skall innan han lämnar det nedskräpade området ställa i ordning efter sig, så att glas, avfall, papper eller annat skräp icke lämnas kvar på platsen utan omhändertages och undanskaffas.

En allmän föreskrift av denna innebörd kan icke rikta sig mot all slags nedskräpning utan måste begränsas att avse vissa grövre former. Med hänsyn härtill har för stadgandets tillämpning uppställts såsom förutsättning, att nedskräpningen ägt rum under förhållanden, som äro ägnade att för allmänheten medföra vantrevnad eller risk för skada till person eller egendom. Nedskräpning, som innebär vantrevnad eller skaderisk utslutande för markägare eller nyttjanderättshavare och deras husfolk, faller utom området för förevarande lagstiftning.

Förut har erinrats (s. 155), att § 20 ordningsstadgan för rikets städer bereder möjlighet att genom särskilda ordningsföreskrifter gå till rätta med missförhållanden av här förevarande slag. Nämda stadga äger tillämpning icke blott i stad utan, jämlikt dess § 30, även i köping, hamn, fiskeläge eller annat ställe med större sammanträngd befolkning, därest länsstyrelsen så förordnar. I ordningsföreskrifter enligt stadgan kunna meddelas mera detaljerade och efter det lokala behovet avpassade bestämmelser än i en allmän lag. Skäl kunde därför föreligga, att från tillämpningen av de allmänna bestämmelser till skydd mot nedskräpning, som utredningen enligt vad ovan anfört förordar, undantaga städer och andra orter, för vilka ordningsstadgan för rikets städer gäller. Emellertid omfattar exempelvis en stad icke blott områden, avsedda för tätbebyggelse, utan även ofta vidsträckta områden, som till sin natur icke avvika från den rena landsbygden. Någon saklig grund finnes ej, varför sådana områden skulle, endast därför att de äro belägna inom en stad, vara i naturskyddshänseende annorlunda ställda än motsvarande områden inom en landskommun. Skyddet mot nedskräpning synes böra vara detsamma i båda fallen. Det vore otillfredsställande, om nedskräpningsbestämmelser genomfördes utanför stadsgränsen men innanför samma gräns naturen bleve helt i avsaknad av dylikt skydd, ehuru naturförhållandena å ömse sidor om gränsen vore exakt lika. Nedskräpningen i naturen är ofta koncentrerad just till de tätbebyggda områdenas närmaste omgivning. Någon säkerhet föreligger ej att den möjlighet till meddelande av skyddsbestämmelser därstädes, som ordningsstadgan erbjuder, verkligen blir utnyttjad. Under alla förhållanden är det svårt att med stöd av nämnda stadga få genomförda likartade föreskrifter överallt, där bestämmelser av detta slag erfordras. Utredningen anser därför, att den omständigheten enbart, att ordningsstadgan gäller inom ett område, icke utgör tillräcklig grund att

utesluta området från tillämpning av de allmänna nedskräpningsbestämmelser, utredningen föreslår upptagna i naturskyddslagen.

Frågan måste emellertid enligt utredningens mening lösas olika, allt efter områdets art och syfte. Man synes härvid böra skilja mellan å ena sidan områden, vilka äro avsedda för bebyggelse och därmed sammanhängande anordningar och för vilka alltså stadsplan eller byggnadsplan finnes upprättad, samt å andra sidan områden, som icke reglerats genom dylik planläggning. De förra områdena intaga ur den synpunkt, varom här är fråga, en särställning. Naturskyddsbehovet är där icke lika utpräglat. Inom områden, för vilka stads- eller byggnadsplan gäller, synes tillräckligt med det skydd mot nedskräpning, som ordningsstadgan möjliggör. Beträffande övriga områden åter synes det, oavsett huruvida ordningsstadgan äger tillämpning därstädes, lämpligast att de generellt omfattas av naturskyddslagens nedskräpningsbestämmelser. Vad utredningen sålunda förordar har kommit till uttryck i andra stycket av förevarande paragraf.

27 §.

Åsidosättande av stadgandet i nästföregående paragraf är enligt 31 § belagt med straffpåföljd. Härigenom skapas förutsättning att få stadgandet respekterat. Men detta är icke tillräckligt. För vissa fall av åsidosättande måste också finnas möjlighet, att få ett nedskräpat område iordningställt på den försumliges bekostnad. Detta gäller emellertid icke blott sådana former av nedskräpning, som åsyftas i nästföregående paragraf. I där avsedda fall torde nedskräpningen mera sällan taga sådan omfattning, att särskilda, kostnadskrävande åtgärder erfordras för iordningställandet. Understundom kan så visserligen inträffa, exempelvis vid vissa offentliga fester och marknader. Men behovet av att kunna ålägga den, vilken vållat nedskräpning av ett område, att på sin bekostnad ställa i ordning det samma hänför sig i främsta rummet till arbetsföretag. Beträffande vissa sådana är i speciallagstiftning detta förhållande uppmärksammat. Bestämmelserna i 8 kap. vattenlagen om skydd mot förorening av vatten äro i detta hänseende av intresse. Men någon allmän bestämmelse av liknande slag finnes icke. Avskrädeshögar och vanprydande upplag av allehanda slag kunna exempelvis mångenstädes opåttalt anbringas. Hälsovårdsstadgans och ordningsstadgans för rikets städer föreskrifter äro icke tillfyllest. I vad det gäller landsbygden har i förevarande hänseenden ingendera av dessa författningar någon egentlig betydelse. Utredningen förordar ett allmänt stadgande, riktande sig mot såväl företagare som andra, fysiska eller juridiska personer, varigenom möjlighet öppnas att i händelse av behov framtvunga iordningställande av nedskräpat område. Med hänsyn till vissa företags beroende i förevarande avseende av speciallagstiftning,

torde dock från tillämpningen av det föreslagna stadgandet böra, liksom i 23 §, undantagas sådana fall, där frågan enligt lag skall prövas i särskild ordning.

Tvångsingripandet föreslås skola ske i form av föreläggande, som meddelas av länsstyrelsen. Föreläggandets innehåll bör givetvis anpassas efter omständigheterna. Det bör vara förenat med vite. Såsom villkor för att föreläggande må givas bör, i överensstämmelse med vad som föreslagits under 23 §, gälla att det icke innebär något för den, mot vilken det riktas, oskäligt betungande. Den skälighetsprövning, som sålunda måste föregå länsstyrelsens beslut, innefattar en avvägning av å ena sidan de beräknade kostnaderna för de åtgärder, föreläggandet åsyftar, samt å andra sidan omständigheter sådana som skadans svårighetsgrad och de förhållanden under vilka den orsakats, redan nedlagda kostnader på avhjälpan av de uppkomna missförhållandena samt, om dessa orsakats genom arbetsföretag, dettas ekonomiska bärkraft. Föreläggandet bör kunna avse skyldighet icke endast att iordningställa ett område utan även att vidtaga åtgärder, som förhindra eller motverka ett upprepanande av det inträffade. Ett föreläggande av sistberörda innehåll kan naturligtvis närmast ifrågakomma gentemot arbetsföretag.

Om affischering.

28 §.

Under 25 § har utredningen lämnat en redogörelse för de förslag, som tidigare förekommit i syfte att förhindra ur naturskyddssynpunkt olämplig affischering.

På skäl, utredningen vid behandlingen av nämnda paragraf anført (s. 145), har utredningen funnit de missprydande inslag i naturen, som åstadkommas genom affischer och jämförliga anordningar av icke bestående slag, vara att anse såsom närmast likställda med sådan nedskräpning som sker genom kvarlämnande av avfall, papper och dylikt. Även om man beträffande detta slag av reklam eller propaganda införde tillståndstvång liknande det som föreslagits under 25 §, skulle dess nedskräpande verkan icke förebyggas. Det väsentliga ur naturskyddssynpunkt i fråga om tillfälliga reklam- eller propagandaanordningar är, att de icke bli sittande obegränsad tid utan tagas ner, då de tjänat sitt syfte, samt i vart fall då det måste antagas, att deras utseende hunnit bli mer eller mindre fördärvat av väder och vind. En föreskrift om skyldighet att sålunda efter viss tid avlägsna lösa affischer och dylikt kan, därest tidsfristen ej tillmätas för knapp, icke betraktas såsom något omotiverat intrång i rörelsfriheten eller någon oskälig belastning av de berörda företagen. Borttagan-

det av affischer blir givetvis förenat med vissa kostnader, men det kan ej anses såsom mer än rimligt, att den som anbragt viss anordning också får svara för dess borttagande. Något skäl varför man skall ha rätt att osnygga i naturen men icke ha skyldighet att ställa i ordning efter sig torde ej kunna åberopas.

Anspråken på tillräcklig tidsfrist torde som regel bli väl tillgodosedda, om anordningen tillåtes kvarsitta en månad efter det den omaffischerade tilldragelsen ägt rum. Åtskilliga affischer syfta emellertid icke på någon till visst tidsmoment angiven tilldragelse utan avse exempelvis reklam för en vara eller ett företag. Vidare bör, även om reklamen hänför sig till en viss tilldragelse, sådana anstalter träffas, att anordningen ej kan anbringas hur lång tid som helst innan tilldragelsen avses skola inträffa. Till komplettering av huvudregeln bör därför föreskrivas att affisch skall tagas ned senast fyra månader efter det den anbragtes. Polismyndigheten bör dock ha rätt att medgiva anstånd om särskilda skäl skulle föreligga. Förlängning av tidsfristen bör sålunda kunna ske exempelvis om opåräknade hinder mött att avlägsna en uppsatt affisch inom föreskriven tid.

Stadgandet i 25 § om skyltar och liknande anordningar av bestående art har till sin tillämpning begränsats genom villkoret, att anordningens syfte skall vara hänförligt till reklam eller propaganda. De skäl som tala för en dylik begränsning, då det gäller bestående anordningar, äro ej lika starka beträffande anordningar, som äro av icke bestående art. Enär de bestämmelser, vilka föreslås i fråga om dessa sistnämnda, avse icke att förbjuda eller hindra anordningarnas användning utan endast att förebygga nedskräpning, kunde det vara i och för sig befogat att bestämmelsernas tillämplighet gjordes oberoende av anordningarnas syfte. De anordningar, som anbringas i reklam- eller propagandasyfte, äro emellertid även här de, vilka ur naturskyddssynpunkt påkalla den huvudsakliga uppmärksamheten. Kommunala meddelanden, tryckta eller textade anslag om tid och plats för allmänt val eller sammanträde, mönstringskungörelser med flera tillkännagivanden, som ej äro hänförliga till reklam eller propaganda, verka naturligtvis också, om de bli kvarsittande längre tid, nedskräpande. Mycket ofta placeras de emellertid på särskilda, för ändamålet avsedda anslagstavlor. Anslagstavlor för sådant ändamål få enligt 25 § fritt anbringas. Vad där anslås blir heller icke naturstörande på samma sätt som exempelvis å träd eller bergväggar anbragta affischer, vilka lämnas att långsamt förintas. Den icke reklam- eller propagandabetonade affischeringen torde vidare överhuvud i främsta rummet vara sådan som kommer till stånd genom offentlig myndighets försorg. Visserligen kan sägas, att det allmänna ej bör ha större rätt än den enskilde att, utan skyldighet att iordningställa efter sig, nedskräpa i naturen. I den mån

det allmänna brister i fullgörande av denna skyldighet synes dock vägen att komma till rätta därmed knappast vara naturskyddslagstiftning. Föreskrifter i tillrättaläggande syfte ha snarast sin plats i instruktioner och dylikt för vederbörande myndigheter.

Utredningen har på grund av dessa överväganden funnit det icke erforderligt, att bestämmelserna göras tillämpliga å andra affischer, anslag eller jämförliga anordningar av icke bestående art än sådana som äro hänförliga till reklam eller propaganda.

Liksom motsvarande allmänna bestämmelser i 27 § om iordningställande av nedskräpat område bör skyldigheten att inom viss tid bortskaffa affischer och dylikt icke gälla inom stads- eller byggnadsplanlagt område, där ordningsstadgan för rikets städer är tillämplig.

På samma sätt som föreslagits i 25 § beträffande bestående reklam- eller propagandaanordningar böra vidare de nu förevarande bestämmelserna icke gälla andra anordningar än sådana som anbringas utomhus inom synhåll från allmän trafikled eller annan plats, till vilken allmänheten har tillträde.

Den generella undantagsbestämmelse, som beträffande de bestående anordningarna upptagits i 25 § i fråga om reklam, innefattande upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet, synes böra äga tillämpning också å anordningar av icke bestående art.

Ej heller synes vad i förevarande paragraf stadgas böra gälla affischering, som anbringas å anslagstavla eller liknande anordning, vilken uppsatts med vederbörligt tillstånd. I samband med att sådant tillstånd lämnas kunna nämligen särskilda föreskrifter meddelas om tavlans skötsel. Dessa föreskrifter kunna innefatta skyldighet för sökanden att tillse att anslag avlägsnas inom viss tid. Tidsangivelserna kunna därigenom varieras alltefter omständigheterna. Tillstånd till anbringande av anslagstavla meddelas enligt 25 § av byggnadsnämnden. Då förevarande paragrafs tillämpningsområde är vidsträcktare än 25 §:s — paragrafen omfattar även stads- eller byggnadsplanlagt område, nämligen såvida ordningsstadgan för rikets städer ej gäller för detsamma — kan befogenhet att lämna sådant tillstånd tillkomma byggnadsnämnd jämväl på grund av föreskrift i byggnadsordning. Även för dylikt fall bör tillståndet föranleda undantag från de allmänna affischeringsreglerna.

Tillstånd till uppsättande av anslagstavla kan även, jämlikt 39 § allmänna väglagen, lämnas av länsstyrelsen. Vid denna tillståndsgivning komma visserligen trafiksäkerhetens intressen i förgrunden. Intet hindrar emellertid att länsstyrelsen, om den medger att anslagstavla för affischering anbringas utmed en väg, tillika meddelar bestämmelser till förhindrande av att affischeringen orsakar nedskräpning av omgivningen. Det

samarbete, som utredningen förutsätter mellan länsstyrelserna och naturvårdsmyndigheten, torde främja naturskyddssträvandena även på nu förevarande område.

Vidare kan tillstånd till anslagstavla eller dylikt meddelas i samband med fridlysningsbestämmelser eller i form av undantag från sådana bestämmelser. Tillståndsgivningen ankommer i förra fallet på länsstyrelsen och i sistnämnda fall, jämlikt 11 §, på naturvårdsmyndigheten.

Vad här sagts om affischering å anordning, till vars uppsättande tillstånd lämnats, äger naturligtvis tillämpning även för det fall att tillstånd rent formellt sett ej meddelats men anordningen som sådan är godkänd av naturvårdsmyndigheten. Dylikt godkännande torde, enligt vad under 25 § anförts, komma att ske generellt, så att beträffande visst företag eller visst slags reklam fastställas vissa typer av anslagstavlur, som sedan få anbringas utan särskilt tillstånd, förutsatt att av naturvårdsmyndigheten meddelade allmänna föreskrifter om placering m. m. iakttagas. I samband med sådana föreskrifter kunna bestämmelser meddelas jämväl om tavlornas skötsel.

Något allmänt undantagsstadgande beträffande affischering å anslagstavla och dylikt, som på grund av bestämmelserna i 25 § får uppsättas utan vare sig tillstånd eller godkännande, erfordras icke. Anslagstavlur av detta slag äro nämligen — om man bortser från helt tillfälliga anordningar (jfr. s. 146) — allenast sådana som antingen icke avse reklam eller propaganda eller också tjäna till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Och i båda dessa fall är förevarande paragraf överhuvud icke tillämplig. Vad angår affischering å anslagstavlur och dylikt, som utplacerats endast tillfälligtvis, torde behovet av undantagsbestämmelser tillräckligt tillgodoses genom den polismyndigheten medgivna rätten att bevilja anstånd med affischens avlägsnande.

Enligt kommunikationsdepartementets omförmälda (s. 132) cirkulärskrivelse av juni 1940 till länsstyrelserna avsåg 36 § 1934 års allmänna väglag uteslutande anordningar av bestående art. Nämnda lagrum motsvaras till alla delar såsom tidigare anförts av stadgandet i 39 § nuvarande allmänna väglagen. Är sistnämnda stadgande alltså ej tillämpligt å affischer och jämförliga, i förevarande paragraf avsedda icke bestående reklam- eller propagandanordningar, saknas anledning att i paragrafen föreskriva undantag, motsvarande det i 25 § upptagna, för anordning, vars uppsättande är jämlikt 39 § allmänna väglagen beroende på länsstyrelsens tillstånd.

Det har gjorts gällande att affisch borde upptaga namnet å den, som låtit sätta upp affischen. Ur bevisningssynpunkt skulle givetvis en sådan anordning vara av värde. Emellertid torde erforderlig utredning väl ändock, bortsett från vissa undantagsfall, kunna förebringas utan större

svårigheter. Ett stadgande i angivet syfte skulle i första hand komma att beröra tryckta affischer samt skulle därför nödvändiggöra ändring av tryckfrihetsförordningen. Utredningen har ansett sig icke böra föreslå något sådant stadgande.

Ersättnings- och lösenbestämmelser.

Bestämmelser enligt vilka ersättning till markägare eller annan rättsinnehavare kan utgå eller inlösen av fastighet ske finnas i 9, 10, 17, 18, 24 och 25 §§. Enligt sistnämnda paragraf skall ersättningen gäldas av allmänna medel. I övriga uppräknade paragrafer sägs däremot icke något om vem som skall svara för ersättningsbeloppet. Beträffande denna fråga hänvisas till vad som anförts vid behandlingen av 9 § (s. 94). 25 § skiljer sig vidare från de övriga ersättningsparagraferna därigenom, att i denna paragraf lämnas viss föreskrift om grunden för beräkandet av ersättningsbeloppet. I de andra paragraferna sägs endast, att skälig ersättning skall utgå. Även detta spörsmål har behandlats i det föregående.

Ytterligare föreskrifter äro emellertid erforderliga, nämligen dels angående vad rättsägare har att iakttaga för bevarande av sin rätt i förevarande avseenden, dels ock angående förfarandet, då tvist måste underställas domstols prövning. Bestämmelser härom ha upptagits under 29 och 30 §§.

29 §.

Enligt denna paragraf åligger det rättsägare att inom förelagd tid anmäla eventuella ersättnings- och lösenanspråk. Av praktiska skäl är det merendels angeläget att myndigheterna tämligen snabbt få besked, huruvida sådana anspråk komma att framställas. Därav kan bero om ingrepp enligt naturskyddslagen skall ske samt omfattningen av dylikt ingrepp. Det måste anses vara ett befogat krav, att rättsägare, sedan han blivit underrättad om det ifrågasatta ingreppet, utan oskäligt dröjsmål meddelar, huruvida han ämnar framställa ersättnings- eller lösenanspråk. Därvid bör han tillika ej blott lämna uppgift om grunden för sitt anspråk utan även till beloppet angiva och specificera detsamma.

I anslutning till förevarande stadgande äro i utredningens förslag till kungörelse med tillämpningsföreskrifter intagna vissa bestämmelser om föreläggande, dess kungörande m. m. Enligt dessa bestämmelser har stadgandets tillämpning begränsats att gälla fridlysningsbeslut enligt 9 §, avseende naturområden, och 17 §, avseende naturparker. Bestämmelserna återfinnas i 12 och 20 §§ kungörelseförslaget. Härigenom nås de i ersättningshänseende viktigaste fallen. Naturligtvis är det av betydelse att även i övriga fall ersättningsfrågan klarlägges innan ärendet avgöres. För dessa

fall torde dock behovet av att kunna framtvinga eventuella ersättningsyrkanden genom förelägganden icke vara så stort. Ett sådant förfarande torde också där ej sällan framstå såsom svårpraktikabelt och således mindre ändamålsenligt.

30 §.

Givetvis bör i de fall, då ersättnings- och lösenanspråk framställas eller kunna tänkas bli framställda, uppgörelse under hand om möjligt åstadkommas. Uttrycklig föreskrift i detta hänseende lämnas såvitt angår naturminnen i 10 § förslaget till tillämpningskungörelse och beträffande övriga fall i 25 § samma förslag. Flertalet ersättnings- och lösenfrågor torde på detta sätt kunna lösas på frivillighetens väg. Fall kunna emellertid inträffa då frivillig uppgörelse icke är möjlig. För sådan händelse bör part äga rätt att underställa tvisten domstols prövning. Med hänsyn till angelägenheten av att tvistefrågan tämligen snabbt slites, bör emellertid den tid, inom vilken talan må väckas, begränsas. Utredningen föreslår att tiden bestämmes till ett år efter det den administrativa myndighetens beslut vunnit laga kraft.

Även kronan bör äga rätt att få ersättningsfrågan prövad av domstol. Förefintligheten av dylik rätt kan, såsom framgår av vad som anförts vid behandlingen av 9 § (s. 95), särskilt vara av betydelse, om länsstyrelsens värdering av den skada, ett fridlysningsbeslut skulle medföra, innebär en mera avsevärd avvikelse från det av sakägarna fordrade beloppet.

Bestämmelser, liknande de här föreslagna, finnas i ett flertal lagar. Nämnas må 7 § lagen om fornminnen, 23 § lagen om allmänna vägar samt 23 § byggnadslagen. Tvist om ersättnings- och lösenanspråk synes böra, i likhet med vad som stadgas i sistnämnda lag, avgöras av expropriationsdomstol. De närmare bestämmelserna härutinnan ha avfattats i huvudsaklig överensstämmelse med innehållet i byggnadslagens 137, 138 och 140 §§.

Ansvarsbestämmelser m. m.

31 §.

De i 26 och 28 §§ upptagna bestämmelserna utgöra typiska ordningsregler. För överträdelse av dessa böra böter utdömas omedelbart i penningar. För brott mot övriga bestämmelser torde straffet böra utgöras av dagsböter.

Enligt 16 § lagen angående naturminnesmärkens fredande och 8 § lagen angående nationalparker skola av utdömda böter en tredjedel tillfalla vetenskapsakademiens naturskyddskassa respektive nationalparkens kassa. Anledning att bibehålla dylika fördelningsbestämmelser föreligger ej.

32 §.

Det i denna paragraf föreslagna förfarandet att låta rättelse ske genom det allmännas försorg på den felandes bekostnad bör snabbt och effektivt leda till önskat resultat. I regel torde redan hot om tillämpning av det föreslagna stadgandet medföra sådant resultat. Under vissa förhållanden måste förfarandet för den felande te sig som en väsentligt kraftigare samhällsreaktion än ett bötesstraff.

33 §.

Det administrativa besvär förfarande, som åsyftas i förevarande paragraf, kommer att av utredningen närmare beröras i motiven till förslaget till lag angående ändrad lydelse av regeringsrättslagen (s. 181).

I samband med behandlingen av 25 § har utredningen förordat (s. 150), att för där avsett fall besvär rätt skall tillkomma naturvårdsmyndigheten. Dylik rätt synes böra föreligga jämväl i andra naturskyddsärenden, enär därigenom en för hela landet enhetlig praxis lättare kan vinnas.

Övergångsbestämmelser.

Av praktiska skäl bör i princip fridlysning, som meddelats enligt lagen angående naturminnesmärkens fredande, gälla efter den nya lagens ikraftträdande som om fridlysningen skett enligt sistnämnda lag. Likaledes bör vad i lag eller annan författning stadgas om naturminnesmärken utan vidare, efter ikraftträdandet av den nya lagen, i stället ha avseende å naturminnen. Sådant stadgande finnes exempelvis i 2 kap. 12 § andra stycket vattenlagen. Vissa bestämmelser i naturskyddslagen kunna emellertid orsaka längre gående inskränkningar i sakägarnas rättigheter än som förordas av nuvarande lagbestämmelser. Utredningen erinrar om förvaltningsföreskrifterna och reglerna om fridlysnings hävande. För att hindra att någons rätt sålunda otillbörligt trädes för nära föreslår utredningen, att om den nya lagen medför ökat intrång, som ej är av allenast oväsentlig betydelse, vederbörande sakägare skall äga att inom viss tid begära omprövning av fridlysningsbeslutet. Tidsfristen för påkallande av dylik omprövning har utredningen tänkt sig skäligen kunna bestämmas till sex månader.

Även beträffande reklamanordningar och dylikt är det önskvärt, att de nya bestämmelserna bli tillämpliga omedelbart. Härav skulle med lagens ikraftträdande följa skyldighet att avlägsna åtskilliga nu befintliga dylika anordningar av bestående art. En sådan skyldighet skulle emellertid, om den gjordes ovillkorlig, kunna orsaka ägare och innehavare oskäliga kostnader och förluster. Utredningen har med hänsyn härtill gjort skyldighe-

tens inträde beroende av särskilt föreläggande av vederbörande byggnadsnämnd samt därutöver föreslagit, att avlägsnandet icke behöver ske förrän efter det viss längre tid, av utredningen angiven till två år, förflutit från det föreläggandet delgivits anordningens ägare eller, om denne är okänd, markägaren.

I fråga om reklamanordningar av icke bestående art finnas redan i 28 § angivna vissa tider, inom vilka de skola borttagas. Dessa tider torde, då det gäller anordningar som anbragts innan lagen trätt i kraft, böra räknas från ikraftträdandet.

4. Förslaget till tillämpningskungörelse.

Naturvårdsmyndighet.

1 §.

Såsom nämnts (s. 80) anser utredningen, att för omhänderhavande av den verksamhet, vilken ankommer på den i 2 § naturskyddslagen omfördälda naturvårdsmyndigheten, skall tillskapas en statens naturvårdsnämnd. Till frågan om nämndens organisation och arbetsuppgifter återkommer utredningen (s. 191 o. f.).

Nationalparker.

2 §.

Då nationalpark förutsättes alltid vara kronojord, synes det ändamålsenligt att nationalparkerna som regel förvaltas av domänstyrelsen. Undantagsvis torde dock annan ordning kunna ifrågakomma. Kungl. Maj:t bör därför äga rätt att uppdraga åt annan — statlig eller kommunal — myndighet eller åt enskild organisation att omhänderha förvaltningen av viss nationalpark eller del därav.

Domänstyrelsens ställning såsom affärsdrivande verk torde medföra, att styrelsen gottskrives ersättning för sitt sysslande med nationalparker. Utredningen återkommer härtill i samband med behandlingen av övriga av naturskyddet föranledda anslagsfrågor (s. 197).

3 §.

Såsom framgår av 5 § naturskyddslagen och utredningens därvid anförda motivering avses särskilda bestämmelser skola för varje nationalpark meddelas dels beträffande dess vård och förvaltning, dels ock beträffande ordningen inom nationalparken. Förstnämnda bestämmelser föreslås skola sammanföras i form av reglemente, som Kungl. Maj:t fastställer. Förslag till reglemente bör uppgöras av naturvårdsnämnden efter samråd med vederbörande förvaltningsorgan. Även ordningsbestämmelserna böra uppgöras av nämnden efter dylikt samråd. Däremot synes det onödigt, att ordningsbestämmelserna underställas Kungl. Maj:t; det bör ankomma på naturvårdsnämnden att utfärda desamma. I händelse av missnöje med nämndens beslut finnes alltid möjligheten antingen att besvärsvägen bringa ärendet under Kungl. Maj:ts prövning eller att i annan ordning rikta Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på frågan.

4 §.

Inom nationalpark kunna mer eller mindre tillfälligt upplåtas rättigheter av olika slag, till exempel rätt till jakt eller fiske. Likaså kan undantag medgivnas från meddelade förbud, exempelvis mot att med båt angöra eller att beträda visst område. För upplåtelse eller medgivande som här avses bör avgift kunna uttagas, vilken avgift bör tillfalla domänfonden. I reglemente eller ordningsbestämmelser angives vilken myndighet som skall äga besluta i frågan ävensom eventuella förutsättningar för att sådant beslut skall få meddelas.

5—6 §§.

I 1907 års betänkande framhölls, att det vore av största betydelse för studiet av den kommande utvecklingen att få till stånd en genomgående och grundläggande vetenskaplig undersökning av de särskilda nationalparkerna. Uppgiften att upprätta vetenskapliga beskrivningar och kartor över nationalparkerna bör anförtros naturvårdsnämnden. Det är emellertid angeläget att vid sidan av de vetenskapliga synpunkterna även tillgodose behovet av erforderliga anvisningar och kartor till vägledning för allmänheten.

Naturminnen.

7 §.

Som förut anmärkts (s. 91) bör det allmänna svara för vården och förvaltningen av naturminnena. Det synes härvid naturligt att beträffande naturminne, som är beläget å kronomark eller ecklesiastisk mark, vården och förvaltningen ombesörjes av den myndighet, som handhar markförvaltningen.

I fråga om naturminne å enskild mark måste särskilda bestämmelser gälla. Utredningen föreslår, att vården och förvaltningen av naturminnen av sistnämnda slag som regel skola ankomma på skogsvårdsstyrelserna, vilkas organisation synes lämpligen kunna tagas i anspråk i detta sammanhang. I vissa fall böra emellertid, om skäl därtill äro, vården och förvaltningen kunna ordnas på annat sätt, till exempel anförtros åt kommun, enskild organisation eller enskild person. Länsstyrelsen bör därför äga rätt att beträffande naturminne å enskild mark bestämman vem som skall vårda och förvalta detsamma. Av allmänna rättsregler torde dock följa, att länsstyrelsen ej kan ålägga någon uppgiften med mindre den ifrågasatte vårdhavaren förklarar sig villig åtaga sig denna.

8—9 §§.

Bestämmelserna i 8 § äro i huvudsak lika med bestämmelserna i 2 § första och andra styckena lagen angående naturminnesmärkens fredande. Stadgandet i 9 § ersätter stadgandet i 5 § nämnda lag.

10—11 §§.

I dessa paragrafer lämnas vissa föreskrifter om vad naturvårdsnämnden har att iakttaga vid behandlingen av fridlysningsärenden. Av särskild vikt är, att nämnden söker klarlägga om och i vad mån ersättnings- eller inlösenkyldighet kommer att föreligga. Tydligt är att nämnden för att få klarhet härom som regel måste höra markägaren och andra intressenter, innan nämnden avgiver yttrande i ärendet till länsstyrelsen. På nämnden bör också bero att söka träffa överenskommelse med vederbörande sakägare i dessa frågor.

12 §.

Beträffande kungörande av ansökan om fridlysning innebär utredningens förslag den avvikelser från vad för närvarande gäller, att kungörandet skall ske genom det allmännas försorg och på dess bekostnad. Förslaget ansluter sig härutinnan nära till det i det föregående (s. 90) omförmälda förslag som vetenskapsakademien framlade med anledning av 1944 års riksdags hemställan om utredning i frågan. Vad angår själva kungörelseförfarandet föreslås i stort sett samma regler som de nu gällande. Särskilda delgivningsföreskrifter böra dock meddelas för de fall, då fråga är om mark, som är samfärd för flera fastigheter med skilda ägare. De i 23 § byggnadsstadgan upptagna bestämmelserna ha därvidlag tjänat som förebild.

Med hänsyn till att fridlysning kan ske mot ägares bestridande, bör vid det till sakägare översända föreläggandet fogas förslag till fridlysningsbestämmelser. Sådant förslag bör länsstyrelsen i sitt fridlysningsbeslut icke kunna frånga i för markägaren skärpande riktning utan nytt föreläggande.

Med ledning av förslaget kan vederbörande sakägare bedöma beskaffenheten och omfattningen av den skada, fridlysningen kan förorsaka, samt bestämma om han vill framställa anspråk på ersättning eller icke. På grund av stadgandet i 10 § kan det emellertid förväntas att som regel ersättningsfrågan blivit ingående undersökt redan innan föreläggandet meddelas.

Föreläggandet är av betydelse icke minst med hänsyn till stadgandet i 29 § förslaget till naturskyddslag. Enligt sistnämnda stadgande medför nämligen underlåtenhet att anmäla ersättningsanspråk att vederbörande förlorar sin talan därutinnan. Anmälan som skett redan före föreläggandet torde tillerkännas samma verkan som om den göres först efter detta.

13—14 §§.

I förevarande paragrafer ha upptagits bestämmelser om kungörelse av beslut om fridlysning och av interimistiskt förbud. Paragraferna innehålla även bestämmelser om att vissa myndigheter skola få del av beslut i fridlysningsärenden.

15—16 §§.

I dessa paragrafer meddelas föreskrifter angående förfarandet vid upphävande eller förändring av fridlysningsbestämmelser. I överensstämmelse med vad för närvarande gäller måste, innan sådan åtgärd vidtages, tillfälle beredas till vetenskaplig undersökning av naturminnet, om dylik undersökning finnes önskelig. Länsstyrelsen måste alltså lämna naturvårdsnämnden erforderligt rådruum härför. I 10 § lagen angående naturminnesmärkens fredande är tidsfristen för undersökningen begränsad till sex veckor. Denna tid torde emellertid mången gång bli för kort. Tiden synes därför icke böra generellt fixeras i författningen. Länsstyrelsen bör emellertid tillse, att tidsfristen bestämmes så, att annat berättigat intresse icke tillskyndas avsevärt men.

17 §.

Liknande stadgande finnes i 12 § lagen angående naturminnesmärkens fredande.

18 §.

Föreskrifterna i denna paragraf ersätta bestämmelserna i 7 § och 10 § andra stycket lagen angående naturminnesmärkens fredande. Enligt utredningens förslag skall, i motsats till vad för närvarande gäller, till naturvårdsnämnden översändas alla akter i fridlysningsärenden, sedan besluten däri vunnit laga kraft. Det torde nämligen, icke minst med hänsyn till den vetenskapliga forskningen, vara önskvärt att dessa akter förvaras samlade hos en och samma myndighet.

Naturparker.

19—21 §§.

Tillämpningsföreskrifterna angående naturparker äro i stort sett likartade med de beträffande naturminnen meddelade bestämmelserna. De skiljaktigheter som förekomma motiveras framförallt därav att naturparker väsentligen tjäna ett annat syfte än naturminnen.

Särskilda bestämmelser.

22 §.

Förbud, varom här är fråga, torde med hänsyn till sin generella karaktär som regel böra kungöras i svensk författningssamling. Emellertid kunna förbuden begränsas till visst eller vissa län eller till och med till del av län, till exempel en ö. I sådana fall kunna andra åtgärder för offentliggörandet vara lämpligare, såsom införande i länskungörelserna, annonsering i de dagliga tidningarna eller uppsättande av anslag.

23—24 §§.

Fråga, huruvida ingrepp enligt 24 § naturskyddslagen skall ske, torde väl alltid vara av sådant allmänt intresse att kommun samt naturvårds-

nämnden och övriga av frågan berörda myndigheter ha intresse av att yttra sig innan beslut meddelas. Då det i vissa fall kan vara nödvändigt att ingripande sker utan den tidsutdräkt, som ett remissförfarande innebär, har länsstyrelsen likväl icke ålagts någon ovillkorlig skyldighet att inhämta dylika yttranden. Utredningen förutsätter emellertid att länsstyrelsen praktiskt taget alltid kommer att i en eller annan form göra sig underlättad om de synpunkter, som från olika håll må vara att anlägga på frågan.

25 §.

Vid behandlingen av 9 § förslaget till naturskyddslag har framhållits nödvändigheten av att, innan fridlysning beslutas, länsstyrelsen förvisar sig om att medel finnas tillgängliga för gäldande av erforderliga ersättnings- eller lösenbelopp. Motsvarande gäller vid andra beslut, som länsstyrelsen fattar med stöd av naturskyddslagens bestämmelser.

Enligt 10 § tillämpningskungörelsen åligger det naturvårdsnämnden att, innan nämnden yttrar sig i ärende rörande fridlysning av område eller föremål såsom naturminne, söka träffa uppgörelse angående förekommande ersättnings- eller lösenanspråk. I sådana naturskyddsärenden, där åtgärder för åvägabringande av uppgörelse ej sålunda redan skett, torde det, med hänsyn till angelägenheten av att de ekonomiska spörsmålen om möjligt lösas på överenskommelsens väg, böra ankomma på länsstyrelsen att, innan beslut i ärendet meddelas, söka få överenskommelse till stånd.

Övergångsbestämmelserna.

Utredningen förutsätter att naturvårdsnämnden bildas och kan börja arbeta redan före naturskyddslagens ikraftträdande. Nämndens uppgift blir därvid att vidtaga erforderliga förberedande åtgärder. Dessa innefatta bland annat uppgörande av reglementen och ordningsbestämmelser för befintliga nationalparker, så att de kunna börja tillämpas i och med att lagen träder i kraft. Undantag, som meddelats från nuvarande bestämmelser, och rättigheter, som i övrigt beviljats med stöd av gällande reglementen, torde av praktiska skäl böra äga fortsatt giltighet tills vidare och till dess uttryckligt beslut fattas i annan riktning.

Naturvårdsnämndens tillkomst och överflyttande på denna av de naturskyddsuppgifter, som nu åvila vetenskapsakademien, torde föranleda jämkningar i vissa gällande författningsbestämmelser, såsom förordningen den 19 maj 1939 med vissa bestämmelser angående utrotande av berberis inom nationalparker och såsom naturminnesmärken fridlysta områden samt 4 § 3. instruktionen för fiskeristyrelsen den 14 januari 1949. Förslag till erforderliga ändringsförslag torde av naturvårdsnämnden utarbetas och framläggas för Kungl. Maj:t.

5. Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen.

1 §.

Utredningen föreslår, såsom tidigare framhållits (s. 86), ej någon ändring i nuvarande ordning, enligt vilken såsom nationalpark endast kan avsättas mark, tillhörig kronan. Emellertid synes det, såsom utredningen i samband därmed tillika anfört, lämpligt att möjlighet beredes till expropriation för de undantagsfall, då annan mark än kronomark kan behöva tagas i anspråk för ändamålet och då frivillig överenskommelse om överlåtelse av marken till kronan ej kan träffas. Stadgandet bör lämpligen sammanföras med nuvarande stadgande i expropriationslagens 1 § 11. om expropriation av jordområde för dess avsättande som naturminnesmärke.

Vad sistnämnda stadgande beträffar kunde möjligen ifrågasättas, huruvida behov därav kommer att föreligga vid genomförande av utredningens förslag till naturskyddslag. Enligt detta kan, till skillnad från vad för närvarande gäller, fridlysning ske även mot ägares vilja; det skapas alltså ett tvångsförfarande, som i viss mån är besläktat med expropriation. Emellertid föranleder bifall till berörda förslag icke att möjligheten till expropriation blir utan betydelse. Redan förefintligheten av expropriationsrätt kan underlätta naturskyddssträvandena. Förhållandena kunna också vara sådana, att det åsyftade skyddet lättare kan vinnas genom expropriation än genom fridlysning. Det är ingalunda otroligt, att till exempel en kommun eller en förening villigare medverkar ekonomiskt för visst naturskyddsändamål, om syftet är att förvärva skyddsobjektet i fråga än om avsikten är allenast att fridlysa detsamma. Ur förvaltningssynpunkt kan det också understundom vara av intresse att sådan förvärvsmöjlighet finnes. Utredningen vill i detta sammanhang erinra att, om kronan är ägare, skydd kan i viss utsträckning beredas redan med stöd av omfördälda (s. 42) 1909 års riksdagsbeslut angående skydd för märkliga jordområden i kronans ägo. Utredningen förutsätter att det medgivande, som detta beslut innefattar, avseende rätt för kronans förvaltningsmyndigheter att i viss utsträckning lämna naturminnesmärken orubbade, får, om den föreslagna lagen träder i kraft, anses utan vidare i stället gälla naturminnen.

I sammanhanget bör emellertid tillika nämnas, att expropriationsrätten i fråga om naturminnesmärken hittills tillämpats allenast i ett fall, nämligen 1918 då, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, expropriation ägde rum av den för sina talrika jättegrytor kända Testholmen vid Gåsö, 6 kilometer sydväst från Lysekil. Det torde vara anledning antaga att expropriation för naturskyddsändamål även framdeles kommer att bli sällsynt.

Stadgandet i sista stycket av 1 §, andra meningen, om expropriation för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark, kan utgå, om i enlighet med utredningens förslag expropriationsrätt för bevarande av område såsom nationalpark införes. Redan stadgandet i samma styckes första mening möjliggör nämligen vid bifall till sagda förslag expropriation av dylik särskild rätt.

108 §.

Enligt förslaget till naturskyddslag skall den befogenhet med avseende å naturminnen (naturminnesmärken), som för närvarande ankommer på vetenskapsakademien, överflyttas på naturvårdsmyndigheten. Med hänsyn härtill bör vid bifall till detta förslag även den vetenskapsakademien enligt förevarande paragraf nu tillkommande ensamrätten att begära expropriation för naturskyddsändamål anförtros naturvårdsmyndigheten. Jämväl då det gäller expropriation av mark för dess avsättande såsom nationalpark synes initiativet böra bero på sistsagda myndighet.

I motsvarighet till vad som gäller om expropriation för bevarande av kulturhistoriskt märklig byggnad och fast fornlämning synes expropriation av område såsom naturminne böra kunna beviljas till förmån icke blott för kronan utan också för kommun ävensom för förening eller stiftelse vars huvudsakliga uppgift är ägnad naturskydd och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

6. Förslaget till lag om ändring i byggnadslagen.

I det betänkande med förslag till byggnadslag m. m. (SOU 1945:15), som ligger till grund för 1947 års byggnadslag, föreslogs (s. 219 o. 446) att bebyggelsereglering ur naturskyddssynpunkt skulle kunna föreskrivas beträffande område som funnes böra särskilt skyddas med hänsyn till belägenhet, växtlighet eller säregna naturförhållanden. Förslaget motsvarar de nuvarande bestämmelserna i byggnadslagens 86 och 122 §§ med den avvikelsen, att i dessa paragrafer icke användes ordet belägenhet utan i stället talas om naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden. Ehuru någon ändring i sak icke torde varit avsedd, kan dock det ändrade uttryckssättet vara ägnat att minska paragrafernas tillämpningsområde. Understundom torde det, såsom förut framhållits (s. 108) kunna vara önskvärt att skydda även ett område, vars natur i och för sig icke är på något sätt anmärkningsvärd. Behov kan sålunda föreligga att hålla ett område fritt från bebyggelse eller att reglera bebyggelsen där på visst sätt, icke därför att området utmärkes av särskilda naturförhållanden utan i syfte att möjliggöra eller underlätta för allmänheten att komma fram till ett annat område, exempelvis till en utsiktsplats eller till marker, som äro av betydelse för friluftslivet. Det kan också vara så, att ett område är i sig självt lämpligt för fritidsändamål utan att därför kunna anses äga de karakteristika, som angivas i 86 och 122 §§ byggnadslagen. Möjlighet finnes i sådant fall enligt utredningens förslag till naturskyddslag att fridlysa området såsom naturpark. Mången gång torde dock för vinnande av det åsyftade målet — tillgodoseende av befolkningens behov av friluftsliv — vara tillräckligt, att bebyggelsen regleras; det mera omständliga och — i vissa fall — långtgående fridlysningsförfarandet kan undvaras eller i varje fall tills vidare anstå.

Med hänsyn till vad sålunda anförts föreslår utredningen, att de i 86 och 122 §§ byggnadslagen angivna grunderna för bebyggelsereglering så utökas, att ett områdes belägenhet upptages såsom särskild grund för dylik reglering. I överensstämmelse med stadgandet i 15 § förslaget till naturskyddslag torde såsom förutsättning för att belägenheten på detta sätt skall kunna föranleda ingripande från myndigheternas sida böra krävas, att området genom sitt läge är av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen.

7. Förslaget till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan.

I propositionen den 28 mars 1947, nr 211, med förslag till nuvarande byggnadsstadga anförde chefen för justitiedepartementet följande såsom motivering till bestämmelserna i 135 § andra stycket och 143 § 1 mom. att, såvitt angår hotell, sjukhus, fabrik eller annan industriell anläggning, nybyggnad ej får äga rum med mindre länsstyrelsen prövat att byggnaden ej står i strid med de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen:

Erfarenheten torde utvisa, att bebyggelsen på landsbygden icke alltid anpassar sig efter rådande naturförhållanden på lämpligt sätt. Ett enda hus som förläggas på höjden av ett vackert berg eller en dominerande kulle eller på en utskjutande udde i en sjö kan, om det icke på ett ändamålsenligt sätt infogas i landskapsbilden, allvarligt skada trevnads- och skönhetsvärden för ett stort område, stundom för en hel bygd. Genom tillämpning av bestämmelserna i 122 § byggnadslagen kan länsstyrelsen åvägabringa en viss kontroll i fråga om bebyggelsen ur naturskyddssynpunkt. Denna kontroll avser dock endast sådana begränsade områden, för vilka särskilda förordnanden enligt nämnda paragraf utfärdas. På landsbygden i övrigt är bebyggelsen i princip fri. Givetvis kunna landskapets skönhetsvärden spolieras även genom vanliga smärre boningshus eller sportstugor. Den största risken för att skada uppstår föreligger emellertid, om större byggnader av särskilda slag, såsom hotell eller sjukhus samt industri- anläggningar, uppföras utan hänsynstagande till naturskyddets eller kulturminnesvårdens intressen. Icke alltid kan förväntas, att byggnadsnämnden, därest lov till sådan byggnad skall sökas hos nämnden, tillräckligt beaktar intressen av detta slag (jfr dock 137 § jämförd med 82 §). Det synes vara ett rimligt krav att byggnad av dylik speciell beskaffenhet icke får komma till stånd på landsbygden utan att dess lämplighet prövats av länsstyrelsen. Jag förordar fördenskull att i 135 § andra stycket införes stadgande av huvudsaklig innebörd, att hotell, sjukhus, fabrik eller annan industriell anläggning icke får verkställas inom utomplansområde, innan länsstyrelsen prövat att byggnaden ej står i strid mot de grundsatser som angivas i 122 § byggnadslagen. För områden på landet, där byggnadsplan eller utomplansbestämmelser ej gälla, torde motsvarande regler böra införas. Stadgande därom har upptagits i 143 § 1 mom.

De anförda synpunkterna, mot vilka någon erinran icke gjordes från riksdagens sida, finner utredningen synnerligen beaktansvärda. Såsom nämnts (s. 121—122) har utredningen med hänsyn bland annat till den klart landskapsvårdande inställning som sålunda och i övrigt kommit till uttryck i byggnadslagstiftningen, funnit sig kunna från de i förslaget till naturskyddslag upptagna, mot arbetsföretag i allmänhet till skydd för landskapsbilden riktade bestämmelserna göra undantag för byggnadsföretag. Utredningen har emellertid härvid förutsatt, att 135 § och 143 §

1 mom. byggnadsstadgan gives den ökade räckvidd, som kan erfordras för att bebyggelsekontrollen skall i naturskyddshänseende få väsentligen samma omfattning som kontrollen över andra arbetsföretag erhåller enligt förslaget till naturskyddslag. Byggnadsstadgans uppräknning av de byggnadsföretag, vilka skola ur naturskyddssynpunkt prövas av länsstyrelsen, företer vissa luckor. Utredningen föreslår, att dessa på lämpligt sätt fyllas. I detta syfte torde — i viss anslutning till stadgandet i 64 § 2 mom. andra stycket byggnadsstadgan — uppräknningen böra omfatta, vid sidan av hotell, jämväl pensionat samt, förutom sjukhus, även vårdanstalter av andra slag. Emellertid kunna också vanliga större hyreshus samt andra byggnader, avsedda att inrymma ett större antal personer, medföra allvarlig skada å landskapsbilden, om de uppföras utan hänsyn till naturförhållandena. Jämväl sådan bebyggelse bör därför vara underkastad kontroll. En lämplig avvägning torde vinnas, om kontrollbestämmelserna göras tillämpliga å alla byggnader, inrymmande flera än fyra bostadslägenheter eller samlingslokal för minst femtio personer. Genom denna måttangivning torde bland annat jordbrukets ekonomibyggnader komma att icke beröras.

Ifrågavarande bestämmelser avse enligt sin nuvarande lydelse ej blott ny bebyggelse i egentlig bemärkelse utan varje form av nybyggnad. Såsom framgår av 169 § byggnadsstadgan är nybyggnadsbegreppet mycket omfattande. I de avseenden varom här är fråga torde emellertid all dylik nybyggnad knappast behöva bli föremål för reglering. Utredningen föreslår, att förevarande paragraf begränsas till att gälla endast uppförande av byggnad. Såsom uppförande av byggnad kan dock i detta sammanhang enligt utredningens mening bli att anse även vissa fall av till- eller påbyggnad, nämligen om befintlig byggnad därigenom så ändras, att byggnadsföretaget får karaktär av helt ny bebyggelse.

135 § andra stycket och 143 § 1 mom. första stycket ha omarbetats i enlighet med de grunder som här angivits. Från stadgandenas tillämpning äro för närvarande undantagna sådana allmänna byggnader, till vilka ritningarna enligt gällande författning skola prövas av statlig myndighet (jfr 139 § och 143 § 3 mom.). Härutinnan har utredningen icke föreslagit någon ändring. Utredningen förutsätter, att vid nämnda prövning vederbörande myndighet fäster tillbörlig hänsyn även vid naturskyddets synpunkter. Utredningen utgår också från att i förekommande fall erforderligt samråd sker med naturvårdsmyndigheten samt med vederbörande länsstyrelse och länsarkitekt.

8. Förslaget till lag om ändring i regeringsrättslagen.

2 § 8:o)

Enligt 2 § 8:o) tredje stycket regeringsrättslagen skola besvär i mål rörande tillämpningen av 39 § lagen om allmänna vägar upptagas och avgöras av regeringsrätten.

De i 25 § utredningens förslag till naturskyddslag upptagna bestämmelserna om reklam- och propagandanordningar, äro till sin innebörd jämförliga med väglagens bestämmelser i förenämnda 39 §. Besvärsförfarandet bör rimligen i båda fallen vara detsamma. Sådan regeringsrättslagen för närvarande är avfattad skulle emellertid besvär över beslut enligt 25 § naturskyddslagen komma att behandlas av Kungl. Maj:t i statsrådet. En ändring bör därför ske. Denna kan antingen gå i den riktningen att sistnämnda slag av besvär förklaras skola avgöras av regeringsrätten eller också givas motsatt innehåll, d. v. s. att regeringsrätten befrias även från mål rörande tillämpningen av 39 § väglagen. Utredningen förordar det senare tillvägagångssättet. Stadgandet i 2 § 8:o) regeringsrättslagen föreslås av utredningen ändrat i överensstämmelse härmed.

2 § 11:o)

Nuvarande 2 § 11:o) sjunde stycket regeringsrättslagen föreskriver, att besvär i mål om naturminnesmärkens fredande skola avgöras av regeringsrätten. Skäl tala för en ändring härutinnan, därest utredningens förslag till naturskyddslag genomföres.

Den främsta anledningen är att enligt utredningens förslag fridlysning såsom naturminne kan, i motsats till vad nu gäller, föranleda ersättning till markägare eller annan sakägare. Detsamma är enligt förslaget fallet vid fridlysning såsom naturpark. En av de viktigaste frågorna i dylika fridlysningsärenden torde ofta bli huruvida fridlysningen skall anses vara av beskaffenhet att motivera ersättning av allmänna medel. Det är med hänsyn härtill lämpligt, att frågan huruvida överhuvudtaget fridlysning skall ske eller icke får i händelse av besvär i sista hand avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Vidare må till jämförelse erinras, att tillstånd till expropriation meddelas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Frågor om inskränkning i äganderätt eller annan rätt genom fridlysning av beskaffenhet att föranleda ersättning till sakägare äro till sin innebörd besläktade med expropriationsärenden. Det förefaller naturligt, att de slutligt prövas i enahanda ordning som dessa. Den omständigheten, att i samband med fridlysning kunna meddelas alle-

handa begränsningar i allmänhetens rörelsefrihet, synes också tala för att besvär över fridlysningsbeslutet upptagas av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Utredningen föreslår alltså att stadgandet i 2 § 11:o) sjunde stycket regeringsrättslagen utgår.

Ärenden rörande fridlysning av växt- och djurarter enligt 19—21 §§ förslaget till naturskyddslag omfattas ej av regeringsrättslagen. Även besvär i sådana ärenden komma alltså att gå till Kungl. Maj:t i statsrådet. Härigenom vinnes viss likformighet med den prövning, som äger rum vid fridlysning och bestämmande av jakttider i fråga om djurslag, som ej falla under naturskyddslagen; beslut i dylika frågor fattas direkt av Kungl. Maj:t.

Enahanda blir förhållandet vid besvär över beslut, som länsstyrelsen meddelar enligt naturskyddslagens 24 §. I viss mån likartade ärenden, nämligen besvär över länsstyrelsens beslut i anledning av ansökan om tillstånd att företaga nybyggnad utan hinder av gällande nybyggnadsförbud, äro, jämlikt 2 § 16:o) regeringsrättslagen, uttryckligen undantagna regeringsrättens prövning.

Vad åter angår besvär över länsstyrelsens beslut enligt 23 eller 27 § naturskyddslagen komma sådana jämlikt regeringsrättslagens 2 § 17:o) nionde stycket att tillhöra regeringsrättens upptagande och avgörande. Med hänsyn till önskvärdheten av enhetlighet i fråga om besvärsförfarandet i naturskyddsärenden, oberoende av dessas art, kunde det övervägas att befria regeringsrätten från befattningen med även de ärenden, det här gäller. Emellertid torde alldeles särskilda skäl fordras för att till Kungl. Maj:t i statsrådet hänskjuta avgörandet av beslut, vilka, i likhet med beslut enligt 23 och 27 §§ naturskyddslagen, innefatta vitesföreläggande. Någon avvikelse från den beträffande besvär över sådana beslut i allmänhet gällande regeln enligt nyssnämnda stadgande i regeringsrättslagen torde därför ej böra göras.

9. Naturskyddets organisation.

Enligt stadgan den 29 juni 1950 (nr 401) angående statsdepartementen tillkommer handläggningen av ärenden rörande naturminnesmärken och nationalparker jordbruksdepartementet. Förhållandet har varit ensartat alltsedan lagarna angående naturminnesmärkens fredande och angående nationalparker trädde i kraft, med undantag för en period åren 1941—1943, då ärendena handlades inom ecklesiastikdepartementet. På jordbruksdepartementet ankommer även handläggningen av ärenden rörande jakt och jaktvård samt fiske, skogshushållningen och ärenden rörande tillämpning av vattenlagen, utom i vad angår vattendomstolarna och deras personal.

Närmast under jordbruksdepartementet åvilar, såsom nämnts (s. 46), den centrala förvaltningen av de ärenden, som avses i lagen angående naturminnesmärkens fredande och lagen angående nationalparker, vetenskapsakademien och dess naturskyddskommitté. Av det såsom bidrag till vetenskapsakademien under nionde huvudtiteln anvisade anslaget å 22 100 kronor avses 9 100 kronor för vård av nationalparker, 12 700 kronor för förvaltning av naturskyddsärenden och 300 kronor för bevakning av fridlysta naturparken Borga hage i Repplinge socken, vilken bevakning ömbesörjes av länsstyrelsen i Kalmar län. Anslagsbeloppet 9 100 kronor disponeras enligt av Kungl. Maj:t meddelad föreskrift på följande sätt:

1. Vaddetjåkko nationalpark: bevakning	400:—
2. Abisko nationalpark: bevakning	350:—
3. Stora Sjöfallets nationalpark: bevakning	450:—
4. Peljekaise nationalpark: bevakning	400:—
5. Sonfjällets nationalpark: bevakning	400:—
6. Garphyttans nationalpark: bevakning	400:—
7. Dalby-Söderskogs nationalpark: bevakning	400:—
8. Blå Jungfruns nationalpark: bevakning	900:—
9. Muddus nationalpark: bevakning	5 400:—

Utöver de vid punkterna 2 och 3 angivna beloppen må för bevakning av de där ifrågavarande två nationalparkerna användas inflytande hyresinkomst å 50 kronor för vardera nationalparken.

Anslagsbeloppet 12 700 kronor disponeras av akademien sålunda:

1. Inspektionsresor och naturskyddsutredningar	4 000:—
2. Kungörelser, anslagstavlor, hägnader och andra skydds- åtgärder	1 500:—
3. Tryckning av redogörelser	2 000:—
4. Diverse utgifter (brandförsäkringar m. m.)	100:—

5. Skrivmaterial m. m.	600:—
6. Arvode åt naturskyddskommitténs sekreterare	2 500:—
7. Arvode åt sekreterarebiträde	2 000:—

I *professor Sernanders förenämnda* (s. 51) *betänkande* rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning redogöres (s. 184 o. f.) för vissa dittills framkomna förslag till omorganisation. Dessa förslag kunde enligt Sernander indelas i två grupper. Enligt den ena skulle den centrala myndigheten förläggas till Naturhistoriska riksmuseet. Enligt den andra skulle finnas en mera självständig skapelse, en verklig statsinstitution, direkt ansluten till något departement. För egen del fann Sernander upprättandet av ett särskilt statsämbetsverk för naturskyddet vara en viktig och trängande reform. Naturskyddsärendena borde enligt hans mening överföras från vetenskapsakademien till ett under ecklesiastikdepartementet direkt lydande självständigt ämbetsverk med — efter mönster av riksantikvarieämbetet — en naturskyddsprefekt såsom chef samt två naturskyddsintendenter vid hans sida ävensom ett mindre sekretariat. Prefekten och intendenterna skulle tillsammans bilda ett naturskyddskollegium, som hade att efter särskild instruktion handlägga naturskyddsärendena. Vissa ärenden skulle ombesörjas av prefekten. Denne liksom intendenterna borde äga en framstående, väl vitsordad naturhistorisk bildning. Vid sidan av detta ämbetsverk borde finnas ett naturskyddsråd, i vilket följande institutioner och deras målsmän kunde tänkas vara företrädde: professorerna i botanik och växtbiologi vid Uppsala och Lunds universitet samt Stockholms och Göteborgs högskolor, cheferna för botaniska avdelningarna vid Naturhistoriska riksmuseet och Statens skogsförsöksanstalt, professorerna i skogsskötsel och botanik vid Skogshögskolan, föreståndarna för Svenska mosskulturforeningen och Aneboda-institutionen, professorerna i zoologi och geologi vid Uppsala och Lunds universitet samt Stockholms högskola, cheferna för de zoologiska avdelningarna vid Naturhistoriska riksmuseet samt entomologiska avdelningen av Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, intendenten för zoologiska avdelningen vid Göteborgs museum samt chefen för Sveriges geologiska undersökning.

I ett av *vetenskapsakademiens naturskyddskommitté* den 26 februari 1936 över betänkandet avgivet, av akademien åberopat yttrande framhöll kommittén att, innan man toge ståndpunkt till frågan om det statliga naturskyddets organisation, det vore nödvändigt att klargöra för sig, vilka dettas väsentliga arbetsuppgifter skulle vara. Kommittén ansåg sig i största korthet böra angiva dem på följande sätt.

Naturskyddet kan sägas uppvisa två i varandra övergående sidor, den ena en rent vetenskaplig, den andra en allmänt kulturell. Det bör för kommande forskning bevara representativa delar av svensk natur eller svenska naturobjekt. Det bör å andra sidan vaka över att de för den materiella odlingen

nödiga ingreppen i naturen ske med pietet, under undvikande av onödig förstörelse av landskapets naturvärden och skönhet eller av dess djur- och växtvärld. För att dessa mål skola kunna uppnås är en allmänt utbredd kunskap om naturvärdena och om betydelsen av deras bevarande en nödvändig förutsättning. Upplysningsverksamheten för spridande, rotfästande och fördjupande av naturskyddstanken är därför den viktigaste naturskyddsåtgärden, som skall skapa den grundval, utan vilken lagliga eller administrativa naturskyddsstipulationer komma till korta. Även om denna upplysningsverksamhet, i den mån den ej faller inom verksamhetsområdet för olika undervisningsanstalter, fortsättningsvis liksom hittills i främsta rummet bör bygga på enskilt initiativ, till exempel genom naturskydds- och hembygdsvårdsföreningar, föredrag, litteraturen samt ej minst pressen, synes det uppenbart, att även det statliga naturskyddsorganet har en stor uppgift att fylla på detta område, till exempel genom utgivandet av publikationer i naturskyddsärenden, ordnandet av ett naturskyddsarkiv samt en representativ och tilldragande naturskyddsutställning m. m.

Å andra sidan vore det enligt kommitténs förmenande nödvändigt att nyktert klargöra för sig begränsningen av en statlig naturskyddsmyndighets uppgifter och verksamhet. Kommittén anförde härutinnan bland annat:

Naturskyddssträvandena vore säkerligen mest betjänta av att naturskyddsmyndigheten nöjde sig med att vara ett rådgivande organ, som bereddes tillfälle att uttala sig före igångsättandet av företag som innebure större ingrepp i naturen eller som överhuvudtaget kunde förväntas sätta ett mera betydande naturskyddsintresse på spel. Även såsom ett blott rådgivande organ hade naturskyddsmyndigheten givetvis möjlighet att taga initiativ, när det gällde att förhindra en onödig skadegörelse eller till sin omfattning i möjligaste mån mildra en nödvändig sådan. Med den växande förståelse för naturskyddets idé, som gjorde sig gällande, kunde man hoppas, att en naturskyddsmyndighet, som med takt och omdöme utnyttjade denna rådgivande ställning, skulle uppnå vad som rimligtvis vore möjligt. Däremot vore det så gott som visst, att ett naturskyddsämbetsverk, som bryskt försökte gent emot den praktiska sakkunskapen göra gällande en direkt bestämmande myndighet, i dessa ömtåliga frågor skulle komma att skapa en irritation, vilken ej blott skulle leda till nederlag i de enskilda fallen utan till sist gå ut över naturskyddssträvandena i deras helhet.

Naturskyddskommittén framhöll härefter att, när den statliga behandlingen av naturskyddsärendena, i den mån dessa ej påkallade Kungl. Ma:jts eller annan myndighets avgörande, från början lades under vetenskapsakademien, detta utan tvivel inneburit den naturligaste lösningen. Kommittén utvecklade sina synpunkter sålunda.

Det gällde ju först och främst att för en ringa kostnad få till stånd en behandling av naturskyddsfrågorna, vilken förutsatte sakkunskap på så många skilda områden, att den icke kunde tänkas förenad hos blott en eller ett par personer. Det hade även varit till övernagande fördel för naturskyddsidéns spridande och rotfästande, att det praktiska naturskyddsarbetet till en tid fick pröva sig fram under jämförelsevis fria och enkla former utan att från början dirigeras från ett ämbetsverk. Om ett dylikt ämbetsverk ej skulle riskera att motverka

sitt eget syfte, måste det enligt kommitténs uppfattning ha en tillräckligt utbredd förståelse i folkmeningen att falla tillbaka på, och denna förutsättning var icke för handen vare sig vid tidpunkten för det statliga naturskyddets genombrrott eller långt senare. Kommittén ansåge emellertid, att sistnämnda förhållande under senaste tid så väsentligt förändrats till det bättre, att tidigare farhågor från denna synpunkt för verkningarna av inrättandet av en fastare naturskyddsinstitution knappast längre behöfve hysas. Avgörande för denna fråga vore emellertid, att naturskyddsärendena så tillväxt till antalet och komplicerats, att det icke längre vore rimligt ifrågasätta att de skulle kunna handläggas genom akademiens naturskyddskommitté.

Under åberopande av det anförda anslöt sig kommittén såtillvida till grundtanken i professor Sernanders betänkande, att den föreslog en organisation av den statliga naturskyddsverksamheten, innebärande bland annat inrättandet av en fast statsinstitution. Efter att ha övervägt olika möjligheter för en statlig naturskyddsinstitutioners organisation hade kommittén kommit till den övertygelsen, att den bästa lösningen av denna fråga skulle stå att vinna genom att bygga vidare på den grund som redan från början lades vid naturskyddslagarnas tillkomst. Trots de många allmänt kulturella aspekter som naturskyddet erbjöde, ej minst genom sina beröringspunkter med hembygdsvård och fornminnesvård, vore det dock först och främst en naturvetenskaplig angelägenhet. Det syntes kommittén därför vara av synnerlig vikt, att naturskyddsinstitutionen komme att ligga i en naturvetenskaplig miljö, inom vilken den så lätt som möjligt kunde erhålla de upplysningar från olika fackområden, vilka krävdes vid naturskyddsärendenas behandling. Naturskyddsinstitutionen borde därför bli en under akademiens förvaltning ställd institution och få sin lokal förlagd i närheten av riksmuseet och akademien. Denna institution syntes icke behöva göras stor, då en mängd ärenden skulle kunna utredas av olika specialsakkunniga, företrädesvis tillhörande vissa andra institutioner. Det vore därför tillräckligt, om vid institutionen fästes en kvalificerad föreståndare i professors ställning, en likaledes vetenskapligt utbildad sekreterare och arkivarie, ett kanslibitråde och (sannolikt) en vaktmästare.

Naturskyddskommittén föreslog även inrättandet av ett råd av ett lämpligt antal på naturskyddets olika områden väl förfarna fackmän. I motsats till professor Sernander ansåg emellertid kommittén, att rådet icke borde göras mycket större än kommittén.

Betänkandet utställdes jämväl till yttrande av *kanslern för rikets universitet*, vilken efter hörande av de filosofiska fakulteternas vid universiteten i Uppsala och Lund matematisk-naturvetenskapliga sektioner i avgivet utlåtande anförde, att det erforderliga statliga naturskyddsorganet borde anknytas till vetenskapsakademien samt att han i huvudsakliga delar kunde giva sin anslutning till de av akademien i dess yttrande framförda synpunkterna.

De båda matematisk-naturvetenskapliga sektionerna funno det vara önskvärt, att statsuniversitetet bleve representerade i naturskyddsrådet.

I yttrande över betänkandet förklarade *Samfundet för hembygdsvård* det förefalla som om den rent naturvetenskapliga delen av naturskyddet skulle kunna tillgodoses på ett enklare sätt än med hjälp av den föreslagna organisationen. Man borde undersöka huruvida icke naturskyddskommittén skulle kunna utbyggas till ett forum, dit naturskyddsärenden av mera vetenskaplig art kunde hänskjutas. Vid sidan av denna naturskyddskommitté borde emellertid stå en organisation med en chef, vars ställning i överensstämmelse med förslaget eventuellt skulle motsvara riksantikvariens. Vid sin sida borde han ha ett sekretariat, varemot de föreslagna naturskyddsintendenterna kunde undvaras. Chefen för naturskyddsinstitutet borde vara biolog men tillika ha dokumenterat sig äga klar förståelse för de folkliga synpunkterna på naturskyddet.

Svenska naturskyddsföreningen framhöll i avgivet yttrande, att av betänkandet framginge, att naturskyddet med det snaraste måste omorganiseras till större fasthet och effektivitet för att icke oersättliga värden skulle förspillas till skada för landet. I detalj måste arbetet, liksom på andra håll vore brukligt, skötas av lokala organ. Det vore emellertid nödvändigt med en kontrollerande och rådgivande ledning och det förefölle lämpligt att låta samma organ handha ledningen både av det sociala naturskyddet och av naturskyddet i dess äldre och trängre bemärkelse. Gränserna mellan dessa olika slag av naturskydd vore flytande och det rationella torde vara att ordna skyddet och skötseln av de olika reservaten individuellt. Avvägningen måste uppenbarligen göras på grundval av biologisk sakkunskap även för naturreservat med rent social och folkhygienisk uppgift för att icke skyddsområdena genom olämplig skötsel eller missbruk hastigt skulle förlora i värde. Ledningen måste därför anförtros åt ett organ, där biologisk sakkunskap vore väl representerad. Då fråga vore att upprätta ett statsämbete för naturskydd, förefölle det föreningen lämpligt att beakta behovet av ett centralorgan även för det sociala naturskyddet i regionalplaneidéns anda. Ämbetet borde därför från början planeras så, att det kunde utvecklas till en rikets allmänna parkstyrelse med uppgift att sköta ledningen såväl av det sociala naturskyddet som av det vetenskapliga. Enligt föreningen borde frågan om det svenska naturskyddets statliga organisation med beaktande av det anförda bli föremål för ytterligare beredning genom särskilt tillkallade sakkunniga.

Såsom nämnts (s. 57) har sedermera även *vetenskapsakademien* i skrivelse den 5 juni 1946 hemställt om förnyad utredning angående naturskyddets statliga organisation och förvaltning under framhållande bland annat att naturskyddets uppgifter ökat på ett sätt som ej kunnat förutses vid den nuvarande organisationens tillkomst.

Behovet av en fast organisation för tillvaratagande av naturskyddets intressen har med åren framträtt alltmera oavvisligt. Naturskyddsfrågorna, som från början intogo en undanskymd plats, ha allmänt tillerkänts en betydelse och fått en omfattning, som man knappast räknade med, då den nuvarande ordningen infördes. Handhavandet av dessa ärenden kan icke längre betraktas som en uppgift av så ringa storlek och vikt, att den rimligen kan såsom hittills skötas praktiskt taget som en bisyssla. Den arbetskraft, som för närvarande står till förfogande för vetenskapsakademiens oavlönade naturskyddskommitté — två deltidsefättningar: en sekreterare med ett arvode av 2 500 kronor och ett skrivbiträde åt denne med ett arvode av 2 000 kronor — är uppenbart otillräcklig. Organisationen möjliggör icke heller att de särskilda skyddsobjekten erhålla den tillsyn, som är nödvändig, om syftet med de olika skyddsåtgärderna skall kunna uppnås. Positiva naturvårdande åtgärder måste med nuvarande ordning och brist på medelstilldelning i stort sett utebli. De rådande förhållandena lämna således åtskilligt övrigt att önska. En ändring härvidlag förutsätter att de organisatoriska problemen bringas till en lösning. Det är enligt utredningens mening nödvändigt att en naturvårdsmyndighet finnes, som är särskilt rustad för naturskyddsärendenas handhavande. Myndigheten i fråga måste icke blott vara i sig lämpad för uppgiften utan även förses med erforderliga arbetsmöjligheter, så att den kan fylla de mångahanda, skiftande krav, som komma att ställas på densamma, och överhuvud på ett ändamålsenligt sätt föra naturskyddets talan.

De organisatoriska problemen hänföra sig i huvudsak till tre grupper av frågor, nämligen dels utredningar rörande vilka objekt, som böra bli föremål för särskilda skydds- och vårdåtgärder, dels skötseln och förvaltningen av de skyddade objekten, i främsta rummet nationalparkerna och naturminnena, dels ock allmänt rådgivande och planerande verksamhet. För att de enskilda skyddsobjekten skola kunna bevakas och ägnas den nödvändiga vården och tillsynen måste tillgång finnas till lokalt verksamma krafter. För det övervägande antalet skyddsobjekt torde tillsynen i regel kunna ske genom personer, som i sin dagliga gärning mer eller mindre regelbundet passera objekten i fråga eller vilka utan större olägenhet eller tidsförlust kunna nå fram till dem. I sådana fall torde tillsynen i och för sig icke behöva bli särskilt betungande. I den mån visst arbete måste utföras, såsom istandsättande av hägnader och skyltar, verkställande av röjningar, slätter och liknande, måste man förutsätta att ersättning skall utgå. Enligt utredningens förslag skall det ankomma på det allmänna att uppsätta erforderliga skyltar och vidtaga övriga behövliga åtgärder. Om detta nödvändiga arbete skall kunna utföras, måste det finnas tillgång till arbetskraft, som är skyldig att verkställa arbetet. Kravet på att tillsynen och vården organiseras på ett tillfredsställande sätt är ofrånkomligt.

Det kunde visserligen synas önskvärt att samtliga förenämnda uppgifter — utredningsarbetet, skötseln och förvaltningen samt rådgivningen och planeringen — anförtroddes en och samma myndighet. Emellertid torde detta icke vara nödvändigt. De arbetsuppgifter, som sammanhännga med den utredande, rådgivande och planerande verksamheten, böra visserligen icke lämpligen uppdelas på olika institutioner. Skötseln och förvaltningen av naturskyddsobjekten däremot äro frågor, som kunna handhavas i särskild ordning. Det är av vikt, att intresset för naturvärdenas skydd och vård levandegöres hos så många som möjligt. Det är därför en fördel att ett större antal personer i sin dagliga verksamhet få anledning att befatta sig med naturskyddsfrågorna. Detta uppnås om vissa uppgifter beträffande vård och tillsyn anförtros andra organisationer än den myndighet som närmast har att föra naturskyddets talan. Sagda myndighet måste emellertid givas ställning av centralorgan med åliggande att samordna arbetet och att leda naturskyddssträvandena.

I fråga om naturskyddets organisatoriska ställning inom statsförvaltningen kunna olika lösningar tänkas. En möjlighet vore att behålla naturskyddets ledning hos vetenskapsakademien, ehuru förlagd till en särskild organisation under denna. Såsom redan tidigare anförts (s. 79) vill utredningen dock icke förorda en sådan utväg. Skälet är framförallt det förut åberopade, att, ehuru det vetenskapliga syftet givetvis intager en plats i förgrunden, naturskyddets övriga uppgifter blivit så framträdande, att de ej lämpa sig för en institution med rent vetenskapliga strävanden. Kvar står då möjligheten antingen att skapa en helt fristående naturvårdsmyndighet eller att inordna en sådan myndighet i något befintligt centralt ämbetsverk eller i ett departement.

Om naturvårdsmyndigheten skall inordnas i ett centralt ämbetsverk bör detta redan nu ha vissa betydelsefulla naturskyddsuppgifter samt helst äga en lokal representation, som skulle kunna övertaga tillsynen av skyddsobjekten. De ämbetsverk, som därför i första hand kunde komma i åtanke, torde vara domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, riksantikvarieämbetet, skogsstyrelsen och kammarkollegiet.

Domänstyrelsens uppgift som förvaltare av staten tillhörig mark utgör en anknytningspunkt för naturskyddet. En sådan anknytning kunde också motiveras med hänsyn till domänstyrelsens handläggning av frågor rörande jaktvården i landet samt till det synnerligen omfattande och väl organiserade naturskyddsarbete, som domänstyrelsen redan bedriver på de marker den förvaltar. Genom sin lokala organisation äger domänstyrelsen den representation ute i landet, som erfordras för tillsynen över de skyddade objekten.

Lantbruksstyrelsen förvaltar visserligen icke mark som domänstyrelsen. Den befattning lantbruksstyrelsen har med handläggning av

ärenden rörande jordbrukets rationalisering samt rörande utdikningar och vattenavledningar samt därmed sammanhängande naturskyddsfrågor kunde dock åberopas som skäl för att naturvårdsmyndigheten förlades inom lantbruksstyrelsen. Genom bland annat lantbruksnämnderna i de olika länen och deras ortsombud har även denna styrelse en lokal representation, möjlig att utnyttja i naturskyddets tjänst.

Riksantikvarieämbetet har bland annat till uppgift att handlägga frågor rörande skötseln och vården av fornminnena och byggnadsminnena. Riksantikvarieämbetet äger en mycket omfattande lokal representation genom landsantikvarierna och riksantikvariens ortsombud. I samband med uppgörandet av den nya ekonomiska kartan företas en allmän fornminnesinventering, vilken skulle kunna utvidgas att omfatta även naturskyddsobjekten. Även om naturskyddet och kulturskyddet utgått från delvis olikartade utgångspunkter är den praktiska handläggningen ofta identisk. I fråga om vården av det kulturpåverkade landskapet kan man icke draga någon gräns mellan fornvårdens och naturvårdens uppgifter. Vården och skyddet av det äldre kulturlandskapet med dess ängar och hagar komma alltid att vara en gemensam angelägenhet för fornminnesvården och naturskyddet. Denna samhörighet har i andra länder kommit till uttryck på olika sätt. I Danmark ingår sålunda skyddet åt fornlämningarna som en del i naturskyddslagen och i Amerikas Förenta Stater förvaltar National Park Service även fornminnena och byggnadsminnesmärkena. Naturvårdsmyndighetens förläggning till riksantikvarieämbetet kunde befordra samordnandet av kulturskyddets och naturskyddets intressen.

Med hänsyn till att många skyddsobjekt i vårt land hänföra sig till skogsproblem och på grund av de väl utbyggda skogsvårdsstyrelserna i de olika länen kunde man även tänka sig en anknytning av naturvårdsmyndigheten till skogsstyrelsen.

Ur vissa synpunkter kunde slutligen ifrågakomma att naturvårdsmyndigheten knötes till kammarkollegiet. Förutom den för naturskyddet betydelsefulla uppgift, som åvilar kollegiet i frågor vilka regleras genom vattenlagen (jfr s. 48), handlägger kollegiet även andra i detta sammanhang viktiga ärenden. Kollegiet handhar sålunda den rättsliga vården av frågor av större betydelse rörande dispositionen av ecklesiastisk mark och även frågor om dispositionen av kronans marker ovan odlingsgränsen samt renbetesfjällen inom Jämtland och Härjedalen. Förvaltningen av kronan tillhöriga holmar och skär, som icke tillhöra visst hemman, handhas jämväl av kollegiet, liksom det har tillsynen över frågor rörande fiskevatten, som ej äro i enskild ägo, samt territorialvattnet. Den överblick, som naturvårdsmyndigheten måste äga över vården av naturvärdena i landet, kunde främjas genom den befattning kollegiet har med den allmänna hus-

hållningen i riket. Genom kollegiets advokatfiskalsämbete skulle naturvårdsmyndigheten ha tillgång till omfattande expertis i rättsliga frågor.

Även om sålunda åtskilliga ämbetsverk vore i och för sig möjliga såsom naturvårdsmyndighet har utredningen likväl stannat för att icke föreslå naturvårdsmyndighetens inordnande såsom led i någon redan bestående institution. Skälen härtill äro flera. De spörsmål, naturvårdsmyndigheten har att taga befattning med, äro så skiftande, att de icke alla kunna lämpligen handläggas av en myndighet, vilken i likhet med de uppräknade ämbetsverken uppbyggs med sikte på fullgörande av vissa begränsade, speciella uppgifter. Intet av de angivna verken heller äga den smidighet i arbetsformen, som bör fordras om naturskyddets intressen skola kunna ändamålsenligt tillvaratagas. Naturskyddsfrågorna nödvändiggöra ett nära samarbete mellan naturvårdsmyndigheten samt andra såväl statliga som kommunala myndigheter och organisationer. Det är med hänsyn härtill önskvärt att naturvårdsmyndigheten gives en sådan ställning, att den icke blir betraktad såsom företrädande allenast biintressen hos en annan myndighet. Det kunde också inträffa, att naturskyddets speciella företrädare inom det ämbetsverk, till vilket naturvårdsmyndigheten vore knuten, komme att i vissa frågor hysa en mening, avvikande från ämbetsverkets. En icke önskvärd dualism skulle på detta sätt kunna uppstå. Även ur denna synpunkt torde det vara lämpligast att naturvårdsmyndigheten göres fristående från andra verk. Att så sker utesluter givetvis icke att redan befintliga institutioners sakkunskap och organisation utnyttjas i naturskyddets tjänst. Utredningen tvärtom förutsätter, att detta blir fallet. Förslaget till naturskyddslag bygger i stor utsträckning på medverkan av även andra organ än naturvårdsmyndigheten.

Vad angår utvägen att anknyta naturvårdsmyndigheten direkt till något departement må erinras att på sin tid egnahemsdirektionen var inordnad i jordbruksdepartementet samt att krigsmaterielinspektionen alltjämt är förlagd inom handelsdepartementet. En liknande anordning vore tänkbar i nu förevarande fall. Förfarandet måste emellertid, om det skulle ha något praktiskt värde, innebära att naturvårdsmyndigheten finge svara för föredragning och annan handläggning av naturskyddsärendena inom departementet. De intressen, naturvårdsmyndigheten kan finna sig böra företräda i dessa ärenden, kunna ej sällan komma i strid med såväl enskildas som andra myndigheters önskemål. Det slutliga avgörandet måste därvid ankomma på Kungl. Maj:t. Den ofta grannliga arten av de spörsmål, som sålunda kunna bli hänskjutna till Kungl. Maj:t, synes göra det mindre lämpligt att ärendenas beredning inom vederbörande departement omhändraves av en myndighet, som, om än den förutsättes bedöma frågorna objektivt, likväl otvivelaktigt måste anses intaga en viss partsställning.

Utredningen anser, att naturvårdsmyndigheten bäst kan fylla sin upp-

gift, om den organiseras som en statlig nämnd med ett sig underställt kansli, innefattande ett begränsat antal befattningshavare för ärendenas beredning och expediering. Genom nämndinstitutionen kan myndigheten tillförsäkras den intresserepresentation, som erfordras för naturskyddsärendenas allsidiga behandling. I nämnden kan beredas plats för företrädare såväl av vetenskapliga, estetiska och andra kulturella synpunkter som av ekonomiska och sociala intressen. Av vikt är att ledamöterna i den *statens naturvårdsnämnd*, vars inrättande utredningen alltså förordar, ha förståelse för naturskyddssträvandena och äga förmåga att bedöma naturens behov av skydd och vård. Samtidigt måste emellertid inom nämnden finnas förutsättningar att opartiskt pröva motstående intressens berättigade krav. Å andra sidan är det angeläget, att nämnden icke göres för tungrodd. För att den skall bli verkligt arbetsduglig torde antalet ledamöter böra bestämmas till högst sju. Med detta antal synas suppleanter bli överflödiga. Samtliga ledamöter böra förordnas av Kungl. Maj:t. Förordandet torde böra avse viss tid, förslagsvis tre år. Bland ledamöterna bör Kungl. Maj:t utse en att vara ordförande och en att vara ersättare för denne.

Utredningen har icke funnit skäl tala för införande av annan ordning i fråga om naturskyddsärendenas departementala handläggning än den som för närvarande gäller. Naturvårdsnämnden förutsättes alltså komma att lyda under jordbruksdepartementet. På nämnden ankommande speciella uppgifter framgå av förslaget till naturskyddslag och förslaget till tillämpningskungörelse till denna. Vid sidan härav måste emellertid nämnden i sin egenskap av central myndighet för tillsynen och vården av naturvärdena i landet få en mångfald åligganden av mera allmän karaktär. Nämnden måste skaffa sig en så grundlig kunskap som möjligt om Sveriges natur och om planerade åtgärder av beskaffenhet att kunna i avsevärdare grad påverka densamma. Den måste därför med uppmärksamhet följa utvecklingen på jord- och skogsbrukets samt jaktens och fiskets områden ävensom i fråga om bebyggelse, väganläggningar, grustäkter och andra företag, som medföra bestående ändring av naturförhållandena. Det är också av vikt, att nämnden söker bilda sig en uppfattning om vården och utnyttjandet av sådana betydelsefulla naturtillgångar som de lösa jordlagren, grundvattnet och de rinnande vattnen. Den bör verka för att samtliga naturvärden, såvitt möjligt, tagas till vara och vårdas ur både ekonomisk, social och kulturell synpunkt. Härvid kunna de åtgärder, som böra vidtagas och som nämnden bör taga initiativ till, vara likaväl av nyskapande och omdanande art som skyddande och konserverande. Föreligger risk att vissa tillgångar exploateras på sådant sätt att den naturliga balansen i landet eller delar därav kan befaras bli störd, synes nämnden böra framlägga förslag till motverkande åtgärder. Nämnden bör allmänt söka få sådana anord-

ningar vidtagna, som kunna främja landets växt- och djurvärld. En förutsättning för skyddet av det vilda är att miljön vårdas, d. v. s. att tillgången på föda och lämpliga uppehållsplatser bevaras. Slutligen bör det ankomma på nämnden att främja upplysning och propaganda samt tillhandagå med råd och anvisningar på naturskyddets område ävensom att med uppmärksamhet följa naturskyddets utveckling i andra länder. För att kunna fullgöra sistberörda uppgift torde nämnden böra ingå som medlem i den internationella naturskyddsunionen. Härigenom skulle nämnden få tillgång till den grundläggande naturskyddslitteraturen samt information i aktuella naturskyddsfrågor i olika länder.

De uppgifter, som skola anförtros statens naturvårdsnämnd, böra angivas i särskild *instruktion för nämnden*. Förslag till sådan instruktion har utarbetats. I detta upptagas jämväl andra erforderliga föreskrifter med avseende å nämndens verksamhet. Utredningen hänvisar härutinnan till förslaget.

Den omedelbara vården och förvaltningen av de olika skyddsobjekten enligt naturskyddslagen avses enligt utredningens förslag skola handhas, beträffande kronomark av den myndighet som förvaltar marken, således i allmänhet domänstyrelsen, samt beträffande enskild mark som regel av skogsvårdsstyrelserna (jfr 2 och 7 §§ förslaget till tillämpningskungörelse). På den förvaltande myndigheten vilar även tillsynen av att meddelade ordningsföreskrifter efterlevas och beslutade skyddsåtgärder i övrigt genomföras. Genom denna anordning komma ett stort antal personer i ständig beröring med naturskyddsarbetet samtidigt som uppgiften för den enskilde befattningshavaren icke annat än i undantagsfall blir särskilt tidskrävande. I vissa fall, såsom i fråga om de större nationalparkerna, kan det bli nödvändigt med heltidsanställd bevakningspersonal. I allmänhet torde dock tillsynen över skyddsobjekten kunna utövas vid sidan av vederbörande befattningshavares, till exempel en skogsvårdstjänstemans, egentliga arbete. Hinder avses icke skola möta att, då det gäller annan mark än kronomark, anförtro vården och förvaltningen åt enskilda organisationer eller personer. Fordras ersättning, får särskild uppgörelse träffas härom.

Genom att naturskyddsarbetet på detta sätt decentraliseras, får naturvårdsnämnden tillgång till ett slags lokal representation, som torde bli av stort värde. Såsom förut nämnts måste nämnden söka följa utvecklingen på olika områden, där naturen beröres. Helst bör nämnden, redan innan ett företag av beskaffenhet att föranleda större ingrepp i naturen igångsättes, vara underrättad om den planerade åtgärden. Enligt 22 § förslaget till naturskyddslag förutsättes i dylika fall samråd skola ske med nämnden. Det torde emellertid icke vara tillfyllest att nämnden för sin information blir beroende av anmälan från vederbörande företagsledning. Det är nödvändigt att kontaktmän finnas runt om i landet, vilka dels kunna underätta nämnden om när åtgärder från nämndens sida synas påkallade dels

ock kunna av nämnden användas för att på ort och ställe vidtaga förberedande undersökningar. Såsom dylika lokalombud torde i betydande utsträckning kunna anlitas frivilliga krafter. För de med ombudens resor föränade extra kostnaderna torde dock ersättning böra beräknas.

För ärendenas beredning inom nämnden och handhavande av de löpande göromålen måste nämnden ha tillgång till en befattningshavare, som är speciellt sakkunnig i naturskyddsfrågor. Stora krav måste ställas på denne såväl i fråga om naturvetenskaplig utbildning som beträffande kunskap och praktisk erfarenhet om naturskyddets mål och arbete. Utredningen föreslår, att befattningshavaren i fråga gives byråchefes ställning. Befattningen bör vara en förordnandetjänst. Med hänsyn till de kvalifikationer, vederbörande måste äga, och vikten av att lämplig person kan förvärvas förordar utredningen att befattningen placeras i lönegraden Cp 10.

Verksamhetens art torde medföra, att byråchefen i stor utsträckning kommer att befinna sig på resor. Icke minst på grund härav måste tillgång finnas till ytterligare en högt kvalificerad befattningshavare, vilken kan i byråchefens frånvaro handlägga de löpande göromålen och vid behov tjänstgöra i hans ställe. Det är också nödvändigt att det på detta sätt finnes någon som kan avlösa byråchefen då det gäller tjänsteresor. Utredningen föreslår, att denne befattningshavare får byrådirektörs tjänsteställning med placering i lönegraden Ce 29.

Befattningshavarna å naturvårdsnämndens kansli torde i övrigt kunna begränsas till en kontorist, lönegraden Ce 13, för handhavande närmast av de kamerala göromålen men med skyldighet att jämväl i övrigt biträda med förekommande kansliarbete samt ett biträde för allmänna skriv- och kontorsgöromål, lönegraden Cf 4—Ce 8. Därjämte synes böra räknas med något belopp för extra skrivhjälp under semester och vid eljest förefallande behov. Särskild expeditionsvakt torde icke erfordras. Däremot bör beräknas något mindre belopp för budskickning.

Även om naturvårdsnämnden kommer att i sig rymma icke obetydlig sakkunskap, torde det bli nödvändigt att i viss utsträckning kunna anlita särskilda sakkunniga. De frivilligt arbetande naturskyddsorganisationerna äga inom sig en omfattande sakkunskap, som därvid kan tillgodogöras. Naturvårdsnämnden kan dock givetvis icke begränsa sig härtill. Möjlighet måste finnas att för verkställande av speciella utredningar tillkalla den expertis, som i varje särskilt fall är mest lämplig. Det kan ej förutsättas att arbetet utföres kostnadsfritt. Medel för utbetalning av ersättning till särskilda sakkunniga måste alltså ställas till nämndens förfogande.

Kostnaderna för den föreslagna organisationen synas kunna beräknas sålunda.

I årligt arvode beräknas till ordföranden i statens naturvårdsnämnd 3 000

kronor, till dennes ställföreträdare 1 500 kronor samt till var och en av ytterligare fem ledamöter 1 000 kronor. Sammanlagda arvodeskostnaden blir alltså 9 500 kronor.

För anlåtande av särskilda sakkunniga föreslås upptaget ett belopp av 5 000 kronor.

Kostnaderna för avlöning av de hos nämnden anställda befattningshavarna beräknas enligt följande uppställning:

Tjänstemän i högre lönegrad än Ce 24:

1 byråchef, lönegrad Cp 10	17 400:—
1 byrådirektör, lönegrad Ce 29	13 224:—

Övrig personal:

1 kontorist, lönegrad Ce 13	6 084:—
1 skrivbiträde, lönegrad Ce 8	4 728:—
Extra skrivhjälp	1 000:—
Budskickning	500:—
	<hr/>
	42 936:—

eller i avrundat tal 42 900 kronor.

Härtill komma utgifter för rörligt tillägg, förslagsvis beräknade till 4 600 kronor.

Avlöningsstaten för statens naturvårdsnämnd skulle sålunda få följande utseende:

1. Arvoden, bestämda av Kungl. Maj:t	9 500:—
2. Avlöningar	42 900:—
3. Ersättningar till särskilda sakkunniga	5 000:—
4. Rörligt tillägg, förslagsvis	4 600:—
	<hr/>
	Summa kronor 62 000:—

Vad beträffar naturvårdsnämndens omkostnadsanslag har utredningen utgått från att särskilt byråchefen måste företaga resor i stor omfattning. Därjämte måste räknas med resekostnadsersättning för nämndens ledamöter dels i vissa fall till sammanträdesorten dels ock understundom för besiktning av naturskyddsföremål. Förutsätter man att i medeltal ett traktamente utgår om dygnet under 300 dygn i högsta traktamentsklassen, blir kostnaden för traktamentsersättning ($300 \times 27 = 8\,100$) i runt tal 8 000 kronor. Härtill kommer resekostnadsersättning, förslagsvis beräknad till samma belopp. Den sammanlagda kostnaden för naturvårdsnämndens resor skulle alltså uppgå till 16 000 kronor.

Utredningen har ansett nödvändigt, att nämnden äger ortsombud runt om i landet. Särskilt arvode till dessa ombud räknas icke behöva utgå, men däremot måste deras resekostnader betalas. Under förutsättning av 100 ombud samt i medeltal tre resdagar om året för vart och ett av dem beräknas kostnaden för ortsombuden till 10 000 kronor.

Det totala anslagsbehovet för reseersättningar skulle sålunda utgöra (16 000 + 10 000 =) 26 000 kronor.

Om lokal tillhandahålles nämnden i fastighet, som tillhör staten, behöver någon lokalhyra icke beräknas. Däremot torde böra för bränsle, lyse och vatten upptagas förslagsvis 1 000 kronor. För övriga expenser, omfattande skrivmaterialier, telefon och andra kontorskostnader samt inköp i viss utsträckning av facktidsskrifter och annan litteratur föreslås ett belopp av 3 000 kronor.

Vetenskapsakademien har för tryckning av redogörelser i naturskyddsärenden kunnat disponera ett belopp av 2 000 kronor. Beloppet är lågt. Skall naturvårdsnämnden kunna fullgöra sin uppgift såsom företrädare av naturskyddsintressena icke minst på det vetenskapliga området, måste den ha möjlighet till bekostande av publikationstryck i icke alltför liten omfattning. Att sådan möjlighet finnes har betydelse även med hänsyn till det internationella samarbetet. Under den första tiden torde dock få räknas med att nämndens publicistiska verksamhet måste stå tillbaka för andra, mera trängande uppgifter. Utredningen föreslår att under första verksamhetsåret utgifterna för publikationstryck beräknas till 2 000 kronor.

För sjukvård m. m. bör upptagas visst mindre belopp, förslagsvis 200 kronor.

Omkostnadsstaten skulle alltså omfatta följande poster:

1. Sjukvård, förslagsvis	200: —
2. Reseersättningar, förslagsvis	26 000: —
3. Expenser, förslagsvis	4 000: —
4. Publikationstryck	2 000: —

Summa kronor 32 200: —

Till detta belopp komma under första året utgifter för anskaffning av möbler, skrivmaskiner m. m. Kostnaderna härför beräknas till 10 000 kronor. Ett särskilt *inventarieanslag* å detta belopp torde böra anvisas.

Det här framlagda organisationsförslaget syftar till att — därest utredningens förslag till naturskyddslag genomföres och uppgifterna för statens naturvårdsnämnd gestaltas på sätt utredningen förordat — tillgodose det oavvisliga behovet. Skulle ytterligare uppgifter av större omfattning åläggas nämnden, torde en utbyggnad av organisationen bli nödvändig. Förslaget är uppgjort med tanke på att en sådan utbyggnad skall kunna täm-

ligen lätt verkställas. Utredningen erinrar om de åtgärder, som torde bli nödvändiga för att hindra stoffflykt och annan jordförstöring. Måhända finnes det lämpligt att anknyta detta arbete till nämnden i större utsträckning än för närvarande kan förutsättas. Vidare synes den möjligheten föreligga, att nämndens befattning med viltvården utvidgas. Att visst samarbete måste äga rum mellan nämnden och de organ, som nu närmast handha jaktvårdsfrågorna, finner utredningen uppenbart. Utvecklingen kan emellertid gå därhän, att nya uppgifter på detta område tillföras nämnden.

Utöver de medel, som enligt det anförda erfordras för naturvårdsnämndens verksamhet, måste den direkta vården och förvaltningen av naturskyddsobjekten föranleda vissa anslagskrav. Såsom nämnts utanordnas för närvarande av statsmedel för bevakning av nationalparker sammanlagt 9 100 kronor samt för bevakning av Borga hage 300 kronor. Beloppen äro icke tillräckliga att möjliggöra en effektiv tillsyn. Enligt utredningens förslag komma vården och förvaltningen av nationalparkerna att som regel handhavas av domänstyrelsen. För de härmed förenade kostnaderna torde domänstyrelsen beredas ersättning. Storleken av dessa kostnader kan icke med säkerhet bedömas innan praktisk erfarenhet vunnits av hur arbetet lämpligen kan bedrivas i domänstyrelsens regi. I avvaktan på sådan erfarenhet upptages ersättningen här till samma belopp som det för nationalparkernas bevakning nu utgående, 9 100 kronor. För bevakning av Borga hage beräknas likaledes oförändrat belopp 300 kronor, att liksom nu utbetalas till länsstyrelsen i Kalmar län.

Förvaltningskostnaderna kunna emellertid icke begränsas härtill. För närvarande åligger det den, som begärt fridlysning såsom naturminnesmärke av ett område eller naturföremål, att själv bekosta dettas inhägnande och utmärkande. Enligt utredningens förslag skola ifrågavarande kostnader åvila statsverket. Visserligen beräknas för närvarande vetenskapsakademien av det till akademiens förfogande för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden ställda statsanslaget använda 1 500 kronor till anslagstavlur, hägnader och dylikt. Det är emellertid därvid såvitt angår naturminnesmärken fråga endast om anskaffande av anslagstavlur — uppsättandet ombesörjes av sökanden — och om vissa särskilt trängande skyddsanordningar. Redan för bestridande av behövliga underhållskostnader är beloppet helt otillräckligt. Skola, såsom föreslagits, vid fridlysning även nyuppsättning av tavlor och hägnader betalas av staten — för den händelse medel ej ställas till förfogande i annan ordning — växer anslagsbehovet. Vidare erfordras jämväl andra skyddsåtgärder än de som hänföra sig till ett naturminnes inhägnad och utmärkande, exempelvis röjningar och slätter samt sådd. Enligt förslaget gäller som allmän regel, att naturminnen å enskild mark skola förvaltas av skogsvårdsstyrelse. Beräknas skogs-

vårdsstyrelsernas förvaltningskostnader till i medeltal 500 kronor för varje styrelse, blir den sammanlagda kostnaden 12 500 kronor. Även förvaltningen av övriga naturminnen torde föranleda visst anslagskrav, om än man utgår från att åtskilliga, exempelvis naturminnen belägna å kronomark, kunna liksom hittills beredas erforderlig vård och tillsyn utan att särskilda medel härför behöva anvisas. Utredningen föreslår, att för bestridande av förvaltningskostnader, som ej hänföra sig till kronomark eller till naturminnen under skogsvårdsstyrelsens tillsyn, beräknas ett belopp av 2 000 kronor.

I anslutning till vad nu anförts skulle för naturskyddets *förvaltningskostnader* behöva anvisas ($9\ 100 + 300 + 12\ 500 + 2\ 000 =$) i runt tal 24 000 kronor. Beloppet torde ställas till naturvårdsnämndens förfogande att disponeras för avsett ändamål.

En ytterligare kostnad, som genomförande av utredningens förslag till naturskyddslagstiftning kan medföra, är slutligen ersättning till sakägare för skada, som orsakas genom fridlysning eller annan naturskyddsåtgärd. Dylig ersättning kan utgå enligt 9, 10, 17, 18, 24 och 25 §§ förslaget till naturskyddslag. I vissa fall torde medel kunna påräknas av enskilda organisationer, företag eller kommuner. I andra kan det erfordras att staten ekonomiskt träder emellan för att möjliggöra en önskvärd lösning. Är det fråga om större belopp, torde särskild hänvändelse få göras hos Kungl. Maj:t med hemställan om proposition till riksdagen med förslag till erforderlig medelsanvisning. Är det ifrågakommande beloppet däremot av förhållandevis mindre storleksordning, förslagsvis högst 5 000 kronor, synes naturvårdsnämnden böra äga möjlighet att besluta i ärendet utan att underställa det Kungl. Maj:ts prövning. En sådan anordning förutsätter att å riksstaten anvisas ett särskilt reservationsanslag, vilket får användas av nämnden för ändamålet. Storleken av detta anslag, förslagsvis benämnt *bidrag till särskilda naturskyddsåtgärder*, kan växla från år till annat, beroende på behovet och det statsfinansiella läget. Utredningen föreslår att tills vidare anvisas ett belopp av 50 000 kronor.

Den kostnadsökning för det allmänna, som kan föranledas därav, att enligt förslaget kungörande av ansökan om fridlysning skall — i motsats till vad för närvarande gäller enligt lagen angående naturminnesmärkens fredande — bekostas av statsmedel, torde icke uppgå till mera betydande belopp. I varje fall synes det ej behöva ankomma på utredningen att föreslå någon uppräknings av de anslag, som för dylika ändamål stå till länsstyrelsernas förfogande.

10. Upplysning och propaganda.

Det frivilliga naturskyddsarbetet. Redan innan naturskyddet framträdde som en enhetlig rörelse, bildades föreningar med uppgift att skydda och vårda bestämda naturområden. Så är bland annat fallet med Föreningen till skydd för Måkläppens fågelfauna, som bildades år 1899. Av delvis likartad karaktär är Karlsöklubben, som i bolagsform förvärvade Stora Karlsö för att där både bevara faunan och idka jakt.

I samband med diskussionerna om en naturskyddslagstiftning aktualiserades bildandet av en hela landet omfattande naturskyddsförening, och år 1909 stiftades Svenska naturskyddsföreningen. Vid samma tid upptogs frågan om stiftande av lokala naturskyddsföreningar med program väsentligt likartade Svenska naturskyddsföreningens. I sistnämnda förenings stadgar framhölls för övrigt särskilt som en av dess uppgifter att den skulle verka för bildandet av ortsföreningar och utgöra en sammanhållande länk dem emellan. Så bildades redan år 1909 Skaraborgs läns naturskyddsförening och år 1910 Skånes naturskyddsförening.

Under 1800-talet hade i olika delar av landet en rad lokala organisationer tillkommit, som kallade sig naturalhistoriska, naturhistoriska eller biologiska föreningar och vilka hade som mål att utforska en trakts eller ett landskaps naturhistoria och genom föreläsningar sprida kunskap om naturen bland sina medlemmar. I och med det organiserade naturskyddets framträdande gavs flera av dessa organisationer även en inriktning för främjandet av naturskyddet. Under de senaste årtiondena har intresset för dylik verksamhet, studium av naturen med klart uttalat syfte att främja naturskyddet, varit i stark ökning och ett flertal lokala organisationer ha bildats, vilka i många fall kalla sig biologiska föreningar.

Svenska naturskyddsföreningen (jfr s. 50) är riksföreningen och centralorganisationen i vårt land för naturskydd och naturvård. Den är en frivillig, ideell organisation, till vilken den 1 juli 1950 voro anslutna 27 lokala organisationer. För sin verksamhet åtnjuter föreningen allt från sitt stiftande statsanslag. Därjämte har föreningen erhållit anslag ur jaktvårdsfonden. Förutom det för budgetåret 1950/51 å riksstaten upptagna beloppet 12 000 kronor, varav 2 000 kronor till understöd av tryckningen av föreningens tidskrift, uppbär således föreningen för år 1950 ur jaktvårdsfonden ett bidrag å 15 000 kronor.

Föreningens viktigaste uppgift är att sprida kunskap om och kärlek till den svenska naturen för att på så sätt göra alla medvetna om vikten av att naturvärdena vårdas. Jämsides med denna upplysningsverksamhet dri-

ver föreningen en omfattande rådgivning och fungerar som ett remissorgan för myndigheterna. Bland annat använder kammarkollegiet föreningen regelbundet som sakkunnig i vattenmål.

Föreningen ingår som stiftande medlem i den internationella naturskyddsunionen.

Från och med år 1943 har föreningen en heltidsanställd intendent, tillika föreningens sekreterare och verkställande ledamot. Inom föreningen finnes en särskild sektion som handhar frågor rörande bildningsarbetet i skolan och den frivilliga folkbildningen. Föreningen har anställt en biträdande sekreterare för denna sektion. Föreningen har vidare en särskild ungdomsorganisation, Sveriges fältbiologiska ungdomsförening, och har anställt en biträdande ungdomssekreterare.

Föreningens upplysningsverksamhet bedrivs genom utgivning av en periodisk tidskrift jämte årsbok, »Sveriges Natur», samt broschyrer och dylikt och genom föreläsningar och kurser. I samarbete med de godkända studieförbunden (se vidare s. 203) anordnar sålunda föreningen studieledarkurser för nuvarande och blivande lärare och studieledare. I samarbete med olika friluftorganisationer hållas även kurser för friluftsledare samt allmänna kurser för friluftsfolk. Föreningen har därjämte i Stockholm en fortlöpare kurs, utformad som seminarieövningar för utbildning av kursledare, föreläsare och ombud i speciella frågor. Några av de lokala, anslutna organisationerna ha även påbörjat kursverksamhet.

Föreningen har i likhet med flera av de lokala, anslutna organisationerna genom donationer och köp förvärvat naturområden som böra vårdas och bevaras.

Då naturskydds rörelsen hos oss, liksom i de flesta andra länder, utgick från naturvetenskapsmännen, är det naturligt att de naturvetenskapliga föreningarna, såsom de botaniska, geologiska och zoologiska specialföreningarna, alltjämt äro intresserade av att främja naturskyddets strävanden, även i de fall då de icke ha dessa uppgifter upptagna i sina stadgar. Svenska faunistiska föreningen, Svenska växtgeografiska föreningen och Sveriges ornitologiska förening ha mer direkt tagit del i naturskyddsarbetet under senare år.

Hembygds- och landskapsvård. Hembygdsvården sådan den i dag ter sig i vårt land har närmast vuxit ut från det starka intresse för forntiden, för fornminnen och folkmål, som utmärkte de första årtiondena av 1800-talet. De landsomfattande och lokala fornminnesföreningarna ägnade sig till att börja med i första hand åt utforskandet av landets eller bygdens fornhistoria. Genom de initiativ som togos under 1890-talet, bland annat

av Artur Hazelius, stegrades intresset för att söka bevara en äldre tids byggnader och husgeråd samt i anslutning till lokala eller provinsiella museer vidmakthålla gamla traditioner såsom folkdanser och bygdemusik. I många fall utvidgade de äldre fornminnesföreningarna sin verksamhet och i andra fall bildades nya organisationer av delvis olikartad karaktär, vilkas verksamhet erhöll stimulans från de större centrala institutionerna, främst riksantikvarieämbetet, Nordiska Museet och Skansen i Stockholm samt Kulturhistoriska museet i Lund.

I samband med den organiserade naturskyddsrörelsens framträdande kom även hembygdsrörelsen att inriktas på nya uppgifter, exempelvis bevarandet och vården av hembygdens natur. De nya formerna för hembygdsarbetet hänga samman med hela rörelsens nyorientering. Den konserverande hembygdstanken har kompletterats med en konstruktiv strävan som inriktats på en mera allmän och dagsaktuell bygdevård, i vilken naturvården ingår som en väsentlig del. För att bereda större möjligheter för de allmänt kulturella synpunkterna att göra sig gällande i samband med planeringen av tätorterna, bildades år 1916 Samfundet för hembygdsvård (jfr s. 50). Utan att bygga på en obligatorisk anslutning av de lokala hembygdsföreningarna har samfundet dock sökt att verka som en centralorganisation för dessa samt genom sin verksamhet och i sina publikationer varit en framgångsrik idégivare även beträffande naturskyddet. Vid sekelskiftet hade röster höjts för att söka åstadkomma en på svensk kulturtradition fotad nybebyggelse. Tanken var att de nya husen, så långt det gick med hänsyn till krav på modern bekvämlighet, skulle givas en form som anslöt sig till äldre, lokal tradition, samt att husen om möjligt skulle inpassas så att de anslöto sig till landskapet. Denna strävan har samfundet sökt främja, dels genom byggmästarskolan på Vilan för vilken samfundet varit målsman, dels genom en egen byggnadsbyrå dels ock, tidigare, genom byggnadskurser, avsedda att åt byggnadssnickare, murare m. fl. giva en kortare orientering i byggandets praktiska och teoretiska problem.

Genom hembygdskurser söker samfundet stimulera intresset för och giva ledning vid studiearbetet på hembygdsvårdens område. Samfundet ordnar också studieledar- och lärarkurser. Kursverksamheten bedrivs i samarbete med hembygdsföreningarna, folkhögskolorna m. fl. Bland annat genom sin sekreterare utövar samfundet också en ganska omfattande föreläsningsverksamhet.

Landskapsvården har en viktig plats på samfundets program. Naturskyddssträvandena på detta och andra områden söker samfundet främja bland annat genom den i samarbete med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen år 1939 startade vägbyrån och genom propaganda i sina skrifter och tidsskriften »Bygd och Natur», vilken samfundet utger.

För sin verksamhet har samfundet under en följd av år åtnjutit bidrag av staten. Förutom det under åttonde huvudtiteln anvisade anslaget till samfundets allmänna verksamhet — för budgetåret 1950/51 25 000 kronor — utgår sedan vägbyråns tillkomst till bestridande av dess kostnader bidrag från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Ifrågavarande kostnader omfatta i främsta rummet arvode samt expenser och reseersättningar för en vägvårdskonsulent, vars uppgift enligt för honom av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utfärdad instruktion i huvudsak skall vara att samordna landskaps- och hembygdsvårdens intressen med förekommande frågor i samband med underhåll eller byggande av väg. Bidraget för budgetåret 1950/51 utgör 15 000 kronor.

Hembygdsvårdens organisation var under lång tid ganska flytande. De olika intressena kommo, allt efter de lokala förhållandena och efter de ledande personernas speciella intressen, att trycka en olikartad prägel på skilda organisationer. Senare år ha emellertid medfört en fastare organisation och en klarare och mer enhetlig målsättning. Av största vikt för denna utveckling ha varit riksantikvarieämbetets verksamhet och omfattande ombudskår samt skapandet av landsantikvarieinstitutionen. Numera torde hembygdsrörelsen kunna sägas vara i princip organiserad på följande sätt. Över de lokala hembygdsföreningarna verka länsammanslutningar. Samordnade med dessa arbeta i de flesta fall kulturhistoriska läns museer. Landsantikvarien, som är riksantikvariens länsombud, är ofta sekreterare i länsförbundet och länets fornminnesförening samtidigt som han är chef för museet. Kring museet gruppera sig ofta andra kulturella intressen, vilkas tillgodoseende kanske ursprungligen icke betraktades som en hembygdsvårdande uppgift, såsom konstutställningar och teaterverksamhet samt musikliv.

Det folkliga bildningsarbetet. Naturskyddet har stöd även i det folkliga bildningsarbetet. Detta arbete har under de senaste årtiondena undergått en kraftig stegring. Nya samhällsgrupper och intressegrupper ha trätt in däri och nya former för deltagande i arbetet ha skapats. Nära nog alla inom denna rörelse verksamma, renodlade bildningsorganisationer ha ett mycket vidsträckt program, i vilket naturskyddet redan har eller antagligen snart kommer att få en plats. De egentliga folkbildningsorganisationerna inrikta sig på följande huvuduppgifter, nämligen folkbibliotek, folkhögskolor, föreläsningsverksamhet, studiecirkelverksamhet och folkbildningskurser (flyttande folkhögskolekurser).

Föreläsningsverksamheten är organiserad genom lokala föreläsningsföreningar, vilka sammanslutit sig i 23 föreläsningsförbund, samordnade i Föreläsningsförbundens riksorganisation. Själva förmedlingen av föreläsare

sker genom centralbyråer i Lund, Göteborg och Stockholm samt för vissa särskilda typer av föreläsningsserier genom Arbetarnas bildningsförbund och Centralförbundet för nykterhetsundervisning. För föreläsningarna utgå statsbidrag. Föreläsare skola godkännas av skolöverstyrelsen.

Studiecirkelverksamheten bedrivs av de av skolöverstyrelsen godkända studieförbunden — exempelvis Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Jordbrukare-Ungdomens förbund (JUF), Svenska landsbygdens studieförbund (SLS), Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV) — samt av Folkuniversitetet, som utgör en av studenterna vid universitetet och högskolorna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala bedrivna samorganisation för kursverksamhet.

För utbildning av studieledare för studiecirkelverksamheten kunna med statsunderstöd speciella kurser anordnas bland annat i naturskydd. Till studiecirkelarbetet utgår statsanslag.

Folkbildningskurser (flyttande folkhögskolekurser) samt ämneskurser anordnas av folkhögskoleföreningar, vilka äro organiserade i länsbildningsförbund.

En i viss mån central ställning intar Folkbildningsförbundet, i vilket läns bildningsförbund, föreläsningförbunden och centralbyråerna äro medlemmar.

Utöver de här nämnda bildningsorganisationerna böra nämnas korrespondensinstitutet samt den militära bildningsverksamheten.

Organisationer som, utan att vara renodlade undervisningsorganisationer, bedriva upplysningsverksamhet på naturskyddets eller detsamma närstående område — tidigare har berörts Svenska naturskyddsföreningens och Samfundets för hembygdsvård arbete härutinnan — finnas också åtskilliga. Kurser hållas av Nordiska museet i samverkan med folkbildningsorganisationerna ävensom av riksantikvarieämbetet. Ämbetet har tillika en särskild studieavdelning och ordnar kurser för sina ombud samt för dem, som deltaga i fornminnesinventeringen, varvid särskild uppmärksamhet ägnas vården av kulturlandskapet och dess naturvärden. Upplysning i naturskyddsfrågor lämnas av Svenska ungdomsringen för bygdekultur, Svenska turistföreningen, Skid- och friluftsförbundet samt ett flertal andra organisationer för friluftsliv och kroppskultur.

En betydelsefull upplysningsverksamhet i speciella naturskyddsfrågor drives av de frivilliga organisationerna rörande skogsvård, jaktvård och fiskevård. Några av organisationerna inom dessa områden må här nämnas såsom Svenska skogsvårdsföreningen, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Svenska jägareförbundet och dess länsjaktvårdsföreningar, Jägarernas riksförbund, Svenska fiskevårdsförbundet, Svenska lax- och laxöringsföreningen och Föreningen för vattenhygien.

Enligt utredningens mening bör upplysnings- och propagandaarbetet på naturskyddets område lämpligen i stort sett även framdeles bedrivas i de former, det nu har. Detta arbete torde alltså icke böra i första hand ankomma på den av utredningen föreslagna naturvårdsmyndigheten, om än det är uppenbart, att denna myndighet har att söka efter förmåga främja verksamheten.

De frivilligt verkande organisationerna äro både talrika och väl utbyggda. Ifrågasättas kunde till och med om icke en viss överorganisation ägt rum. Naturskydd och hembygdsvård ha många beröringspunkter. Det kunde därför synas obehövt att, såsom nu är fallet, två stora organisationer, en på vardera området, finnas: Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård. För några år sedan utarbetade de båda organisationernas styrelser ett förslag, innebärande sammanslagning till en enda organisation. Detta förslag kunde emellertid icke genomföras; skillnaderna i arbetsuppgifter befunnos alltför stora. I betraktande särskilt av samfundets speciella inriktning på bygdekultur och bevarandet av äldre kulturtraditioner torde en tudelning alltjämt i praktiken vara lämplig. Utredningen vill i varje fall icke förorda att någon ändring nu sker. Inrättandet av statens naturvårdsnämnd kommer naturligtvis dock i sin mån att öva inflytande å organisationernas målsättning och arbetsuppgifter samt att på så sätt påverka även deras inbördes förhållande. Nämnden måste kunna lita till organisationerna som remissinstanser, och den praxis som därvid kommer att utvecklas torde bidra till antingen en klarare gränsdragning eller en fastare samverkan mellan dem.

De möjligheter att sprida upplysning i naturskyddsfrågor, som det folkliga bildningsarbetet bjuder, äro, såsom torde framgå av den gjorda översikten, stora. Dessa möjligheter borde kunna utnyttjas mera än vad nu sker. På naturskyddets område hämmas arbetet för närvarande av brist på studieplaner och på lämpliga krafter, som ha tid och lust att delta i verksamheten såsom föreläsare, kursledare och studieledare. Avhjälpan för denna brist framstår som ett av naturskyddets mest angelägna önskemål.

I naturvårdsnämndens uppgift måste ingå att verka för att bildningsarbetet såvitt gäller naturskyddet bedrives i härför lämpliga former och med tillräcklig kraft. Nämnden bör i detta syfte göra de framställningar hos statsmakterna, som förhållandena påkalla. Frågan torde ligga utanför utredningens uppdrag; de närmare överväganden som föranledas av densamma torde ankomma på nämnden. Utredningen kan dock icke underlåta att i detta sammanhang framhålla önskvärdheten av att undervisningen i naturskydd vid våra läroanstalter ägnas ökad uppmärksamhet. Visserligen torde naturskydd knappast böra på skolstadiet tagas som ett särskilt undervisningsämne. Men naturskyddets strävanden och idéer böra genomsyra un-

dervisningen i hembygdskunskap, geografi och naturkunnighet. I undervisningsplanen för folkskolan säges om sistnämnda två ämnen, att undervisningen bör så bedrivas att den bidrager till att hos barnen grundlägga kärlek till naturen och aktning för livet. Förståelse för naturens värden och insikt om vikten av dess skydd och vård böra vara mål för undervisningen icke endast vid folkskolorna. Samma riktlinjer böra följas vid realskolor och gymnasier, skogsskolor och lantmannaskolor. Vad beträffar de högre undervisningsanstalterna bör enligt utredningens mening där anordnas särskild undervisning i naturskydd, i den mån vid dem utbildning sker av lärare och befattningshavare, vilka i sitt yrke komma att syssla med frågor rörande den svenska naturens vård och utnyttjande.

11. Sammanfattning.

Sverige äger icke någon allmän naturskyddslag. Vår egentliga naturskyddslagstiftning rymmes i 1909 års lagar angående nationalparker och angående naturminnesmärkens fredande. Därjämte finnas visserligen bestämmelser av naturskyddande innebörd i specialförfattningar på olika områden såsom i vattenlagen, byggnadslagen, skogsvårdslagen samt de författningar, vilka reglerar jakt- och fiskerätten. Genom dylik speciallagstiftning tillgodoses dock icke naturskyddsbehovet annat än i vissa begränsade avseenden. Behovet av mera allmängiltiga regler är kännbarare ju längre utvecklingen fortskrider och ju vanligare och större ingreppen i naturen bli. En väsentlig brist i svenskt naturskydd är vidare avsaknaden av en naturvårdsmyndighet, utrustad med nödiga befogenheter och tillräckliga ekonomiska möjligheter.

Naturskydd är ej en fråga om enbart skydd av vissa växt- och djurarter eller av särskilt avgränsade områden utan innefattar frågan om vård överhuvud av naturen och de värden den skänker av alla slag, kulturella, sociala och ekonomiska. Naturskyddets strävanden måste alltså inriktas på icke endast skydd i egentlig mening utan även vård och förbättringar, d. v. s. en god hushållning med naturens alla tillgångar. Den egentliga naturskyddslagstiftningen bör i första hand taga sikte på ett sådant skydd av växter, djur och områden, som behövs särskilt ur kulturell och social synpunkt. Av rent ekonomiska motiv betingade författningsmässiga ingripanden, såsom inom jordbruk, skogsbruk, fiske etc., böra liksom hittills ske genom speciallagstiftning på de olika berörda områdena. Den uppdelning efter syftet med ingripandena, som sålunda kommer till användning inom lagstiftningen, bör emellertid enligt utredningens mening ej tillämpas när det gäller den särskilda myndighet, som måste finnas för att tillgodose naturskyddet. En sådan myndighet måste ha sin uppmärksamhet riktad på naturskyddets samtliga uppgifter, såväl de bevarande, negativa och i sträng bemärkelse skyddande som de nyskapande, positiva, i egentlig mening vårdande och utvecklande, vilka självklart ha i hög grad ekonomisk bakgrund.

Utredningen föreslår från dessa utgångspunkter *dels* utfärdande av en naturskyddslag, som i sig reglerar skyddet av vissa områden och föremål och som även innehåller vissa bestämmelser mot förfulande ingrepp i landskapsbilden och mot nedskräpning av naturen, *dels ock* inrättande av en central naturvårdsmyndighet med uppgift att utöva en allmän tillsyn över naturens skydd och vård ej blott i de hänseenden, som regleras i naturskyddslagen utan över huvud taget.

Den närmaste ledningen av naturskyddet åvilar för närvarande vetenskapsakademien och den inom denna inrättade naturskyddskommittén. Naturskyddets uppgifter äro emellertid enligt vad nyss påvisats så stora och talrika och ha fått en så mångsidig syftning, att de ej längre lämpligen böra såsom av sidoordnad vikt handläggas av en utpräglat vetenskaplig institution. Ej heller torde någon annan, nu bestående organisation lämpa sig för verksamheten i fråga. Utredningens förslag innebär (s. 191 o. f.), att verksamheten skall handhavas av en för ändamålet särskilt bildad organisation, *statens naturvårdsnämnd*. Dess främsta uppgifter böra i anslutning till det anförda bli dels att vaka över att det kulturella och sociala naturskyddet tillgodoses bland annat genom tillämpning av naturskyddslagstiftningen dels ock att verka för att det ekonomiska naturskyddet får lämplig utformning i olika specialförfattningar och vid deras tillämpning. Hänsyn måste härvid tagas till landets natur som helhet betraktad samt till de förändringar däri, vilka, på lång sikt, även isolerade åtgärder kunna åstadkomma.

Naturvårdsnämnden, som skall vara direkt underställd jordbruksdepartementet, föreslås skola bestå av sju ledamöter, förordnade av Kungl. Maj:t för viss tid. Vid nämndens sida måste finnas ett kansli med en vetenskapligt utbildad, erfaren naturskyddsman såsom främste befattningshavare. Såsom medhjälpare åt denne måste ytterligare en högt kvalificerad kraft knytas till kansliet. Nämnden bör därutöver ha möjlighet att vid behov anlita särskild sakkunskap. För nödig kontakt med förhållandena i olika landsdelar bör nämnden ha tillgång till ett antal ortsombud runt om i landet. Utredningen räknar med, att sådana ortsombud kunna förvärfvas i form av frivilliga krafter. Kostnaderna för ortsombuden skulle alltså begränsas till i huvudsak ersättning för utlägg vid resor, företagna i nämndens uppdrag.

Den svenska naturskyddslagstiftningen är bristfällig även i andra avseenden än här berörts. Vad angår våra naturminnesmärken eller, som utredningen anser dem lämpligen böra benämnas, *naturminnen* är det en kändbar brist i nuvarande lagstiftning, att fridlysning icke kan ske mot ägarens bestridande. Lagen har vidare visat sig otillräcklig bland annat då det gäller att bereda erforderlig vård av fridlysta föremål eller områden; man är härutinnan i stort sett helt beroende av villigheten hos den som påkallat fridlysningsförfarandet. En annan omständighet, vilken kan vara ägnad att verka återhållande på utnyttjandet av fridlysningsinstitutet, är att enligt gällande lag de förberedande kostnaderna för förfarandet skola bestridas av sökanden. I samtliga här påtalade hänseenden bör ändring ske. Utredningen föreslår (s. 90 o. f.), att fridlysning skall kunna meddelas oberoende av ägares eller andra rättsinnehavares samtycke. Tillskyndas genom fridlysning avsevärt men, skall dock den, som icke samtyckt till åtgärden,

beredas skäligen ersättning härför. I samband med fridlysningsbeslutet, vilket liksom nu skall ankomma på länsstyrelsen, skola meddelas de närmare bestämmelser, som erfordras beträffande naturminnets vård och förvaltning ävensom i övrigt till tryggande av fridlysningens syfte. Vården och förvaltningen skola omhänderhas beträffande naturminne å kronomark eller ecklesiastisk mark av myndighet, som handhar förvaltningen av marken, och beträffande naturminne å annan mark som regel av skogsvårdsstyrelsen. Såväl kostnaderna för fridlysningsförfarandet som vårdkostnaderna avses skola bestridas av statsanslag, om ej medel i annan ordning stå till förfogande för ändamålet.

Mot lagstiftningen angående *nationalparker* är i sak mindre att erinra. Den nuvarande lagen angiver emellertid icke vad som bör fordras för att ett område skall kunna avsättas såsom nationalpark. Detta kan föranleda att i vissa fall såsom nationalparker betecknas områden, vilka lämpligare borde skyddas såsom naturminnen. Enligt utredningens mening (s. 84 o. f.) bör med nationalpark förstås ett sammanhängande större område av viss landskapstyp, vilket det är angeläget att bevara i dess naturliga eller i väsentligen oförändrat skick såsom en nationell tillgång, öppen för alla. Genom en sådan definition skapas en avgränsning mot naturminnena. Syftet med ett områdes fridlysning såsom naturminne är företrädesvis av vetenskaplig eller eljest kulturell art. Detta i förening med naturminnets som regel ringa areal gör att det endast i ganska begränsad omfattning kan hållas tillgängligt för allmänheten. Nationalparken åter har vid sidan av sitt kulturella syfte en betydande social uppgift. Den tjänar som rekreationsskälla för folk från skilda delar av landet och möjliggör på grund av sin storlek att allmänheten kan tillåtas tämligen fritt röra sig därinom. Utredningen ifrågasätter dels om icke vissa av de nuvarande nationalparkerna snarare borde skyddas såsom naturminnen dels ock om icke vissa nationalparker kunde utvidgas. Förutom att nationalparksbegreppet definieras föreslår utredningen en omarbetning av den nuvarande lagtexten i huvudsakligt syfte att utesluta däri intagna ordningsföreskrifter och andra detaljbestämmelser, vilka synas lämpligare kunna meddelas i annan ordning än genom allmän lag. Vården och förvaltningen av nationalparkerna avses skola som regel åvila domänstyrelsen i stället för, såsom nu, vetenskapsakademien.

De grundläggande bestämmelserna om såväl naturminnen som nationalparker ha sammanförts i den föreslagna naturskyddslagen. De naturskyddsstadganden, som härutöver upptagits i lagförslaget, hänföra sig till fyra grupper av spörsmål. Enligt utredningens mening är naturskyddets uppgift avsevärt mera socialt betonad än som kommit till uttryck i hittillsvarande naturskyddslagstiftning. Det sociala syftet präglar särskilt starkt den första av nämnda grupper. Genom de bestämmelser, som där föreslås

(s. 107 o. f.), möjliggöres bildande av ett nytt slag av skyddsområden, av utredningen betecknade såsom *naturparker*. Avsikten med naturparkerna är att bevara tillgängliga för allmänheten områden, som på grund av sin egen eller omgivningens beskaffenhet äro av väsentlig betydelse för att befolkningen skall få tillfälle till det umgänge med naturen, som det tekniska framåtskridandet gör allt nödvändigare. Avsättandet såsom naturpark skall ske genom fridlysning. Fridlysningsbeslutet riktar sig såväl mot ägaren och andra rättsinnehavare som mot allmänheten. I förstberörda hänseende avser det att hindra att åtgärder vidtagas som omöjliggöra eller försvåra området utnyttjande såsom naturpark. Syftet är alltså i huvudsak icke att lägga hinder i vägen för områdets brukande och tillgodogörande på sätt som skett före fridlysningen, endast att förebygga ur naturskyddssynpunkt olämpliga nya anordningar och dispositioner. De mot allmänheten riktade fridlysningsbestämmelserna avse att skapa garantier mot ovarsam framfart från samma allmänhets sida samt att överhuvud trygga ordningen inom naturparken. Område, som i regionplan eller genom annan i byggnadslagen stadgad planläggning avsatts för ändamål, som fridlysningen avser att tillgodose, skall kunna fridlysas såsom naturpark oberoende av ägarens samtycke. I fråga om annat område fordras medgivande av ägaren. Liksom beträffande naturminnen förutsättes att, om genom fridlysningen ägare eller annan rättsinnehavare tillskyndas avsevärt men, skäligen ersättning därför gives.

Nästa grupp av skyddsbestämmelser tager särskilt sikte på *växter och djur*. Enligt lagen om naturminnesmärkens fredande kan förbud meddelas för envar att å område, vartill han ej har ägande- eller nyttjanderätt, avsiktligt borttaga eller skada sällsynta växter eller sällsynta djur, vilkas fångande eller dödande ej är att hänföra till jakt eller fiske. Utredningen föreslår (s. 115 o. f.), att dessa bestämmelser utvidgas i två avseenden, nämligen dels så att fridlysningen må kunna omfatta även sådana växt- eller djurarter, vilka visserligen ej äro att beteckna såsom sällsynta men vilka likväl kunna vara i behov av skydd på grund av alltför hänsynslös exploatering, dels ock så att förbudet må riktas jämväl mot markens ägare och brukare. Fridlysningen får dock härvid icke lägga hinder i vägen för skogsavverkning eller annat ändamålsenligt tillgodogörande av marken. Fridlysningsens handhavande skall vara centraliserad hos naturvårdsnämnden.

Den tredje gruppen av nya bestämmelser syfta till skydd för *landskapsbild*. Generella föreskrifter, ägnade att främja en ur naturskyddssynpunkt önskvärd landskapsvård, saknas för närvarande. Utredningen föreslår i detta hänseende tre huvudregler. Den första (s. 120 o. f.) innefattar ett allmänt stadgande av innehåll, att vid *planering av arbetsföretag*, innefattande sådant ingrepp i naturen att därigenom landskapsbildningen kan kom-

ma att väsentligt ändras, samråd bör ske med naturskyddsnämnden. Har sådant samråd icke skett eller ha därvid meddelade anvisningar lämnats obeaktade eller förekommer eljest anledning till erinran, skall länsstyrelsen äga vid vite ålägga företagens ägare att vidtaga de åtgärder, som, utan att vara oskäligt betungande, må anses erforderliga för att begränsa eller motverka med företaget förenade skador å naturen. För det andra (s. 125 o. f.) föreslår utredningen, att, om anledning finnes antaga att landskapsbilden inom visst område kan komma att väsentligt ändras genom vissa speciella slag av arbetsföretag, nämligen *täkt av sten, grus, sand, jord eller jämförbara nyttigheter*, länsstyrelsen skall äga förordna att sådant företag ej får utföras inom området utan länsstyrelsens tillstånd. Tillstånd må dock ej vägras eller inskränkningar i företagets handlingsfrihet eljest meddelas, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare eller annan rättsinnehavare, med mindre skälig ersättning gives. Den tredje regeln slutligen (s. 142 o. f.) tager sikte på vissa *reklam- och propogandaanordningar*. Härutinnan föreslås att dylika anordningar av bestående art, såsom skyltar, anslagstavlor och inskrifter, icke må utan tillstånd av ortens byggnadsnämnd varaktigt anbringas utomhus inom synhåll från allmän trafikled eller annan plats, till vilken allmänheten har tillträde. Vissa undantag skola dock gälla, varav det viktigaste är att förbudet ej skall ha avseende å anordning, som anbringas till upplysning om å stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Samtliga här angivna regler avses skola äga tillämpning allenast utanför område, för vilket finnes stadsplan eller byggnadsplan.

Den fjärde och sista gruppen av de stadganden till skydd för naturen, som, förutom bestämmelserna om nationalparker och naturminnen, upptagas i utredningens förslag till naturskyddslag, avse skydd mot *nedskräpning* (s. 160 o. f.). Stadgandena rikta sig dels mot allmänheten dels ock mot arbetsföretag av skilda slag. I förstnämnda hänseende föreslås skyldighet för envar, som färdas eller eljest uppehåller sig i naturen, att tillse att där ej kvarlämnas tomglas, avfall, papper eller andra skräpande föremål under sådana förhållanden, att de medföra vantrevnad eller risk för skada till person eller egendom. Åsidosättande av denna föreskrift kan medföra bötesansvar. Vidare föreslås att, om nedskräpning eller annat osnyggande ägt rum under förhållanden som nyss sagts, länsstyrelsen äger vid vite ålägga den som är ansvarig för åtgärden att, i mån det kan ske utan oskäligt betungande, iordningställa det nedskräpade området. Detta sista stadgande avser jämväl nedskräpning genom arbetsföretag. Med sikte på dylika föreslås tillika rätt för länsstyrelsen att föreskriva vidtagande av erforderliga åtgärder till förebyggande av att missförhållandena upprepas i framtiden. Slutligen upptagas under ifrågavarande grupp av stadganden vissa bestäm-

melser i syfte att hindra den nedskräpning som sker genom att affischer och andra reklam- eller propogandaanordningar av icke bestående art få kvarsittra långt efter det de förlorat sin aktualitet och, mer eller mindre förstörda av väder och vind, blivit ett uteslutande osnyggande och vanprydande inslag i naturen. Utredningen föreslår nu att skyldighet införes för den, som anbragt dylik anordning, att avlägsna densamma inom en månad efter det den tilldragelse förevarit, som åsyftats med anordningen, och senast fyra månader efter det anordningen anbragts. Undantag skall dock kunna medgivas av polismyndigheten om särskilda skäl finnas därtill. Även generella undantag avses skola gälla, liknande dem som föreslagits i fråga om anbringande av skyltar, anslagstavlor och andra reklam-anordningar av bestående art. Från tillämpningen överhuvud av de under denna grupp upptagna bestämmelserna undantagas sådana i stadsplan eller byggnadsplan ingående områden, för vilka gäller ordningsstadgan för rikets städer.

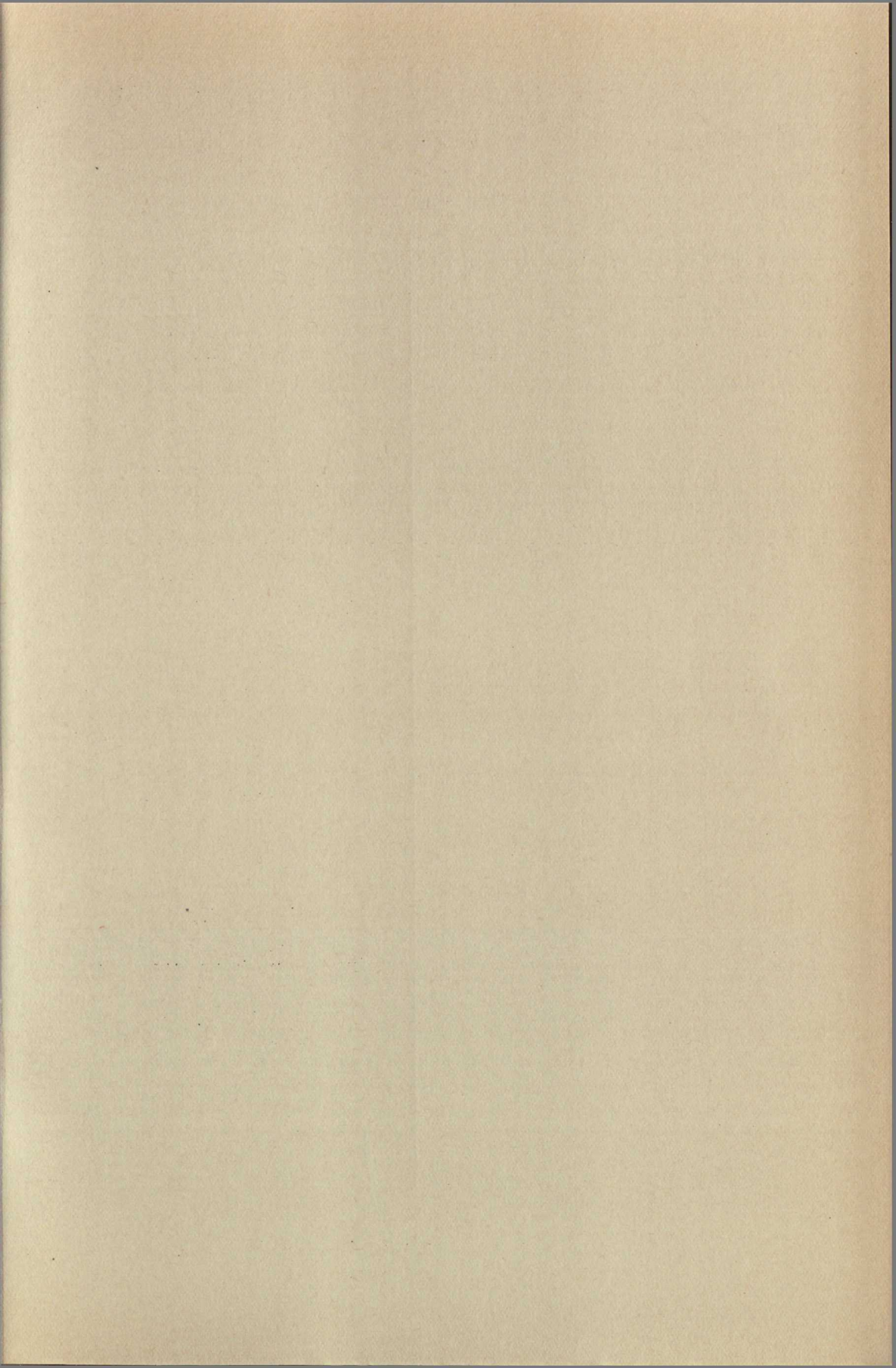
Utöver vad nu anförts föreslår utredningen att vissa ändringar vidtagas *dels* (s. 176 o. f.) i lagen om expropriation, närmast i syfte att möjliggöra överförande i kronans ägo av mark, avsedd till nationalpark, *dels* (s. 178) i byggnadslagen i avsikt att främja en ur naturskyddssynpunkt önskvärd bebyggelsereglering enligt 86 och 122 §§ samma lag icke blott inom områden som utmärkas av särskild naturskönhet och dylikt utan även inom områden som eljest på grund av sitt läge äro av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen, *dels* (s. 179 o. f.) i byggnadsstadgan i syfte att utvidga den bebyggelsekontroll, som enligt 135 § och 143 § 1 mom. ur naturskyddssynpunkt sker vid vissa uppräknade byggnadsföretag (hotell, sjukhus och industriella anläggningar), till att avse även andra större byggnader, som för landskapsbilden kunna vara lika skadliga som de nu särskilt nämnda, *dels ock* (s. 181 o. f.) i regeringsrättslagen, avseende att naturskyddsärenden i allmänhet skola prövas icke av regeringsrätten utan av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Förverkligandet av utredningens förslag förutsätter *ökad medelsanvisning* för naturskyddsändamål från statsverkets sida (s. 194 o. f.). Naturvårdsnämndens avlöningsstat belöper sig enligt förslaget till 62 000 kronor. Omkostnadsstaten beräknas till 32 200 kronor. Härtill komma *dels* ett engångsanslag för inventarieanskaffning å 10 000 kronor *dels ock* kostnader för förvaltning, tillsyn och vård av nationalparker och naturminnen, tills vidare beräknade till 24 000 kronor om året. Slutligen fordras visst belopp för möjliggörande i förekommande fall av skadeersättning till markägare och andra rättsinnehavare, av utredningen förslagsvis upptaget till 50 000 kronor.

Utredningen räknar med, att bidrag under nionde respektive åttonde

huvudtiteln till Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård utgå med oförändrade belopp, 12 000 och 25 000 kronor.

Statsverkets sammanlagda direkta utgifter för här berörda ändamål skulle sålunda belöpa sig till i runt tal 215 000 kronor. Av detta belopp äro (10 000+50 000=) 60 000 kronor att hänföra mer eller mindre till engångskostnader. De årligen återkommande kostnaderna skulle då bli 155 000 kronor. Motsvarande kostnader för närvarande uppgå till i avjämnat tal 59 000 kronor. Skillnaden är 96 000 kronor. Även om i en tid, då största återhållsamhet måste iakttagas med statens utgifter, de ökade anslagskrav, som alltså komme att ställas på statsverket, icke kunna fränkännas betydelse ur statsfinansiell synpunkt, måste de likväl anses blygsamma i förhållande till vikten av att den nationella tillgång, som vårt lands naturvärden utgöra, icke utsättes för onödig förstörelse utan med klok omsorg vårdas och bevaras.

Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.
Förslag till naturskyddslag n. m. [5]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Folkt.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
Antagningen av medicine studerande m. fl. [4]

Försvarsväsen.

Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.